

Mentés másként

***Tanulmányok a Van Esély Alapítvány
programjáról***

A kötet megjelenését a Norvég Civil Támogatási Alap támogatta

Szerzők:
Breitner Péter
Kepe Róbert
Nacsa Dániel
Rábay Zsuzsanna
Rész Levente
Szívós Rita
Virág Zoltán

A „Van Esély Alapítvány tíz éve” című tanulmány háttéréül szolgáló adatbázist
Répási Viktória készítette.

Szerkesztette és a szövegeket gondozta:
Varga Dóra

© Van Esély Alapítvány 2010.
Minden jog fenntartva

ISBN 978-963-08-0468-4

Van Esély Alapítvány
Budapest, 1082, Baross u. 41.
www.vanesely.hu

Felelős kiadó: Breitner Péter a kuratórium elnöke
A borítót tervezte: Rész Levente
Nyomdai előkészítés: Menyhárth Gábor
Készült a HVG Press Stúdióban

Tartalom

Köszöntő.....	5
---------------	---

Tanulmányok a Van Esély Alapítvány tevékenységéről

Mit finanszírozunk?	9
A Van Esély Alapítvány tíz éve.....	16
Az életútközpontú szociális munka	30
A hajléktalanná válás rizikófaktorai és a kiút lehetőségei	39
„Az a szép a vendéglátásban...”	51

Esettanulmányok

„Újra kellett tanulnom élni”	72
„Most muszáj optimistának lenni...”	91
„Tényleg angolul beszélgettem velük”	104
„A célt, azt nem szabad elfelejteni”	121

Egy pályázati program teljes dokumentációja

Pályázat a Van Esély Alapítványhoz.....	134
„Sok minden odaveszett”	150
„Csak jóban reménykedünk...”	189
„Még vannak további terveim is...”	210
„Estére jönnek meg a férfiak”	221
„Kettes lett, de annak nagyon örülök”	238

Mellékletek	249
-------------------	-----

Köszöntő

A kedves olvasó egy programbeszámolót olvashat a következő oldalakon, amely a Van Esély Alapítvány 2008-tól 2010-ig tartó, *„Kiutak a hajléktalanságból”* című képzési modellprogramjának az eredményeit ismerteti. Kivételes alkalom egy szociális területen dolgozó alapítvány életében, amikor tanulmánykötetben adhat számot munkájáról, futó programjairól, vagy tágabb összefüggéseiben: szakmai hitvallásáról. Ennek megfelelően kötetünk legszorosabban vett tárgya, a Norvég Civil Támogatási Alap finanszírozásában megvalósított modellprogram bemutatása mentén szeretnénk felhasználni a lehetőséget idén jubiláló alapítványunk 10 éves tevékenységének ismertetésére, illetve ennek az évtizedes munkának a szűrőjén keresztül annak leírására, amit alapítványunk a hajléktalan-ellátásról, az egyéni gondozásról, a hajléktalanságból való kilépés lehetőségeiről, kitégítve a kérdést: nagy általánosságban a szociális munkáról gondol.

Kötetünk felépítése a következő: az első részben alapítványunk működésének tapasztalatait összegezzük szervezetünk elmúlt tíz évének, filozófiájának, támogatási módszereinek bemutatásával. Emellett könyvünk első szakaszában helyet kapott egy-egy, az esetmunka életútközpontú megközelítését, a szociális munka dokumentációjának jelentőségét, valamint a hajléktalanná válás rizikófaktorait és a változtatás esélyeit bemutató tanulmány is.

Kötetünk második felében a Norvég Civil Támogatási Alap finanszírozásával megvalósított programunkat kívánjuk bemutatni a projekt keretén belül született esettanulmányokból készített válogatással, valamint a projektben végzett munkánk illusztrálására közre adjuk egy esetprogram teljes dokumentációját is. Így reményeink szerint a bevezető tanulmányokban bemutatott módszertan a gyakorlatban is megismerhetővé válik.

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani azon segítőknek, akik egyéni pályázati programjaik megvalósításával hozzájárultak programunk sikerességéhez: *Bán Valéria, Gelencsér Anett, Kepe Róbert, Liptai Gábor, Mészáros Gabriella, Mihály Bulcsú, Nacsá Dániel, Rábay Zsuzsanna, Régi Annamária, Seres Erika, Sípos Zoltán, Szedlák Zsuzsanna, Szívós Rita, Vázsonyi Edina, Virág Zoltán.*

Meg kell említenünk azon munkatársainkat is, akik az alapítvány részéről segítették a program megvalósítását: *Barák Zoltán* kuratóriumi tag, *Breitner Péter* kuratóriumi elnök és szakmai vezető, *Nagy Brigitta* és *Sárközi Tünde* projektmenedzserek, *Rész Levente* kuratóriumi tag, *Répási Viktória* kuratóriumi tag, és *Tatár Babett* ügyvezető.

A legnagyobb köszönet pedig azon hajléktalan embertársainkat illeti, akik rengeteg erővel, kitartással vettek részt programunkban, és bizonyították, hogy a társadalom periferiájára szorult emberek sokat képesek tenni saját sorsuk jobbra fordítása érdekében.

**Tanulmányok
a Van Esély Alapítvány
tevékenységéről**

Breitner Péter

Mit finanszírozunk?

A Van Esély Alapítvány 2000-ben alakult meg azzal a céllal, hogy hajléktalanságból való kiutakat támogasson, mégpedig személyre szabott, egyéni programok segítségével. Azóta is ez a fő célunk és tevékenységünk. Rendkívül fontosnak tartjuk a magunk, és más segítő szervezetek számára is, hogy egyéni és társadalmi szinten is ellentmondás nélkül képesek legyünk megfogalmazni a céljainkat, hiszen úgy véljük, hogy az egyéni boldogulásnak és a közösségi érdeknek legalább nagyjából azonos irányba kell mutatnia, ha egy társadalom egyről a kettőre akar jutni. A Van Esély Alapítvány azt szeretné elérni, hogy minden hajléktalan ember, akinél ez lehetséges – a saját maga és az egész magyar társadalom érdekében – valamilyen aktivitáson keresztül segíthessen magán, kiutat találhasson helyzetéből, és nem mellékesen: álljon át az adóforint-felhasználók közül az adóbefizetői oldalra.

Kötetünk elején, a következő oldalakon néhány rövid tanulmányban ismertetjük alapítványunk működését, az általunk végzett tevékenységet, és a mögötte meghúzódó gondolkodási irányokat, módszertani megfontolásokat. Ezen túlmenően közöljük fennállásunk tíz évének eredményeit is, különös tekintettel legutóbbi, két éven keresztül zajló – a Norvég Civil Támogatási Alap segítségével megvalósított – programunkra.

Az alapítvány működésének van néhány elméleti és gyakorlati alappillére, amely alapvetően meghatározza munkánkat. Ezeknek egy része egészen más felfogású, mint a mai magyar hajléktalan-ellátásban elterjedt szemléletek és gyakorlatok, másik részük viszont nem más, mint a szociális munka, szociálpolitika, pszichológia, szociológia és más, iskolában megtanulható szakterületekről származó ismeretek alkalmazása a gyakorlatban.

Szemléletünk legerőteljesebb megalapozója az 1993 és 1999 között, Solt Ottilia és Havas Gábor szakvezetése alatt működött Wesley János Főiskola nappali tagozatos szociális munkás szaka. Az iskola és a szak ugyanezen a néven ma is üzemel, de a szellemi műhely már nem létezik, annak – a fent jelzett korszak végén – majd minden tagját leváltották¹. Az iskola azonban, mint szellemiség, mint a világról, szegénységről, társadalmi jelenségekről és problémákról való gondolkodásmód, kis műhelyek, kezdeményezések formájában túlélte a „rég Wesleynek” véget vető eseményeket. Ez a szemlélet erőteljesen hat ma is ránk, a Van Esély Alapítvány létrehozóira: gondolkozási folyamatokat, cselekvési motivációkat, energiákat indított útjára bennünk.

Ennyi idő után, ha mélyükre nézünk a dolgoknak, rájövünk, hogy már valójában nem is tudjuk megállapítani pontosan, hogy mi az, amit ott kaptunk, és mi az, amit mi tettünk hozzá ehhez az iskolához. De ez nem is baj, mert mindent a „vidd tovább és fejleszd tovább” üzenetével kaptunk. Ez ugyan soha nem hangzott el így, mégis mindenki számára teljesen világos volt. Ettől iskola egy iskola.

¹ A „rég Wesley” szociális munkás szakán működő szellemi műhely létrehozói és éltetői a következő személyek voltak: Andor Mihály, Arató Géza dr., Bajomi Iván, Bányai Emőke, Betlen Anna, Bognár Bulcsu, Breitner Péter, Cserne István dr., Erdélyi Ágnes, Erős Ferenc, Farkas Mária, Funk Sándor dr., György Margit, Győri Péter, Gyukits György, Halmos Károly, Hárs Ágnes, Havas Fanny, Havas Gábor, Horváth Ágota, Kardos László dr., Kerecsi Klára dr., Kézdi Gábor, Kis Gyula dr. †, Kovács Andrea, Lakatos László, Lengyel Gabriella, Lust Iván dr. †, Márkus Kata dr., Matern Éva, Mészáros Ágnes, Mezei György †, Nagy György Attila, Nagy Viktor, Németh Zolt, Nizák Péter, Orosz Éva, Parádi József dr., Pete Péter, Pik Katalin †, Radoszav Miklós dr., Sarlós Katalin †, Solt Ottilia †, Szabó Miklós †, Szentesi Péter dr., Tóth Judit dr., Vikár András dr., Zádori Zolt, Zolnay János. Rajtuk kívül még számos vendégelőadó is hozzájárult a képzés magas színvonalához: Bakonyi Éva, Czákó Ágnes, Csongor Anna, Ehmann Zoltán, Eörsi János †, Gurály Zoltán, Gyáni Gábor, Juhász Pál, Kemény István †, Kovalcsik Katalin, Köllő János, König Éva, Nagy Gyula, Réger Zita †, Sági Mária, Spéder Zolt, Tellér Gyula, Tóth Éva, Vercseg Ilona, Voszka Éva.

Egyszer régen, 1996 körül, a „régí Wesley” a főiskola hallgatói önkormányzata szociális ösztöndíjakat bírált el. Ezeken a gyűléseken mindig részt vett egy tanárunk is, akkor éppen Solt Ottilia kísérté figyelemmel a megbeszélést.

Az egyik elbírálandó esetben, egy összetett ügyben komoly vita alakult ki, és a legkülönbözőbb érvek kerültek elő: bonyolult családi háttér, rossz anyagi helyzet, más testvérek tanulási ügyei, egyes családtagok betegsége stb. A HÖK tagjai úgy érezték, hogy meg kellene oldani a család összes problémáját, ráadásul ez minden tagnál valami mást jelentett. Már-már eluralkodott a káosz, amikor Ottilia közbeszúrt egy kérdést: „Gyerekek! Mit finanszírozunk?!”

A HÖK megértette az új, tiszta, és értékeket helyükre tevő gondolatot: nem az számít, hogy kit sajnálunk, vagy hogy kin szeretnénk segíteni, hanem azt kell eldöntenünk, hogy milyen célt akarunk elérni a forintjainkkal! Nekünk akkor és ott azt kellett finanszíroznunk, hogy a szóban forgó hallgató lehetőleg végig tudja járni az iskolát. Ez volt a legokosabb, leghasznosabb, a jövőre leginkább ható beruházás, ami mellett dönthettünk.

Ottilia rövid kérdése jókor és jó helyen hangzott el (ez nem volt ritkaság), és szavai hatására sok mindent lehetett még továbbgondolni. Például azt, hogy *csak úgy adni* (akár sajnálatból, szeretetből, vagy egyéb célból) nagyon alacsony hatásfokú működésmód ahhoz képest, ha pontosan és célzottan helyezzük el a forintjainkat, úgy, hogy lehetőleg *tényleg azt, és ne mást érjünk el velük*, mint amit szeretnénk! És ez persze ott kezdődik, hogy el kell döntenünk, hogy mit szeretnénk.

Ehhez a történethez, Ottiliához, és a „régí Wesley” többi tanárához, az ott valaha uralkodó szellemiséghez nagyon sok köze van a Van Esély Alapítványnak. A „Mit finanszírozunk?” kérdést nem csak szimbolikus formában, hanem a lehető legvalóságosabb módon, minden egyes döntésével kapcsolatban meg kell válaszolnia az alapítvány kuratóriumának.

A következő oldalakon megpróbálunk írásban is válaszolni Ottilia kérdésére.

Mentés Másként

– A Van Esély Alapítvány tevékenysége és munkamódszere

A Van Esély Alapítvány támogatásaihoz *pályázati rendszerben* lehet hozzájutni. Ez azt jelenti, hogy a hajléktalan ember és segítője *közös pályázatot* nyújthatnak be hozzánk, saját kiút-elképzeléseik alapján. Másik fontos elvárásunk a *projektszemlélet*. Ez alapozza meg, tereli és tartja mederben az egész folyamatot. Míg a szociális ellátásra általában jellemző normatív finanszírozási rendszer igen lomha, és a pénzfelhasználás a konkrét (egyéni) céllal többnyire nagyon nehezen kapcsolódik össze (erről ld. bővebben *Létezés vagy változás?* című keretes írásunkat), a pályázati rendszernek és projektfinanszírozásnak van néhány kötelező eleme, amely keretben tartja, megfoghatóvá és többé-kevésbé mérhetővé is teszi az esetkezelési folyamatot. Egy pályázati projektnek eleje, vége, célja, felelőse és célzott finanszírozása van, a keretében végzett tevékenység pedig sikerrel vagy kudarcral végződik. Fontos tapasztalatunk, hogy a segítő szakemberek lényegesen jobb teljesítményre képesek olyan körülmények esetén, amikor világos keretek között, egyértelmű és számukra is elfogadható szemléletben dolgozhatnak.

A benyújtott pályázatokban *konkrét kiútkeresési terveket és személyre szabott programokat* várunk. Ennél pontosabban azonban – szándékosan – nem határozzuk meg, hogy mit jelentsen az a bizonyos kiút², hiszen ahányféle a lecsúszási folyamat, annyiféle

² Előfordul, hogy az alapítványnak korlátoznia kell a benyújtható pályázatok körét, mert a szétesztható forrást „felcímkézve” kapja, vagyis csak bizonyos célok támogatására fordíthatja. Ebben az esetben meg kell hatá-

a megoldás. A hajléktalan emberek személyes ismerete nélkül nem dönthetünk előre arról, hogy mire van szükségük. A konkrét tervet csak a segítő és kliense együtt készítheti el. A mi feladatunk ebben csak annyi, hogy „helyzetbe hozzuk” őket, azaz megteremtjük a változás keretfeltételeit (lásd a kötet mellékleteként közreadott pályázati kiírást). Az alapítvány bármilyen programot támogat, amely meggyőzi a bíráló kuratóriumot arról, hogy hosszabb távon kiutat jelenthet az adott hajléktalan ember számára helyzetéből.

Létezés vagy változás?

A mai magyar hajléktalanellátás finanszírozása a változások helyett többnyire „állapotot”, „létezés” idéz elő, vagy hagy jóvá. Egy hajléktalanszállás (vagy nappali melegedő) azért kapja az állami normatívát, hogy benne legyenek az emberek, és nem azért, hogy távozzanak belőle. Egy utcai szolgálat azért kapja az állami normatívát, hogy találkozzon emberekkel, és nem azért, hogy az utca helyett jobb lakhatáshoz juttassa őket. A jogszabályokban „puhán” megjelenik ugyan személyes segítségnyújtási feladat is, de valóságosan elszámolni, vagy ellenőrzéseken megfelelni nem a segítségnyújtás minőségével és eredményeivel, hanem létszámokkal, és a fizikai feltéte-

lek biztosításával kell a szolgáltatóknak. Tudjuk jól, hogy egyes segítő, sőt egyes szervezetek is törekszenek a minőségi segítségnyújtásra, ezek azonban egyelőre egyéni elkötelezettségtől, felkészültségtől és lehetőségektől függenek.

A valódi kérdés persze az, hogy van-e egységes társadalmi akarat a hajléktalan emberek sorsának megoldása mögött, vagy a szervezetekre van bízva, hogy Münchhausen-módra a saját hajuknál fogva húzzák-e ki magukat a vízből. Az efféle kérdésekben a finanszírozás logikájának vizsgálata adja a leghitelesebb választ, egyéb források (pl. nyilatkozatok, szándéknyilvánítások és politikai és magánkiáltványok) könnyen félrevezethetik az érdeklődőt.

Az alapítvány pályázatainak elnyerhető összeg maximum 100 ezer forint. Ennyi pénz „segélynek” sok, de a végleges megnyugtató megoldáshoz (már amennyiben csak a dolgok anyagi részét nézzük) kevés. 100 ezer forint arra azonban elég, hogy „tőkeinjekcióként” hasson egy változási folyamatban, és további „tőketermelést” indítson el az adott hajléktalan ember érdekében, saját közreműködésével. Fontos kiemelni, hogy itt a „tőke” fogalmának tágabb, Bourdieu-i értelmezéséről van szó³, amely szerint háromféle tőkefajta: gazdasági, kulturális és társadalmi tőke létezik. A mi szempontunkból különösen fontos, hogy a különböző tőkefajták kölcsönösen átválthatóak egymásra. Például egy hajléktalan ember képzésének támogatása (kulturális tőke növelése), javíthatja az egyéb tőketípusok birtoklásának esélyét is, ugyanis a képzettségi szint emelkedésével járó jobb munkaerő-piaci pozíció keresztül a gazdasági tőke megszerzésének lehetőségére hat (magasabb, biztosabb jövedelem), sőt egyúttal a kapcsolati tőke dimenziójában is előrelépést hozhat a képzésben való részvétel során szerzett, előrevivő személyes kapcsolatokon keresztül. Az új kapcsolati tőke aztán áttételesen szintén pozitív hatást gyakorolhat a gazdasági tőke dimenziójára, hiszen elsősorban a személyes kapcsolatok azok, amelyeken keresztül álláshoz, munkához, jövedelemhez

rozunk a támogatható projektek fő témáit: pl. csak képzésre, csak lakhatásra, vagy munkaeszköz vásárlásra fordítható támogatásra ír ki az alapítvány pályázatot.

³ Pierre Bourdieu: Rekonverziós stratégiák. In Bourdieu, P.: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, Gondolat, 1978.

juthat valaki. Úgy tűnik számunkra, hogy a különböző tőkefajták nélkülözése vagy birtoklása együtt jár: minél kevesebb van valakinek az egyikből, annál kevesebb van a többiből is, és fordítva. Éppen ezért lehet fontos beavatkozni a folyamatba, lehetőleg olyan ponton, amely (általában) megindíthatja a tőketermelést. Hajléktalan emberek esetében a társadalmi kiilleszkedettség és az integráció is megközelíthető a tőkefajták és átváltási stratégiáinak gondolati struktúrájában. A Van Esély Alapítvány pályázati döntéseiben mindig átgondoljuk, hogy az adott, konkrét élettörténetben, és a hozzá tartozó tervben vajon milyen hatást gyakorolnak majd egymásra a különböző tőkefajták, vagy egyszerűbben fogalmazva, az élet különböző területei.

Az alapítvány következő és egyben egyik legfontosabb szemléleti alappillére a *változásfinanszírozás*: ahhoz nyújtunk forrást, hogy valami megváltozzon támogatottaink életében, hogy valamely területen (lehetőleg több területen is) előbbre jussanak. A változások „mérése” a segítő szakmákban persze mindig is nehézkesnek számított valószínűségi természete és viszonylagossága miatt (erről ld. bővebben *A szociális munka mérhetetlenségébe vetett hit* című keretes írásunkat). A ma használatosnál pontosabb fogalmi apparátussal viszont jóval előbbre juthatunk ebben a kérdésben a jelenleginél.

A szociális munka mérhetetlenségébe vetett hit

A szociális segítségnyújtás igazi „valószínűségi terület”. A jó döntés meghozatala egy-egy esetben elengedhetetlenül fontos, de még ezután sem lehet százszázalékosan megjósolni, hogy milyen eredményt érünk majd el. Ez minden egyes esetben igaz, azonban – ha jó szempontok alapján döntünk – a bejósolhatatlanság egyre csökken, amint nagyobb csoportra alkalmazzuk. Amíg egy embernél egészen magas a bizonytalansági faktor, tíznél már sokkal bátrabban jósolhatjuk meg azt, hogy megfelelő kiválasztás és segítségnyújtás mellett bizonyos hányaduk

sikerrel jár, egy százfős csoport esélyei pedig már egészen pontosan megjósolhatók: a nagyfokú egyéni bizonytalanságok a létszám növekedésével viszonylag megbízható valószínűségekké rendeződnek.

Ez a gondolatmenet (melyet nem mi találtunk ki) lehetne egy másfajta finanszírozás alapja. Lassan muszáj lenne felszámolni a szociális munka mérhetetlenségébe (és ezért számon kérhetetlenségébe) vetett hitet, mert igazi elvárások és eredmények csak ezután következhetnek. Fontos megjegyeznünk, hogy a komolyabb pénzügyi források (pl. európai uniós pályázatok) indikátorai is a „mérhetőség” logikájához vannak kötve.

Kezdjük a „hajléktalanság” kifejezéssel, mely rendkívüli pontatlansága miatt alapvetően akadályozza az ilyen irányú törekvést. A „hajléktalannak” nevezett emberek sokasága valójában mint csoport, körülhatárolatlan. A jelenség számtalan megközelítési lehetősége miatt szinte mindenki mást ért a fogalom alatt, ami igaz magukra az érintettekre is. (És mindenkinek igaza is van!). A szakirodalomban is megjelennek az eltérő értelmezések ugyanúgy, mint a pontosítás, differenciálás iránti igény, ebbe itt azonban most mélyebben nem kívánunk belemerülni. Ami ennél is fontosabb, hogy a szakma legrutinosabb segítői is napi vitákat folytatnak arról, hogy az éppen hozzájuk forduló ember hajléktalan-e vagy sem. A változásfinanszírozás működtetéséhez, eredményeinek – legalább hozzávetőleges – méréséhez ugyanakkor biztosan pontosabb fogalmak szükségesek, mint a napjainkban használt „hajléktalanság”.

A Van Esély Alapítvány pályázati döntőbizottsága tízéves működése során, mint alig használhatót, tulajdonképpen el is hagyta ezt a kifejezést a döntések körüli vitákból. Helyette jóval megfoghatóbb és dinamikusabb fogalmakban gondolkodik, amelyek

alkalmasabb struktúrát adnak a változásfinanszírozás háttéréül: az emberi élet olyan dimenzióiban gondolkodunk, amelyekben különböző intenzitású egyéni részvétel vagy kirekesztődés lehetséges. Ezek a következők:

- Munkaerő-piaci részvétel vagy kirekesztődés,
- Társas kapcsolatokban való részvétel vagy kirekesztődés,
- Lakhatásban való részvétel vagy kirekesztődés¹.

Tudjuk, hogy az emberi életnek még sok fontos aspektusa van, sőt, a fentiek is számtalan aldimenzióra bonthatók (ezeket használjuk is), azonban úgy gondoljuk, hogy ez a három az, melyet érdemes számításba venni operatív-segítói szinten. Sokkal megfoghatóbbá válik az egyének előrejutási vagy visszacsúszási folyamata, ha megvizsgáljuk az eseteinknél, hogy hogyan változott a helyzetük a munkaerőpiacon, a személyes kapcsolataikban, vagy a lakhatási helyzetükben.

Sokan és gyakran félreértik a változás természetét, és azt gondolják, hogy ha valaki elindult egy jó irányba vezető úton (pl. dolgozni kezdett, albérletet szerzett, vagy iskolába jár), akkor már sínen van, a változás megtörtént, nem szorul több segítségre. A helyzet egészen más: egy ilyen lépéssel csak az élet feltételrendszere lett más, ami pontosan azt jelenti, hogy az igazi változásnak ezután kell következnie. Ráadásul minden tapasztalatunk abba az irányba mutat, hogy az élet feltételrendszerének megváltozása, amely a változás iránti igényt igazából életre hívja, mindig traumatikus élmény: még akkor is, ha jó irányú (erről ld. bővebben „Vissza szeretnénk menni Egyiptomba” című keretes írásunkat). Éppen ezért a pozitív változások bekövetkeztekor nemhogy nyugtázhatóak az események, hanem a munka valójában ekkor kezdődik, ekkor van csak igazán szükség segítségnyújtásra.

„Vissza szeretnénk menni Egyiptomba” –

...mondták a kivonulás után kevéssel a rabszolgaságból megszabadult zsidók, amikor elkezdődtek az önállóság, az önfenntartás és az útkeresés nehézségei.

Nincs is ennél jobb példa arra, hogyan működik a változás lélektana. Hiába a vágyott lehetőség és az új irány, a jobb élet lehetősége, az egyúttal ijesztő, szokatlan is, ezért könnyű visszatorpanni a küszöbéről. Új gyakorlatok kifejlesztése, új tudások megszerzése, új életbeosztás szükséges a végrehajtáshoz. Ezekkel mind-mind meg kell birkózni, amelyhez le kell győzni a kételyt, és minden téren sok munkára van szükség. Ilyenkor mindig sokkal vonzóbbnak tűnik fel akár a régi

rosszabb, de legalább ismert, megszokott, biztonságos közeg. A visszalépés azonban soha nem tudatos és vállalt szinten valósul meg, hiszen az ember nem vállalhatja fel sem önmaga, sem a világ előtt annak nyílt kimondását, hogy „jobb nekem inkább a régi rossz”. A pszichés feszültség csökkentése általában kerülő úton valósul meg: visszaesés a szerhasználatba, ellógás (nem tanulás) a tanfolyamról, megbetegezés, a hajléktalanügyben pedig nem ritka az „eltűnés” egy időre...

A változás lehetőségének felkínálásával mindig gondolnunk kell arra is, hogy a lehetőséggel élni talán nem is olyan könnyű, mint gondolnánk, és igazából ez az, amihez támogatást, lelki támaszt kell nyújtani a segítőknek.

¹A mi értelmezésünk szerint az élet e három dimenziójával többé-kevésbé leírható a „hajléktalanság” állapota, így akár a fogalom operacionalizálásának is tekinthetjük használatukat

A Van Esély Alapítvány projektjei háromszemélyes megállapodásokra épülnek, melynek a támogatott hajléktalan ember, a segítője és az alapítvány a részesei. Ezzel a lépéssel (is) szeretnénk minden fél számára valóságossá tenni és megalapozni egy *világos felelősség-struktúrát*, amelyben mindenki számára egyértelmű, hogy mi a cél, kinek mi a feladata, milyen keretek között, és milyen elvárásokat támaszthatnak egymás felé a felek.

A megállapodásban minden résztvevő egyformán fontos, most azonban a támogatottakat emeljük ki, hiszen az ő feladatuk a legnehezebb, és mégiscsak ők a „főszereplők”. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy minden szimbolikus és technikai üzenetünk egységesen és megbízhatóan azt közvetítse, hogy a hajléktalan ember egyenértékű, felnőtt résztvevő partnere és felelőse a folyamatnak. Ennek az „üzenetnek” – nevezhetjük *pozitív címkézésnek* – szerintünk, mint tudatos szociálpszichológiai gesztusnak, minden segítői folyamat részének kellene lennie. Az effajta célok azonban üres frázisok és szórólapszövegek maradnak mindaddig, amíg valóságos és tudatos lépéseket nem tesz egy szervezet (és a segítői) ebbe az irányba.

A pozitív címkézés

Nincs jobb példa a „pozitív címkézésre”, mint Victor Hugo *Nyomorultak* című regényének egyik lélektani tetőpontja: Jean Valjean, a nemrég szabadult fegyenc, akit hajdanán kenyérlopásért ítélték el, reménytelenül vándorol a „meg nem bocsátó társadalomban” – munkát nem kap, éhes, megbélyegzett. Bienvenu püspök befogadja őt egy éjszakára és megvendégeli, de Jean Valjean az ezüst evőeszközeivel távozik. Mint gyanús elemet elfogják, megtalálják nála a lopott holmit, majd a csendőrök visszahurcolják Bienvenu elé és szembesítik őket egymással. Bienvenu püspök ekkor azt állítja, hogy ő adta neki az ezüst evőeszközöket önszántából, sőt még két gyertyatartót is a kezébe nyom, mondván, azokat is neki adta, de itt felejtette őket. Jean Valjean szabad, elkerülte a gályarabságot, a csendőrök távoznak, és a két ember egyedül marad:

„A püspök odalépett hozzá, és halkán mondta:

- Ne felejtse, sohase felejtse el, hogy megígérte: ezt a pénzt arra fogja felhasználni, hogy becsületes ember legyen magából.

Jean Valjean, aki nem emlékezett, hogy bármit is megígért volna, nem bírt megszólni. A püspök erősen hangsúlyozva beszélt. Ünnepelesen folytatta:

- Testvérem, Jean Valjean, nem vagy többé a gonoszé, hanem a jóé. Megvásárolom tőled a lelkedet; elveszem a sötét gondolatoktól, a romlás szellemétől, Istennek adom át.*”

A „lélek visszavásárlása” tulajdonképpen egy erőteljes, „löketszerű” szociálpszichológiai lépés. Ez az, amit „pozitív címkézésnek” nevezünk, és amely Jean Valjeant végül jó útra téríti. Tulajdonképpen ilyen bizalom és megbocsátás „teherrel” a válán, nem képes többé becstelen dolgokat elkövetni.

* Hugo, Victor: *A nyomorultak*. Budapest, Magyar Helikon, 1964. (ford. Lányi Viktor, Révay József, Szekeres György)

A Van Esély Alapítvány tevékenysége során néhány konkrét lépést alkalmaz. Nagyon fontos ezek közül a mindenkori partneri kommunikáció. Emellett – mint ahogy már utaltunk rá – pályázati és támogatási szerződés aláírást kérünk a támogatott személyektől, ezzel bizalmat és egyúttal felelősséget ruházunk rájuk. A pozitív címkézésnek talán leghatásosabb mozzanata azonban az, hogy a támogatási összeget – amikor csak tehetjük – közvetlenül a támogatott hajléktalan ember bankszámlájára utaljuk át. Ennek a lépésnek akár azért is lehet jelentősége, mert sokszor ezzel érzük el, hogy bankszámlát nyisson az illető (ami különben is hasznos, hiszen ez már eleve egy lépés a munkaerőpiac felé). A

pénzügyi bizalmat nagyon fontosnak tartjuk, hiszen erős, ellenkező előjelű és pozitív énképformáló üzenet a szokásos sztereotípiákhoz képest, amely szerint a hajléktalan emberek elisszák, elverik a pénzt, nem megbízhatóak, stb.

E szimbolikus lépések sorozatát valahogy így fordítanánk le: *„Bízunk benned, felnőtt partnerünk vagy, éppen ezért cselekvést és felelősséget várunk tőled a saját életed irányításában.”*

Tapasztalataink szerint az üzenetsomag működik! Elenyészően kevés olyan eset történt az alapítvány történetében, hogy támogatottjaink végül nem arra költötték a pénzt, amire szerződünk², az esetek legtöbbszörében tehát érezhető a tulajdonított felnőtt szerep és felelősség „varázslatos hatása”.

Úgy véljük, itt az ideje annak, hogy a segítő szakma tagjai belássák: ha kiskorúsító üzeneteket küldünk ügyfeleink felé, azzal tehetetlen gyermekké tesszük őket, de ha partnerként viszonyulunk hozzájuk, akkor felnőtté válnak.

² Azokban az esetekben azonban, amikor a pályázati pénz nem a szerződött cél szerint kerül felhasználásra, minden lépést megteszünk a támogatás visszaszerzése érdekében, ami többnyire sikerül is, ugyanis a résztvevők felelősségéhez ez a következmény is hozzátartozik.

Rész Levente

A Van Esély Alapítvány tíz éve

*„Az egyetlen forradalmár vagyok a városban.”
(Lovasi András: Forradalmár)*

Hadd kezdjük egy vallomással, amelyet valószínűleg minden tizedik évében – saját keretei között relatíve sikeresen – működő civil szervezet alapítói ugyanígy elmondhatnak: sem az induláskor, de akár még az első öt évet követően sem volt magától értetődő, hogy szervezetünk megéli, ráadásul aktív munkával, és futó programokkal éli meg a 10. születésnapját. Különösen igaz ez azokra a – mondjuk így – partizánszervezetekre, melyek a szociális szférában tipikusan mondható, illetve a megmaradást szinte egyedül garantáló fejlődési út, az intézményalapítás és intézményműködtetés helyett megmaradtak a mindenkor pályázati lehetőségek farvizén úszó ún. projektszervezetnek. Ez a kétségkívül bizonytalan helyzet mindeközben legalább olyan szerencsés, mint kiszolgáltatott, lévén teljes szabadságot biztosít a folytatni kívánt programok tárgyát és módszereit illetően.

Magyarországon a szociális ellátást végző civil szervezetek érdekes fejlődési utat mondhatnak magukénak. A legtöbb, közvetlenül a rendszerváltás után, de legnagyobbbrészt is a 90-es évek első felében alakult szervezet jellemzően az államszocializmus nagyintézményi ellátását kívánta kisebb léptékű, minőségi szolgáltatásokkal lebontani (tipikusan ilyen terület a gyermekvédelem és a fogyatékos-ügy), illetve addig hiányzó ellátási formákat teremtett meg (ide értendő a hajléktalan-ellátás egésze). A törvényalkotás nem egyszer legalább annyira követte, mint szabályozta a civilek által megvalósított gyakorlatot, azaz a civilek probléma felvetései, módszerei és szempontjai észrevehetően *alakították* a rendszerváltás után létrejövő szociális ellátórendszer jellegét és arculatát. A jellemzően szakmai összefogással, vagy az érintettek önszerveződésével alakuló civil szervezetek ilyen módon hamar abba a helyzetbe kerültek, hogy a (részben általuk megfogalmazott) új, vagy új szempontú állami feladatok eminens (sok területen pedig többségi) megvalósítóivá váltak. Ennek módja pedig a szó szerinti intézményesedés volt, azaz a civil szereplők állami normatívával támogatott, és az állam törvényekben rögzített normái szerint működő intézményeket hoztak létre, és tartanak fenn ma is. Fentieknek szinte ironikus velejárója, hogy mára számos civil szervezet, mely személy szerinti résztvevője volt az államszocialista mamutintézmények lebontásának, kisebb léptékű, de egyre nagyobb számú intézményeivel maga vált mamutszervezetté. A különbség persze jelentős a két modell között (magában a hajléktalan-ellátásban, mint a rendszerváltás előtt nem létező szegmensben pedig csak áttételesen írható le ez a folyamat), annyi bizonyos, hogy a 90-es évek sokszínű, és sokféle szakmai kezdeményezés mentén szerveződő civiljei az intézményi ellátás mentén nagyban homogenizálódtak, és hasonló pályákon futnak az utóbbi 10-15 évben. Ebben a közegben tűnik különösen kontúrosnak a fent csak „partizánszervezetként” meghatározott, intézmény nélküli, projekt-alapú szociális szervezetek, s így a Van Esély Alapítvány szabadsága. „Mentés másként” – írtuk könyvünk címlapjára³. Kötetünkben azt próbáljuk bemutatni, hogy miben, és miért más az a mentés – azaz segítő tevékenység, vagy közelebbről szociális munka – melyet alapítványunk képvisel.

³ Ugyanezzel a címmel kerül megrendezésre a modellprogram zárókonferenciája, illetve ez a címe a program során Herner Dorka rendezésében készült dokumentumfilmnek is.

1. A pályázatok jellemzői⁴

Alapítványunk az elmúlt tíz év során, évente átlagosan két pályázati forduló kiírásával mindösszesen 20 pályázati kört bonyolított le. Két évben (2000-ben, a program indításakor, valamint 2006-ban, amikor alapítványunk a civil fenntartású budapesti hajléktalanellátó intézmények körében végzett felmérést) csak egy pályázat kiírására volt módunk, 2002-ben viszont három, 2009-ben pedig négy pályázati körre kerülhetett sor. A kiírások száma, illetve az egyes pályázati fordulók során szétosztható támogatások nagysága saját forrásunk előteremtését célzó pályázataink sikerétől függött⁵, ennek megfelelően relatíve nagy szórást mutatott a 20 pályázati fordulóban szétosztható támogatási összeg. A legkevesebb forrást – mindössze 225 ezer forintot – 2001/1-es pályázatunkban, négy pályázó között osztottuk ki, a legmagasabb keretösszeget – 1.053.418 forintot – pedig a 2004/2-es fordulóban, 14 nyertes pályázó használhatta fel. A fordulónként kiosztott teljes támogatás átlagos összege 503.768 forint volt, egy-egy kiíráson belül átlagosan 6,5 pályázat támogatását szavazta meg a kuratórium, az egy pályázónak megítélt támogatás átlagösszege pedig 76.911 forint volt. *Az alapítvány működésének 10 éve során 131 pályázónak mindösszesen 10.075.368 forint támogatást ítélünk meg.*

Programunknak kezdetektől része a pályázatokban résztvevő szociális munkások szerény (havonta bruttó 5 ezer forintos, legutóbbi, a Norvég Civil Támogatási Alap által finanszírozott fordulókban pedig 10 ezer forintos) díjazása: erre a 20 pályázati forduló során hozzávetőlegesen 4 és fél millió forintot költött alapítványunk.

Az alapítvány mindenkor pályázati felhívása szerint pályázóink legfeljebb 100 ezer forintos, valamilyen konkrét célhoz (jellemzően képzési költséghez, munkaeszköz vásárláshoz, illetve lakhatási költségek fedezéséhez) kötött, vissza nem térítendő támogatást igényelhetnek esetprogramjaik megvalósítására. Mindeddig egy pályázati fordulóban (a 2003/1. pályázat során) volt módunk ennél nagyobb összegű, legfeljebb 150 ezer forintos támogatást nyújtani – az akkori 10 nyertes pályázó közül ötnak ítélünk meg 100 ezer forintnál magasabb összeget. Az egyébként jellemző 100 ezer forintos plafonösszeget a nyertes pályázatok 25,2%-ában szavaztuk meg – ez összesen 33 pályázót érintett. Az alábbi táblázatban a pályázati támogatások megoszlását ismertetjük.

1.sz. táblázat - Mekkora támogatást igényeltek a pályázók, illetve milyen összeget ítél meg a kuratórium

A támogatás mértéke	Mekkora támogatást igényelt a pályázó?		Mekkora támogatást ítél meg a kuratórium?	
	N (pályázat)	%	N (pályázat)	%
50.000 Ft alatt	7	5,3	26	19,8
50.001 és 75.000 Ft között	28	21,4	28	21,4
75.000 és 100.000 Ft között	88	67,2	72	55,0
100.001 és 125.000 Ft között	2	1,5	3	2,3
125.000 és 150.000 Ft között	5	3,8	2	1,5
Nincs adat	1	0,8	-	-
Összesen	131	100,0	131	100,0

⁴ Az alábbi elemzést lehetővé tévő adatbázist Répási Viktória kurátorunk állította össze a 131 nyertes pályázat anyagából – munkáját ezúton is köszönjük!

⁵ Programjaink – az első évet leszámítva – tisztán pályázati forrásokból kerültek és kerülnek megvalósításra.

Fenti táblán jól látszik, hogy – bár nagyon nagy eltérés nincs az igényelt és megítélt összegek eloszlása között – pályázóink nem minden esetben kapták meg az általuk kért összeget: ez a különbség elsősorban az 50 ezer forint alatti támogatásoknál ütközik ki. Az igényeltnél alacsonyabb támogatás oka minden esetben valamilyen szakmai megfontolás volt, azaz a pályázatban megjelölt célok és beruházások valamelyike kívül esett a támogathatósági körön (pl. nem felelt meg a kiírásnak, nem harmonizált az esetprogram egészével, stb⁶), vagy támogatása a leírt formában nem is volt szükséges (pl. a pályázó regisztrált munkanélküli volt, és bebizonyosodott, hogy a megcélzott tanfolyam költségeit a munkaügyi központ egészében fedezné). Ilyen módon csökkentett támogatási összeg a nyertes pályázatok mindössze egynegyedében volt jellemző, pályázóink 74%-ának a pályázatában megjelölt összeget ítélte meg a kuratórium. A csökkentett összegű támogatások eloszlása a következő volt: 10,7% legfeljebb 25 ezer forinttal, 9,2% pedig 25 és 50 ezer forint közötti összeggel alacsonyabb támogatást nyert el. Jelentős, tehát 50 ezer forintot meghaladó különbség a nyertes pályázatok 6,1%-ánál fordult elő.

2. Pályázati célok

Programunk tíz évének összefoglalásakor talán a legérdekesebb feladat sorra venni a nyertes pályázatok céljait. Alapítványunk programja a már ismertetett módon *nem rögzíti előre* a pályázatok konkrét tárgyát. Előfordult ugyan, hogy saját pályázati forrásaink jellege szerint egy-egy támogatási formára írtunk ki pályázatot (pl. csak lakhatási, vagy csak munkaerőpiaci státuszt erősítő programok), ezek konkrét módját mindenkor pályázóink fogalmazták meg. A cél tekintetében egyetlen igényt rögzítettünk: a választott beruházás valamilyen módon segítse kliensünk kijutását a hajléktalanságból. Természetesen nem gondoljuk, és programunk meghatározásakor sem gondoltuk, hogy egy közepes nagyságú beruházás önmagában elegendő lenne a hajléktalanság elhagyásához, így megelégedtünk azzal, ha a pályázatban szereplő esetprogramban ennek a hosszú és soklépcsős folyamatnak legalább *egy konkretizálható lépése* megfogalmazásra került, és a pályázati beruházás leírható módon segítette ezt a lépést.

A nyertes pályázatokban szereplő beruházások karakterük szerint három típusba sorolandóak: 29,8% valamilyen lakhatással kapcsolatos célt fogalmazott meg, 25,2% munkaeszköz vásárlással, 43,5% pedig tanfolyamok, és/vagy tanulmányok elvégzésével próbálta előmozdítani a pályázó kliens munkaerőpiaci helyzetét. Alábbi táblázat a fenti három kategória további jellemző típusainak megoszlását mutatja.

⁶ A pályázatok elbírálásának részletes szempontjairól lásd kötetünk „Az a szép a vendéglátásban...”- Esettanulmány és dokumentáció a szociális munkában c. tanulmányának 4.4. fejezetét.

2. sz. táblázat – Milyen jellegű beruházás szerepelt a pályázatban?

A beruházás jellege	N (pályázat)	%
Lakásbérlettel kapcsolatos költség	24	18,3
Saját jogú lakhatással kapcsolatos költség	15	11,5
OKJ-s tanfolyam	36	27,5
Iskolarendszerű képzés	7	5,3
Nyelvtanfolyam	7	5,3
Jogosítvány	7	5,3
Munkaeszköz	33	25,2
Egyéb	2	1,5
Összesen	131	100,0

Az összegzés mellett – legalább a felsorolás erejéig – érdemes bemutatni a tíz év alatt támogatott programok konkrét beruházásait. Önmagában, az esetprogramok részletes ismertetése nélkül persze nem válik láthatóvá, hogy milyen módon vált egy hidraulikus emelő, egy szakács tanfolyam, vagy egy motorkerékpár a hajléktalanságból való kilépés eszközévé, mégis érdemes ennek az igényével nézni az alábbi listát. A felsorolt beruházások mindegyike egy, az egyéni készségeket, tehetségeket, és ami talán a legfontosabb: *egyéni szándékokat* alapul vevő *esetprogram* részeként került támogatásra.

3. sz. táblázat – A nyertes pályázatok konkrét beruházásai

Tanulmányokkal kapcsolatos cél	Munkaeszköz beszerzés	Lakhatási támogatások
-érettségi (4) -épületgépész szakiskola -8 általános befejezése -nyelvi képzés, német (3) -nyelvi képzés, angol (4) -jogosítvány B (6) -jogosítvány C -szociális ápoló és gondozó képzés (5) -boltvezető, bolti eladó tanfolyam (4) -személy-és vagyongőr tanfolyam (4) -vendéglátó-ipari tanfolyam (4) -számítógép kezelő tanfolyam (3) -dajkaképző tanfolyam -könnyű-és nehézgépkészítői tanfolyam -kazánfűtő tanfolyam -bio-kozmetikai tanfolyam -gipszkartonozó tanfolyam -targoncavezetői tanfolyam -takarító képzés -CNC forgácsolói tanfolyam -szakács tanfolyam -kéz és lábápoló/műköröm építő tanfolyam	-varrógép (5) -motoros fűrés (5) -számítógép, laptop (4) -motoros fűkasza (3) -hegesztőtrafó -lakatosipari szerszámok -kapagép -hangszerkészítő eszközök -aggregátor -készlet és munkaruha (szakács) -hidraulikus emelő és mérleg (zöldségtermesztéshez) -szőnyegtisztító gép -szobafestő-mázoló munkaeszközök -asztalos szerszámok -vízvezeték szerelő szerszámok -zárlakatos szerszámok és gépek -motorkerékpár -villanszereléshez szerszámok -teleszkópos ágvágo, fejsze, sövénynyíró penge, kézi vágóolló	-albérleti díj (12) -albérleti kaució (9) -elnyert bérlakás felújítása, lakhatóvá tétele (8) -megvásárolt ingatlan felújítása, lakhatóvá tétele (3) -lakbér -közjegyzői díj -tanyavásárlás -rezsi saját lakás beköltözés utáni fenntartásához

Fenti táblánkon azoknál a beruházásoknál, melyek kettőnél többször fordultak elő, zárójelben szerepel a támogatás gyakorisága. Így látható, hogy a tanulmányok közül az OKJ-s szociális ápoló és gondozó képzés (5), a boltvezető, bolti eladó tanfolyam (4), a személy-és vagyonőr tanfolyam (4), a vendéglátó-ipari tanfolyamok (4), valamint az érettségi megszerzését célzó (jellemzően esti gimnáziumi) tanulmányok támogatásai fordultak elő a leggyakrabban: a tanfolyamoknál a képzés költségét, iskolarendszerű képzéseknél pedig a járulékos kiadásokat (pl. tankönyv, utazás) fedezte alapítványunk. A munkaeszközök sorában a varrógép (5), a motoros fűrész (5) és fűkasza (3), illetve a számítógép (4) vásárlása volt a legjellemzőbb: a varrógép és a motoros fűrész/fűkasza jellemzően bedolgozó munkák eszközeként szerepelt a pályázatokban – ezek a programok pedig a legtöbbször különösen sikeresnek bizonyultak, és azóta is nagy százalékban biztosítják klienseink megélhetését. Önálló lakhatás támogatására leginkább alapítványunk működésének első éveiben volt módunk, az utóbbi 5-6 évben mindössze egyszer tudtunk ezzel a támogatási céllal pályázatot kiírni. (Fontos viszont megemlítenünk, hogy időközben ez a támogatási cél – albérlet-támogatások formájában – más, központi forrásból pályázhatóvá vált a hajléktalanellátó szervezetek számára.) Utólag értékelve különösen fontosnak tartjuk a saját, vagy saját jogú ingatlanokra költött támogatások szerepét: ezzel a céllal mindösszesen 11 alkalommal nyújtott támogatást alapítványunk.

3. A pályázók jellemzői

Pályázó klienseink kétharmada férfi, egyharmada pedig nő volt – ez a megoszlás lényegileg megfelel a férfiak hajléktalan populáción belül leírt túlsúlyának. Esetünkben árnyalja a megoszlást, hogy klienseink majd negyede (22,6%) a pályázat beadásakor párkapcsolatban, vagy kétszülős családi formációban élt, a pályázatokat viszont jellemzően csak az egyik felnőtt nevével adták be. Ez persze nem írja felül a férfiak túlsúlyát a pályázói csoportban, de valószínűsíti, hogy saját mintánk nemcsak a hajléktalanoknál leírt kb. 80%-os férfitöbbséggel szemben, de még a kétharmad-egyharmados arányokhoz képest is a nemek közti természetes eloszláshoz áll közelebb.

Támogatottjaink életkor szerinti megoszlása nem egyenletes: felülreprezentált a huszon-, és harmincévesek korcsoportja, legkisebb számban pedig az ötven év felettiek vettek részt pályázatainkon. Később közölt adataink még erősítik, de már itt megjegyzendő, hogy a Van Esély Alapítvány pályázatain résztvevők jellemzői *nem reprezentálják* a Magyarországon élő hajléktalan emberek csoportját, és az eleve kisszámú, 131 fős csoportunknál leírt tendenciák nem érvényesíthetők „a hajléktalanokra általában”. Így például elmondható, hogy programunk résztvevői jellemzően „fiatalabbak” a budapesti hajléktalanok nagy átlagánál; a Február Harmadika Munkacsoport 2007. évi jelentése ugyanis a 30 év alattiak arányának csökkenéséről (1999-ben 12%, 2007-ben már csak 7% volt a számarányuk a fővárosi hajléktalanok körében), illetve az 50 és 60 év közötti korcsoport arányának jelentős növekedéséről (1999-ben 23%, 2007-ben 38%) számol be.⁷ Az eltérő tendencia okaiban persze nem lehetünk biztosak, a legvalószínűbbnek mindenesetre az tűnik, hogy a változást fókuszba állító, innovatív egyéni programokra való nyitottság – értelem szerint – nagyobb volt a pályázó intézmények fiatalabb kliensei körében.

⁷ Forrás: *Nagyvárosi hajléktalanság Magyarországon, 1999-2007.*; a Február Harmadika Munkacsoport 2007. évi gyorsjelentése – www.menhely.hu

4. sz. táblázat - Hány éves volt a támogatott a pályázat beadásakor?

Életkori csoport	N (fő)	%
20-29 éves	38	29,0
30-39 éves	43	32,8
40-49 éves	31	23,7
50 év feletti	19	14,5
Összesen	131	100,0

A fenti gondolattal párhuzamba állítható az a tapasztalat, miszerint minél régebb óta hajléktalan valaki, annál nehezebben mozdítható ki ebből az állapotából, lévén mind az utcai hajléktalanság, mind az intézményhasználat egyre zártabb életformát alakít ki. Ennek fényében érdemes megnéznünk következő táblázatunkat. Adatbázisunkban relatíve magas a rövid ideje, azaz legfeljebb 3 éve hajléktalanok aránya a csoporton belül: támogatottjaink 52,9%-a sorolható ide. A kifejezetten régóta, azaz több mint 10 éve hajléktalan pályázóink számaránya messze a 2007. évi „Február 3.” felmérés hasonló mutatója alatt marad: pályázóink 13%-a, míg a Budapesten élő összes megkérdezett hajléktalan 32%-a volt ide sorolható – azaz ugyancsak látható, hogy a pályázatainkon résztvevők között felülreprezentált a fiatalabb és kevésbé rögzült státuszú hajléktalanok csoportja. Teljes adatbázisunkat tekintve klienseink körében a hajléktalanság fennállásának átlagos ideje 4,8 év volt⁸.

5. sz. táblázat - Hány éve volt hajléktalan a támogatott a pályázat beadásakor?

Hány éve hajléktalan?	N (fő)	%
A tárgyévben vált hajléktalanná	12	9,8
1 éve	25	20,3
2-3 éve	28	22,8
4-5 éve	17	13,8
6-10 éve	25	20,3
11-15 éve	9	7,3
Legalább 16 éve	7	5,7
Összesen	123	100,0

A hajléktalanság fennállásának ideje mellett érdemes megvizsgálnunk azt is, hogy hány évesen váltak hajléktalanná klienseink. Itt nem találtunk a mintánkkal összevethető adatot, így az állandó lakhatás elvesztésének 32,7 éves átlagéletkorra tehető ideje némiképp önmagában áll. A mutató eloszlása viszont messze érdekes, jól láthatóan 30 éves koruk felett, kiugróan nagy arányban (a minta 31%-ában) 33-40 éves koruk között váltak hajléktalanná klienseink: a fiatal felnőttkori, illetve időskori lakhatás-vesztés jóval kisebb arányban volt jellemző a támogatottakra. Ezt a mutatót érdemes összevetni Breitner Péter kötetünkben szereplő, a hajléktalanság rizikófaktorairól szóló tanulmányával: az ott felsorolt kockázati tényezők közül jó pár (a szülők halála, tartóssá váló munkanélküliség, válás, stb.) jellemzően épp ebben az életszakaszban realizálódik.

⁸ Fontos módszertani kitételként meg kell jegyeznünk, hogy a hajléktalanná válás idejét a pályázati adatlap egyik sorából vettük, az adatlap pedig értelem szerint nem adott definíciót a hajléktalanság meghatározásához, amely mint ismeretes, korántsem egyértelmű kategória. Így – ha szörszálhasogatásnak is tetszik – adataink csak arra vonatkoztathatók, hogy „a szociális munkás meghatározása szerint” mióta hajléktalan a kliens. Néhány esetben nem került kitöltésre ez a rubrika – ez az oka a 8 főt érintő adatvesztésnek.

6. sz. táblázat - Hány évesen vált hajléktalanná a támogatott?

Hajléktalanná válás ideje	N (fő)	%
18 éves koráig	13	10,6
19-25 éves kora között	20	16,3
26-32 éves kora között	23	18,7
33-40 éves kora között	39	31,7
41-50 éves kora között	25	20,3
50 éves kora felett	3	2,4
Összesen	123	100,0

A klasszikus kemény mutatók sorában tovább haladva klienseink születési helyének megoszlása jól jelzi a hajléktalanság nagyvárosi koncentrációját, ill. migrációs jellegét. Míg pályázóink mindössze 26,7%-a született Budapesten, 71% azok aránya, akik budapesti intézmények ügyfeleiként vettek részt alapítványunk programjában, pályázóink fennmaradó 29%-a pedig jellemzően valamelyik nagyváros hasonló intézményének volt a kliense.⁹

Ha a településnagyság szerinti migráció mellett a földrajzi migrációt is megvizsgáljuk, a főváros (és Pest megye) vonatkozásában hasonló tendenciát találunk. Közép-Magyarországon klienseink 34,4%-a született (ezen belül Budapest 26,7, Pest megye pedig 7,7 százalékpontot ad), a pályázat beadásakor viszont már mintánk 74%-át (melyből 71 százalékpontot tisztán a főváros ad) találhattuk valamilyen budapesti és/vagy Pest megyei intézményben. Minden más régióban azt látjuk, hogy a most hajléktalan ügyfeleink igen kis százaléka maradt a kibocsátó országrészben. A legnagyobb arányú (10 százalékpontos) elvándorlást az Észak-Alföldről tapasztaltuk, a helyben maradás pedig a nagyon kis esetszámmal megjelenő (mellesleg a Közép-Magyarországi mellett a legfejlettebb) Nyugat-Dunántúli régióban volt a legmagasabb.

7. sz. táblázat – Klienseink migrációs mutatói

A régió megnevezése	Melyik régióban született a kliens?		Melyik régióban van a klienst ellátó intézmény?	
	N (fő)	%	N (fő)	%
Észak-Magyarország	11	8,4	3	2,3
Észak-Alföld	15	11,5	2	1,5
Dél-Alföld	11	8,4	5	3,8
Közép-Magyarország	45	34,4	97	74,0
Közép-Dunántúl	19	14,5	10	7,6
Nyugat-Dunántúl	5	3,8	4	3,1
Dél-Dunántúl	17	13,0	10	7,6
Határon túl	8	6,1		
Összesen	131	100,0	131	100,0

⁹ A szállókon élő hajléktalanok 53%-a él Budapesten (lásd: Györi Péter: *Gyorsjelentés a hajléktalan emberek 2010 február 3-i kérdőíves adatfelvételéről* – www.menhely.hu). Mintánk budapesti súlyozottsága elsősorban szervezeteink fővárosi mivoltából és fővárosi ismertségéből ered. Maga a hajléktalanság már sokkal kevésbé budapesti, hanem jóval inkább nagyvárosi (és egyre jellemzőbben *vidéki nagyvárosi*) jelenség, mint korábban tapasztalható volt, vagy mint mintánkból kitetszik.

Ha klienseink legmagasabb iskolai végzettségét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy az jóval alatta marad a társadalom egészét jellemző iskolázottsági mutatóknak. A KSH „Magyarország, 2009” kiadványa szerint¹⁰ a 25–64 éves népesség 19%-a rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával, 31%-ának volt a legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi, további 30%-ának pedig szakiskolai, illetve szakmunkás végzettsége volt. Az általános iskola, mint legmagasabb végzettség a minta mindössze 20%-ára volt jellemző. A felnőtt népesség kerek 50%-a tehát érettségivel, vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, ez az arány viszont mintánkban mindössze 24,4% volt. A legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzők aránya mintánkban dupla akkora, mint a felnőtt társadalom egészében; egyedül a szakmunkás végzettségűek mutatnak a teljes népességben mért arányszámhoz hasonló reprezentációt.

A vizsgált csoportra általában jellemző, és saját mintánkban is jól leírható a félbehagyott iskolai tanulmányok magas száma: programunk támogatottjai közül minden negyedik embernek (24,6%) félbeszakadtak az iskolai tanulmányai, ami leggyakrabban szakiskolai és középiskolai tanulmányok megszakítását jelentette (9,9, illetve 6,9%). Iskolarendszeren kívüli (OKJ-s) képesítéssel támogatottaink szűk negyede (23,7%) rendelkezett.

8. sz. táblázat – Klienseink legmagasabb iskolai végzettsége

Legmagasabb iskolai végzettség	N (fő)	%
Kevesebb, mint 8 osztály	4	3,1
8 általános	58	44,3
Szakmunkás	34	26,0
Érettségi	30	22,9
Főiskola, egyetem	2	1,5
Nincs adat	3	2,3
Összesen	131	100,0

Klienseink családi státuszának meghatározása felveti a hajléktalanság közigazgatási értelemben tisztázatlan kérdését: a mintánkban szereplő relatíve nagyszámú teljes családok, illetve egyszülős családok ugyanis az érvényes szociális igazgatás szabályai szerint nem „hajléktalanok”, ellátásuk pedig a hajléktalan-, illetve a szociális ellátórendszeren kívül, a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben zajlik. Programunk szerencsére mentesül az ilyen különbségtételek használatától (lásd jelen tanulmányunk bevezetőjét az intézményrendszeren kívüli működés hasznairól), és állandó, saját jogú lakhatás nélkül élő párok, illetve családok éppúgy találhatók pályázóink körében, mint egyedülálló fedél nélküliek. Mindemellett pályázóink legtöbbször (60,3%) a pályázat benyújtásakor egyedül élt, a különböző családi formációkból pedig a kétszülős családmodell volt a legjellemzőbb – pályázóink 18,3%-a került ki ebből a körből.

A pályázatokban szereplő eseteleírások az egyedülállóként pályázó klienseinkre vonatkozóan is szolgálnak további információkkal. A pályázat beadásakor egyedül élők csaknem kétharmada (59%) korábban már élt családban, vagy házastársi/élettársi közösségben, ezen belül az egyedülállók egyharmadának gyermeke is van korábbi, már lezárult kapcsolatából. Az összes támogatott több mint felének (55%) van gyermeke, ám jelenleg 30,5%-uk él egy háztartásban (alkalmasint intézményben) gyermekével.

¹⁰ Forrás: www.ksh.hu

9. sz. táblázat – Klienseink családi állapot szerinti megoszlása

Családi állapot	N (fő)	%
Egyedülálló	79	60,3
Gyermekeit egyedül nevelő	16	12,2
Pár, gyermekkel	24	18,3
Pár, gyermek nélkül	9	6,9
Egyedülálló szülő, felnőtt gyermekkel*	1	0,8
Nincs adat	2	1,5
Összesen	131	100,0

* Itt a felnőtt „gyermek” volt a pályázó, aki magához vette idős édesanyját

Klienseink alapjellemezőinek sorában utolsóként a jövedelmi helyzetet vizsgáltuk. A nettó havi bevétel megoszlásában egy 0 forinttól 170 ezer forintig terjedő megoszlási skálán 52.081 forintos átlagkeresetet mértünk. A legjellemzőbb keresetnagyság nettó 40 és 60 ezer forint közé esett – klienseink több mint negyede (27,5%) gazdálkodott ekkora keresményből. A következő legjellemzőbb bevétel nagyság 24,4%-os reprezentációval a 60 és 80 ezer forint közötti havi kereset volt. Összefoglalva tehát, klienseink több mint fele havonta 40 és 80 ezer forint közé eső bevétellel diszponált, melyen belül is a középérték, azaz a havi 50-70 ezer forint nagyságú kereset volt a legjellemzőbb. Ez a mutató azonban, mivel ugyancsak a pályázati adatlapon, a *szociális munkás leírásában* került rögzítésre, kevésbé tekinthető pontosnak: pályázóink ugyanis a kétszülős családok, illetve a közösen pályázó párok esetében alkalmanként a főpályázó, alkalmanként pedig a család teljes jövedelmét tüntették fel. Fentiek kiszűrésére a keresetek teljes megoszlástábláját csak a *biztosan egykeresős* háztartások adataival közöljük. Mint majd látjuk, ez a (teljes támogatotti kör 73%-át lefedő) szűkített minta a legjellemzőbb bevétel nagyságok tekintetében a már ismertetett tendenciát mutatja – azaz nagyban reprezentatív a csoport egészére nézve.

10. sz. táblázat – Klienseink pályázatban feltüntetett jövedelme a családi státusz megoszlása szerint

Jelzett havi nettó jövedelem	A kliens családi státuszának kategóriája		Összesen
	Egyedülálló	Gyermekeit egyedül nevelő	
Nincs jövedelme	3,8%	-	3,2%
Kevesebb, mint 20.000 Ft	8,9%	-	7,4%
20.001 - 40.000 Ft	16,5%	12,5%	15,8%
40.001 - 60.000 Ft	32,9%	37,5%	33,7%
60.001 - 80.000 Ft	29,1%	25,0%	28,4%
80.000 - 100.000 Ft	6,3%	12,5%	7,4%
101.000 - 120.000 Ft	-	-	0,0%
Több mint 120.000 Ft	-	12,5%	2,1%
Nincs adat	2,5%	-	2,1%
Összesen	100,0% (79 fő)	100,0% (16 fő)	100,0% (95 fő)

Szűkített mintánk elsősorban a felső értékek korrekcióját tette lehetővé, így láthatóvá vált, hogy a 100 ezer forint felett jelzett jövedelmek nagyobb része valóban a kétkezes családoknál szerepelt – valószínűleg a teljes családi jövedelemre vonatkozóan. A legjellemzőbb keresetnagyságok – a teljes mintát érintő mérésrel egybevágó módon – 40 és 60, illetve 60 és 80 ezer forint közé estek. 40 ezer forint alatti nettó jövedelmet csak egyedülállóknál, 100 ezer forint feletti bevételt pedig kizárólag gyermekes szülőnél találtunk: utóbbi értelem szerint feltételezi a gyermekek után járó jóléti juttatásokat. Fontos látnunk, hogy fenti táblázat egy *tíz éves periódust összegez*, azaz minden esetben a pályázat benyújtásakor fennálló jövedelmi viszonyok szerepelnek benne. Ez alapján pedig azt láthatjuk, hogy a legjellemzőbb – szűkített mintánk mintegy 2/3-át lefedő – jövedelemnagyságok a mindenkori minimálbér értékének feleltek meg. Az ebből való megélhetés – értsd: a teljes egzisztencia fenntartása – leginkább csak az intézményes keretek között zajló, s így a piaci lakhatási formáknál jóval olcsóbb lakhatással volt megoldható, és egyben jól jelezte a munkaerőpiaci helyzet magasabb jövedelemmel járó megerősítésének az igényét – vagyis programunk voltaképpeni célját.

4. Kiutak a hajléktalanságból – képzési modellprogram a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával

Alapítványunk elmúlt tíz évének talán legfontosabb, de mindenképpen a legtöbb támogatottat érintő programja volt a Norvég Civil Támogatási Alap finanszírozásában 2008 novemberétől 2010 novemberéig megvalósított, „*Kiutak a hajléktalanságból*” címmel indított képzési modellprogram.

A Norvég Civil Támogatási Alap (NCTA) négy magyarországi szervezet, az *Ökotárs Alapítvány*, az *Autonómia Alapítvány*, a *Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány*, illetve a *Kárpátok Alapítvány* – Magyarország bevonásával 2008 őszétől támogatta civil szervezetek újszerű módszereket bevezető kezdeményezéseit. A négy fejlesztési területen és három fordulóban zajló pályázat mintegy 240 programot, ezen belül 53 szociális, gyermek- és egészségvédelmi projektet támogatott – ezek egyike volt szervezetünk képzési programja.

40.002 euró összköltségű programunk a mindenkori „van esélyes” pályázatok elemeit és menetrendjét tartalmazta: a szokott rendben szociális munkások és klienseik pályázhattak közösen megfogalmazott továbblépési terveikkel, valamilyen konkrét *beruházás*, és az ehhez kapcsolódó *segítőmunka* támogatására. A legfeljebb 100 ezer forint értékű támogatás kapcsán egy szűkítéssel éltünk: a mindenkori lakhatás – munkaeszköz – képzés hármasából ezúttal kizárólag képzési programok finanszírozása szerepelt felhívásunkban. Az esetprogramok idejét korábbi támogatásainkhoz képest 9 és 18 hónap közötti futamidőre növeltük, valamint lehetőségünk volt a résztvevő szociális munkások tiszteletdíjának emelésére is (a korábbi havi 5.000 forintról 10.500 forintra). A legfontosabb újítás azonban az egyéni programok szakmai-módszertani támogatását érintette: mindegyik résztvevő szociális munkásnak háromüléses életútinterjút kellett készíteni kliensével (a program kezdetekor, az elvégzett tanfolyam végén, illetve a program zárásakor). Az interjú munkát és az interjúk gépelését a havi tiszteletdíjon felül finanszíroztuk. A programok hosszabb idejére való tekintettel megnőtt az esetmegbeszélő csoportok száma és gyakorisága is, a korábbi két

alkalom helyett rendszeres esetmegbeszélést biztosítottunk a résztvevő szociális munkásoknak.¹¹

Programunk megfogalmazott célja volt, hogy klienseink támogatásán, illetve a kollégák módszertani segítségén kívül ezúttal a széles(ebb) szakmai közönség, akár az érdeklődő laikusok számára is ismertté tegyük programunk szemléletét, módszereit és eredményeit. Ebből a megfontolásból készült el Herner Dorka rendezésében kötetünkkel azonos című dokumentumfilmünk, mely három hajléktalan kliensünk képzési programjának alakulását követi végig.¹² Hasonló céllal került megrendezésre 2010 novemberében alapítványunk egynapos konferenciája, illetve ugyanezt kívánjuk elérni jelen tanulmánykötetünkkel, illetve megújult honlapunkkal is.¹³

4.1. A sikeresség kérdése

Pályázatunk megfogalmazásakor 20 esetprogram lebonyolítását tűztük ki célul. Programunk során végül 24 egyéni pályázat támogatása felől döntött kuratóriumunk, melyből három pályázónk még az esetprogram megkezdése, és a támogatás folyósítása előtt visszamondta részvételi szándékát. A ténylegesen elindult 21 programból 17 vállalásai sikerültek, egy képzés még mindig folyamatban van, három pályázónk pedig – bár valameddig eljutott választott tanulmányaiban – végül nem tett záróvizsgát, vagy sikertelenül vizsgázott a képzés végén.¹⁴ Ez a három eset mindemellett csak részlegesen tekinthető kudarcnak: az esetprogramok képzésen túl eső része, azaz a klienssel való szociális segítőmunka minden esetben folyamatos volt, és megfogható eredményekkel járt. A támogatott személy mindhárom „kudarcos” esetben a program ideje alatt költözött ki az intézményből: két intézményelhagyás tervezett és egyeztetett módon zajlott (egy kliensünk párjával közös albérletbe, egy pedig a szobabérlők házába költözött – tehát mindkettejük lakásútjában jelentős előrelépést jelentett ez a változás). A harmadik eset a program egyetlen „igazi kudarca”, ugyanis itt nem csak a képzés maradt befejezetlen, de a gondozás is megszakadt: a támogatott másik hajléktalanellátó intézménybe költözött, tehát nem csak képzésében, hanem lakásútjában sem történt érdemleges változás.

Összegezve tehát, a képzési program sikere nem feltétlenül állt, vagy áll együtt az esetprogram egészének sikerességével. A fent sorolt „sikeres kudarcok” mellett megemlíthetünk egy ellenpéldát is: egy támogatottunk ugyan megszerezte a célzott képesítést, ám a program elején már hosszabb ideje megtartott absztinenciáját időközben feladta, s így intézményi lakhatását is elveszítette – ez pedig lényegesen nagyobb kudarc, mintha a képzés hiúsult volna meg.

Az esetek többségében, azaz az eddig nem említett 16, a megfogalmazott célokat beváltó esetben jól látható (és mint majd kitérünk rá, mérhető) volt az elvégzett képzés és a megszerzett végzettség haszna. Nem haszontalan azonban visszatérni a sikertelen, illet-

¹¹ A pályázati felhívást és adatlapot, valamint az interjúk és esetleírások elkészítéséhez szükséges szakmai segédleteket kötetünk mellékletében adjuk közre.

¹² A 2010 tavaszán elkészült dokumentumfilm eddig három alkalommal került bemutatásra, illetve DVD mellékletként kötetünk is tartalmazza.

¹³ Weblapunkon (www.vanesely.hu) a kötet cikkei mellett a program során elkészült esettanulmányok és interjúk nagy részét is közzétettük.

¹⁴ Az NCTA pályázat beadásakor vállalták kellett tenni a sikeresen végigvitt esetek számára vonatkozólag – az alapítvány részéről előzetesen 20 esetből 16 befejezését tartottuk reálisnak.

ve „sikeresen kudarcos” és „kudarcosan sikeres” esetekre: a képzés, vagy a továbblépés eredményétől függetlenül minden esetben megvalósult a programnak néhány olyan járulékos haszna, melyekre a pályázat nélkül valószínűleg nem kerülhetett volna sor. Ezek közül hármat bátran általánosíthatunk.

- A program része volt egy három ülésben felvett, illetve a felvétel után legépelésre kerülő interjú készítése. Még azokban az esetekben is, ahol az esetprogram megszakadt, és csak ez első egy vagy két ülésre került sor¹, a résztvevő szociális munkások rendre azt jelezték vissza, hogy az interjúzás az addiginál közelebb hozta őket klienseikhez, érezhetően erősítette a bizalmi kapcsolatot, illetve segítette őket esetük megértésében, és a segítőmunka alakításában.
- Hasonló pozitív visszajelzéseket kaptunk az esetmegbeszélő csoporttal kapcsolatban. Az, hogy a résztvevő szociális munkások egy, az anyaintézményen kívüli, vegyes összetételű, és sokféle intézményi kultúrát, egyéni készséget felvonultató csoporttal gondolkozhattak együtt, minden esetben a gondozási folyamat hasznára volt. Ez önsúlyán túl azért is fontos, mert több érintett intézményben nem folyt a fenti időszakban önálló esetmegbeszélő csoportmunka, hanem kizárólag a rendszeres team-ülések láttak el ilyen, vagy ehhez hasonló funkciókat.
- Több esetben került sor intézmény-, vagy lakóhelyváltásra a program ideje alatt. Alapesetben ilyenkor megszűnik a szociális munkás és kliense közötti segítőkapcsolat: az intézményből szociális bérletbe, albérletbe, vagy más saját jogú lakhatási formába költöző „volt hajléktalan” kikerül a szociális ellátórendszer látóteréből, vagy jellemzően csak a szociális alapellátási formák (családsegítők, gyermekjóléti szolgálatok) valamelyikénél kér eseti segítséget. Intézményváltáskor tehát új segítővel, és a gondozási folyamat teljes újrakezdésével számolhat az intézményt váltó személy. Az, hogy a programban résztvevő támogatottak ezekben a helyzetekben is intenzív, folytonos kapcsolatban maradhattak a már ismert segítőjükkel, mindenképpen a program jótéteményei közé sorolandó.

4.2. A programok és a támogatottak jellemzői

Programunkban 21 személy képzését támogattuk. A támogatott esetprogramokat 9 intézmény (8 budapesti, és 1 székesfehérvári intézmény) 15 munkatársa folytatta; pályázóink közül hárman vittek egynél több esetet. A 21 fő képzésének költségeire átlagosan 89.098 forintot, összesen pedig 1.850.050 forintot fordítottunk. Az egyéni pályázatok tervezésének pontosságát jelzi, hogy a fenti programok közül egy esetben ítélt meg a kuratórium a pályázatban szereplőnél alacsonyabb összegű támogatást.

A pályázatok célja az ismert módon valamilyen képzés támogatása volt, ezen belül leggyakrabban (a támogatottak 62%-ánál) OKJ-s tanfolyam elvégzése, illetve jogosítvány megszerzése (19%) szerepelt az esetprogramokban. Három kliensünknel nyelvi képzés, egy pályázatban pedig iskolarendszerű képzés volt a beruházás tárgya. A képzések fajtái részletesen a következők voltak:

¹ Az első interjút a program elején vették fel pályázóink – ez a kliens élettörténetét volt hivatott rögzíteni. A második interjúra a képzés végén, a harmadikra pedig a program zárásakor került sor – ezek az interjúk már a program tapasztalatait, illetve a képzés mentén/után történő eseményeket tárgyalták.

11. sz. táblázat – a 21 megkezdett program célja

A képzés típusa	N (fő)
Dajkaképző tanfolyam	2
Személy és vagyonőr tanfolyam	2
Szociális ápoló és gondozó képzés	1
Számítógép kezelő tanfolyam	1
Kazánfűtő tanfolyam	1
Gipszkartonozó tanfolyam	1
Érettségi esti gimnáziumban	1
Jogosítvány B	4
Nyelvi képzés, angol	3
Boltvezető-bolti eladó tanfolyam	4
CNC forgácsolói tanfolyam	1
Összesen	21

A támogatottak jellemzőit tekintve – lévén mindössze 21 emberről van szó – a tanulmányunk első felében használt statisztikai szempontokat mellőzzük. Azt viszont érdemes lejegyezni, hogy a 21 megkezdett program kliensei közül 18-an valamilyen tartós lakhatást biztosító intézményből – legnagyobb számban átmeneti szállóról és családok átmeneti otthonaiból – pályáztak, s mindössze egy kliensünk vett igénybe a pályázat benyújtásakor alacsony küszöbű ellátást. Ez azt jelenti, hogy a hosszabb és nagyobb léptékű program megkezdésének látható módon a valamivel stabilabb helyzetű hajléktalan emberek körében volt nagyobb realitása. Hasonló indikátor a családosok magas aránya programunkban (pályázóink közel fele tartozott ide), mely körülmény alapesetben szintén a stabilabb helyzetet valószínűsíti.

4.3. Eredmények

A 21 megkezdett program eredményeit a következőképpen foglalhatjuk össze:

- 17 kliensünk sikeresen elvégezte a pályázatban szereplő tanfolyamot és/vagy képzést. Három esetben nem indult el időben a választott tanfolyam, a pályázó így az alapítvánnyal egyeztetve másik képzést választott és végzett el.
- Három program képzési célja a már említettek szerint megghiúsult: egy kazánfűtőnek tanuló fiatalembernek a vizsgája nem sikerült, két esetben pedig nem ment el vizsgázni a támogatott. Egy programunk a késői kezdés miatt még nem zárult le.
- A program résztvevőinek negyede, 5 fő talált a program végére új munkahelyet, akik immáron az új végzettségük szerinti munkakörben, a korábbinál magasabb fizetésért dolgoznak. Egy kliensünk – noha nem helyezkedett el – bedolgozó jellegű, alkalmi munkákat vállal új tudása segítségével. Négy esetben ugyanaz maradt kliensünk munkahelye, munkahelyi státuszukat azonban nagyban erősíti a megszerzett képesítés. Öt résztvevőnk keres, de a program végével még nem talált munkát, két további kliensünk pedig a későbbiekben tervezi a munkahelykeresést (egyikük

még GYES-en van, a másik támogatott pedig felnőtt lánya vendégeként huzamosabb ideig külföldön tartózkodik). Egy résztvevőnk munkaerőpiaci státusza változatlan maradt feketemunkásként.

- Klienseink lakásátját tekintve elmondhatjuk, hogy a résztvevők majd kétharmada, azaz 13 fő sikeresen lépett ki a hajléktalan-ellátásból, és saját jogú lakhatásra tett szert. Öten önkormányzati bérlakásba, négyen albérletbe, ketten pedig szobabérlők házába költöztek. Egy fő munkavállalással Angliában telepedett le, egy fő pedig élettársi kapcsolatot lécsítve, párja lakásába költözött. Hat esetben nem változott a pályázó lakhatási helyzete a program ideje alatt – közülük öten intézményben, egy fő pedig albérletben élt programunk zárásakor. Egy esetben csak ideiglenes előrelépés történt: a megszerzett képzettség segítségével elhelyezkedett, illetve családjával együtt albérletbe költözött a támogatott, de hosszabb távon sem a munkahelyet, sem az albérletet nem tudta megtartani – ebben az esetben jelenleg munkásszállón él a család. Két esetben történt visszalépés a támogatott életkörülményeiben: egy kliensünk absztinenciáját feladva kikerült az intézményből, jelenleg éjjeli menedékhelyen vagy közterületen alszik. A másik esetben kliensünk a tanfolyam elvégzését követően bántalmazó férjéhez költözött vissza.

Összefoglalásunk nem érinti, s terjedelmi okokból nem is érintheti a 21 program folyásának, nem elhanyagolható buktatóinak, illetve a sikerek egyéni jelentőségének bemutatását. Kötetünkben ezzel szemben öt, a program során elkészült esettanulmány, valamint egy esetvitel teljes dokumentációja szerepel, melyek nagy mélységben mutatják be a fenti szempontokat. A magától értődő sikertörténetek helyett igyekeztünk inkább „életszagú” merítést adni az esetprogramokból, amelyek pontos képet adnak programunk végigvitelének egyéni hasznairól és hatásairól.

Breitner Péter

Az életútközpontú szociális munka

„Az emberi élet olyan, mint a folyó: követi is, építi is a medrét.”

Ha ezt az (általunk nem ismert eredetű) bölcsességet továbbgondoljuk, egészen pontosan körvonalazódni kezd, hogy mennyi és milyen mozgástere van egy embernek élete során arra, hogy változtasson rajta – van valamennyi, de a folyó valahonnan valahová tart, hajtókanyarokat nem tud bevenni.

Folyómederből sokféle van: többségük egészen egyenletesen, nagy ívű kanyarokkal hömpölyög, néha átfolyik egy-egy zátonyon, örvénylik egy kicsit és kicsap a hulláma, de azért az eredeti mederben marad és eléri a tengert. Vannak azonban olyan folyók is, amelyek szakadékok felé, „rossz irányba” folynak, sziklák, hegyek kényszerítik őket vad kanyargásra, gyakran túlszaladnak a medrükön és bizonytalan, hogy megérkeznek-e egyáltalán valahová. Azoknak az embereknek, akiknek az élete ilyen folyóként folyik, tudatos, kemény, és egész életen át tartó munkára, plusz energia-befektetésre van szükségük ahhoz, hogy mederben tartsák sorsukat.

Hogy kényelmesebb, kellemesebb, vagy szilajabb sors-folyómedret kapunk-e, talán a szerencsétől, talán mástól függ, ez nézőpont kérdése. A „sors-folyók” szabályozásának feladatát kinek-kinek magának kell megoldani, és ezen az sem változtat lényegesen, hogy esetleg támogatás is kapható hozzá bizonyos segítő szakmák képviselőitől, amilyen például a szociális munkás.

A megismerés

A fenti vízügyi fejtegetés tulajdonképpen a segítőknak szólt, mert a folyómeder használat tökéletes szemléleti hátteret nyújt az életútközpontú segítő munka legkülönbözőbb kérdéseire.

Egy segítő csak úgy dolgozhat hatékonyan, ha alaposan megismeri, hogy honnan jön a kliense: milyen társadalmi közegből származik, milyen események történtek vele korábbi életszakaszaiban, milyen világnézete, szokásai, problémamegoldó és „probléma-generáló” technikái alakultak ki gyermekkorában, és szilárdultak meg később. Az adott ember múltjának és gondolkodásmódjának ismeretét nem helyettesíthetik tudományos elméletek és általános segítségnyújtó technikák.

A szakmán kívüliek és a szakmabeliek gondolkodásában egyaránt jelen van az *újra-kezdés* kissé romantikus, olykor csodaszerként emlegetett lehetősége. Szerintünk viszont ez nem létezik: újra kezdeni sorsot, életet nem lehet. Ezzel próbálkozni csupán időpazarlás, és újabb fájdalmas tapasztalatokat jelent. *Csak egy sors van, csak azt lehet és kell folytatni. Előlről kezdeni nem lehet, de élhetőbbé tenni, jobban irányítani, változtatni rajta lehet és kell is.* Ezt minél hamarabb látja be az ember, annál jobb. Az élet korábbi eseményei nem nyilváníthatók semmissé, csak azokból következhet, azokon alapulhat a változás. Ha egy segítő szakember kliense múltjának megismerése és a következtetések levonása nélkül kezd hozzá a munkához, abból többnyire nem eredmények, hanem egy helyben toporogás, egymás meg nem értése, és végül kölcsönös csalódottság és „szakítás” következik. Sokszor hallani szociális segítők szájából: „csalódtam XY kliensembe” vagy „ezt nem

vártam tőle”. Gyakori esemény, hogy egy közösen eltervezett, nagyobb horderejű lépés (pl. valamilyen tanfolyam, vizsga, családdal való kapcsolatfelvétel) kudarcba fullad, és a felek *nem értik*, hogy miért. A fordulópont lehetősége törésponttá változik. Pedig a nem értés a *nem ismerésből* következik, amely alatt pontosan az adott kliens múltjának, korábbi életeseményeinek, valamint jelenbeli „működésének” nem ismeretét értjük.

Ahogy minden emberi kapcsolatban, úgy a segítő-kliens kapcsolatban is feltételezésekkel, sztereotípiákkal töltjük ki a másiról alkotott valóságos kép hiányzó részleteit. Ezeknek a sztereotíp részleteknek azonban semmi közük nincs az adott illető valóságos történetéhez, személyiségéhez, habár a vele szemben támasztott elvárások immár ezen alapulnak. A sikertelenség és csalódás ilyenkor előre programozott. Ilyen az imént említett „kudarc” is, amikor például kliensünk nem fejez be egy tanfolyamot. Ez előtt értetlenül és csalódottan állhatunk, hiszen *mi tudjuk*, hogy tanulni jó, *mi tudjuk*, hogy képzettséget szerezni előrelépés az önbecsülésben és a munkaerőpiacon, és hogy mindez jobb jövedelmi kondíciókat is jelent, illetve *mi azt is tudjuk*, hogy társadalmi integrációs lépésről van szó, mely közelebb segít a kiúthoz. Ezek nagyjából valóban igaz állítások, de amíg nem kliensünk személyiségére, egyéniségére épülnek az – akár helyes – elképzeléseink, addig csupán használhatatlan sztereotípiák maradnak. Hiszen a valóság ezzel szemben (gyakran) az, hogy kliensünkben mély szorongás van az iskolai helyzetektől, vizsgáktól, esetleg nehezen tanul, vagy talán nem is érdekli az adott képzés, csak nekünk akart megfelelni, amikor beiratkozott. Ha mi ilyesfajta csalódást élünk át, az azt jelenti, hogy (valószínűleg) elblicceltük a segítő folyamatból az alapos megismerést.

Folytatva a fiktív, de nem alaptalan példát: ha a megismerési folyamat megtörténik, és kliensünk iskolaúttjáról azt tudjuk meg, hogy törésektől, kudarcoktól, önbizalomproblémáktól (esetleg osztálytársi kiközösítésektől) terhes, vagy ha azt tudjuk meg, hogy mindig is voltak problémái a hatalomhoz való viszonyulással, és úgy érezte, hogy szülei túlzott elvárásainak soha nem tudott megfelelni, akkor nem fogunk csalódni benne, ha félbehagyja a tanfolyamot. Ebben az esetben ugyanis nagyjából ez az „elvárható” viselkedés tőle – *saját történetének belső racionalitása*. Ha mindezt tudjuk (mert korábban megtudtuk!), akkor eleve készülünk rá, mint kockázatra, és ha bekövetkezik, nem csalódunk, kliensünkre sem fogunk haragudni. Mindazonáltal így a tanfolyam befejezésére is nagyobb az esély, hiszen kliensünkkel együtt tudunk előre készülni az ismert veszélyekre.

Gyakran olvasunk eseteírásokban, és a Van Esély Alapítványhoz benyújtott pályázati szövegekben is „elmondása szerint...” kezdetű mondatokat a kliensekről. Ez az önfelmentő szófordulat bizalmatlanságot, elhatárolódást fejez ki, azaz pontosan az ellentétét annak, amit várnánk. Az effajta megfogalmazásoknak az az üzenete, hogy a segítő valójában nem vállal közösséget az ügyfelével, talán a pályázatot is csak nyomás hatására írta meg. Ezekről a programokról (bár többnyire nem indulnak el) később sokszor kiderül, hogy a segítő nem is érez igazán felelősséget megvalósításukért, és ő maga is könnyen kilép belőlük.

Álláspontunk szerint csak az az esetkezelési stratégia ér valamit, amely kliensünk életének belső logikájából következik. Megtanulhatunk akármennyi – egyébként hasznos – pszichológiai, szociológiai elméletet, azok fabatkát sem érnek, ha a legfontosabbat nem tanuljuk meg: *kliensünk saját magáról és a világról alkotott elméletét*.

A segítő beszélgetés

A kliensekkel való beszélgetéstechnikát sokféleképpen nevezik: interjúnak, első interjúnak, életútinterjúnak, mélyinterjúnak, beszélgetésnek, segítő beszélgetésnek. Mindegyik egy kicsit más hangsúlyt, értéket képvisel, melyek közül mindegyik fontos.

Elnevezés	Hangsúlyok, értékek
Első interjú	Kapcsolatfelvétel, alapvető megismerkedés és a segítő folyamat megkezdése
Életútinterjú	Az élettörténet részletes megismerése
Mélyinterjú	Az élettörténet, vagy bizonyos részleteinek mély (akár soha nem tudatosult összefüggéseket feltáró) megismerése*
Beszélgetés	Két ember közötti (tudományoskodástól, erőltetett szándékoltságtól, szerepmegosztottságoktól mentes) egyszerű, egészséges kapcsolat
Segítő beszélgetés	Segítségnyújtás, folyamatosság, a verbalizálás, narrativitás gyógyító ereje, nehézségek megosztása

* Lásd erről: Solt Ottilia: *Interjúzni muszáj*. In: Méltóságot mindenkinek. Összegejtött írások I. *Beszélő*, Budapest, 1998.

A különböző elnevezések és az itt ismertetett értékek, hangsúlyok korántsem teljes körűek (a szociológiai célú interjúval itt most például egyáltalán nem foglalkoztunk), és a különböző típusok közötti határvonalak sem egyértelműek. A klienseinkkel való beszélgetés közben (viszonylag) szabadon kell tudni akár váltani is a különböző beszélgetés-hangsúlyok között. Mindez abból következik, hogy a segítő beszélgetést ugyan a segítő tartja kézben, de a kliens is irányíthat, sőt maga a beszélgetés, a témák sorozata is építi önmagát, ezért célszerű, ha minél kevesebb szabályhoz ragaszkodunk mereven. (Az alapítvány programjaiban lefolytatott beszélgetések elkészítéséhez használt interjútervet kötetünk mellékletei között közreadjuk.)

A segítő beszélgetés funkciói

A kliens történetének megismerése, és az esetkezelési stratégia elkészítése, nyomon követése, esetleg módosítása:

Amint már említettük, az esetkezelési stratégiának a kliens történetére, múltjára kell épülnie, csak ez alapozhatja meg a konkrét esetkezelési lépéseket. Fontos tisztázni, hogy esetkezelési stratégia alatt egyáltalán nem ügyintézési típusú cselekvéssort, azaz konkrét (technikai) lépések sorozatát értjük. Az esetkezelési stratégia azt jelenti, hogy az alapos megismerési és bizalomépítési folyamat után, a klienssel közösen képesek vagyunk levonni az addigi életéből olyan következtetéseket, tanulságokat, melyek fényt derítenek a korábbi életeseményei okaira, lelki hátterére, és ez megértéshez segíti őt, amely továbblandíthatja az adott, rossz élethelyzetén. Erre a folyamatra építhetők a kiút első lépései. A kliens történetének megismerésére elsősorban az életútinterjú, mélyinterjú módszer alkalmas.

Egymás kölcsönös megismerése:

A megismerés felemás ugyan, hiszen elsősorban a segítő ismeri meg ügyfele életének történetét, ezzel együtt azonban nem szükségszerűen egyenlőtlen, hiszen a beszélgetések közben a kliens is megismeri a segítőt. Természetesen nem annak élettörténetét és magánéletét², hanem személyiségét, attitűdjeit, viszonyulását a kliens problémáihoz.

A szerepviszonyok tematizálása és tisztázása:

Az együttműködés játékszabályait közölni kell a segítő folyamat elején, de a valóságos szerepviszonyok a beszélgetések folyamán alakulnak ki. A kliens számára a segítő verbális és nem verbális üzenetei alapján rajzolódik ki pontosan, hogy miről szól a kapcsolat és miről nem, ki mit vár és várhat a másiktól, mennyire komolyak a megállapodások. Mindebben következetes és tudatos munka szükséges, különben az eredmény lehangoló, a segítői kapcsolat zavaros és improduktív lesz. Hiába közli a segítő a kapcsolat elején, hogy ilyen-olyan elvárásoknak kell megfelelni, ő pedig majd támogatást nyújt, ha utána valójában nem kezdeményez beszélgetéseket. Ilyenkor komolytalanná, vagy pusztá számonkéréssé silányul a kapcsolat. Előfordul olyan is, hogy ugyan vannak beszélgetések, de más szerepviszonyokat és kapcsolati minőséget sugallnak, mint amiről az elején szó volt (vagy ha szó sem volt, de joggal elvárható lenne). Esetenként súlytalan „haveri”, „baráti-barátnői” szintre kerül a kapcsolat, sőt, akár másokról való pletykázkodássá, közös panaszkodássá, vagy éppen fordított viszonyra (a segítő panaszkodik) torzul a segítő-kliens viszony. Ez még a semmittevésnél is kártékonyabb, és teljesen zavarodottá teszi az ügyfeleket. A segítő szerepkészlete ekkor belső ellentmondásoktól terhes, hol haverként, hol hatalomként (hiszen mindenképpen az intézmény képviselője marad) jelenik meg a kliens számára, ami értelmezhetetlen és kezelhetetlen szerepcsomag. A pszichológia „kettős kötésenként” fogalmazza meg azt a kommunikációs helyzetet, amikor egy anya gyermeke felé való verbális és nem verbális kommunikációja ellentmond egymásnak. (Ezt egyébként a skizofrénia melegágyának tartják.) A segítő zavaros, önellentmondásos szerepei ehhez hasonlóak, amelyek lényege (akár a kettős kötésnél), hogy *nem lehet hozzájuk sehogyan sem viszonyulni*. Az effajta kapcsolatok törvényszerűen a segítő és a kliens kölcsönös sértődéséhez, majd szétválásához vezetnek. (Lásd írásunk *A segítői szerepről: szereptulajdonítások és szereptévesztések* című részét.)

Nem mehetünk el a tény mellett, hogy a segítő-ügyfél viszony már eleve tematizálva van, melyet a segítőnek mindig szem előtt kell tartania. A kliens a segítői kapcsolatban erőteljesen függ a segítőtől, hiszen ő vagy hozzásegíti őt pénzsegélyhez, ételadományhoz, ruhaadományhoz stb., vagy nem. A segítő hatalma és a segített kiszolgáltatottsága eleve adott. Ez, ha tetszik, ha nem, így van, ezért érdemes inkább tudatosan belekalkulálni a kapcsolatba, mintsem tagadni, vagy figyelmen kívül hagyni. A támogató kapcsolatokat ez még akkor is megterheli, ha a segítő a lehető legigazságosabb, legmegértőbb, legodafordulóbb és legszakszerűbb, hiszen egyrészt a függés valóságos, másrészt ügyfeleink is alapvetően ebben a keretben gondolkodnak. Többségüknek hosszú előtörténete van, már sok segítőn „vannak túl”, akik korábban már alapos szocializációban részesítették őket abban a témában, hogy kinek mi a szerepe, valamint hogy mikor és milyen formában nyilvánulhat meg a hatalom a segítői kapcsolatban. A kliensek többsége tehát nem nálunk kezd. Ezt sem szabad figyelmen kívül hagyni!

² A beszélgetés alatt óhatatlanul elérkezik az a pillanat, amikor a kliensünk visszakérdez a mi életünkre. A visszakérdezés természetes velejárója a segítő beszélgetésnek, tulajdonképpen jó jelnek tekinthető, hiszen azt jelzi, hogy a beszélgetőpartner ellazult állapotban van, és a saját élete „verbális átgondolása” közben felébredt a kíváncsisága felénk. Ezekre a kérdésekre előre készülni és válaszolni kell, de anélkül, hogy továbbvinnénk a helyzetet ebbe az irányba, majd vissza kell terelni a beszélgetést a korábbi mederbe. Kerülni érdemes az olyan – egyenlőtlen helyzetet sugalló – mondatokat, amelyek megmerevítik a szerepviszonyokat, pl. „Itt most nem rólam van szó, hanem önről.”

Kapcsolat és bizalomépítés:

A segítő viselkedésének mindig szimbolikus üzenete is van, és ez az üzenet legalább annyira nem verbális kommunikáció formájában nyilatkozik meg, mint a kimondott szavakban, sőt, jeles szerzők is azon az állásponton vannak, hogy a viszonyulások, attitűdök, személyközi érzelmek kifejezése sokkal inkább a metakommunikáció eszközeivel (ráadásul öntudatlanul) történik³. Ezeket az üzeneteket pedig (szintén jórészt öntudatlanul), iskolai végzettségtől, műveltségtől függetlenül dekódolja bárki, tehát nem érdemes egy segítőnek sem abban tévedésben ringatnia magát, hogy ügyfele nem veszi észre, ha ő például nem szimpatizál valamilyen személyiségvonásával, undort érez a testi megjelenése láttán, vagy rosszul viseli el a nyomor szagát. Ezekkel a helyzetekkel a segítőnek kezdenie kell valamit. Szeretni vagy egyetérteni nem mindennel kell és lehet, de minimum az elfogadásig el kell jutni egy segítő kapcsolatban, anélkül ugyanis nem megy.

Léteznek olyan (tudattalanul is üzent és ható) gesztusok, amelyek elutasítást üzennek (pl. nagyobb távolságot tartani valakitől, mint az adott kultúrában szokásos), és amelyek az elfogadás / befogadás érzését közvetítik (pl. megérinteni valakit, vagy leülni valaki mellé). A lehető legegyszerűbb kommunikációs helyzet: egy asztal mellé ülve, odafigyelve beszélgetni valakivel már önmagában is egy erőteljes pozitív üzenetet hordozhat.

Max Weber, akitől sok mindent tanulhatunk a szociális segítségnyújtásra vonatkozóan is, nagyon egyszerű és hétköznapi módon ragadta meg azt a kérdést, hogy mit is jelent az, ha különböző emberek azonos társadalmi rétegbe tartoznak, azaz társadalmi értelemben összetartoznak. Az egyik általa vizsgált tényező ezek közül pontosan az volt, hogy *kik ülnek le egy asztalhoz* (ő ezt „kommenzalitásnak” nevezi)⁴. Az egy asztalhoz leülés önmagában is szimbolikus értékű gesztus, aki „hajlandó erre”, azt üzeni vele, hogy nem áll felette a másinak, egyenrangúnak tekinti, elfogadja őt, nem viszolyog tőle, közösséget vállal vele⁵.

A beszélgetés, a narrativitás gyógyító ereje:

A hajléktalan emberek többsége monoton, kapcsolat- és ingerszegény életet él. Több olyan esettel is találkoztunk már, hogy egyikük-másikuk hónapszámra alig vált szót egy másik emberrel, és érezhetően kijött a kommunikáció gyakorlatából, akadozva és nehézkiesen beszélt, holott nem volt beteg vagy szellemileg leépült. Emellett az is bizonyítható, hogy a hajléktalan emberek élete tele van gyermek- és felnőttkori traumákkal (lásd kötetünk *A hajléktalanná válás rizikófaktorai és a kiút lehetőségei* c. fejezetét), amelyeket magukba zárva cipelnek ebben a sivár és beszédtelen világban.

A szociális segítő már akkor is hatalmas szolgálatot tesz, ha egyszerűen csak leül és hagyja beszélni kliensét. Nem azért kell így tennie, mert akkor jól cselekszik, vagy mert szeretnie kell az embereket – persze, ha ez így van, az sem baj⁶. A segítőnek elsősorban

³ Lásd erről bővebben például: Forgács József: *A társas érintkezés pszichológiája* (8. fejezet), KAIROSZ, 2007.

⁴ Weber, M. 1987. *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

⁵ Az egy asztalhoz leülés gesztusának természetesen sok más tevékenység is keretet adhat. Ilyen például a közös étkezés, vagy a különböző társasjátékok.

⁶ Azért érdemes elgondolkodni a szeretet és a professzionális szakmagyakorlás kérdésein, mert a hosszú távú munkavégzés szempontjából nem mindegy, hogy milyen talajon állunk. Szeretetlenül valószínűleg nem lehet ezt a szakmát űzni, de a napi 8 órás és mindenki irányába megnyilvánuló odaadó szeretet legalább ennyire kivitelezhetetlen – ez a képesség a szentek sajátja, annyi szentünk pedig nincs, amennyi megfelelné a hajléktalan-ügy munkaerőigényének. A szeretetből végzett segítő munka nagy rizikója, hogy – lévén alapvetően érzelmi beállítódás – könnyen vált át más érzelmekre: csalódottságra, sértődöttségre és elutasításra, hiszen a „szerető

azért kell beszélgetnie a kliensével, mert a beszélgetés gyógyít. A gondolkodás és beszéd (beszédfejlődés) szoros összefüggése a pszichológia alapvető ismeretei közé tartozik, kicsit leegyszerűsítve fogalmazva: egyik nélkül nincs a másik. Az agyonhallgatott, elfojtott, tudat alá söpört traumák kibeszélése nélkül csak „betokosodnak”, és belülről pusztítják el az embert, függőségeknek ágyaznak meg, ön- (és köz-) pusztító hatásokat eredményeznek. A kibeszélés viszont old, újragondoltat és elindít a feldolgozás felé vezető úton. Az újra és újra átbeszélés folyamata egyszerű célzott beszélgetések, mélyinterjúk ülések keretében történhet.

Meg kell említenünk a narratív interjúsorozat és narratív terápia lehetőségét is⁷. Ez már csak azért is fontos, mert a világ más részein, szociális segítők által is alkalmazott eljárásról van szó, melynek lényege, hogy a beszélgetéssorozat egy-egy traumatikus eseményt jár körül újra és újra, változó nézőpontokból, amíg az feldolgozott állapotra jut az interjúalany lelkében. A trauma nem szűnik meg, de az interjúalany beszélni tud róla, együtt tud élni vele, azaz „helyre tette”, és tovább tud lépni. Mindez segítői szempontból nagyon fontos, mert traumáik feldolgozása nélkül a klienseink nem fognak tudni életükben előre lépni, hiába képezzük őket, hiába „nyomjuk vissza őket” a munkaerőpiacra.

Tudjuk, hogy a segítők közül – szociális és pszichológus oldalon is – néhányan már felszisszennek: „De hát a szociális munkás nem pszichológus, ismernünk kell a kompetenciahatárokat!” Erre több válasz is adható, amelyek közül rögtön egy radikálisabbal kezdjük: ha a mondás szerint „a kecske a szegény ember tehene”, akkor „a szociális munkás bizony a szegény ember pszichológusa”.

Hiszen ki más is lenne az? Más ismert mód egyelőre nincs arra, hogy valamilyen szintű lelki törődéshez jusson a szegényebbek széles rétege, főként a hajléktalan emberek. Az intézményi normatívában szó sincs pszichológusok, pszichiáterek magas óradíjáról. Az pedig nagyon ritkán fordul elő, hogy pszichológusok és pszichiáterek önkéntesen, ingyen, vagy akár nyomott áron képesek és hajlandók ellátni ebből a tengernyi tömegből valamennyi rászoruló. Vannak ilyenek néhányan: minden tiszteletünk az övék. Az igényekhez képest viszont sajnos nagyon kevesen vállalkoznak erre. Ilyen körülmények között nem tehetjük meg, hogy véget nem érő, újra és újra nem cselekvésbe torkoló kompetenciahatár-vitákat folytatunk ahelyett, hogy érdemben szóba álljunk azzal az ember-tömeggel, amelynek tagjai közben nem tudnak sem kikászálódni, sem továbblépni ezerféle traumáik súlya alól.

A kompetenciahatárok kérdésére mértéktartóbb válaszunk is van: először is fontos tisztázni, hogy minden „jó” (akár teljesen amatőr) beszélgetésnek van haszna, akár még terápiás hozadéka is. Elég, ha csak arra gondolunk, amikor egy mély baráti beszélgetés után jóval kevésbé éri súlyosnak a problémáját az ember, vagy „megvilágosodik”, mit is kell tennie.

A szociális munkások ráadásul nem amatőrök: pszichoterápiába valóban nem kezhetnek, de annyi fejlődéslélektant, pszichológiát, pszichiátriát tanulnak, hogy el kell tudniuk boldogulni a beszélgetés közben felkavarodott érzelmekkel, érteniük kell az alapvető lelki működéseket. Készség és képességfejlesztések sorozatán esnek át a képzésekben, amely észlelési és kommunikációs apparátust is ad a kezükbe ahhoz, hogy valójában is

ember” annyira odaadja magát, hogy később könnyen érezheti úgy, hogy saját személyisége sérül meg egy „viszonylatlan” kapcsolatban. A szeretetből segítő ember éghet ki a leghamarabb. Az okos, értő, szabályozott szeretet egészen más, akár azt is mondhatnánk, hogy esetenként (például egy négy szemközti segítő beszélgetés időtartamára) kötelező! Ez azonban a professzionalitásba ágyazva működik, kívülről és nem belülről szemléli az eseményeket, ezért sokkal kevésbé sérülékeny, és hosszú távon is fenntarthatóbb.

⁷ Lásd erről bővebben: Fehér Boróka: *A narratív segítő beszélgetés*. Esély, 2010/3.

kezelni tudják az ilyen helyzeteket. Végezetül, mindezek révén, képesek kell hogy legyenek felismerni azt is, hogy meddig tart az ő tudásuk és milyen tünetekkel kell külső szakember, pszichológus vagy pszichiáter segítségét kérni.

A segítői szerepről: szereptulajdonítások és szereptévesztések

A segítő szerep kialakítása, felépítése korántsem olyan egyszerű feladat, mint amennyire keveset foglalkozunk vele a szociális felsőoktatásban, vagy akár a munkahelyi be-tanulási időszakban.

A segítők szerepeivel kapcsolatban általában eleve meglehetősen bizonytalanok a kliens helyzetbe került emberek. A „professzionális segítő” más perspektívából egyszerűen csak „fizetésért jótékonykodó” embernek tűnhet. Ez a szegények és jótékonykodók ezredéves, világos és kialakult viszonyához képest egy egészen új jelenség, amely a hagyományos kapcsolattípusokban létező, begyakorolt, megszokott szegény és jótévő szerepekhez képest egy nehezebben dekódolható, összetettebb, kissé művi, akár zavarosnak tűnő, és könnyen ellentmondásokba fulladó szerepcsomag látszatát keltheti. Kliens-szemmel nem olyan könnyű hová tenni a klasszikus, szabályos segítői viselkedést: beszélget, de nem „pletykál”. Mély, bensőséges kapcsolatot alakít ki, de csak egy irányban. Érdeklődő, odaforduló, kíváncsi, de határokat tart (és közben mindezt még fizetést is kap). Nyitott, mindent el lehet neki mondani, de közben erős hatalmi eszközök vannak a kezében (étel-, lakhatás-, pénzforrás), amit használ is. Kénytelen is használni.

Ezzel szemben a kliens oldalon állók – különösen, ha nincs velük kellőképpen, alaposan tisztázva, hogy milyen szerepstruktúrával van dolguk – racionális és biztonságkereső módon kezdenek el az általuk már korábban is ismert szerepek közül válogatni, és ezek közül a segítőknak tulajdonítani egyes szerepeket. Ezek a hagyományos, hétköznapi szerepek alapvetően kétfelé bonthatók: családi, baráti, esetleg lakóközösségi szerepekre, és hatalmi szerepekre. A kettő persze keveredhet is. Az irány valószínűleg a kliens beállítódásától és a segítő alapattitűdjétől is függ.

Az első csoportba tartoznak nagyjából a férj, feleség, testvér, barát, haver, szomszéd szereptulajdonítások. A második csoportba kerülhet a rendőr, a főnök (ismerjük a „főnök-asszony”, „főnökúr” megszólítás elterjedtségét...), a házmester (elsősorban a szocialista korszakból ismert, hatalmi változat), és a tanár szerepcsomagok. Végül a kettő keveréke, elsősorban az apa és az anya (ez természetesen nemtől is függ, bár nem perdöntő módon).

A szereptulajdonítás működésmechanizmusa olyan, mint az Eric Berne által leírt játszmány⁸. Elvárásokat támasztanak, „hívnak” bizonyos viselkedéseket, azaz előidézik, hogy a tulajdonított szerepnek megfelelően viselkedjünk. És ha a segítő nem tisztázta kliensével a segítő szerepet, mert maga is bizonytalan benne, hogy mi is az pontosan, akkor elkezd megfelelni a hívott szerepnek.

Egyszerűen a segítői szerep egyáltalán nem magától értetődő sem a segítőnek, sem az ügyfeleinek: éppen ezért kell a segítőnek ezen (is) tudatosan dolgozni! (Nagyon hasznos időről időre feltenni magunknak a kérdést: „*Ki vagyok én az adott kliensem számára?*”) A segítői szerepzavarok eleve kilátástalanná teszik az esetkezelési folyamatot, ugyanis a fő probléma az, hogy a hagyományos szerepek hagyományos játszmányokat is jelentenek.

Klienseink túlnyomó többsége, mielőtt ilyen helyzetbe került volna, élete során hosszú és mély játszma-folyamatok részese, játékos, elszenvédője volt. A játszmány címe

⁸ A játszmányokról lásd bővebben: Eric Berne: *Emberi játszmányok*. Háttér Kiadó, Budapest, 1999.

leggyakrabban: „Menj dolgozni!”, „Ne igyál már!”, „Törődj már többet... (velem, gyerekekkel, anyáddal stb.)”, „Intézd már el”. Észre kell vennünk, hogy itt egészen pontosan olyan dolgokról van szó, amit a szociális ellátórendszer és a segítők esetkezelési szinten is elvárnak. (A hajléktalanszállók házirendjében a „tilos alkohol és más bódítószerek használata” szöveg helyett akár ez is állhatna: „Ne igyál már annyit!” – mindenképpen egyenes folytatása az azonos című játszmának.) Az ellátórendszer és a segítők ahelyett, hogy tudatos szintre segítenék és feloldanak, gyakran folytatják a velük kapcsolatba került kliensek fő játszmáit. Ezzel, ha úgy tetszik, átveszik az apa, az anya, a feleség vagy más szereplő megüresült helyét a játékasztalnál, és minden megy tovább. Minden megy tovább, azaz nem fog megváltozni semmi.

Alig lehet elképzelni ennél abszurdabb, értelmetlenebb és diszfunkcionálisabb működést, ha komolyan vesszük, amit a játszmákról Berne nyomán tudunk:

- a játszmákhoz – ha kellemetlenek és pusztítóak is – körmük szakadtáig ragaszkodnak a felek,
- a játszma fenntartása érdekében a játszma tárgyát képező viselkedéshez is mindenáron ragaszkodnak a felek,
- a játszmában szükség esetén cserélhetőek a játszópартnerek (esetünkben például egy ital ellen hadakozó feleség akadálytalanul cserélhető egy ital ellen hadakozó szociális munkásra (aki nagy eséllyel női segítő lesz – erről külön írunk röviden a keretes részben),
- mindezekből az következik, hogy *ha egy segítő folytatja a kliens életjátsmáját, azzal valójában fenntartja az adott viselkedést.*

A játszmák folytatása tehát természeténél fogva erőteljes fixáló tényező, és egészen valószínű, hogy ilyen esetben *nem változás, hanem egyhelyben toporgás* várható a segítő munka eredményeként.

Mindezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy a függőségek kezelése, a munkaerő-piaci részvétel, az aktivitás vagy a társas kapcsolatok élénkítése a segítés elhibázott célpontjai lennének. Egyáltalán nem azok, sőt nagyon is helyénvalóak. Csakhogy mindezek a professzionális segítő munka, segítő kapcsolat közös céljai helyett könnyedén játszmák tárgyaivá válhatnak, ami viszont sokkal inkább még jobban beleragaszt az adott rossz állapotba, sőt újabb csalódást jelent kliensünk és magunk számára.

Egy gondolat erejéig visszakanyarodva és összefoglalva az imént tárgyaltakat: ha mint segítők nem vagyunk elég szereptudatosak, elfogadjuk a klienseink hagyományos szereptulajdonításait és a „haverjuk”, „szomszédjuk”, „feleségük/férjük” „tanárunk”, „rendőrünk” leszünk a segítőjük helyett, akkor mindent előkészítettünk ahhoz, hogy egyéni esetkezelés helyett játszmát játsszunk. Klienseink életjátsmáit segítőként tovább játszani pedig nem jelent többet a laikus segítő (inkább visszahúzó, mint valódi segítséget nyújtó) jelenléténél.

A segítői szerep társadalmi vetülete: az ütköző

Ha a szociális segítői szerepet társadalmi kontextusba helyezzük, már önmagában is konfliktuózusnak, feszültségekkel és ellentmondásokkal terheltnek tűnik. Arról már volt szó, hogy milyen szerepeket várnak el a kliens helyzetbe került emberek a segítőktől, most azt fogjuk megvizsgálni, hogy milyen szerepelvárások fogalmazódnak meg a többségi társadalom részéről.

A társadalmi elvárások közé itt most differenciátlanul beleértünk mindent, ami „megrendelésként” megfogalmazódik a segítőkkal, hajléktalanellátó rendszerrel szemben, legyen az világosan artikulált politikai irány, az állampolgári lét perspektívájából megfogalmazott igény, vagy akár a néplélekben élő vélekedéseken, érzelmeken alapuló véleményáramlat – mindez ugyanis hat a segítőkre a mindennapi munkavégzés során. Ezek a társadalmi szerepelvárások a következőképpen fogalmazhatóak meg: „Oldd meg a hajléktalanok helyzetét”, „Oldd meg ezeket a társadalmi problémákat”, „Segíts nekik visszailleszkedni”, „Tüntesd el őket az utcákról (a szemünk előtt)”, „Tanítsd meg őket rendesen viselkedni/ önállóan élni / nem inni”, „Vedd rá őket, hogy mosakodjanak” stb.

Ezek a „megrendelések” igencsak különböző társadalmi közegekben fogalmazódnak meg, egy azonban közös bennük: a megrendelők többnyire úgy érzik, hogy a megrendeléssel egyúttal át is ruházták a felelősséget és a feladat egészét a segítőkre. Talán úgy érzik, hogy helyettük (avagy az ő nevükben) kell a segítőknak eljárniuk.

Részen ennek a társadalmi attitűdnek is eredménye, hogy a hajléktalanellátó rendszer segítőin kívül más nem nagyon áll szóba a hajléktalan emberekkel sem szimbolikus, sem valóságos értelemben. A szociális munkások e folyamat mentén beszorultak egy furcsa közvetítői szerepbe: a hajléktalan emberek számára majdnem minden olyan ügy elintézéséhez, amely más embereknek nem okoz különösebb nehézséget, először pluszban egy szociális segítő közreműködését kell igénybe venniük (iratok elintézése, segélykérés, egészségügyi segítség stb.), aminek jórészt az az oka, hogy az emberek és a hivatalok többsége máskülönben (állampolgári jogon) nem áll szóba velük. A szociális munkások ezzel a „felülről rájuk nyomott” társadalmi ütköző szereppel együtt kénytelenek játszani a kvázi hatóságot is, ha tetszik, ha nem, ami rendkívüli módon megterheli a normális segítői szerepkört és attitűdöt.

Az imént leírt folyamatra rimel az a furcsa, torz társadalmi közérzet, amely a lecsúszásnak elsősorban a személyes, egyéni motívumait hajlandó meglátni, a strukturális okokat azonban jóval kevésbé. (Erről bővebben kötötünk *A hajléktalanná válás rizikófaktorai és a kiút lehetőségei* című fejezetében írunk.) A strukturális okok és azok megoldatlansága nem hárítható a hajléktalan emberekre és a segítőikre sem, hiszen ezen a sakktáblán valójában már mindnyájan játszunk. A segítő szakemberek a nagy és megoldatlan strukturális problémákról egyéni bűnbak szintre *csúsztatott* felelősség mentén, a társadalom és a kliens helyzetbe kerülő emberek közé vannak beékelődve, mint ütközők. Mindkét irányból a segítőkre hárulnak az indulatok, és a felelősség végül az ő vállukra kerül. A társadalmi felelősség áthárítása talán az egyik legnagyobb teherterhelés a szociális szakma számára, amellyel a segítők folyamatosan küzdeni kénytelenek.

A hajléktalanná válás rizikófaktorai és a kiút lehetőségei

A hajléktalanná válás okait feszegető kérdést gyakran így teszik fel: *kinek a hibája a lecsúszás, az egyéné vagy a társadalomé?* A vagylagosan feltett kérdések egy bizonyos bonyolultsági fok fölött majdnem mindig hibásak. Ez is egy hibás kérdés, mert nincs megoldása, vagy ha úgy tetszik, túl sok megoldása van.

Ha megismerjük a hajléktalan emberek egyéni élettörténeteit, azonnal kiderül, hogy az okok – melyekről jobb ha óvatosabban, inkább rizikófaktorokként beszélünk – bonyolult hálózatot alkotnak minden lecsúszási, kiilleszkedési történet mögött. Ezekben mindig találunk bőven egyéni és strukturális okot egyaránt, akár ugyanarra a konkrét jelenségre érvényesen is. Példaképpen ott van a munkanélküliség. Az egyén-e a felelős, ha munkanélkülivé válik? Kezdetben nem, hiszen a munkáját elvesztő személyt többnyire áldozatnak tekinti környezete (például a rendszerváltás, a gazdasági világválság, esetleg igazságtalan munkáltatói döntés vagy leépítés áldozatának), a szomszédsági és egyéb önjelölt ítélőszékek (helyi társadalom) eleinte még sajnálattal beszélnek róla. Ha azonban még fél vagy egy év múlva is munkanélküli az illető, egyre inkább őt tartják majd felelősnek sorsáért.

Strukturális szinten ugyanez a kérdés nagyon egyszerű, és egészen másképpen hangzik: ha nagyobb a munkaerő-kínálat, mint a munkaerő-kereslet, akkor globális munkanélküliségről beszélünk, ez pedig annyit tesz, hogy több a munkát vállalni akaró ember, mint a betölthető munkahely.⁹ A könnyen megérthető kivonás eredménye mínusz, tehát törvényszerű, hogy egy adott embertömeg (ez Magyarországon a rendszerváltás óta a néhányszázazertől a sokszázazertig terjed) semmiképpen sem fog munkát találni, akár-hogyan is próbálkozik. (Globális munkanélküliség esetén még az átképzés sem segít!) Csak az a kérdés, hogy ki nyeri a kiszorítósdit. A konjunktúra hiány, az elhibázott gazdaságpolitika, a helyi szintű, települési munkakeresletet szűkítő rossz döntések felelőseit általában sokkal nehezebb megtalálni, mint az egyént hibáztatni a saját helyzetéért... A szomszédság, a társadalmi környezet ezért hajlamos az utóbbit tenni. A munkanélkülivé váló ember önképe aztán lassacskán meg is felel a tulajdonított képnek. Elveszíti a talajt a lába alól, és az önbeteljesítő jóslat működési elve alapján el is kezdi produkálni azokat a devianciákat, amelyeket már úgyis ráaggattak. (A példa erősen egyszerűsítő, de úgy tűnik, hogy többé-kevésbé fedi a valóságos folyamatokat.)

Az egyéni és a társadalmi okok dichotómiájával kapcsolatban az látszik kirajzolódni, hogy minden egyes ember története mögött megtalálható az okok mindkét típusa, de nem azonos mértékben. Ehhez a gondolatmenethez először érdemes megismerni Jacqueline Wiseman elméletét, amely a „társadalmi margóról” szól: *„A társadalmi margó az egyén rendelkezésére álló tér, amin belül hibázhat a munkahelyén, hitelre vásárolhat, vagy a jelentős másik lábára léphet anélkül, hogy komoly retorziók érnék, például kirúgnák a munkahelyé-*

⁹ A példában használt globális munkanélküliség a munkanélküliségnek csak az egyik típusa. A probléma másik fontos változata a strukturális, vagy szerkezeti munkanélküliség, mely hasonlóan nagy társadalmi feszültségeket okoz: ebben az esetben nem a munkaerő-kereslet és a munkaerő-kínálat mennyiségi eltéréséről, hanem típusbeli különbségről van szó. Az egyén szintjén hasonlóan lehetetlen helyzet állhat elő akkor is, ha másfajta végzettségű munkaerőt keresnek, mint az övé.

ről, megtagadnák tőle a hitelt, vagy elveszítené barátait, családját. Ha az embert jól ismerik, és sok vonzó tulajdonsága van, elég társadalmi margóval rendelkezik ahhoz, hogy kellemetlen jellemzői is legyenek...”¹⁰ Az elmélet szerint egyéni margója méretétől függően mindenkinek más esélye van arra, hogy kiilleszkedjen a társadalomból.

Wiseman elméletét továbbgondolva hipotézisünk a következő: minél magasabb társadalmi státuszból érkezik az egyén (szélesebb társadalmi margó, több hibázási lehetőséggel) annál több „egyéni ok” szükséges a lecsúszáshoz. Fordítva, minél alacsonyabb társadalmi rétegbe tartozik valaki (vékony társadalmi margó, kevés hibázási lehetőséggel) annál kevesebb egyéni ok elég ugyanehhez. Éppen ezért a strukturális hatások sokkal könnyebben szedik az áldozataikat a vékonyabb margómérettel rendelkező emberek közül, akik jóval kevesebb devianciát (egyéni hibát) engedhetnek meg maguknak, mint a jobb társadalmi közegből érkezők rétegeiből.

Ez az elképzelés viszonylagos rendet teremt a „bárból lehet hajléktalan” vagy „csakis azokból lehet hajléktalan, akik maguk rontják el” vélekedések között (amennyiben ezek egyike sem igaz). Sokkal inkább úgy tűnik, hogy a hajléktalanná válásra egészen más esélye van minden embernek.

Kultúránk arról szól, hogy minden ember felelős a sorsáért, és ezt mi sem tagadjuk. Azonban e mondat apró betűs részében – ha lenne ilyen – ott állhatna a folytatás: *minden ember felelős a sorsáért, viszont az egyes emberek egészen más mennyiségű és minőségű muníciót kapnak ahhoz, hogy megbirkózzanak a nehézségeikkel, és élhessenek a rájuk ruházott felelősséggel.*

A hajléktalanná válás rizikófaktorai és a változás kockázati elemei életútelelmzések alapján: *aknák és építőkövek*

Az alábbiakban a Van Esély Alapítvány eddigi működése során megismert élettörténetek, illetve hajléktalan emberekkel más keretek között készült interjúk elemzése, valamint különböző esetmegbeszélések során szerzett ismeretek, és sokéves munkatapasztalat alapján összegezzük a hajléktalanná válás legfőbb rizikófaktorait. A tényezőket a jobb áttekinthetőség kedvéért, és a sérülésekre való érzékenység különbözősége miatt kettébontottuk gyermekkori (szülői) családban, és felnőttkori (saját) családban elszenvedett sérelmekre. A valóságos élethelyzetek persze korántsem ennyire tiszták minden esetben, hiszen nem mindenki nő fel családban, és nem is mindenki alapít saját családot, de a felsorolásból ezek remélhetőleg kiderülnek.

Azért rizikófaktorokról, és nem okokról beszélünk, mert a különböző életesemények előfordulása és a későbbi lecsúszás között nem tudunk igazi oksági kapcsolatot kimutatni: egyik felsorolt rizikófaktorról (vagy rizikófaktor-csoportról) sem állíthatjuk, hogy szükséges és elégséges feltétele a hajléktalanná válásnak, viszont minden arra utal, hogy létezik közöttük valószínűségi együttjárás. Továbbá fontos megjegyeznünk, hogy soha nem talákoztunk még olyan esettel, amelyben a lecsúszás mindössze egy valószínűsíthető okra vezethető vissza, ezekből mindig több, esetenként egészen sok áll a háttérben.

Az egyes rizikófaktorokhoz – szintén eddigi tapasztalataink alapján – megpróbáljuk hozzárendelni azokat a következményeket is, amelyek az esetkezelési folyamat során elérni kívánt változás útjába kerülhetnek. Ezzel egyúttal arra is kísérletet teszünk, hogy kötetünk más tanulmányaiban a *változás természetéről* és az *életútközpontú szociális munkáról*

¹⁰ Jacqueline Wiseman „Stations of The Lost: The Treatment of Skid Row Alcoholics.” 1970, University of Chicago Press

és segítő beszélgetésről leírtakat gyakorlati, felhasználói szintű, egységes keretbe helyezzük. Ezzel egy olyan gondolkodásmódot próbálunk meg az olvasó figyelmébe ajánlani, amellyel a változásra irányuló esetkezelési munka során, kliensével közösen csökkentheti a sikertelenség rizikóját, megpróbálhatja elkerülni a buktatókat azáltal, hogy ezeket eleve figyelembe veszi, tudatosabb szintre hozza, és ha lehet, kliensével közösen feldolgozza.

A hajléktalan helyzetbe került emberek életében számtalan olyan múltbéli esemény van, amely hol lappangó formában, hol a felszínen kifejtve hatását akadályává válhat a pozitív irányú változásnak. Ráadásul úgy tűnik, hogy a változási folyamat – természeténél és traumatikus jellegénél fogva – általában felszínre is csalogatja ezeket a „rossz energiákat”. Mindez tulajdonképpen aknamezőhöz hasonlítható, ahol – ha már oda tévedt az ember – az egy helyben állás tűnik a legbiztonságosabb viselkedésnek, viszont minden helyváltoztatás veszélyforrásnak számít: *a passzivitás biztonságot jelent, a változtatás veszélyt.*

Szimbolikus értelemben az aknák azok a korábbi életesemények, amelyek – többnyire lélektani hatásukat kifejtve – megnehezíthetik, vagy lehetetlenné tehetik a változás követelményeivel való megbirkózást. A segítő egyik legfontosabb feladata pontosan az, hogy kliensével közösen megpróbálja felderíteni és „felszedni”, de ha ez nem megy, legalább a tudatosítás kis leszúrt zászlóival megjelölni ezeket az aknákat, hogy elkerülhetőek legyenek az út során.

Az élettörténetekben azonban nemcsak a változásra veszélyt jelentő aknák vannak jelen, hanem építőkockák is, amelyekből-amelyekre a változási folyamatot alapozni, építeni lehet. A segítőnek és kliensének ezeket is meg kell keresniük együttműködésük során. Az építőkockák az életútban korábban előforduló események és előrevivő energiák: a tehetségek, készségek és képességek, a korábbi sikerek. Minden olyan tényező építőkockának számít, ami korábban már működőképesnek bizonyult, sikert jelentett. A változást ezért – az életútközpontú szociális munka szellemében – az életútban felfedezhető korábbi folyamatokra kell (és lehet) építeni. Talán már önismétlés, de még egyszer, utoljára ki kell hangsúlyoznunk: *mind az aknák, mind az építőkockák megkeresése csakis az egyén megismerése és megértése útján lehetséges.*

A következőkben tehát arra teszünk kísérletet, hogy a – vázlatpontokból álló – rizikófaktor-gyűjteményhez hozzárendeljük azok következményeit, az azokból származó veszélyforrásokat, amelyek az esetmunka során megnehezíthetik, vagy ellehetetleníthetik a változási folyamatot. Az egyes rizikófaktorok és az általuk okozott probléma egyúttal a segítő beszélgetések ajánlott irányát is jelentik.

A szülői családban előforduló, elszenvedett sérelmek, hiányok

Alkoholfogyasztás

Az alkoholfogyasztás főleg az apákra jellemző, de azért az anyák részéről is előfordul (ami talán még súlyosabb következményekkel jár). Az alkoholfogyasztásról rögtön elmondhatjuk, hogy nem jelent egyenes utat a kiilleszkedéshez, hiszen a sokszázazresre becsült alkoholbeteg tömeghez képest elenyésző a hajléktalan emberek száma (20-30 ezer fő), viszont alig akad olyan élettörténet, amelyben ne fordulna elő valamelyik, vagy mindkét szülő alkoholbetegsége.

A későbbi, felnőttkori változtatási képességre kifejtett hatása tekintetében az alkohol általában nem is egy problémát, hanem rögtön egész problémacsoportot jelent. A szülői családban előforduló alkoholizálás (és kísérőjelenségei) az így felnövekvő gyermeket ké-

sőbb magát is hajlamossá teheti az alkoholfogyasztásra, és kapcsolati problémákat okozhat életében (sok egyéb mellett például alkoholista-megmentő játszmák formájában). Az alkoholizáló szülők gyermeke tehetetlenséget, cselekvés-képtelenséget is tanul, hiszen gyermekora racionalitása ez volt: „hiába teszel akármit, nem tudsz a helyzeteden változtatni”. A tanult tehetetlenség később, a felnőttkorban könnyedén lehet a változás akadálya: motivátlanságot, a problémákkal való szembenézés helyett inkább passzivitást, vagy azok eltagadását hívja elő, mint megoldási, avagy inkább nem-megoldási módot. A segítő feladata ebben az esetben, hogy kiemelt figyelmet fordítson a passzivitás elkerülésére, rendszeresen, újra és újra tisztázza az irányokat és célokat.

Bántalmazó szülő, autoriter apa

A bántalmazó magatartás is elsősorban az apákra érvényes. A testi fenyegetésen túl bántalmazásnak tekintjük a rideg, szeretetlen, túlkövetelő, elhanyagoló szülői viselkedést is. Az autoriter apák között nem ritka, hogy tekintélyelvű, hierarchikus szervezet munkavállalói. Ezek közé a szervezetek közé tartozik a katonaság, rendőrség, idősebb hajléktalan emberek apái között nem ritka a munkásör sem. Emellett a nem katonai jellegű, de hierarchikus, parancsvégrehajtás elvén működő szervezetek is ideszámíthatók: ilyen a vasút, a tűzoltóság, mentőszolgálat stb.¹¹ A fő rizikófaktor azonban természetesen nem a munkahely, hanem a túlkövetelés és tekintélyelvűség megjelenése a szülői viselkedésben.

A bántalmazó és autoriter szülői viselkedés lényege, hogy a követelmények magasak, de valójában soha nem elég (és soha nem is lesz elég), amit a gyermek produkál. Erre általában kétféle pszichés választ adhat a személyiség: visszahúzódóvá, vagy kényszeresen bizonyítani akaróvá válik. A visszahúzódás az előző pontban taglaltak mintájára tehetetlenséget, a saját sorssal kapcsolatos kívülállás-érzést és inkompetenciát okoz. Ezzel szemben a kényszeres bizonyítási vágy azt jelenti, hogy a gyermek nem mond le a lehetetlennek való megfelelés igényéről. Ez még akkor is dolgozik az ilyen körülmények között felnövő gyermek lelkében, amikor a hajdani túlkövetelő apa (vagy más családtag) már régen nem is él: a belső bizonyítási kényszer áttevődik más személyekre és a külvilágra. Ez a lelki beállítódás folyamatosan arra sarkallja az embert, hogy valami „igazán nagyot tegyen”, az adott tett után azonban a belsővé vált apai elutasítás azonnal lenullázza az eredményt, ami ezután nem számít már, ezért az illetőnek újra és újra produkálnia kell. Tragikus, ritualista és sehová sem vezető belső késztetésről van szó, mellyel párhuzamosan többnyire kívülről vezérelt, mások véleménye által könnyen befolyásolható felnőtté válik a gyermek.

Ez a személyiségtípus – különösen, amikor változásra irányuló teljesítményt várnak el tőle, például egy esetkezelési folyamatban – könnyen eltéved a különböző illegális tevékenységek, bűnözés irányába, mivel hajlamos váratlan, irreális lépéseket tenni a „nagy tett” kényszere alatt. Ez jelentheti sok pénz vagy társadalmi státusz hirtelen megszerzését. A kockázatkereső magatartás kísérője lehet játékszenvedély is, hiszen a játékép bizonyos szempontból pont olyan, mint a túlkövetelő apa: folyamatosan érte, neki kell dolgozni, a vágyott nagy elismerés viszont mindig a bizonytalan jövőben lebeg, és valójában sohasem következik be.

A túlkövetelő szülői viselkedésnek lehet még egy – elég súlyos – következménye a majdani felnőttre, és annak változtatással kapcsolatos attitűdjére nézve: önkéntelenül és szabályozhatatlanul lázadóvá válhat a hatalomhoz fűződő viszonyában.¹² Ez a boldogulás szempontjából különösen kár-

¹¹ A túlkövetelő, autoriter viselkedés természetesen nem jellemző minden emberre, aki a felsorolt szervezeteknél dolgozik, csupán azt kell kiemelnünk, hogy viszonylag gyakori a hajléktalanná váló emberek apái között.

¹² A megfelelési kényszer és a lázadás együttes jelenléte a tudatban paradoxonnak hangozhat, pedig lehetséges: az ember könnyen kerülhet olyan lelki helyzetbe, hogy egy mintát követ annak ellenére, hogy valójában nem ért egyet vele, sőt akár gyűlöli azt. A megfelelési kényszer és a lázadás mint két, egyszerre jelenlévő, de egymásnak ellentmondó tudattartalom növeli a belső feszültséget és a zavarodottságot.

tékony jelenség, hiszen a hatalom csaknem minden társadalmi intézményben jelen van, azokban is, amelyekben keresztül a változás történhetne: egy munkahelyen a főnök, egy tanfolyamon a tanár testesíti meg a hatalmat, aki egyúttal a lázadás célpontjává is válhat. De ne feledkezzünk meg a szociális segítőről sem, aki (lásd feljebb), az egész esetkezelési, változási folyamat hatalmi főszereplője.

Az ilyen beállítódású emberrel a segítő beszélgetés kibeszélő-oldó funkcióját felhasználva – érdemes rendszeresen átbeszélni az adott munkahelyi vagy tanfolyami viszonyokat, azoknak hatalmi struktúráival együtt, hogy kliense fejében karban tartsa és helyre rakja önkéntelen és destruktív motivációit.

Felmagasztalt anya

Ebben az esetben az anyához való túlzott, a felnőttkorba is áthúzódó erős kötődésről beszélünk. Az anya halálakor nagy lelki törés következik be, amelyet soha, vagy csak évek alatt tud kiheverni a később lecsúszó ember. A számukra elviselhetetlen és kezelhetetlen gyász időszaka alatt ezek az emberek többnyire mindent elveszítenek. Az a gyermek, aki így viszonyul az anyjához, később, felnőtt korában könnyen „otthon ragad” gyermekszerepben, hiszen képtelen leválni anyjáról. (A felnőttkori rizikófaktorok között ezzel külön is foglalkozunk.)

Szülő elvesztése

Szintén gyermekkori rizikótényezőnek számít a szülők válása, halálozása, esetleg a gyermek kényszerű, korai elköltözése (pl. kollégiumba). Ezek közül – talán furcsán hangzik – a szülő halálozása tűnik a leginkább feldolgozhatónak. Feltehetően azért, mert egyrészt ez már bekövetkezése pillanatában egy lezáródott és megfordíthatatlan esemény, másrészt a halál önmagában (!) nem jár büntudattal, gyűlölettel, önhibáztatással, vagy más olyan lelki problémával, mint amely például egy válást kísérhet. A szeretett családtagok halálánál azoknak az elvesztését jobban megsínyli az ember, akikkel konfliktusos vagy ambivalens volt a viszonya. Ilyenkor valóban elhúzódó, önmargoló gyászidőszak következik.

A feldolgozott életutakban elég gyakori esemény az egyik szülő válás utáni újraraházasodása is, amely során a gyermek mostohaszülőt kap. Sok személyes beszámoló szerint ők igazi „gonosz mostohaként” viszonyultak a gyermekhez (vagy legalábbis ők így élték meg). Ha azonban nem áll fenn ilyen fokú ellenségeskedés, a mostohagyermek státusz akkor is sok sérülés melegegáya lehet – elég, ha csak a féltékenységet említjük. A később megszülető féltestvérek is problémát jelenthetnek a gyermek számára, hiszen ők már mindkét oldalról édes gyermekeik az új szülőpárnak, míg a nagyobb gyermek úgy érezheti, hogy ezzel még jobban megingott a státusza a családban.

A szülők korai elvesztése elég sok problémát okozhat a későbbi, esetleges változási folyamatokban. A lelkiismereti problémákon, befelé forduló attitűdön túl, visszahúzó lehet a mintakövetés is, ugyanis az ilyen veszteségeket elszenvedett ember hajlamos lehet maga is hirtelen és véglegesen megszakítani a kapcsolatait.

Tapasztalataink arra mutatnak, hogy sok erőfeszítéssel és tudatossággal lehet ugyan eredményeket elérni, de az ember alapjában véve mégiscsak úgy képes élni az életét, ahogyan megtanulta: valakit veszíteni, valakit megtartani tanított meg a sorsa. Aki sokat veszített már – személyt, tárgyat – az elsősorban veszíteni „tanul meg”. Kénytelen is erre, hiszen a veszteségek után mindig tovább kell élnie. Sok veszteség után „profhi veszítövő” válhat az, akinek ez a megszokott, hiszen ezt az utat ismeri jobban, „egészen jól viseli”, néha mintha még ragaszkodna is hozzá.

Egy változási folyamatban mindig fennáll annak a veszélye, hogy a veszítésre kondicionált ember félbehagyja az adott lépéssorozatot, legyen szó akár lakhatásról, tanfolyamról vagy másról. Éppen ezért a segítőnek különösen koncentrálnia kell arra, hogy felismerje azokat a jeleket,

amelyek arra utalnak, hogy kliense éppen elveszíti kedvét, önbizalmát, motivációját, és hagyná az egész folyamatot – az általa már jól ismert – veszteségsorozatba fulladni.

Állami gondozás

Az állami gondozás egy önálló fejezetet érdemelne, elsősorban azért, mert már önmagában egy egész veszteségcsomagot jelent. A szülők és az otthon elvesztése is bőven elég rizikófaktor a későbbi talajvesztéshez, de ezeken túl az intézményekben élő gyermekek körüli személyek folyamatos változása (nevelői fluktuáció és ügyeleti rendszer), a minden gyermek számára szükséges kiemelt odafigyelés hiánya, az intézményi struktúra számtalan más sajátossága (időbeosztás, tömegellátás, korábban egyenruha viselése stb.) nagyon komoly következményekkel járnak. A várható következmények: súlyos önbizalom- és önkép-problémák, aluliskolázottság, szocializációs hiányok, fiatal-felnőttkori támogatás hiánya, és sajnos még hosszan folytathatnánk a sort.¹³

Volt állami gondozottak esetében a segítőnek tulajdonképpen az összes többi rizikófaktornál felsorolt változtatási akadályra kiemelten kell figyelnie. Ezek közül csupán egyet érdemes külön kiemelni: az intézményi szocializációt. Az intézményben felnőtt gyermeknek az intézményi struktúra jelenti az otthonosságot, egy önálló lakás idegen közeg lehet, a háztartásvezetés pedig ismeretlen és ijesztő.

Iskolai kudarcok

Az iskolai előmenetel nehézségei egy olyan problémakör, mely a rendszerváltás óta, a társadalmi egyenlőtlenségek drasztikus megnövekedésével vált egyre súlyosabbá. Az iskolai kudarcok (bukás, sikertelenség, tanári megaláztatás és az osztálytársak kiközösítése) alapjaiban határozzák meg a személyiség későbbi fejlődését. Éppen ezért a segítő számíthat arra, hogy az iskolai kudarcokon átesett kliense szorongással, visszahúzóddással (esetleg a segítői kapcsolatból való kilépéssel) viszonyul a változási folyamatban adódó feladatokhoz. Hasonlóképpen a túlkövetelő szülő által okozott problémákhoz, az iskolai kudarc is járhat általában a hatalom elleni lázadással. Az átbeszélés, az eredmények rendszeres megerősítése ilyenkor sokat segíthet. Ezen kívül az iskolai kudarcok többnyire (magától értetődő módon) súlyos tanulással kapcsolatos szorongást is okoznak.

Mivel az iskola már a munkaszocializáció része, sőt annak meghatározó kezdete, ezért negatív hatása lehet a munkakultúra alakulására is. Munkakultúra alatt a munkatevékenységhez, a munka világához, a teljesítményhez fűződő teljes komplex viszonyt értjük. Ez azért rendkívül fontos, mert a munka az egyén társadalomba való integrációjának talán legfontosabb tényezője. (Lásd később részletesebben a „munkanélküliség” rizikófaktoránál.)

„Hányódás”, vándorlás családdal együtt

Kisgyermekkortól fogva egyre inkább számít, hogy állandóságot vagy ideiglenességet él meg a gyermek a mindennapokban. A folyamatos (kényszerű) költözés újra és újra elvágja a kialakult vagy kialakulóban lévő, gyermektársakhoz és felnőttekhez fűződő kapcsolatokat. Ez elmagányosodáshoz vezethet, ráadásul a vándorló család és annak gyermek tagjai könnyen válhatnak stigmatizálttá, és helyzetüknél fogva iskolai kudarcok áldozataivá is.

A gyermekkori család vándorlása a későbbi életszakaszokban a gyökértelenség legkülönbözőbb tüneteit okozhatja: szomszédsági kapcsolatok esetlen kezelése, együttélési,

¹³ Az 1997. évi XXXI. gyermekvédelmi törvény szellemisége, és jó pár rendelkezése enyhített ezeken az intézményi viszonyokon. A mi szempontunkból a nagy gyermekintézmények lakásotthonokra lecserélését kell kiemelni, amely mindenképpen kedvező folyamat. Ezzel együtt – és itt nincs módunk ebbe mélyebben belemerülni – úgy tűnik, hogy egy intézmény soha nem pótolhat otthont és családot.

együttműködési problémák a lakóközösséggel. A segítőnek erre mindig oda kell figyelnie, különösen, ha például lakhatási programba készül bevonni egy hányódó, vándorló múlttal rendelkező hajléktalan embert vagy családot.

Szegénység

A szegénység és hajléktalanság viszonya nem tisztázott: egyesek szegénykultúráról beszélnek, amely védő mechanizmusain keresztül megóvjá a szegényeket a kirekesztődéstől (pénzkölcsönzési lehetőség, kölcsönös gyermekmegőrzés, szükség esetén befogadás stb.), mások szerint ilyen nem létezik. Számunkra úgy tűnik, hogy a kisközösségek bomlása, és a szegénység tömeges nyomorrá változása az utóbbi 30-40 év folyamán szinte nyom nélkül eltüntette a szegénykultúrát.

Mindazonáltal az esetelemzések arra mutatnak, hogy a hajléktalan emberek csoportja nem egyöntetűen szegény családból való, bár úgy tűnik, hogy a tendencia erre fel halad. A korábbi szegénység mindenestre pénz- és háztartásgazdálkodási anomáliákat okozhat, emellett viszont – ha nem társul devianciákkal – praktikus fogásokra is megtaníthatja az embert, amit élete során mint hasznos, túlélést segítő tudást alkalmazhat.

A saját életútban előforduló, elszenvedett sérelmek és hiányok

Korai, konfliktusos elköltözés fiatalon: menekülés otthonról

A később hajléktalanná váló emberek körében gyakori a korán kötött („menekülő”) házasság, sőt az is előfordul, hogy a családi konfliktusok elől, egyenesen az utcára költözik ki egy-egy fiatal. Összetettebb, a tudatalattiból eredő lelki folyamatok állhatnak a háttérben, amikor valaki olyan foglalkozást választ, amelyet szintén otthonról, vagy a kapcsolatrendszeréből való folyamatos menekülésként lehet értelmezni: ilyenek azok a foglalkozások, tevékenységek, amelyek sok utazással, a letelepedés hiányával járnak. Ilyen foglalkozás a kamionsofőr, a tengerész és más utazással járó, vagy távol végezhető foglalkozás, de egyes esetekben az ingázás mögött is állhat ilyen motívum. Az e foglalkozásokkal járó életforma a kényszerűség vagy adottság leple alatt legitimálja és mélyíti el a kötődési problémákat, amelyek így soha nem oldódnak meg, csupán elhalasztódnak következményei. A folyamatosan távol lévő emberek akár 20-30 évre is képesek elodázní kiilleszkedettségük, kötődési képtelenségük felszínre kerülését: aztán egyszer csak, hazaérkezve a semmiben találják magukat.

Gyakran tapasztaljuk, hogy mintha valami titokzatos, destruktív erő hajtana rosszabb és még rosszabb helyzetbe a lecsúszóban lévő embereket, míg végül a hajléktalanságban kötnek ki. Olykor egy-egy történet azt sugallja, hogy a menekülés számukra komplex életstratégiává vált. Az ilyen stratégia lélektani hátterében általában komoly, feldolgozatlan traumák sorozata áll. Örkeny István a keretben idézett egypercesében mindennél jobban sejteti, hogyan is alakulhat ki a menekülő életstratégia.

Örkény István: Az otthon*

A kislány még csak négyéves volt, emlékei bizonyára összerosódtak, s az anyja, hogy tudatosítsa benne a küszöbön álló változást, odavitte a szögesdrót kerítéshez, és messziről megmutatta a szerelvényt.

- Nem is örülsz? Ez a vonat visz haza.
- És akkor mi lesz?
- Akkor otthon leszünk.
- Mi az, hogy otthon? - kérdezte a gyermek.
- Ahol azelőtt laktunk.
- És ott mi van?
- Emlékszel még a mackódra? Talán a babáid is megvannak még.
- Anyu - kérdezte a gyermek. - Otthon is vannak őrök?
- Ott nincsenek.
- Akkor - kérdezte a kislány - onnan meg lehet majd szökni?

* Örkény István: Válogatott egyperces novellák. Összeállította: Fráter Zoltán. Budapest, Palatinus, 1998.

A menekülés motivációja meglehetősen rossz hatással lehet a változási folyamatra, hiszen fennáll a veszély, hogy az az ember, aki ezt az életstratégiát követi, bármilyen felmerülő nehézség elől lelki, vagy akár fizikai értelemben is megpróbál majd megszökni. A segítőnek ilyenkor a rendszeres megbeszélések részeként, először is meg kell próbálnia (óvatosan) tudatos szintre hozni a korábbi életeseményekben tapasztalható menekülési manővereket. Másodsorban érdemes rendszeresen, ugyanebből a szempontból közösen elemezni a változás tartalmára vonatkozó eseményeket.

„Otthonragadás”

Nem ritka, hogy egy-egy hajléktalan ember történetéből az derül ki, hogy felnőtt korára „otthon ragadt”. Ilyenkor, bőven a felnőtté válás határán túl, még mindig a szülőkkel él, félig-meddig gyermekstátuszban. Ez a szülők haláláig tartó állapot, mely után többnyire gyors zuhanás következik, hiszen az „otthon ragadt” illető kihagyta a felnőtté válás, önállósodás bizonyos szakaszait, így sok tudása nincs ahhoz, hogy önállóan boldoguljon. Az „otthonragadás” - nem véletlenül - gyakran jár együtt a korábban már említett „felmagasztalt anya” rizikófaktorral. Ez az élethelyzet látszatra ellentéte a menekülésnek, valójában azonban ez is értelmezhető hasonlóképpen, csak itt a később lecsúszott illető a saját önállósága, a családalapítás elől menekül el.

Sajnos ezek az emberek a legkiválóbb célpontjai a lakásmaffiáknak, hiszen gyakorlatiasságuk, világ- és emberismeretük csekély, ráadásul igencsak magányosak is, előfordul, hogy kapcsolatrendszerük csupán néhány személyre korlátozódik.

Ilyen esetekben a segítőnek a változtatási képességre nézve néhány fontos dologra külön is oda kell figyelnie: az „otthonragadt” lelki alkatú ember várhatóan önállótlan, befolyásolható, és sok minden hiányzik a hétköznapi társadalomismereti tudásából, hiszen élete nagy részét egészen zárt világban élte le. Figyelembe kell venni azt is, hogy ezek az emberek általában kihagytak bizonyos kamasz- és fiatal felnőttkori fejlődési életszakaszokat: nem alapítottak családot, talán még párkapcsolatuk sem volt, ezért az életnek ez a területe vakfolt lehet számukra. Az imént már említettük a lakásmaffiát, amely sebészi pontossággal találja meg ezeket a többnyire negyvenes, magányos férfiakat. A beszámolók szerint a lakás elcsalásának kezdete gyakran egy nő szereplőhöz

köthető, aki közreműködő cinkostársként hamarosan be is költözik az addigra már – szülő nélkül – magára maradt férfi lakásába, aki később újabb személyek megjelenésével lassan kiszorul a saját ingatlanából. Az ilyen férfi, minthogy nőkapcsolatok területén (is) járatlan, a kezdeti gyanús jelekből semmit nem vesz észre, így könnyen lépze megy.

Erőtlen vágy a családi társadalmi státusz elhagyására – a társadalmi mobilitás veszélyei

A mobilitás alapvetően fejlődést jelent, de negatív következményei is lehetnek. Az az ember, aki elégedetlen gyermekkori családja anyagi helyzetével, szülei megbecsültségével, akár ha túlkövetelő szülője is volt hajdanán, hajlamos meggondolatlan és irreális lépéseket tenni annak érdekében, hogy elhagyja a társadalmi státuszt, amelybe beleszületett, vagy amely a szüleié volt. Erről árulkodhatnak a sikertelen (és megalapozatlan) mobilitási kísérletek. De ha sikerült is, könnyen kerül sérülékeny helyzetbe, aki státuszváltáson megy keresztül, hiszen a társadalmi mobilitás előrevivő mivolta mellett mindig feszültségforrást (is) jelent. A mobilitás ára lehet kapcsolatvesztés, gyökértelenség, hiszen ilyenkor könnyen elhalványulnak a régi kapcsolatok, de (még) bizonytalanok lehetnek az újak. A megszokotthoz képest mások, idegenek a kommunikációs kódok, a nyelvhasználat, mások a szokások, az öltözködés, akár még a táplálkozási szokások is.

A társadalmi kirekesztődésnek jellemző módja lehet, hogy a mobil illető „két társadalmi réteg között a földön találja magát”, hiszen a kibocsátó és a fogadó közeg életformája, szokásai sem azonosak az övével, az egyik már, a másik még távol van tőle.

Hasonlóan a túlkövetelő szülő rizikófaktorhoz, a segítőnek a változási folyamat során számítania kell arra, hogy kliense hajlamos meggondolatlan lépéseket tenni. Tudnia kell, hogy erős, olykor irreális bizonyítási kényszer dolgozhat benne, valamint hogy az elért részeredmények várhatóan nem fogják elégedettségérzéssel eltölteni kliensét. Érdemes a segítő beszélgetéseket rendszeresen ezekre a témákra terelni.

Alkohol, vagy más függőség

Itt most megismételhetnénk a gyermekkori család rizikófaktorai között írottakat. A hajléktalanná váló emberek gyermekkorához hasonlóan felnőtt életszakaszukban is nagyon gyakori a saját vagy közeli családtag alkoholizálása. Alig-alig ismerünk olyan történetet, amelyben ez ne lenne meghatározó tényező. A túlzott alkoholfogyasztás és a változási folyamat nagyon nehezen fér meg egymás mellett, ezért mielőtt komolyabb programba fogna a segítő és kliense, érdemes megpróbálni megszüntetni, vagy kezelhető szintre csökkenteni azt. Az alkohol önmagában is megbízhatatlanná, bejósolhatatlanná teszi az élet csaknem minden területét, ráadásul – gátlásokat és akaraterőt oldó hatásán keresztül – az összes többi rizikófaktor kedvezőtlen következményeit is felszínre segíti. A szerhasználat kordába terelését és az intenzív, változásra irányuló segítői munkát tehát érdemes különválasztani. (A szenvedélybetegség megszüntetése vagy mérséklése természetesen éppen elég nagy pozitív irányú változásnak számít egy ember életében. Ez azonban még nem a kiutat jelenti a hajléktalanságból, de rendkívül fontos előfeltétele annak.)

Válás

Talán már közhelynek számít, de a válás rendkívül gyakori rizikófaktor. A mindenkori által ismert anyagi és lelki ártalmait helyett itt most másra hívnánk fel a figyelmet: váláskor a kapcsolatrendszer is rendkívüli módon beszűkülhet, hiszen – egyszerűen

fogalmazva – a szétváló házaspár korábbi, közös kapcsolati hálója is elválik. Különösen igaz ez egy konfliktusosabb válás esetén. Azért fontos ezt külön kiemelni, mert a hajléktalanság egyik fő okaként az emberi kapcsolatok felszámolódását, elkopását, lecsökkenését szokták megnevezni.

Az életútban előforduló válás(ok)ból hasonló következtetést vonhatunk le, mint a menekülés motivációjából: aki válik, az a probléma megoldása helyett kilép a helyzetből. Ez akár beidegződött megoldási módszerré is válhat. Emellett keresztbe tehet a változásnak az érzelmileg és anyagilag nem tisztázott, nem lezárt válás. Különböző váratlan pénzügyi csapdahelyzetek alakulhatnak így ki: ilyen például a gyermektartás, vagy a korábbi közös ingatlan körüli vita, esetleg követelés utóélete. Az ilyen tényezők rendre felbukkannak, ha változások kezdődnek, részben lelki okokból, részben pedig a legalitás felé való elmozdulás eredményeképpen. Ha ugyanis a változás részeként kliensünk dolgozni kezd, akkor a jövedelme – esetleg hosszú idő után először – a hatóságok számára láthatóvá válik, és beindulnak az addig alvó letiltási, behajtási, büntetés-végrehajtási folyamatok. Ez egy nagyon gyakori forgatókönyv, a segítőnek ezért megéri erőfeszítéseket tenni annak érdekében, hogy az ilyen természetű dolgok még időben kiderüljenek. Ez a váláson túl természetesen mindenféle, a korábbi életszakaszokból származó tartozásra is érvényes.

Munkanélküliség

A munka a legfőbb társadalmi integrációs tényezők egyike, amely nemcsak jövedelmet nyújt, és ezzel bekapcsol a fogyasztási és termelési folyamatokba, hanem biztosítja az idő strukturáltságát is. Az időbeosztásra, a mindennapi ciklikus rutinokra szüksége van a személyiségnek. Akinek – mint legtöbbszörünknek – eleve strukturált az ideje, annak fel sem tűnik ezeknek a dolgoknak a fontossága. A munkavégzés és a munkahely kapcsolatokat, kommunikációs helyzeteket is teremt, melyek szintén a személyiség alapszükségletei közé tartoznak. Ezek nélkül az emberek elmagányosodnak, haszontalanak, feleslegesnek, számkivetettnek érzik magukat. A hajléktalanná váló emberek szinte kivétel nélkül hosszú munkanélküli életszakaszon estek át korábban.

A segítőnek számítnia kell arra, hogyha kliense hosszabb munkanélküli életszakaszon ment keresztül, akkor megváltozhatott a viszonya az időhöz: nehezen szokik vissza a rendszerességhez, problémái akadhatnak a határidők, találkozók időpontjainak betartásával, esetleg napokat is eltéveszt. Emellett valószínűleg az önértékelése is alacsony, amely emiatt támogatásra szorul.

Szűkös lakáskörülmények

Természetesen a lakástalanság vagy a szűkös lakáshelyzet is rizikófaktor a hajléktalanságnak. Sok később lecsúszó embernek egyáltalán nem volt önálló lakása élete során, nem ritka az albérletről albérletre vándorlás. Másoknak túl kicsi a lakásuk, ami válás esetén például már nem osztható tovább.

A hajléktalanügyben dolgozó szakemberek számára trivialitás, hogy „lakni is meg kell tanulni”. Többször említettük a hétköznapi társadalomismeret fogalmát. A lakásban élethez ennek a tudásnak egész garmadájára van szükség: a háztartásvezetés, az otthon berendezése, a számlabefizetés, a szomszédsági kapcsolatok ápolása-kezelése a legtöbb ember számára anyanyelvi szintű ismeret, ám ezt ugyanúgy meg kellett szerezniük, mint minden más tudást. Akinek erre nem volt lehetősége, mert intézetben nőtt fel, vagy szűkös, zavaros lakásviszonyok között élt, talán soha nem volt önálló lakása, vagy éppen az élete nagyobbik részét intézményekben töltötte, annak korántsem

ennyire magától értetődőek ezek az ismeretek: számára idegennek és ismeretlennek tűnhet a lakásban lakás számos követelménye.

Az iakirema közösség*

Az egész rendszer alapjául az a hit szolgál, hogy az emberi test undorító, és eredendően hajlamos az elsatnyulásra és a betegségeire. Egy ilyen testbe bezárva az ember csak abban reménykedhet, hogy a rituálé és a ceremónia erejével szünteti meg testének ezen jellegzetességeit. Minden házban található egy vagy több szent hely erre a célra... Az ilyen hely középpontja egy falba épített doboz vagy fiók. Ebben a fiókban tartják mindazokat a varázsszereket és mágikus italokat, amelyek nélkül hitük szerint egy bennszülött sem élhet. Ezeket a készítményeket a különbözőképpen szakosodott gyógyítóktól szerzik be. Közülük a leghatalmasabbak a varázslók, akiknek segítségét jelentős ajándékokkal kell meghálálni. Maguk a varázslók nem adnak gyógyított betegüknek, hanem csak eldöntik, hogy annak milyen összetevőkből kell állnia, s ezeket titkos ősi nyelven írják le. Ezt az írást a varázslón kívül csak a gyógyfüvek ismerője tudja elolvasni, aki aztán – egy újabb ajándékért cserébe – elkészíti a kívánt varázsszert. Az iakiremák a szájjal kapcsolatban már-már beteges félelmet és elragadtatást éreznek. (...) A mindenki által elvégzett napi testrituáléba beletartozik a szájtisztítás rítusa is. Jóllehet ezek az emberek rendkívüli gondot fordítanak a szájukra, az ezzel a rítussal járó tevékenységet a gyanútlan idegen először alighanem visszataszítónak találja. Mint elmondják, e rítus során az iakiremák egy kis köteg disznószórt dugnak a szájukba valami varázssporral, s aztán a szörköteget pontosan szabályozott mozdulatokkal mozgatják a szájukban.

* Horace Miner: Az iakiremák testi rítusai. In: Lettre, 18. szám, 1995. ősz

Egy kultúra magától értetődik azok számára, akik abban szocializálódtak, ám végtelenül idegennek, érthetetlennek, akár furcsának is tűnhet, ha valaki más közegben nőtt fel. Horace Miner ál-antropológiai cikke a lehető legjobban szemlélteti ezt a helyzetet, amelyben a cím betűinek megfordítása után egy egészen más, meglepő olvasattal találkozhatunk.

A jó segítő egyik legfontosabb alaptulajdonsága, hogy a saját tudását nem gondolja kizárólagos érvényűnek a kívüllagra, így kliensére sem, és ezzel képes elfogadni, hogy más embereknek egészen másfajta ismereteik, elképzeléseik vannak a világról, mint neki – ez már az empátia előszobája.

Az énkép megváltozása

Amikor az énkép megváltozik, és a lecsúszott ember hajléktalannak kezdi tekinteni magát, az már a folyamat vége, ami tulajdonképpen már nem is rizikófaktor, hanem eredmény. Aki elfogadja a saját hajléktalanságát, megtanul együtt élni a szegénnyel, a lenézettséggel, belenyugvó, önfeladó, nem-cselekvő, és többnyire depressziós lesz, amelyet általában súlyos devianciák kísérnek. Egy segítő számára a legnehezebb feladat olyan embernek segíteni, aki idáig jutott a hajléktalan létben.

Zárszó

Az imént felsorolt rizikófaktorok, és a hozzájuk rendelt, változást akadályozó lehetséges következményeik listája korántsem teljes. A felsorolás bővíthető, finomítható, de legfontosabb, hogy ugyanúgy személyre szabottan kell tudni alkalmazni ezeket is, mint a segítői munkát általában.

A változási folyamat lehetséges akadályait – kliensünk és magunk számára – csak alapos, odaforduló és elfogadó megismeréssel deríthetjük fel. Ennek segítségével számíthatunk és felkészülhetünk különböző „nem várt” eseményekre, és ez az egyedüli módja annak, hogy elkerülhessük őket. Ha azonban a megismerés nem, vagy nem kellő mélységben történik meg, csak a csodálkozás, az értetlenség, és a csalódás marad.

Rész Levente

„Az a szép a vendéglátásban...”

Esettanulmány és dokumentáció a szociális munkában

„...ha gyanús egyénű vagy például copfos, mittudomén, ez esetről esetre változik, ez a szép a vendéglátásban, ez a változatosság, meg megismerni sok ember nézetét, nem igaz?”

Parti Nagy Lajos - Vadhuss

1.

Jelen tanulmánykötetben – azon túl, hogy ismertetjük alapítványunk most záruló képzési programjának eredményeit, illetve megpróbáljuk összegezni tíz éve folyó programunk tanulságait – nem titkolt módon egyfajta módszertani összefoglalót kívánunk adni rendszeres és reménybeli pályázóinknak. Alábbi összefoglalásunk súlypontjait tekintve bizonyonnyal különbözik a szociális munka hazai irodalmában fellelhető módszertani leírásoktól; elméleti kitekintés helyett ugyanis mindössze azt a minimális praktikus keretet próbáljuk felrajzolni, amelyet a gyakorlat igazol, illetve esetünkben igazolt. A Van Esély Alapítvány szakmai stábjában az elmúlt tíz évben közel félezer, szociális munkások által készített pályázatot bírált el, ugyanennyi – hol jobb, hol rosszabb – esettanulmányt olvasott el és vitatott meg. Ezek közül 131 esetben döntöttünk a támogatás mellett. A nyertes programokban módunk nyílt végigkísérni hajléktalan emberek és családok szakma-, munkahely-, vagy lakhatás szerző próbálkozásait, illetve az ezt segítő szociális munka lépéseit. A fenti esetszám igen sok mindenre alkalmat ad: lévén messze meghaladja a saját (értsd: az alapítványi munkánkon kívül eső) szociális munkás praxisunk körét, ráadásul sokszínű, saját tapasztalati körünket ugyancsak sokszorosan meghaladó intézményi háttérrel, és még tarkább tartalmi fókusszal (esetünkben pályázati céllal) teszi ezt.

A szociális munka művelői előtt jól ismert az az általunk is vallott alapvetés, miszerint a jó szociális munkát nem lehet egyféle módszerhez, vagy professzionális gyakorlathoz kötni. Dinamikus, gyakorlati diszciplínaként, illetve már csak a segítő és a kliens egyediségét számba véve is ezerféle lehet a szociális munka tartalma és módja. Nem célunk elméleti alapvetések, és azok módszertana szerint hitet tenni egyik, vagy másik módszer, vagy technika mellett, hanem a legegyszerűbben: a „sikerességük” szerint próbáljuk összefogni a számos jó módszer közös részét. Sikeresnek pedig két dolgot tekinthetünk: a sok száz benyújtott pályázat közül a nyertes pályázatok ismérveit, illetve a megkezdett programok közül a tervezett célokat beváltó esetprogramok gyakorlatát.

2.

Alábbi fejezet a szociális esetmunka egy – mint majd látni fogjuk, nagyban elhanyagolt – területét, az esettanulmányt, tágabb összefüggéseiben pedig a szociális munka írásbeliségét kívánja körbejárni. Amennyiben ildomos, vagy egyáltalában lehetséges egy szervezet nevében személyes apropóról beszélni, úgy találva érezzük magunkat: ugyanis a Van Esély Alapítvány – pályázató szervezetként – elsősorban esetleírásokon,

és esetbeszámolókon keresztül találkozik szociális munkásokkal, illetve az általuk végzett munka is jobbra ezen a szűrőn keresztül kerül elénk.¹ Mielőtt sorra vennénk az esettanulmány, illetve az estmunka történéseit lejegyző szakmai beszámoló kívánatos és kerülendő ismérveit, érdemes áttekintenünk azokat az eseteket, amikor is írásban kell referálnia a szociális szakembernek klienséről, illetve a vele végzett munkáról.

Noha intézményenként eltérő a szakmai munka dokumentációs gyakorlata, a hatályos jogszabályok intézménytípusonként² rögzítik a kötelező, kliensenként vezetett szakmai dokumentumok körét. A legtöbb ilyen – az esetmunkát végző szakember által vezetendő / folyamatosan frissítendő – dokumentumot a fenti jogszabályok mellékletként is közlik. Fontos körülmény, hogy a törvények által felsorolt és mellékletben közölt adat- és gondozási lapok, valamint eseménynaplók a törvény szellemében *elégsek* a szakmai munka dokumentálására. Másként fogalmazva: a törvényalkotó egyrészről (nagyon helyesen) egy bizonyos formai minimumtól eltekintve nem kívánta szabályozni a dokumentáció érdemi módját, szabad teret adva ezzel az intézményeknek, hogy a szakmai munkához szükséges esetfeldolgozó anyagokat saját meggyőződésük, és szakmai hagyományuk szerint készítsék el. Ez – amennyiben rendelkezik az intézmény ilyen hagyományokkal és gyakorlattal – messze örömdolog. Ellenkező esetben viszont súlyos, ám paradox módon teljesen legitim hiánnyal találkozunk: a törvényben szereplő gondozási- és esetenaplókat, a gyermekvédelmi intézményekben használatos „T”, „ÁTG”, vagy „Családi Adatlapokat” hiánytalanul kitöltő intézmények megfelelnek minden közigazgatási és módszertani követelménynek³, ám a szakma saját szabályai szerinti dokumentációs munkát nem végeznek. Fontos hangsúlyoznunk: nem arról van szó, hogy a törvényekben szereplő dokumentációs formák eleve, vagy szándékolatlan rosszak volnának, mindössze **nem a tényleges szakmai dokumentációt, hanem az intézmény tevékenységének ellenőrizhetőségét szolgálják**. De ellenőrzés alatt sem valamilyen normatív, a segítőmunka szempontjait érvényesítő minőségellenőrzést, hanem a feladatmutató szerinti közigazgatási revíziót kell érteni, jelesül, hogy az intézmény fenntartója valóban ellátta, és a törvényben foglalt kritériumok szerint látta el a támogatási szerződésében szereplő kliensszámot. A törvényben foglalt kritériumok pedig valóban tartalmaznak olyan – a jogszabályok szövegében kevésbé definiált – tételeket, mint *egyéni esetkezelés, szociális csoportmunka, a szállóról történő továbblépéshez nyújtott személyre szabott segítség, vagy lezajlott beszélgetés*: a szükséges adatlapok valójában ezek **menyiségi regisztrációját** teszik lehetővé. Amiért ezeken az oldalakon a fenti kérdést citáljuk, az nem is magának a törvényben meghatározott dokumentációs kötelezettségnek a (a szociális munkások által amúgy jól ismert) mibenléte, hanem sokkal inkább annak kényszerű utóélete. Tapasztalatunk szerint a kötelező dokumentáció, pusztán azáltal, hogy kötelező (és mint ilyet, számon is kéri az esetmunkát végző szociális munkásoktól), könnyen átveszi az

¹ Természetesen nem csak így: programjainknak állandó része az esetmegbeszélő csoportmunka is, ahol a támogatott programokban résztvevő szociális munkásokkal a program fél éve alatt 2-3 alkalommal, 5-7 fős kiscsoportokban beszéljük végig a folyamatban lévő támogatások tapasztalatait. Mindemellett az írásbeli kommunikáció a gyakoribb, a beadott pályázat és a végbeszámoló között havi beszámolókat kérünk a nyertes pályázóktól – ez pályázóként praktikusán 7-8 szakmai leírás.

² Itt és most elsősorban a Van Esély Alapítvány pályázataiban érintett intézménytípusokról, azaz a különböző hajléktalanellátó intézményekről, családsegítő szolgálatokról, illetve a családok átmeneti otthonairól és az anyaothonokról, ezeknek megfelelően a Szociális Törvényről, az 1/2000. SzCsM rendeletről, valamint a Gyermekvédelmi Törvényről és végrehajtó rendeleteiről van szó.

³ Ezek máskülönbén éves rendszerességgű ellenőrzésekben realizálódnak is.

érdemi dokumentáció szerepét és igényét. A gyakran túlterhelt, magas esetszámot vivő szociális munkások feladatai közt érthető módon sorolódik hátra az adminisztráció. Ez pedig óhatatlanul együtt jár azzal, hogy ha az intézmény szakmai stábjának nincsenek bevett, és alkalmasint hasonlóan számon kért módjai az esetmunka folyamatának, illetve a kliensről szóló lényegi tudásnak a lejegyzésére, akkor – legkésőbb az esedékes közigazgatási, módszertani, vagy államkincstári vizsgálat előestéjére – csak a törvényben leírt dokumentációs formákkal készül el az esetvivő szakember.

Ezen a ponton érdemes áttekintenünk, hogy revíziós céljukon túl, „mi a baj” a törvényben szereplő dokumentációs sablonokkal. A fent említett adatlapok és minták kivétel nélkül olyan sémák, melyek óhatatlanul a gondozásba vétel időszakájában láttatják a kliens élethelyzetét, és egyfajta *szolgáltatási logikával* közelítik meg az eset leírását. Ebben a viszonyrendszerben a szociális munkás valamilyen *tárgyasítható problémára* ad kurrens választ, amely *elsősorban hivatali lépés kell, hogy legyen*, úgy, mint iratpótlás, jogi tanácsadás, információnyújtás, vagy minden másra vonatkozóan, úgynevezett *mentális segítségnyújtása*. Fontos látnunk: a törvényalkotó elsősorban a szociális ellátás, s így magát az esetmunkát normatív szinten finanszírozó *állam* garanciáit keresi a leginkább *hivatali lépésekben mérhető*, konkrét és szám-szerűsítható segítőtevékenység fókuszba állításával. Ez a maga részéről messze érthető is, hisz a működést legnagyobb részben finanszírozó állam *valóban* egyfajta szolgáltatást kíván nyújtani szociális intézményei által, melyekben muszáj a fentiekhez hasonló itemekre bontani, és lehetőség szerint így beárazni a szolgáltatást megvalósító tevékenységeket. (A hazainál progresszívebb szociálpolitikát folytató országokban – pl. az Egyesült Királyságban – némiképp egyszerűbb az elszámolások rendszere, lévén ott a fenntartó önkormányzat jellemző módon *direkt változásokat* finanszíroz, ezek teljesülése (pl.: lakásbérlet lett-e a hajléktalan személyből) relatíve könnyen mérhető. A hazai szociálpolitika ezzel szemben ellátást (konkrétan *intézményi férőhelyeket*) finanszíroz, ám a szolgáltatás szakmai céljaként hozzávetőlegesen körvonalazza a változásmenedzselés igényét is. Mivel mégsem ezt, hanem a *megvalósult intézményi ellátás* feladatmutatóit kéri számon, a változásmenedzselés meghatározására a fent soroltakhoz hasonló, *művi indikátorokra* (írt-e hivatalos leveleket a szociális munkás, történt-e iratpótlás, csoportfoglalkozás, „segítő beszélgetés” stb.) van szüksége. A változást célzó szociális munka szempontjai így tipikusan a „sem kiköpní, sem lenyelni” ellentmondásával vannak jelen az intézményi működés vizsgálatában.)

Eddig a hivatali szempontok: mindehhez képest a szociális esetmunka alapvetően más logikát követve folyik. Kezdve onnan, hogy az élettörténet egészét nézve közelíti meg a kliens személyét, munkájának jelentős részét teszi ki magának a (tényleges, és legtöbbször ugyancsak komplex) problémának a pontos feltárása, és tevékenységének nagy részét a máskülönben csak egy rubrikát érdemlő „mentális segítségnyújtáson” belül kell megvalósítania. A legtömörebben fogalmazva: a kötelező dokumentációs formák *nem* az esetmunka dinamikáját és megközelítéseit követik, de nem is ebből a megfontolásból szerkesztették őket. Mindemellett korántsem baj, hogy a hatályos törvények a fenntartói logika szerint kérnek (a kliens intézményi ellátását bizonyító) dokumentumokat, nem pedig az érdemi esetdokumentáció technikáit rögzítik. Jogosan hördülnénk fel, ha a törvény konkrét módszertani ajánlásokat foganatosítana klienseink gondozására. Ez viszont a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szakmai szempontokat érvényesítő dokumentáció módját és kultúráját az ellátást végző intézményeknek, és azok mindenkori stábjainak kell kidolgoznia. Mindez korántsem kényszerű kompetencia – a szolgáltatás pontos profiljának, az adott klienscsoportnak, illetve a munkatársak szakmai összetételének ismeretében ezt valóban az adott intézmény, és az abban dolgozó szakmai stáb teheti meg a legmegfelelőbb módon. Hogy hogyan: erről szól következő fejezetünk.

3.

Bevezetőnkben már felelevenítettük, hogy milyen sok és sokféle esettanulmány, illetve gondozási terv érkezett alapítványunkhoz az elmúlt 10 év során. E minta nagysága és összetétele alapján megkockáztathatjuk, hogy relatíve pontos képünk van a szociális szféra (vagy ezen belül: jellemzően a hajléktalan-ellátást végzők) – jobb szó híján – íráskészségéről. Íráskészség alatt itt semmiképp sem fogalmazási készségre, vagy bárminemű szépírói minőségre gondoljon az olvasó: bár ennek tárgyalása sem lenne haszontalan, idevágó tapasztalatainkat ezúttal mégis megtartanánk magunknak. Itt és most kizárólag a *szakmai írásos kultúráról* szeretnénk beszélni, melynek minőségét elsősorban a közölt információk milyensége, illetve azok struktúrája adja. Mint arra majd részleteiben ki is térünk: a szociális munkában használatos eseteleírás, illetve kiterjesztve: a szociális munkás szakmai dokumentáció sosem áll önmagában, és nem önjogán jó vagy rossz (szemben mondjuk egy szociológiai, vagy szociográfiai igényű eseteleírással, mely önmagában érvényes, kész végtermék). Az itt tárgyalt esettanulmány/ esetdokumentáció értelem szerint nem válik, és nem válhat le a gondozás dinamikus folyamatától, lévén *megjeleníti* azt, másrészt pedig – és alighanem ez a legfontosabb – *felhasználható munkaanyaga a gondozásnak*.

A Van Esély Alapítvány programjának megfogalmazásakor – épp mivel jellege szerint mások látásának, ötleteinek és munkájának teret adó programot kívántunk létrehozni – tán’ legfontosabb alapelvként a *módszersemlegességet* jelöltük meg. Rögzítettük, hogy mindenkor a pályázóink határozzák meg a támogatott esetprogramok *célját* és az ahhoz használt *eszközöket*. Némiképp sarkítva: amennyiben a cél méltányolható és a választott eszköz a kliens életútja alapján relevánsnak tűnik, úgy támogatói oldalról majdhogynem mindegy, hogy milyen beruházásokkal, praktikus ötletekkel, vagy akár terápiás módszerekkel kísérik meg a pályázó szakemberek klienseik élethelyzetének javítását. Ehhez hasonlóan azt sem gondoljuk, hogy a tartalmas szakmai leíró-munka egyetlen meghatározott sémához lenne köthető, abban viszont biztosak vagyunk, hogy a szociális munkásnak az eset vitele során *írnia kell*, ráadásul sokszor és sok mindent. És ezen a ponton szétválasztanánk voltaképpen tárgyunkat, az *esettanulmányt* az eddig „szakmai dokumentációnak” nevezett egyéb leírásoktól. Tapasztalatunk szerint az alábbiakban felsorolt dokumentációk nagyban segítik az esettanulmány írását; olyan alapanyagok, melyek kis túlzással csak szerkeszteniünk kell egy komplett és tartalmas esetbemutatóhoz.

Mit ír, illetve mit írhat a szociális munkás az esetvitel során? A szerteágazó dokumentációs lehetőségeket az alábbiakban, azok három típusa szerint tárgyaljuk.

3.1. Interjú

Tudván, hogy egy kellő mélységben felvett, illetve szóról-szóra legépelt életútinterjú terjedelme 40-50 oldalra rúg, és elkészítése akár egy teljes munkahetet is igénybe vehet, nem gondoljuk reálisnak, hogy minden kliensére vonatkozóan rendelkezzen ilyennel az esetgazda. Mégis, kardinálisan fontosnak tartjuk az interjú *felvételét*, illetve valamilyen, az életút fontosabb történéseit és csomópontjait érdemben tartalmazó kivonat és/vagy részletező vázlat készítését – ennek hiányában nemhogy megfelelő eseteleírás nem készíthető, de meggyőződésünk szerint pontos problémadefiníció sem születhet. Mint majd az esettanulmányról szóló részben példákkal is illusztráljuk, korántsem mindegy, hogy mit tekint a kliens és a szociális munkás a gondozás során orvosolandó problémának. Ennek azonosítása pedig *nem képzelhető el az életút pontos feltárása nélkül*.⁴

⁴ Minderről lásd még kötetünkben Breitner Péter „Az életútközpontú szociális munka” c. tanulmányát, az interjúhoz pedig a kötet mellékletében közreadott szempontokat az életút-interjú elkészítéséhez.

Az interjú felvétele valamilyen formában mindegyik intézmény gyakorlatában megjelenik, ennek ellenére jelentős eltérések vannak a tekintetben, hogy *mit tekint interjúnak* egy adott intézmény szakmai stábja, illetve milyen keretek között zajlik az interjús munka. E kötet szerzőiként és szerkesztőiként – mondanunk sem kell – legszívesebben a mélyinterjú technikát használó, genealogikusan legalább a szülők szintjét pontosan felmérő⁵ életútinterjú módszer használatát szorgalmaznánk, ám mivel ezen belül is többféle területi, fókuszbeli és elemzési szempont érvényesülhet, e helyen csak azt szeretnénk rögzíteni, hogy – szerintünk – mi *nem tekinthető* a gondozást megalapozó, érdemi interjúnak.

A leggyakrabban előforduló tévedés az életútinterjú mibenlétét illetően a *felvételi interjúval* kapcsolatos – ez az az interjú forma, melyet az intézmények gyakorlatilag teljes körben, ráadásul nagy gyakorisággal használnak. Probléma természetesen nem az interjúformával, hanem annak *használatával* van, ugyanis igen gyakran a felvételi interjú, mint *egyetlen felvett interjú* önmagában szolgál a gondozás, illetve az interjú életútleírás alapjául. Ennek a tévesztésnek a gyakoriságát paradox módon épp a felvételi interjúk *relatív jó minősége* adja. A bentlakást biztosító intézményekben ugyanis, pusztán a jelentkezők nagy száma miatt kifejezetten intenzív interjú munka folyik, az ebben résztvevő kollégák pedig akár egy-két év alatt óhatatlanul is rutinos, az életút jellemző összefüggéseit jól kezelő kérdezővé válnak. Nem szabad elfelejtenünk viszont, hogy mindenkorli klienseink nagy részben már számos hasonló intézményt megjárta, és ugyanannyi felvételi beszélgetéssel a hátuk mögött legalább ilyen rutinos válaszadók, akik a kérdező tudatosságához hasonló módon *tematizálják* életútjuk összefüggéseit, abból az egyszerű és megkérdőjelezhetetlen célból, hogy *fölvegyék* őket a pályázott férőhelyre. Tapasztalataink szerint az így készített interjú, ha teljes körben tartalmazza is az életút releváns kulcspontjait és minden fontos adatát, nem vethető össze azzal az interjúval, amit már bekerülés után, megkezdett – alkalmasint bizalmi – segítőkapsolatban, a férőhely megszerzésének tétje nélkül, *kizárólag az életút rögzítése céljából* vesz fel a szociális munkás, még abban az esetben sem, ha a felvételi interjút is ő készítette.

Ugyancsak gyakori tévedés életútinterjúnak, vagy még pontosabban: az *azzal összevethető tudásanyag* bázisának tekinteni a sok körben, visszatérő beszélgetésekben⁶ megismert életeseményeket. Félreértés ne essék: a jó segítőkapsolatnak nemcsak hogy velejárója, de kifejezett *ismérve* a kliens és a szociális munkás dialógusának mélyülése, a klienssel kapcsolatos információk folyamatos gyarapodása, mely magában foglalhatja olyan fontos életesemények útközben való megismerését is, melyet az interjú során – jogos szeméremből, bizalmatlanságból, vagy egyéb okokból – még nem mesélt el a kliens. A gondozás dinamikája mentén teljesen természetes, ha az első hónapokban – szupervíziós zsargonnal – még „nem áll össze az eset” a szociális munkás fejében. A kliens történetének, motivációinak (és nem egyszer: titkainak) folyamatos, és egyre mélyebb megismerése/megértése tehát természetes velejárója az esetmunkának, ám mindez önmagában nem lehet az életútfeltárás módja; az egyre mélyebb megismerés *nem helyettesíti az interjút*. A tudatosan felvett életútinterjú

⁵ Ezen a ponton szeretnénk újfent szeretettel megemlékezni a Wesley János Főiskola 1993 és 1999 között folyó szociális munkás képzéséről. Gyakorlati tárgyakat – s így interjútechnikát – mások mellett Solt Ottilia, Lengyel Gabriella és Pik Katalin tanítottak. Sokunk közös emléke hármójuk rosszálló tekintete, amikor egy esetismeretetés során nem tudtunk érdemi információkat mondani a kliens *nagyszüleinek* származásáról, foglalkozásáról, vagy végzettségéről. Mindezt annak hangsúlyozására írjuk, hogy a felvett interjúnak az élettörténet felderítése során eminens feladata a szülői – és mint látjuk, akár a nagyszülői – szint lehetőség szerinti mind pontosabb feltérképezése.

⁶ Visszatérő beszélgetések alatt semmiképpen nem a több üléses interjú értendő, amely egyébként szorgalmazott módszer.

ugyanis elsősorban egy *kontextus*, amelyben egymás mellett vannak, illetve meghatározott kronologikus rendben, kapcsolati rendszerek, lélektani szabályszerűségek és társadalomtörténeti viszonyok *mentén* szerepelnek a kliens életének eseményei. A később, spontán módon, vagy esetlegesen megismert életút-információk utólag ugyan beilleszthetők ebbe a viszonyrendszerbe, de ha minden információ, vagy az információk zöme ezen a csatornán keresztül kerül megismerésre, akkor a szociális munkás mellőzni kényszerül a fent sorolt viszonyoknak azt az egyidejűségét, egymással való közvetlen összevethetőségét, illetve dinamikáját, amit az interjú (akár még a kevésbé sikerült interjú is) sui generis magában hordoz. **Az életút megértése tipikusan strukturalista felfogásban, azaz az életesemények saját összefüggéseiben való vizsgálata szerint lehetséges; ennek pedig a fenti minőségben egyedüli kerete az interjú.** Az utólagos információ is információ, de önmagában álló közlésként mellőzi a struktúrát. Ha nem készül interjú (vagy csak a felvételi interjú készül el, melyet a több ülésben, egyéb beszélgetésekben megszerzett alapinformációkkal folytatásban egészít ki és rak össze az esetgazda), úgy viszonylag nagy befektetéssel jól-rosszul összehozható a konstrukciós keret – ez jellemzően esetmegbeszélő üléseken, szupervíziós csoportokon történik. Ilyenkor egy egész stáb rakja össze az életút morzsáit és azok egymással való összefüggéseit. Nem rossz, és nem haszontalan a feltárásnak ez a módja sem, ám összehasonlíthatatlanul több ráfordítást (időt, pénzt, és sok ember koncentrált munkáját) igényli az interjúfelvételhez képest; ráadásul ezek a fórumok jóval hatékonyabban használhatóak a felvett életútinterjú ismeretében, mikor is a stábnak már „csak” az összefüggések értelmezésével, és a gondozás irányainak kialakításával kell foglalkoznia.

Az interjú – a fentiek szerint: mint struktúra és kontextus – számos, máskülönben szinte törvényszerűen előforduló csapdától is megvédi az esetmunkát végző szociális munkást. Ezek közül a két leggyakoribb az *argumentáció* és a *kronológiai lyukak* csapdája.

Argumentáció alatt az életesemények tematikus rendezését és magyarázatát értjük, mikor is életének történéseit a *jelen szempontjai szerint* rendezí és magyarázza kliensünk. Természetes pszichológiai reflexről van szó – valójában mindnyájan hajlunk a történések lekerekített, de legalábbis különböző utólagos ideológiákkal és magyarázatokkal felcímkézett közlésére. De idetartozik az is, amikor egy egyszerű, összegző állítással élünk egy összetett jelenséggel kapcsolatban. A kérdés minden esetben az, hogy maga az összegzés mennyire tekinthető objektívnek, illetve mennyire szövik át (amúgy teljesen indokolt és érthető módon) a beszélő tárggyal kapcsolatos akkori, vagy éppen későbbi érzelmei. Példaként hadd idézzünk egy rövid részletet az egyik pályázatunk esettanulmányából – az argumentáló részeket vastagon szedve közöljük. (Az esettanulmányban szereplő nevet és az évszámokat az anonimitás érdekében megváltoztattuk.)

*„Mártát 2009 januárja óta ismerem. Ekkor került először kapcsolatba a hajléktalan ellátással. Mártánál azt tapasztaltam, hogy **mindent elkövet, hogy javítson életén, és minél előbb kikerüljön e nehéz helyzetből.** 1970-ben született Budapesten. **Gyermekkorra rendszeres költözködéssel telt el Budapesten belül, mivel a család folyamatosan menekült az adósság elől. A szülők is segítségre szorultak volna mentálisan, így saját gyerekeikről sem tudtak gondoskodni.**”*

Fenti idézetben kétféle argumentáció is található: egyrészt a szociális munkás érvel önmagában álló (tehát meg nem indokolt, ki nem fejtett) állításokkal kliense motiváltsága mellett („*mindent elkövet, hogy javítson életén, és minél előbb kikerüljön e nehéz helyzetből*”), másrészt maga a támogatott is hasonló tartalmi sűrítéssel emlékezik meg gyermekko-

ra nehézségeiről, és szülei nevelési inkompetenciájáról. Három olyan állítást olvasunk, amely a későbbi – itt értelem szerint nem idézett – szövegben nem, vagy csak részben kerül kifejtésre:

- Márta családja rendszeresen lakásról-lakásra költözött;
- A család folyamatosan menekült az adósságok elől;
- A szülők maguk is segítségre szorultak volna, s így nem tudtak érdemben gondoskodni a gyerekekről.

Első olvasásra (élőbeszédben pláne) nem is különösebben feltűnő a közlések általánosító jellege – könnyen meglehet, hogy ez a pár mondat egészen pontosan írja le Márta gyermekkorának leglényegét. Az ördög viszont tudvalévőleg a részletekben lakozik, és *kizárólag* pontos, konkretizált információk verifikálhatják a sorolt állításokat. Például: mit ért rendszeres költözés alatt a beszélő? Évi 3-4 költözést, vagy összesen 4-5 költözést, mondjuk a kliens nyolcéves koráig? Mindkettőt (teljes joggal) érezheti soknak a beszélő, de amíg az interjú nem tisztázza a kérdezett *pontos lakásútját*, teljesen hozzávetőleges marad a fenti állítás. A következő kijelentés szerint a család folyamatosan menekült az adósságok elől. Az időtényező hasonlóan fontos, mint előbb (mit tesz a „folyamatosan”), illetve tudni kéne, hogy milyen természetűek voltak az adósságok (közüzemi hátralék, szomszédtól való kölcsön, kocsmai tartozás, stb.), ami miatt menekülni kellett? Mindegyik másféle nyomással és kényszerrel jár; az adósságok mibenlétének tisztázása nélkül, bár nagyon erős képeket és sommát hív elő a szöveg, nem tudtunk meg semmi kézzelfogható a család életéről és gazdálkodási nehézségeiről. A harmadik, szülőkkel kapcsolatos állítás kezelhető még a legjobban, a leírásból ugyanis később (egy mondat erejéig) kiderül, hogy kliensünk édesanyja pszichiátriai-, apja pedig alkoholbeteg volt, ám arról nem esik szó, hogy az anya betegsége milyen tünetekkel, és milyen gyakorisággal jelentkezett, illetve azt sem tudjuk meg, hogy miből állt a gondoskodás hiánya. Ennyi információval a zsebünkben mindössze csak az alkoholistákkal és a pszichiátriai betegekkel kapcsolatos *sémáink* (előítéletünk, vagy épp érzékenységünk) jönnek elő, melyek – hisz eredendően erre valók a sémák – akár még relatíve pontosan le is fedhetik a valóságot, de ugyanúgy tökéletesen félre is vihetik az olvasót. Összefoglalva: önmagában nem az argumentációval van baj – egy lelkiismeretesen felvett mélyinterjúban ugyanúgy tucatszám találunk argumentáló állításokat – a gondot kizárólag az jelenti, ha az argumentáció ellenőrizhetetlen, és a tudatos rendben felvett életeseményekkel összevethetetlen marad (lásd pl. fent a lakásút hiányát). Ebből a szempontból nagyobb az interjú biztonsága a spontán beszélgetésekhez képest – utóbbi esetben a beszélgetés nagyhatalmú, erős állításai is könnyen bennragadnak a sémák csapdáiban.

A *kronológiai lyukakkal* kapcsolatban hasonló mondható el. Rövidebb, spontán beszélgetésben ritkán tűnik fel, ha a két elmondott életesemény között kimarad egy-két év, egy munkavállalás, vagy az aktuális kapcsolati helyzet leírása. Az interjús beszélgetésben ezzel szemben (pont az interjú szisztematikus logikája miatt) gyakorlatilag rögtön „kiugrik”, hogyha valami hiányzik az életútmondból⁷. A kihagyott éveket és az átugrott történéseket célszerű különös figyelemmel kezelnünk: leggyakrabban fontos, és az élethelyzet megértése szempontjából nélkülözhetetlen tartalmak maradnak árnyékban. (A narratív technikával készült interjúk elemzésében pl. elsődleges szempont annak

⁷ Még könnyebb a helyzetünk a magnóval rögzített és később szó szerint lejegyzett interjúknál, ahol utólagos lehetőség is nyílik arra, hogy rákérdezzünk az esetleg átsiklott tartalmakra.

vizsgálata, hogy mi *nincs* benne az első, úgynevezett narratív szakaszban, mikor is a válaszadó egyetlen nyitott kérdésre – pl. „meséljen az életéről” – ad nagylélegzetű választ. Az, hogy milyen tudattartalmak vannak „előrébb” és „hátrébb”, amikor *általában véve* gondolkodunk az életünkről, illetve melyek azok a tartalmak, amelyek csak *tudatosan vezetett*, szisztematikus kérdések mentén jönnek fel, önmagában is rengeteg információt hordoz.)

3.2. Megállapodások

Minden intézmény használ szerződési/megállapodási formákat, mely a bentlakás idejére, vagy meghatározott időtartamra rögzíti az intézmény, az esetkezelő szociális munkás és a kliens vállalásait. Az intézményi megállapodás értelemszerűen nagyobb léptéket használ és jobbra általános kötelezettségeket nevesít, a házirend szabályainak vállalásától az „együttműködik az őt gondozó szociális munkással” állandó kitételig. Az ezen felüli, egyéni, azaz az *esetgazda és a kliens között kötendő* megállapodásokra, ezek gyakoriságára és a lejegyzés módjára vonatkozóan eltérőek az intézmények gyakorlatai, kezdve a hetenkénti, havonkénti kötelező szerződésektől az eset dinamikája és a teendők alakulása szerint rögzített vállalások lejegyzéséig. Bármelyikről is legyen szó, alapvetően fontos ezeknek a megállapodásoknak a megléte, ugyanis akár pontosan megfogalmazva, akár csak a lejegyzett vállalások alapján, de ezek a dokumentumok tartalmazzák leginkább a szociális munkás és kliense *probléma*definícióit, illetve az esetmunka megfogalmazott *céljait*. Ezek tudatos kezelése pedig a szociális munka voltaképpen tárgya és lényege, melynek épp a fent leírt *tudatos, visszakövethető, és ütemezhető* módjára ad lehetőséget a lejegyzett megállapodás. Az esettanulmányról szóló alfejezetünkben részletekbe menően fogjuk tárgyalni, hogy a Van Esély Alapítvány milyen szempontok alapján ítél támogatásra egy esetprogramot. Az általunk használt ún. hármas modellben az *életút*, a *probléma*definíció, illetve a *célkitűzés* (vagy ahogy később írjuk, az „*ötlet*”) egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk; leegyszerűsítve azt nézzük, hogy a problémadefiníció mennyiben valós és/vagy érthető az életútleírás fényében, illetve a megjelölt cél hogyan harmonizál a probléma leírt definíciójával. Ez a három szekvencia önmagában is igen beszédes: szemet szúróan jól látható, ha a probléma definíciója és a cél megjelölése nem az életútból (vagy épp az életútfeltárás hiányából!) következik, illetve ha a választott cél nem ad adekvát választ a nevesített problémára.

Eredeti témánkra visszatérve: a megállapodások leírása, tehát a kliens és a szociális munkás konkrét feladatainak meghatározott időkben való sorra vétele során óhatatlanul fel kell rajzolni, hogy *miért, milyen célra való tekintettel* teszik meg a résztvevők a vállalásaikat, illetve azt is, hogy milyen okból, azaz *milyen probléma orvoslására* teszik mindezt. Fentiek visszatérő tudatosítására – saját praxisunk tapasztalata szerint is – mind a kliensnek, mind a szociális munkásnak szüksége van.

A második fejezetben már szót ejtettünk a támogatás anomáliáiról, azaz hogy a célzott változásmenedzselés helyett alapvetően férőhelyet, és fix idejű intézményi ellátást finanszíroz a rendszer, melyhez ugyan a legtágabb megfogalmazással (ld. a „mentális segítségnyújtás” vagy a „lezajlott beszélgetés” kategóriáit), mintegy jelzésértékkel hozza kapcsolja az érdemi gondozás bizonyos elemeit, ám ezek meghatározott és számon kért cél hiányában (értsd: legyen a hajléktalan emberből intézmény-független életet élő, öfenntartó ember), csak lebegnek az ellenőrzés szempontjai között, és az intézmények segítő-gyakorlatában.

Természetesen nem gondoljuk, hogy a különböző szociális intézmények ne kívánának tényleges megoldásokat és valódi változást kimunkálni klienseik életében, mindössze azt állítjuk, hogy a tényleges fókusz, azaz a *változás igénye és terve* nagyon köny-

nyen elveszik a fenti szisztémában, illetve, hogy ez a fókuszvesztés a jelen szabályozási körülmények mellett messzemenőig érthető is. A probléma rendszeres és visszatérő definíciójára és a gondozás céljainak rögzítésére éppen ezért van mindkét félnek – a szociális munkásnak és a kliensnek is – alapvető szüksége (illetve ugyancsak ezért fontos a törvényben szereplő beszámolási formák mellett az *érdemi dokumentáció vezetése*, mely éppen a fent leírt, *meghatározott irányú* szociális munka szempontjait érvényesíti).

A támogatási cél egyértelműségére az angol támogatási rendszer példáját hoztuk fel. Hozzá kell tennünk, hogy Angliában nem csak a szociálpolitika *szemlélete* kimerültebb, de maga a *társadalom* is átjárhatóbb; azaz több lehetőség áll egy londoni, mint egy budapesti hajléktalan ember előtt a valós előrelépésre. Magyarországon az önkormányzati bérlakás-piac szinte teljesen hiányzik a lakhatási lehetőségek palettájáról, a biztos lakhatást gyakorlatilag egymagában garantáló *tulajdonossá válás* pedig nemhogy a hajléktalanok, de az alkalmazotti rétegek szélesebb körei számára is nehezen elérhetőek. A nehezebb körülmények mindazonáltal nem csökkentik, *hanem épp, hogy növelik* az intézmények felelősségét; a mobilitás nagyobb nehézsége mellett még fontosabb, hogy folyamatosan fenntartsuk a változás igényét. Ez az összefüggés a kliensek oldaláról hatványozottan igaz. Az intézményi lét holsúlyja és látszatbiztonsága esetükben nem munka-, hanem életkörülmény. Bizonyára minden gyakorlati szakember számára alapvető tanulság, hogy alkalmasint mennyire erős lehet egy intézmény belső – a lakók által konstruált és áthagyományozott – kultúrája. Ami a fenntartó és a munkatársak számára *intézmény*, az a lakók olvasatában elsősorban *közeg és közösség*, melynek hatása sokszor meghaladja az intézmény programjának bárminemű hatását. Idevág a Van Esély Alapítvány 2006 nyarán végzett kutatásának tán' legfontosabb tanulsága. A Nemzeti Civil Alapprogram támogatásával elkészített vizsgálatban a budapesti civil fenntartású hajléktalan-ellátó intézményeket, ezen belül is a *rehabilitációs intézményeket és átmeneti szállókat* mértük fel. Egyebek mellett megvizsgáltuk a fenti intézménytípusok lakóinak legjellemzőbb bemeneti és kimeneti útjait. Az átmeneti szállókra és a rehabilitációs intézményekbe 2006-ban (és nincs okunk feltételezni, hogy azóta más tendencia érvényesül) a kliensek nem utcáról, albrétből, saját lakásból, és nem is alacsonyabb küszöbű ellátó-intézményből, hanem *egy másik átmeneti szállóról, vagy rehabilitációs intézményből* kerültek be a legnagyobb számban⁸.

Mindezt annak érzékeltetésére írjuk le, hogy a statikus „gondozás” mellett éppolyan valóságos az intézmény pusztán lakhatási lehetőségként való birtokbavétele; és ez a megközelítés – már csak a nagy számok törvénye miatt is – része az intézménylakók tudásának és kultúrájának. Így a gondozás mimikriájának a másik oldalán az együttműködés és a motiváció mimikrije áll. Mindezek a holsúlyok kizárólag úgy számolhatóak fel, ha az intézmény és a szociális munkás a lehető legtöbb módon és fórumon azt hangsúlyozza, hogy az intézmény elsősorban *nem az egy-két évre szóló lakhatás, hanem a változás helye*. A változás okának, igényének és módjának definíciójára pedig a rendszeres időközönként megkötött megállapodás lejegyzése ad módot leginkább. Nagy különbség, hogy míg az intézményi szerződés a lakhatás feltételeiről szól, a szociális munkás nem a lakhatásra, hanem a *változásra* és annak aktuális feladataira köt szerződést.

Annak érzékeltetésére, hogy mindez sem nem magától értődő, sem nem egyszerű feladat, hadd írjunk le két jellemző, és szinte minden esetben kezelendő szempontot. Mint ismeretes, a hajléktalan-ellátó intézmények, és különösen az anyaoththonok, illetve a családok átmeneti otthonai, a törvényalkotó szándéka szerint eredendően egy *élethelyzeti krízis* áthidalására kínálnának intézményes segítséget. A gyakorlatban ezen intézményeknek a legkritikábban kell élethelyzeti krízissel dolgozniuk: a valódi feladat sokkal

⁸ Breitner Péter– Répási Viktória– Rész Levente: *Mit csinál a gép?* Van Esély Alapítvány, 2006.

inkább egy sok generációs krízis és hiány – nevén nevezve: a *mélyszegénység* – kezelése. Ennek a státusznak pedig törvényszerű kísérője a *tervezés képességének*, illetve az *írásbeliség minden formájának* szinte teljes hiánya. Nem kisebb feladat áll tehát a szociális munkás előtt, mint hogy teljes ellenszélben, egy hosszabbtávú *terv* részeként *írásban* kell rögzítenie tervezett, és nem egyszer határidőhöz kötött feladatokat. Szerencsére az írásbeliség nem áll önmagában, és nagyon is valós határait jól hidalhatja át a rendszeres ülésekhez kötött tematikus segítőbeszélgetés. Ennek ellenére nem érdemes lemondani a megállapodások írásos formájáról, hisz annak tematikus ismételéseire és megbízható tükör-jellegére az esetvivőnek ugyanakkora szüksége van, mint kliensének.

3.3. Gondozási-, vagy esetenapló

A legtöbb intézményben a közigazgatási ellenőrzéshez előkészítendő dokumentumok közé tartozik *valamilyen* esetenapló⁹ is. Erre nézve a legritkábban vannak kötött szempontok vagy formák, van, aki kockás papírra vezeti, van, aki számítógéppel szerkeszti, heti, havi, vagy akár pár napos bontásban, állandó, vagy változó időközönként. Felkenetésünkhöz híven, itt sem szeretnénk kész sablonokat javasolni, sőt az eddigiekkel szemben elsősorban *kérdésekre* szeretnénk csak hagyatkozni. Kérdéseink közül itt és most elhagyjuk a „hogyan” – az esetenapló vezetésének módja ugyanis tényleg teljesen tetszőleges – és kizárólag a „mit” és a „miért” kifejtésére hagyatkozunk. Ezek közül a „miért” az egyszerűbb: a lejegyzett megállapodásokhoz hasonlóan az esetenapló is olyan tükör, amely alkalmanként egymagában kínálja egy többüléses esetmegbeszélő csoport jótéteményeit. Az „írva gondolkodás”, ha máshonnan nem is, de a főiskolai/ egyetemi vizsgatételek kidolgozásának emlékéből mindnyájunk számára ismerős: leírva óhatatlanul összegzi a tárggyal kapcsolatos tudását és gondolatait az ember, kérdéseket tesz fel, és leggyakrabban a választ is megtalálja a saját szövegében. Gyakori persze, hogy épp a korábban már kárhozottat közigazgatási ellenőrzések miatt frissíti a szociális munkás az esetenaplóját – furamód az írás és az összegzés jótéteményei még retrospektíve is kiválóan működnek. Ha időt nehezen is talál vagy szakít rá az esetvivő, az esetenapló szükségességét nem nehéz belátni. Fontosabb kérdés ennél, hogy mit írjunk a gondozási-, és/ vagy esetenaplóba. Ezzel kapcsolatban két iskola létezik: vannak, akik a szociális munka úgymond „ügyeit”: az ügyintézéseket, leveleket, telefonokat, azok tárgyát és eredményeit jegyzi le kronologikusan. Ez az esetenapló legjobban egyfajta időmérlegként hasznosul, kiolvasható belőle, hogy mikor, mit csinált a szociális munkás a gondozás során. Ez a naplóforma „egy az egyben” megfelel a fenntartói és közigazgatási szempontoknak, olyan kimutatás, amely nevesíti a törvényben szereplő, lakhatáson túli – ott még homályos – feladatokat. A másik lehetőség, amikor a szociális munkás a kliens személyes történéseit, illetve a gondozás állását, kérdéseit írja le. Fontos kérdés, hogy leírjuk-e, illetve milyen módon, mekkora terjedelemben írjuk le az *ülések* tartalmát, és az ott szerzett információkat, vagy akár felismeréseket; de amennyiben idő és mód van rá, mindenképp szerencsés ezek vázlatos rögzítése. Nyilván külső szemlélőnek kevésbé átlátható, és leginkább saját használatú vázlatra hajaz az ilyen napló, ám meglátásunk szerint minden fronton vállalható az a megközelítés, miszerint az esetenapló *ténylegesen* a szociális munkás saját munkaanyaga és vázlata.

⁹ Az esetenapló nem azonos az ügyeleti munkában használt átadónaplóval, annak ellenére, hogy sokszor az átadónaplóba is valamilyen formában bekerülnek, vagy bekerülhetnek olyan, az adott kliensre vonatkozó információk és leírások, melyeket az esetenapló is tartalmaz. Az átadónaplót az ügyeletes írja az intézmény aznapi történéseiről, az esetenaplót az esetgazda, kizárólag a kliens gondozásáról.

4.

Ahogy a bevezetőben is írtuk, pályázati rendszerünknek köszönhetően esettanulmányok százaival – összesen mintegy félezer esetleírással – találkoztunk a Van Esély Alapítvány eddigi tíz éve során. Ebben a tíz évben módunk nyílt egészen kiváló pályamunkákat is olvasni, mindemellett nem tagadható el, hogy a mindenkori pályázatok nagyobbik részéhez kifejezetten rosszul szerkesztett és/vagy rosszul megírt esettanulmányt csatoltak. Az alapítvány támogatási filozófiájának kezdetektől fontos szempontja, hogy a bírálat során a pályázatok írásos minőségénél nagyobb súllyal vegyük figyelembe az azokban szereplő egyéni programok „hasznosságát” és megvalósíthatóságát¹⁰. Így történt, hogy sok esetben kevésbé jól megírt (egyes esetekben pedig írd és mondd rosszul megírt), ám ötletes és tartalmas pályázatok is támogatásra kerültek. Öt évvel ezelőtt, amikor esetmegbeszélő csoportokat kezdtünk szervezni nyertes pályázóink számára, meglepődve tapasztaltuk, hogy a rossz esettanulmányokat író szociális munkások szóban lényegesen könnyebben referálnak esetükről, mélységében látják és láttatják annak sorra vehető összefüggéseit – azaz rutinosan és jól bánnak mindazzal, amit írásban nem tudtak meg- és átfogni. Az esettanulmány minősége – bármilyen furcsa – nem korrelál automatikusan a pályázó „szakmai minőségével”: sokkal inkább azt kellett felismernünk, hogy szakmánk művelői – kezdő, és minden szempontból profi szociális munkások egyaránt – döntő részben *nem tudnak* esettanulmányt írni. S még csak nem is önhibájukból: jóval inkább azért, mert sosem tanulták. Jobban belegondolva mindez teljesen érthető. Rendelkezésre álló információink nyilván nem teljes körűek, de *mindegyik általunk ismert* főiskolai/egyetemi szociális munkás képzésből hiányzik az esettanulmány írás módszertana. Ha valakinek eleve jó az íráskészsége, illetve tanulmányai során olyan szerencséje van, hogy érdemben kap egyéni visszajelzéseket írásos munkáira, valószínűleg jó érzékkel, és *szerkesztési rutinnal* nyúl majd az esetleíráshoz is, mindez azonban korántsem automatikus jótéteménye a felsőoktatásnak¹¹.

¹⁰ Összesen hat indikátort használunk a pályázatok értékelésére, ezek közül három az esettanulmány minőségére, három pedig az esetprogram minőségére és indokoltságára vonatkozik. A programmal kapcsolatos indikátorok *kétszeres szorzóval* szerepelnek, azaz, ha egy hibátlanul megírt esettanulmány mellett sablonos és nehezen hasznosuló célt fogalmaz meg a pályázó, kevesebb pontot kap, mint rossz íráskészségű, de jó, és a kliens személyére szabott ötletet megfogalmazó vetélytársa.

Az esetleírás paraméterei a következők:

Terjedelmében, érthetőségében és megfogalmazásában mennyire világos és jó a pályázat, lehetővé teszi-e a probléma és a program érdemi megismerését;

- Mennyire világos és átfogó a kliens életútútjának leírása, mennyire teszi lehetővé az eset megismerését/megértését;
- Mennyire pontos, ill. az életútletírás alapján megérthető-e a jelen helyzet leírása, valamint a probléma definíciója.
- A program értékelését az alábbi három indikátor szerint vizsgáljuk:
- Van-e megfogalmazott, a klienssel egyeztetett gondozási/támogatási terv; mennyire konkrét, lépésekre bontott, reális, illetve az esettanulmány alapján célszerű ez a terv;
- Leírásra került-e, illetve mennyire kidolgozott, a programmal mennyire összevethető/reális a pénzügyi tervezés;
- A bíráló összegző véleménye szerint: változtat-e a program a támogatott státuszán, a kialakított terv mennyire hordozza egy új, stabilabb életmód, illetve a fenntartható, minőségi változás esélyét.

¹¹ Itt szeretnénk újfent megemlíteni a „rég Wesley-t”, ahol bevett gyakorlat volt, hogy minden otthoni dolgozatára részletes írásos véleményt kapott a hallgató – Lengyel Gabi tollából nem egyszer a beadott dolgozattal megegyező terjedelemben.

Akárhogy is, az esettanulmány írás – mint a tanulmányírás általában – relatíve egyszerűen megtanulható, az alábbi szempontok sorra vételével legalábbis ehhez szeretnénk hozzásegíteni reménybeli pályázóinkat. Felsorolásos rendszerben a következő alapelveket ajánljuk megfontolásra.

4.1 *Tabula rasa, avagy az olvasó teljesen intakt*

Az egyik legfontosabb szabály, amelyhez tartanunk érdemes magunkat, hogy az olvasónak *semmilyen előzetes információja nincsen* a bemutatásra kerülő esetről. Szakmai fórumra kerülő esettanulmánynál (így a „van esélyes” pályázatok esetében) tudhatjuk, de legalábbis feltételezhetjük, hogy az olvasónak vannak hozzátétőleges ismeretei a hajléktalanság szociológiájáról, az ellátórendszer működéséről és a szociális munka mibenlétéről. Ennek ellenére jobb itt is a tabula rasa platformjáról indulni, és a számunkra teljesen egyértelműnek tűnő összefüggéseket is egészében kifejtetni. Az „intakt olvasó” feltételezése egyfajta távolság és vezérfonál, ami arra szorít minket, hogy a szokásos nézőpontunkból kilépve, *kívülről vizsgáljuk* az esetet, illetve az eset mentén saját munkánkat. Hiába tűnnek a leírni kívánt életútfordulatai tipikusnak, melyek rendre felbukkannak az egyéni praxis és a háttérintézmény gyakorlatában, muszáj rászorítani magunkat a részletező/magyarázó narratívára, lévén az olvasó *biztos*, hogy nem ugyanazzal a háttértudással ül neki a szövegnek, mint a szerző. Minél „beljebb van” valaki az esetben (és egyáltalán az esetvitelben), annál több vakfolt és látszólagos egyértelműség nehezíti az esetről való távlati gondolkodást. A dolgunk tehát mindössze annyi, hogy az eset kifejtése közben végig megtartsuk az „intakt olvasó” perspektíváját, azaz képesek legyünk külső szemmel is olvasni és értelmezni a leírtakat.

4.2. *A tárgyszerűség kritériumai*

Akár a következő bekezdés részeként is közölhattük volna ezt a szempontleírást; lényegileg oda tartozik, de az alábbi, túlpontos irodalmi szemelvény mentén jobbnak láttuk külön is nevesíteni a „tárgyszerűvé tétel” metódusát. Agota Kristof *Trilógia*¹² című regényében két kislány vezet naplót a II. világháború utolsó éveiben. A „Nagy füzetbe” nem lehet akármit és akárhogyan írni, a két magára hagyott gyerek sajátos szigorral dolgozza ki az objektív írás szabályait.

„Nagyon egyszerű szabály alapján döntjük el, hogy a fogalmazás „Jó” vagy „Nem jó”: igaznak kell lennie. Azt kell leírunk, ami van, amit hallunk, amit csinálunk. Tilos például azt írni, hogy „Nagyanya olyan, mint egy Boszorka”, de azt szabad írni, hogy „Az emberek úgy nevezik Nagyanyát, hogy a Boszorka”. Tilos azt írni, hogy a „Kisváros szép”, mivel lehet, hogy a Kisváros nekünk szép, de másnak csúnya. Ugyanígy: ha azt írjuk, hogy „Az ordonánc kedves” az nem igaz, mivel lehet, hogy az ordonánc képes gáztetteket elkövetni, csak mi nem tudunk róla. Tehát egyszerűen azt írjuk: „Az ordonánc pokrócot adott nekünk”.

Azt írjuk, hogy „Sok diót eszünk”, és nem azt, hogy „Szeretjük a diót”, mivel a „szeret” szó bizonytalan szó, nem pontos, és nem tárgyilagos. „Szeretjük a diót” és „Szeretjük Anyánkat”; nyilvánvaló, hogy a két „szeret” nem ugyanazt jelenti. Az első egy kellemes ízre, a második egy érzésre vonatkozik. Azok a szavak, amelyek érzéseket jelölnek, igen homályosak, jobb, ha kerüljük a használatukat, és ragaszkodunk a tárgyak, az emberek és önmagunk leírásához, vagyis a tények hű leírásához.”

¹² A regény első kötete 1989-ben *Nagy füzet* címmel is világot látott, a teljes regényt legutóbb 2006-ban adta ki az Új Palatinus Könyvesház.

A fenti szemelvényben szereplő (máskülönben direkt hasznosítható) gyerekbeszéd summája nem más, mint az **argumentáció tudatos önrevíziója**. Ahogy az interjúról szóló részben arról már szó esett, az argumentáció *nem csak* a saját életükről mesélő klienseink sajátja; a másodközlő szociális munkás éppúgy belefuthat parttalan tulajdonításokba, mint ügyfele. Az interjú részben idézett esettanulmány-részletben szereplő segítői argumentáció („Mártánál azt tapasztaltam, hogy mindent elkövet, hogy javítson életén, és minél előbb kikerüljön e nehéz helyzetből”) tökéletes példa erre, melyet a „Nagy füzetbe” a fenti formában aligha engedtek volna lejegyezni hatéves hőseink.

4.3. Struktúra és kronológia

A mindenkori esettanulmány jellemzően két részből: a kliens életútjának összefoglalásából, és a gondozási folyamat bemutatásából, azaz a tanulmányt készítő szociális munkással való kapcsolatfelvétel előtti és utáni események leírásából áll. Mivel ez a két szakasz egészen más tartalmi fókuszot használ, az alábbiakban külön tárgyaljuk őket.

4.3.1. Az életútleírás

Több dolog miatt is érdemes visszanyúlnunk írásunk interjút tárgyaló részéhez: a jó esetleírás ugyanis a legegyszerűbb megfogalmazás szerint **interjú esetsfeltárás alapján**, és az interjú **struktúráját**, illetve **kronológiáját**¹³ használva készül. Ez praktikusán annyit tesz, hogy a tanulmány írója a születéstől/kisgyermekkortól indulva, szisztematikus logikával „végigmegy” a bemutatandó kliens élettörténetén. Szisztéma alatt a legfontosabb *életterületek és/vagy mezők* (úgy mint: családtörténet, iskolaút, munkaút, saját család/felnőtt kapcsolatok története, lakásút, stb.) kronologikus bemutatása értendő. Nem szerencsés a különböző életterületeket/életutakat külön szedve ismertetnünk (az olvasást legalábbis nehezíti az így lejegyzett élettörténet), arra viszont kimondottan figyelniünk kell, hogy mindegyik mező története teljes legyen az életút egészen belül, olyannyira, hogy ha valaki a fenti mezőkre próbálna lebontani az életút eseményeit¹⁴, akkor mindegyik szegmensben folyamatos és koherens történetet kapjon.

Az egyes mezők állandó részei hozzávetőlegesen a következők:

- **Családtörténet (a kibocsátó család jellemzése)** - Annak a családnak a bemutatása, ahová kliensünk született. Pontosan rögzítendőek a közvetlen felmenők szociológiai alapjellemzői, úgymint *lakóhely, származás, iskolázottság-képzettség, gazdasági aktivitás* (miből éltek, milyen munkát végeztek a szülők, vagy a gondviselő személyek; amennyiben elmondásból tudható, akkor a kliens születése előtt, illetve a saját emlékek szerint a kliens gyermekkorában), *kapcsolati rendszerek és minőségek* (milyen volt a gyermekkori család érzelmi környezete, milyen volt a család tágabb rokoni közege), *anyagi helyzet* (milyen nívón és tárgyi körülmények között élt a család). Ugyanehhez a részhez tartozik a kliens gyermekevének a leírása, illetve (ha vannak) a **testvérek** bemutatása, és a velük való gyermekkori kapcsolat; valamint a szülők és a gyermekek kapcsolati minőségének jellemzése.

¹³ Csak a rend kedvéért: magában az interjúban – az interjú természetes dinamikája szerint – a kérdezett szinte sosem pontos időrendi sorrendben meséli el élete eseményeit. Ennek ellenére a kérdező *nagyon is tudatosan kezeli az élettörténet kronológiáját*, maga az interjú pedig épp az életesemények *sorrendjének és összefüggéseinek* a megismeréséhez segít hozzá. A kronológia kezelését egy jó interjúvázlat nagyban segítheti: erre, illetve az esettanulmány szempontjaira mintát is adunk könyvünk mellékletében.

¹⁴ A Van Esély Alapítvány pályázatainak bírálói máskülönben *épp ezt* teszik kockás papíron, egy-egy nehezen kibogozható leírás esetében.

- Iskolaút – Hol, milyen oktatási intézményekben, milyen tanulmányokat folytatott a kliens. Fontos az esetleges évisméltések és a félbehagyott tanulmányok rögzítése és indoklása. Az iskolaéletút kapcsán lejegyzendő a tanulással való viszony, az érdeklődések és/vagy nehézségek bemutatása, a célok, a motiváció és a pályaválasztás ismertetése (milyen megfontolásból, kinek a szándéka szerint tanult/nem tanult tovább emberünk). Amennyiben vannak, helyet kell hogy kapjanak a leírásban az iskolán kívüli tevékenységek és tanulmányok (zene, sport, alkotótevékenységek), de ugyanígy a meghatározó diákkori társasági élet és kapcsolatrendszer bemutatása; nagy általánosságban annak a leírása, hogy mit csinált kliensünk diákévei során az iskolán kívül.
- Munkaút – A bemutatásra kerülő személy állásainak, bejelentett és alkalmi/fekete munkahelyeinek kronologikus, egyenkénti felsorolása, illetve súlyuk szerint bővebb ismertetése: meddig, milyen munkakörben, milyen kondíciók között dolgozott kliensünk. Ezzel párhuzamosan az anyagi helyzet, és a gazdasági körülmények bemutatása a különböző munkák/életszakaszok mentén. Különös figyelmet kell fordítanunk a kurrens munkaaktivitás, illetve az esetleges munkánélküli szakaszok leírására, utóbbi esetben kifejtendő, hogyan, milyen stratégiákkal vészelte/vészeli át kliensünk az adott időszakot, keres-e, hogyan és hol keres munkát, regisztrált-e munkaügyi központban, miből él munkánélküliként. Amennyiben releváns, úgy a későbbi munkaút irányainak a megfogalmazása: tervez-e munkahely-, vagy pozícióváltást, ezt érintő tanulmányokat, stb.
- Saját család, felnőtt kapcsolatok – Kliensünk saját/reprodukciós családtörténete: a szeriális párkapcsolatok¹⁵ leírása, az együttélések, házasság(ok) időrend szerinti bemutatása, a kapcsolat érzelmi-, gazdasági-, szociális viszonyainak ismertetése. A gyerekek születése, a vele/velük való kapcsolat leírása; gyakorlatilag mindazok a szempontok használhatóak, melyeket a kibocsátó családnál sorra vettünk. Válasok: a volt társsal, gyerekekkel való kapcsolatok alakulása a válás mentén, illetve után. A saját család, illetve a kliens viszonya a kibocsátó családokkal, nagyszülőkkel. Ehhez a mezőhöz tartoznak még a bemutatott személy további személyes kapcsolatai – barátságok, egyéb rokoni kapcsolatok – alapesetben elegendő a most is aktív, tényleges kapcsolatok leírására hagyatkoznunk.
- Lakásút – Esetünkben kiemelten fontos terület a lakhatások alakulása, de minden esetben erősen ajánlott a mindenkor lakhatási formák tételes felsorolása: hol, milyen jogviszonnyal, meddig, milyen körülmények között (szobaszám, komfortfokozat, stb.), hányadmagával és milyen kapcsolati felállásban lakott kliensünk az egyes ingatlanokban¹⁶. Lejegyzendő a lakás/lakhatás szerzés és vesztes története, különös tekintettel a lakástulajdonokra.

¹⁵ Ide elsősorban a hosszabb távú, együttéléssel járó partnerkapcsolatok értendők, de mindez az életkor és az élettörténet szerint súlyozandó; így pl. 22 éves, mindeddig intézményes keretek között élő utógondozott kliensünk nagy valószínűséggel nem fog többéves együttélésekről beszámolni, ám lehet, hogy nagy súlyt és egyéniségformáló erőt tulajdonít egy egyhónapos kapcsolatának – ebben az esetben jegyzendő le.

¹⁶ Az albérlési, ágybérlési, kollégiumi és munkásszálláson való lakhatás, illetve az „utczás” és az intézményi elhelyezés éppúgy része a lakásútnak.

Egy életútnak még számos meghatározó eseménye és területe van, amely nem feltétlenül áll össze (bár alkalmasint össze is állhat) a fentiek szerinti mezővé, mégis megemlékezésre szorul. Ilyen lehet az **egészség-betegség** témaköre, a **körtörténetek** és azok hatásának leírása, **bármilyen nagyobb változás és krízis**, amely kívül esik az eddigi kategóriákon, bármiféle **csoporthoz, közösségekhez való tartozásnak**, vallási meggyőződésnek és gyakorlatoknak a története, az **alkohollal való viszony**, a **szer- és tárgyfüggések** karrierje, és így tovább. Minden esetben az életút alakulása és saját logikája szabja meg a különböző részterületek nevesíthetőségét. A fenti öt terület részletezésére azért volt szükség, mert ezek szinte kivétel nélkül helyet kapnak, és általánosítható módon a fenti paraméterek szerint kapnak helyet egy ember élettörténetében. A sor ennek ellenére folytatható, és felsorolásunk is csak hozzávetőleges; a sorolt viszonyok szisztematikus és pontos végig vételével viszont az esetek legnagyobb részében már fel lehet rajzolni egy életutat. A pontosság ismérve – a „*Tárgyszerűség kritériumai*” részben foglaltakon kívül – hogy a körülményeket **számszerűsítve és nevesítve** írjuk le, és mindenhol szerepeljen az **évszámok és az időintervallumok megjelölése, valamint a szereplők, helyek, és intézmények megnevezése**. A „Nagy füzet” szellemében, ne azt írjuk, hogy „Kálmán édesanyja üzemi konyhán dolgozott a 60-as évek első felében”, hanem „Kálmán anyja, özvegy XY-né kézilánként (*munkakör megnevezése*) dolgozott a SERNEVÁL-nál (*a munkahely megnevezése*), ami egy húsfeldolgozó nagyvállalat volt a X. kerületben (*a munkahely ismertetése*), 1961-től 1966-ig (*meddig tartott a munkaviszony*)”.

4.3.2. Az esettanulmány leírása

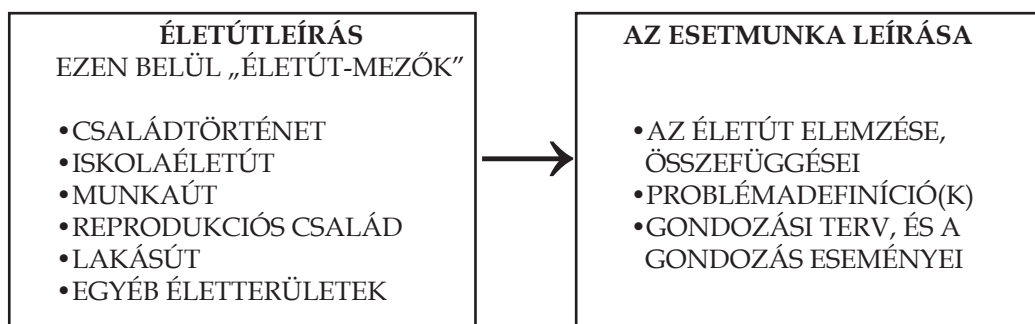
Az esettanulmány második része az életút bemutatása után következik, és a szociális munkás és kliensének segítőkapcsolatát, közös lépéseiket, vagy összefoglalva: a szociális esettanulmány történetét tartalmazza. Ez a leírás nemcsak tárgyában, de módszerében és fókuszában is különbözik az eddigiektől, lévén itt a szociális munkás már személyében is érintett, hiszen munkájáról, kliense megítéléséről, azaz saját gondolatairól kell számot adnia. Éles a váltás: idáig azon voltunk, hogy minél tárgyyszerűbb, illetve különböző indikátorok szerint mérhető és számszerűsíthető legyen a leírás, ez a szekvencia viszont jóval személyesebb léptéket, és nagyfokú szubjektivitást is behoz a szövegbe. Bizonyos fokú szubjektivitással bátran élhetünk; a szociális munkás referálhat (sőt referálnia kell) kliensével kapcsolatos érzéseiről és személyes meglátásainak alakulásáról: az eddig használt „nagy füzetes” szikárság ennél a szövegrésznél már nagyban oldódhat. Az argumentáció csapdái viszont épp itt nyílnak meg: a normatív állításokat tehát itt is célszerű itemekre bontani, és azok alapján indokolni. A már többször használt példa szerint, a „*Mártánál azt tapasztaltam, hogy mindent elkövet, hogy javítson életén, és minél előbb kikerüljön e nehéz helyzetből*” mondatot csak úgy írjuk le, hogyha kifejtjük, mi az a „minden”, amit kliensünk megtesz, illetve azt sem árt pontosan pozicionálnunk, hogy mi is az a „nehéz helyzet”. Az utóbbi szempont – a nehéz helyzet mibenléte – talán szórszálhasogatásnak tűnik, hiszen Márta státusa szerint hajléktalan, egy szociális intézmény lakója, rég kiesett a reguláris munkaerőpiacról, és így tovább – mi ez, ha nem nehéz helyzet? A dolog mégsem ilyen egyszerű.

Az általános szociális munkás dokumentáció, ezen belül is megállapodások témája mentén már szóba került a **problémadefiníció** kérdése, illetve annak fontossága. A hajléktalanság – mint a legkülönbözőbb hiányok komplex együttese – önmagában, „mint hajléktalanság” nehezen orvosolható, és nehezen is tárgyalható. A szociális munkás nem tehet mást, mint megkeresi azokat a konkretizálható problémákat, melyek együttesen adják, illetve okozzák a hajléktalanság állapotát, és egyenkénti *definíciót*, illetve egyen-

kénti *tervet* készít kliensével ezek lehetőség szerinti kezelésére. (Minderről részleteiben és tágabb összefüggéseiben szól kötetünkben Breitner Péter tanulmánya.) Ezen a helyen elegendő arra hagyatkoznunk, hogy az esettanulmányban (ahogy az esetmunka folyamatában is) csak konkrétan beazonosított, „felfejtett” problémák adhatják a problémadefiníció alapját. A probléma *nem az, hogy* „Sándor hajléktalan”, sokkal inkább, hogy Sándor szakképzetlen, rendszeresen rossz stratégiákat választ munkahelyi pályafutása során, szüleivel rendezetlen a viszonya, elégtelen az indulati kontrollja, és időről-időre alkoholistá periódusokba fut – mindezek *összessége* alakítja ki, illetve tartja fenn a hajléktalanság élethelyzetét. Ennek megfelelően a lejegyzett problémadefiníció(k)nak is túl kell mutatnia a hajléktalanság, szegénység, volt állami gondozott státus stb. megnevezésén, és feltárt, szintetizált, valóban *definiált* problémát kell nevesítenünk az esetleírásban. Ahogy az életútleírás szikár és kizárólag a tényekre hagyatkozó dokumentum kell, hogy legyen, úgy a tanulmány második felében szerét kell ejtenünk az **életút összefüggései elemzésének**, és ennek summája szerint kell megtennünk a problémadefiníciókat.

Az esetmunka leírása tehát három téma köré szerkeszthető: elsőként elemzést adunk az életút feltárt összefüggéseiről, másodsorban rögzítjük a problémák definícióit, harmadrészt pedig ismertetjük a fentiekből képzett gondozás tervét és eseményeit.

Az esetleírás struktúrája

4.4. Értékelés

Hogyan válik értékelhetővé, vagy mint esetünkben történik, bírálhatóvá egy esettanulmány? A Van Esély Alapítvány pályázatain, mint ismeretes, egy esettanulmány beadásával vesznek részt a szociális munkások, illetve klienseik – ilyenkor értelem szerint nem lezárt, és utólag összefoglalt esetről, hanem aktuálisan folyó gondozásról és annak későbbi irányáról van szó, s így az alapítványunkhoz beküldött esettanulmányok a bemutatott négy állandó részből (*életútleírás, életútelemezés, problémadefiníció, terv és gondozás*) az utolsóban még csak a tervet tartalmazzák. A pályázat téje a *terv* megvalósíthatósága: kuratóriumunk a tervben leírt változáshoz biztosít valamilyen eszközt vagy beruházást. (A jó érthetőség miatt, ezen a ponton szeretnénk bevezetni egy új fogalmat: a magunk részéről „terv”, és „gondozási terv” helyett szívesen használjuk az **ötlet** terminust, jelezve ezzel, hogy minden esetben valamilyen tényleges innovációt, és a kliens személyére szabott, egyéni fejlesztést szeretnénk támogatni. A következőkben tehát az *ötlet* a *terv* szinonimája.)

Egy esettanulmány értékelhetőségét a már felsorolt részeinek összefüggése adja. A bírálat során a pályázatokat – azaz az esettanulmányokat – a kuratórium négy tagja egyenként elolvassa, a lábjegyzetben már közölt pontozási szisztéma szerint pontozza, majd

ugyancsak egyesével megvitatja. **A fő mérce, ami az értékelés és a vita alapját adja, az esettanulmány eddigiekben már ismertetett négy (vagy logikai szűkítéssel három) elemének az egymással való viszonya.** Arra vagyunk kíváncsiak, hogy az esetleírás, a problémadefiníció és a támogatásra ajánlott ötlet viszonyában *mennyire felel meg a problémadefiníció az életútleírásnak*, illetve az *ötlet a problémadefiníciónak*, és áttételesen az életút ismérveinek. **A problémadefiníciót ugyanis minden esetben az életútleírás verifikálja, az ötlet minősége pedig a problémadefiníció mentén válik megítélhetővé.**

Ha koherensen kapcsolódik a leírásnak ez a három szegmense (ráadásul mindhárom relatíve jól került leírásra), nagy eséllyel nyer a pályázat – már előfordult, de alapvetően ritka az az eset, amikor a jó és koherens pályázatok között valamilyen „fontossági sorrendet” felállítva, a források szűkössége miatt kell félreraknunk egy kérelmet.

Fenti logika bemutatására szeretnénk sorra venni néhány *tipikus hibát* – a jó gyakorlattalra példa lehet a kötetünkben szereplő több esettanulmány, és egy, a programfolyamat egészét bemutató teljes pályázati anyag.

- **A „gombhoz a kabát” esete** – Viszonylag gyakran találkozunk olyan (máskülönben akár remekül megírt) pályázatokkal, ahol a pályázati célt jól láthatóan a kiírás feltételei sugallták. Ez önmagában persze még nem volna baj: ha egy kizárólag képzési lehetőségeket támogató kiírásnál valóban talál olyan tanfolyamot a szociális munkás illetve kliense, amely megfelel a reménybeli támogatott valós igényeinek: *azaz választ ad a kurrens problémadefinícióra*, úgy semmi gond nincs azzal, ha a pályázati kiírás hozta képbe a továbbtanulás ötletét. Amennyiben viszont a képzési terv csak azért szerepel a pályázó programjában, mert az adott körben ilyen típusú támogatást ad az alapítványt, úgy nagy valószínűséggel sérül a hármas struktúra (esetleírás – problémadefiníció – ötlet) belső logikája. Amennyiben a képzés, mint lehetőség sem nem válasz, sem nem tényleges segítség, úgy semmiképp sem tekinthetjük valós, és személyre szabott ötletnek a továbbtanulási tervet, s az így felépített program nagy valószínűséggel kihullik a bírálat rostáján.
- **Rossz problémadefiníció** – A rossz problémadefiníciók természetük szerint többnyire „majdnem jó” problémadefiníciók: ez az apró distinkció azonban bővel elég ahhoz, hogy hiábavalóvá váljon az ötlet, és kudarcba fulladjon a program egésze. Egy régebbi pályázónk munkaerőpiaci esélyek javítására, ezen belül is szakképzésre pályázott egy *bántalmazó kapcsolatból kilépő* kliensével. A pályázatban szereplő terv (az új, önálló élet kialakítása, és ennek érdekében a munkaerőpiaci státusz erősítése) bátran tekinthető jó és érvényes célnak, amennyiben az alapprobléma kliensünk új életének a (máskülönben valós) gazdasági instabilitása. A valódi probléma azonban nem ez, hanem a kliensünk bántalmazott mivolta, és a bántalmazott szereppel való pszichés azonosulása volt. Jól látható példánkban az alapproblémák mindenkori természete: olyan motívum, ami minden egyébnél erősebb hatást gyakorol az életmód egészére, s ha így leírva magától értődőnek is tetszik, korántsem felületi nehézség – *kizárólag* a pontos életútfeltárás mentén fejthető fel. A pályázatban rögzített problémadefiníció (a bántalmazó férjével addigi gazdálkodási kereteit is hátrahagyó asszony nehezen él meg) és ötlet (szakképzéssel jobb munkaerőpiaci státuszt és magasabb fizetést szerezhet kliensünk) akármennyire releváns, érintetlenül hagyja a tényleges problémát (kliensünk nagy mélységben azonosult a bántalmazott szereppel). Az alapprobléma pedig, ha nem kezelik, bejósolhatóan „robban”: a pályázatban szereplő fiatalasszony a

tanfolyam felénél hagyta ott a képzést, illetve a számára albróletet, részmunkát és gyermekfelügyeletet szervező szociális munkást, s ment vissza az őt továbbra is bántalmazó férjéhez.

- **Hiányos és/vagy homályos életútíeírás** – Talán ez a leggyakoribb hiba. Találkoztunk már olyan pályázattal, ahol a szociális munkás csak mellékelte a kliens saját maga által megírt életútíeírását, vagy ahol láthatóan egy ilyen íeírásból tájékozódott a szociális munkás a kliens történetét íetlően. Pár fejezettel korábban már kifejtettük, hogy miért célszerű az interjú esettíelvéítelhez ragaszkodni; itt csak annak érzékel-tetésére hozzuk elő ezt a témát, hogy látassuk, mennyire nehéz egy értékelhetetlen és zanzás esettíeírásból megítélni, hogy jó ötlet-e XY esetében a biztonsági őr tanfo-lyam elvégzése, avagy a fűnyírókaszta vásárlása. Ha nem ismerjük érdemlegesen a kliens munkaéletútjának addigi stratégiáit, sikereit és kudarcait, azt sem tudjuk megítélni, hogy helyes és megalapozott-e a pályázatban szereplő újabb munkahely-szerzési stratégia.
- **Irreális ötletek** – Egy pályázónk több körben is laptopra próbált támogatást szerezni kli-ense számára, aki saját meséit szerette volna terjeszteni (értsd: árusítani) az interneten. Programjuk szerint ez – mint munkatevékenység – már középtávon biztosította volna a támogatott megélhetését, sőt, szerény jómódját. Kliensünk irodalmi rátermettségé-ben nincs okunk kételkedni, az viszont bizonyos, hogy az internetről ingyen megsze-rezhető a magyar népmesék gyakorlatilag teljes köre, úgy szöveg, mint rajzfilm, vagy hangoskönyv formájában, íetve hasonlóan elérhető a legnépszerűbb kortárs gyerek-könyv-szerzők életműve is. Hangulattól függően kattintható Mikkamakka, vagy a Lolamesék: ingyen és legálisan. Ebben az esetben az ötlet parádésan megfelel az „öt-letszerűség” minden kritériumának: pályázóink újszerű, innovatív, és a kliens tehet-ségét kamatoztató megoldásban gondolkodtak. Ami ez esetben hiányzott, az a realitás számbavétele volt, jelesül, hogy az írói pálya egészen más utakon válik (már amennyi-ben azzá válik) profittermelő tevékenységgé. Való igaz, hogy egy kezdő író számára az internetes nyilvánosság remek eszköz az ismertté váláshoz; irodalmi portálokon való megjelenéssel, irodalmi blog indításával megszerezhető valamilyen olvasottság és nép-szerűség, de ezt épp az internetes tartalmak ingyenes és korlátlan hozzáférhetősége tes-zi lehetővé. Az irreálitáson kívül még egy vonásában érdemes ez az eset a bemutatásra, ugyanis jól példázza a szociális munkás szerepét az ötlet/terv kidolgozásában. Ahogy az esettíeldolgozás első szakaszában (az esettanulmány struktúrájában ez az életútíeírás szekvenciája) a szociális munkás csak figyel, és okosan kérdez, úgy a későbbiekben – az addig megismert tényeket szintetizálva és összefüggésekbe rendezve – már hozzá kell hogy adja tudását, valóságismeretét, és professzionális szempontjait a kliens szándé-kaihoz. A problémadefiníció és gondozási irány a szociális munkás és kliense közös tudása és **konszenzusa** kell, hogy legyen. Nem jó (mindamellett ez a gyakoribb eset), ha ebben a konszenzusban a szociális munkás az erősebb, de mint látjuk, az sem szeren-csés, amikor a kliens ötletei és valóságérzékelése a szociális munkás kontrollja nélkül kerülnek a tervezésbe.
- **Kidolgozatlan ötletek** – Bírálati rendszerünkben igyekszünk a lehető legpontosab-ban körbejárni, hogy relevanciája mellett mennyire *megvalósítható* a benyújtott ötlet. Tudnunk kell, mennyire piacképes az a tevékenység, amelyet tanulni kíván a pályázatban szereplő kliensünk, látnunk kell, hogy szükség van-e az adott város-

ban bedolgozást végző varrónőre vagy kisegítő kerti munkásra, mielőtt varrógépet és motoros fűrészt vásárolunk, és így tovább. Mindezért célszerű, hogyha az ötlet megvalósításához szükséges háttér-információkat körbejárja, és pályázatában *leírja* a pályázó. Az ötletek értelmezhetősége az esettanulmány többi eleméhez hasonlóan igényli az összefüggések bemutatását (lévén az olvasó teljesen intakt), és a várható kimenetek ismertetését. A jó tervezés konkretizálja a várható eredményeket, pl. mennyivel több üres állás van a képzéssel megcélozni kívánt munkakörben, mennyivel kereshet többet kliensünk a célzott munkakörben, az új munkaeszközzel vagy tudással. Hasonlóan fontos modellezni kliensünk gazdálkodását és időbeosztását is a beruházással kapcsolatban: igényel-e további kiadást, vagy akár folyamatos költségeket az új tevékenység (pl. ha valaki a pályázat segítségével biciklisfutárból motoros futárrá avanzsál, számba kell venni a benzinköltséget), ha pedig valaki nappali rendszerben kezd tanulmányokat, érdemes számolni a képzés alatt kieső munkabevételekkel. Ezek bemutatása mindenkor a pályázat értékelhetőségét segíti, hiányuk pedig el is lehetetlenítheti az érdemi döntést.

Esettanulmányok

„Újra kellett tanulnom élni”

Rábay Zsuzsanna: Esettanulmány A. Péterről

1. Benyomások szintje

Péter 2008. április 28-án költözött a Hajléktalanokért Közalapítvány Segítőházában működő átmeneti szállóra, október 22. óta pedig a rehabilitációs szálló lakója, mindkét intézményben én voltam a szociális munkása. Pétert már ismertem korábban, 2005-ben kollégám kliense volt.

Péter 52 éves, zömök testalkatú, ápolt megjelenésű, barátságos, rendkívül jó humorú, kiegyensúlyozott és nagyon intelligens ember. Vicces szófordulataival, humorával szinte minden konfliktushelyzet elől ki tud térni. Poénjai nem tolakodóak, nem „fárasztóak”, nem terheli velük környezetét, tökéletesen érzi a mértéket. Amikor komolyságra van szükség, komoly marad, és bár véleményével hat és formálja környezetét, inkább visszafogott, mint hangadó. Lakótársai tisztelik, adnak a véleményére, sokszor ő az „igazságszótó”, a „döntőbíró”. Lakótársai egyhangúlag választották meg lakóbizalminak, mivel tagadhatatlan, hogy a legtöbb helyzetben képes semleges álláspontra helyezkedni, és nem ítélező attitűdöt tanúsítani, azt pedig iskolázni lehetne, ahogy sajátos humorával zsilipel és oszlatja a feszültséget. Az időről időre bekövetkező bűnbakképző folyamatokból is túlnyomórészt kimarad, csoporthelyzetben megfigyelhető, hogy csoportfenntartó, kiegyenlítő szerepeket vesz fel.

Agyvérzés utáni baloldali bénulás maradványaként lassabban, bicegve jár, jellegzetes összecuszkható botjával vág neki csak nagyobb távolságnak. Leszázalékolt, munkaképesség-csökkenése 80%-os. Megjelenése jobb módú, sportos, modern nyugdíjasra vall: lábán az elmaradhatatlan MBT cipő, jó minőségű sporttrikók, pólók, farmernadrág a rá jellemző öltözet. Haja gondozott, arca szinte mindig frissen borotvált. Nagyon eleven szemei vannak, sokat mosolyog, nevet, igazi optimista ember benyomását kelti. Ránézésre senki nem mondaná meg róla, hogy hajléktalanszállón él.

Péter nyitott, érdeklődő, tanulékony, fogékony a technikai újdonságokra. Az elsők között volt mobiltelefonja, és az internet használatot – amint a lakók rendelkezésére bocsátottuk intézményünkben – autodidakta módon tanulta meg. Lakóink közt kiemelkedő élénk gondolkodása, asszertivitása, coping készsége, adekvát viszonyulása különböző élethelyzetekhez, és kitartása.

2. Péter életútja

2.1. Egy hangárnyi szeretet – a kisgyermekkor

Péter 1957. június 18-án született, anyja laborasszisztens, apja gyári munkás volt. Elmondása szerint mindketten alkoholisták voltak, ő maga nem emlékszik rá, hogy látta volna őket józanul. A szülők születése körül szakítottak, apja egy vörös hajú nőhöz költözött, a válás oka azonban tudomása szerint az volt, hogy anyja hosszú ideje viszonyt ápolt későbbi élettársával. A szülei előéletéről, nagyszüleiéről nincs információja – a nővéreitől tudja, hogy nagyszülei vidéki emberek voltak – és elmondása szerint ezekre a

dolgokra soha nem is volt igazán kíváncsi. Ez lehet egyfajta viszontáttétel a szülei felé (akik eldobták, nem foglalkoztak vele, nem voltak rá kíváncsiak – ő sem az rájuk), és érzelmi önvédelem is.

3 nővére van, legidősebb nővére (Ancsa) tíz évvel, a középső (Ildikó) öt, a legfiatalabb (Etelka) három évvel idősebb nála.

Péter első interjúnk alkalmával úgy mesélte, hogy pár hónapos korában – három nővérével együtt – elkerült a szüleitől, valószínűleg azok alkoholizmusa és rendezetlen életvezetése miatt, és 3 éves koráig egy idős pár – Géza bácsi és Irma néni – nevelte őket. Akkor úgy véltem, ők hivatásos nevelőszülők lehetnek, lévén Péter úgy mesélte, több „befogadott gyerek” lakott még velük. Kérdésemre azt válaszolta, hogy ez idő alatt a szüleiről semmit sem tudott, nem keresték, nem ápoltak vele kapcsolatot. A fél évvel később készített életútinterjú során már úgy beszélt erről az időről, hogy bár életvitelük miatt nem gyakran látta őket, szülei is ott éltek velük a hegyen, nevelői pedig az apai nagynéni és férje voltak. (Vajon mi az igazság? Talán az első interjú után megelevenedtek az emlékek, és visszaemlékezett korábban elfelejtett részletekre? Talán összeállt Péter fejében a múlt ködébe süllyedő, töredezett kép?)

Igen különleges környezetben telt első 3-4 éve. Nagynénjéék (vagy nevelőszülei) a főváros egyik sportcélú repülőterének hangárában kialakított szolgálati lakásban éltek Péter három nővérével és két másik gyerekkel. Birkát, tehenet tartottak, a legeltetésben a gyerekek is kivették a részüket, mint ahogy a repülőgépek előkészítésében is. A pilóták szerették és sokat ugratták a gyerekeket, Pétert két alkalommal meg is reptették vitorlázórepülővel, ami a félelem ellenére életre szóló, jó élménynek bizonyult.

Géza bácsi egy idős cigányember volt, Irma néni pedig kedves, bőbeszédű, házias vidéki asszony, a „kötényes-otthonkás fajta”, aki imádta a gyerekeket – érdekes, hogy jóval később Péter több alkalommal is választott „kötényes-otthonkás”, házias, vidékies társat. Ennek oka talán, hogy az itt kapott szeretet és gondoskodás modell-értékkel szolgálhatott a későbbi nőideál kialakításában, és – véleményem szerint jellemzőbben – az is, hogy Péter számára az otthon, otthonosság elválaszthatatlan „tartozéka” a meleg légkört teremtő, konyhában sürgő-forgó, barátságos háziasszony.

Géza bácsival lehetett barkácsolni, bütykölni, és „bár megitta a magáét”, sosem tanúsított agressziót, inkább „olyan magának való típus” volt. Péter nagyon jó szívvel emlékszik vissza ezekre az időkre, bár nyilván nem lehet tudni, mennyi a valós, és mennyi az idealizált emlékkép. Az itteni életet túl idillinek írja le, és mivel 3-4 éves lehetett, amikor elkerült innen, emlékei egy része valószínűleg vágyaira és nővérei elbeszélésére támaszkodik.

2.2. Elszakíttatás – az első tudatos traumák

Az idill igen drasztikusan, kegyetlenül ért véget. Egy nap, minden előzetes figyelmeztetés nélkül, megjelentek a szülei – együtt, mindketten, pedig ez nem volt rájuk jellemző – ünneplő ruhát adtak rá, és magukkal vitték. Csak őt, a nővérei akkor még maradtak. Nem tudta hova mennek, egész úton némaságba burkolóztak. Útjuk a III. kerületi Ady Endre utcai nevelőintézetbe vezetett, ahol Pétert egyszerűen „leadták”: a személyzet gondjaira bízva köszönés nélkül távoztak.

Amikor Péter ráeszmélt, hogy kiszakították szeretett otthonából, és az intézeti elhelyezés végleges, állítólag 3 hétig folyamatosan zokogott, ordított, vergődött. Veréssel igyekeztek csitítani, nagyon gyakran és sokat ütötték, kézzel, ököllel, bottal egyaránt, nemcsak akkor, később is.

Az óvodát itt járta végig. A rendszeres verést leszámítva sok emlékképe nincs erről a korszakról. Hozzá tartozóiról, szeretteiről nem kapott híreket, egy erősen lefojtott, inger-szegény és labilis környezetben élt. Az Ady volt a „gyűjtő”, azaz olyan ideiglenes befogadó volt, ahonnan számukra ismeretlen kritériumok mentén „szortírozták” és küldték tovább tartósabb elhelyezést nyújtó intézményekbe a gyerekeket. Az arcok sűrűn változtak körülötte, terhelt életű gyerekek jöttek-mentek. 6 éves volt, amikor ő is elkerült innen.

A váltás ismét egyik napról a másikra történt. Az óvodai foglalkozás alkalmával megjelent két nevelő – Márta néni és Attila bácsi. Tornasorba állították őket, és hosszasan mustrálták a gyerekeket. Őt választották, és vitték is egyből.

2.3. A gyökerek – aranykor a nevelőintézetben

Úgy tudja, akkoriban kezdte meg működését egy új fiú-nevelőintézet a rákoskeresztúri Podmaniczky-Vigyázó kastély falai közt. Ő az első közt került ide, és 14 éves koráig itt élt.

A kastélyban 70 férőhelyes „otthon” került kialakításra, a gyerekeket három osztályba sorolták. Osztályonként 1 nagy közös hálóterem (ők 22-en voltak), és egy tanulószoba járt. Kinti iskolába jártak, de szegregált osztályokban folyt az oktatásuk, és a tanáraik is az intézet dolgozói közül kerültek ki. Péter az alsó tagozatot a Pesti út 113. szám alatt, a felsőt a Férihegyi úti általános iskolában végezte. Az „intézeti” osztályok együtt vonultak át a tanórákra, a nevelők kísérték őket. Az iskolában is szorosan együtt maradtak, nem vegyültek a „külsősökkel”. Erős volt köztük az összetartás, az egy-egy társukat ért esetleges gúnyolódást, bántást kíméletlenül megbosszulták, és gyakran követtek el kisebb-nagyobb csínyeket a külsős gyerekek terhére.

Mind az intézet, mind az iskola kedves emlék Péter számára. Nevelőire, tanáira jó szívvel gondol vissza. Név szerint emlékszik mindenkire, az intézeti történetekből szinte nem tud kifogyni. Narratívájában az intézeti évek tejjel-mézzel folyó kánaánként sejlenek fel, ahol mindene megvolt, nem szenvedett hiányt sem anyagiakban, sem lelki-ekben. A mai napig fel tudja sorolni az egy főre jutó ellátmányt, öltözeteket, játékokat, mindent, amit benn kapott. Ugyanakkor nem csak a materiális dolgokat említi, több ízben is tett olyan kijelentést, hogy itt faragtak belőlük embert. Ha az intézetről van szó, összetartásról, becsületről, emberségről, igazságságról beszél.

Azt is megemlíti, hogy ő egy kicsit kivételezett helyzetben volt, mivel sokáig ő volt az egyetlen gyerek, akit nem látogattak soha, és nem vittek haza hétvégente, ünnepekre. Úgy emlékszik, dupla figyelmet kapott a nevelőktől. Mesélte, hogy volt olyan karácsony, hogy csak ő volt egyedül a házban. A nevelők sajnálták sorsa miatt, és igyekeztek ezt a fajta hátrányát megkülönböztetett bánásmóddal kompenzálni.

Az intézetben szigorú napirend szerint éltek. Nappal iskolába jártak, délután tanultak, majd fakultatív programokon vehettek részt. Péter több szakkört is látogatott, a kedvencei az énekkar, a színjátszó kör, az elektrotechnika és repülőgép-modellező szakkör, valamint a honismereti klub voltak. Énektehetsége kiemelkedő volt, és ezt az intézeten kívül is kamatoztatta: gyakran énekelt pénzért önkormányzati névadó ünnepségeken, és egy „külsős”, kerületi művelődési ház által szervezett kórusban is tag volt. A honismereti klubbal pedig rendszeresen kirándultak, utaztak szerte Magyarországon. A mai napig szívesen utazgat, amikor megengedheti magának.

Gyermekkora mozgalmas volt, ő állítja, hogy kifejezetten boldog. Úgy véli, sosem lehetett volna ilyen szép, kiegyensúlyozott, békés és biztonságos élete, ha a családjában marad. Nyilvánvalóan ehhez hozzájárult az is, hogy a kereszttúri intézetben a nevelők – bár állítólag igen szigorúak voltak – nagy energiákat fektettek a gyermekek gondozá-

sába, sosem alkalmaztak fizikai fenyítést, és a vitás szituációkban is igazságosan jártak el. Érdekes pedagógiai eszközöket alkalmaztak: minden osztály felelt az intézmény egy részéért. Péter osztályáé a kert volt, azt ők tartották karban (aztán a kert élete során mindig „kísértette”, ahova csak került, a kertgondozás mindig rá maradt – bár sokáig nem szerette, mostanra egészen megkedvelte ezt a fajta tevékenységet).

Az intézetben pontozási rendszert alakítottak ki, az osztályok versenyeztek egymással. A felelősség a dolgok ellátásáért kollektív volt, az egyének hibáiért és mulasztásaiért a büntetésben, de az eredményekért a jutalmazásban is kollektíven az egész osztály részesült. Néhány egyéni szankció volt csak, ebből az egyik legsúlyosabb az volt, hogy egy héten át minden nap pizsamában kellett őrt állni az igazgatói szoba előtt. Ez szökésért járt – Péter egyszer szökött meg, iskola után, „brahiból”, egy barátjával annak családjához. A szökés ténye azonban utal rá, hogy bármennyire is szépíti az emlékezet, azért az intézetben való élet nem pótolhatta a családi miliőt. Ugyanakkor valóban élete egyik legbiztonságosabb, legkiegyensúlyozottabb és legbékésebb szakasza lehetett. Erre nemcsak elmondása, hanem az is utal, hogy általános iskolában kifejezetten jó tanuló volt, könnyen létesített külső kapcsolatokat is az énekkaron és nyári munkákon keresztül, és az intézetben számos barátja volt. Valószínűleg a nevelőotthoni évek alapozták meg Péterben a rá oly jellemző közösségi szemléletet, itt fejlődött briliánssá alkalmazkodási képessége, és több nevelőre a mai napig emberi példaképeként tekint.

9 éves koráig nem hallott a családjáról, ekkor azonban a nővérei megkeresték. Ekkor tudta meg, hogy nem sokkal azután, hogy őt bevitték Óbudára, a nővérei is elkerültek Zamárdiba, nevelőintézetbe, majd pár évre rá az anyjuk kihozta őket. Azóta az anya együtt élt élettársával, Imrével, és Péter nővéreivel kis tanácsi ingatlanában. Az fel sem merült, hogy Pétert kihozza az állami gondozásból, állítólag annak sem örült, hogy a lányai felvették a kapcsolatot fiával. Bár a lányok ki akarták hozni öccsüket – jogi értelemben megtehették volna, hiszen Ancsa akkor már nagykorú volt – ebből komoly konfliktusok támadtak a nővérek és anyjuk között, ugyanis az anya hallani sem akart Péterről. Ennek oka a mai napig tisztázatlan.

A kapcsolatfelvétel után a nővérek kéthetente, szombati napokon látogatták Pétert 14 éves koráig. Rendszeresen megnézték énekkaros fellépéseit is, és két-háromhavonta haza is vitték magukkal teljes hétvégékre, bár Péter ezeket a látogatásokat nem kedvelte.

Szorosan összezárva lakott az említett öt ember (anya+élettársa+nővérek) egy 36 négyzetméteres szoba-konyhás lakásban. Az ingatlanhoz tartozott még egy 13 négyzetméteres üvegfalú nyárikonyha, ahol Imre testvére, annak felesége és fia lakott. A zsúfoltság ellenére rendszeresen szerveztek házibulikat, szalagos magnóról üvöltő zenével, táncsal, és reggelig tartó italozással, melyre sok szomszédjuk és ismerősük eljött.

Ilyenkor a konyhából átvitték az ágyakat a szobába (4 ágyban aludtak hatan), és a konyha volt a tivornya helyszíne. A felnőttek nem igazán foglalkoztak a gyerekekkel, akik így azt csináltak, amit akartak. Ha épp hazahozták a lányok, Imre rendszeresen Pétert küldte el a kocsmába nagy korsóval borért és sörért. Persze a bulik alkalmával a gyerekek is megkóstolták az italokat, első interjúnkban Péter azt állította, ilyen házibulin fogyasztott először szeszest (a későbbi életútinterjújában ezt már szakmunkás korára teszi).

Érdekes, hogy akárhányszor hazavitték „eltávra”, az anyja továbbra is merev távolságot tartott tőle. Nem köszönt neki, nem szólt hozzá, teljesen levegőnek nézte. „Eltáv” alatti ellátásról, élelmezéséről a nővérei gondoskodtak. Imre, az élettárs viszont próbálta nevelni, agresszív volt, és Pétert különféle ház körüli munkák végzésére kényszerítette. Így neki kellett füvet nyírni, gazolni, veteményezni és a konyhakertet rendben tartani.

Ugyanakkor kötődést és szeretetet is mutatott irányába, kvázi fiaként kezelte, becenevén, Tücsöknek szólította őt.

Péter úgy mesélte, hogy Imre és anyja keményen ivott, gyakran már reggel erősen ittasak voltak, sűrűn összeszólalkoztak, és konfliktusaik gyakran torkollottak ütésváltásba. Ez alól a házibulijaik sem képeztek kivételt, néha az is tömeges dulakodásba, verekedésbe torkollott. Később módosított ezen, azt mondta, Imre addig mértéktartón fogyasztott alkoholt, amíg dolgozott, nyugdíjazása utánra tehető a mértéktartás hiánya.

Péter minden ráosztott munkát igyekezett gyorsan elvégezni, majd az utcabeli sráccokkal – akikkel gyorsan jó kapcsolatot alakított ki – ment csavarogni, bandázni.

A mai napig nem érti, hogy a nővérei miért vették fel vele a kapcsolatot, miért hordták ki az intézetből. Ő nem érzett kötődést vagy szeretetet irányukba, és szükségét sem látta ezeknek a céltalan látogatásoknak, bár az jól esett számára, amikor fellépéseinek megnézték. Később mindegyik testvérével megszakadt a kapcsolata, és a mai napig nem érez késztetést, hogy megkeresse őket.

2.4. Kiűzetés a paradijsomból – „...akkor rám szakadt a nagybetűs élet...”

14 éves korában ismét törés következett be az életében. Az általános iskolai ballagásuk fényűzőre sikerült, a mai napig emlékszik az igazgató beszédére, melyben közli, hogy mostantól felnőttnek számítanak. És így is történt. Az intézetbe új osztályok érkeztek, a régi gyerekek elmentek – ki haza, ki kollégiumba – Péter egész nyáron céltalanul tengődött benn. A régi szabályok már nem vonatkoztak rá, a korábban megszokott figyelem sem rá, hanem az új fiúkra irányult, ő azt csinált, amit akart. Tényleg önálló, autonóm felnőtt lényként kezelték, korábban sosem tapasztalt önállóság és szabadság szakadt rá. Ezt korántsem élte meg felszabadítónak, inkább szívszorító veszteségérzés volt akkor.

Élettörténetében talán intézetbe kerülése, és az intézetből való kikerülése az egyedüli két pont, ahol intenzív érzelmekről (fájdalom, veszteség, bánat, gyász) számol be. Mindkét esemény egyfajta otthonból való elszakíttatás történetéhez kapcsolódik. Hallgatni őt olyan érzés, mintha az e két eseményen kívüli sérelmeket, csapásokat, elutasítást mind-mind az élet automatikus velejárójaként, rezignáltnak vette volna tudomásul...

Autófényezőnek tanult tovább, pályaválasztását elsősorban a számukra felkínált lehetőségek és a barátok döntései befolyásolták. Szeptemberben kollégiumba került, először a Bakáts téri „gyűjtőbe”, majd a Bánki Donát Szakközépiskola MÜM-9 kollégiumába. Erről így fogalmaz: *„Itt tanultam meg a gazemberséget...A kastélyban becsületesek voltunk, nem tudtuk mi a külső világ. Az ott benn nagyon védett világ volt, kint újra kellett tanulni az egész életet. (...) Mindent. Én nem tudtam hogyan kell utazni a trolin, nem tudtam semmit. És bitang nehéz volt.”*

Míg a többi „intézetis” srác másik kollégiumba, osztályba került, ő egyedül volt, furcsa szokásokkal, sajátos naivsággal. Nehezen, csak kitartó faggatás árán beszél a kollégiumi évekről, ahol állandó bántásoknak, megalázásoknak és veréseknek volt kitéve. Ebben az időben már örömmel látogatott anyja házában hétvégekre, mert az is felüdülésnek számított a kollégiumi viszonyokhoz képest. Az anyai háznál be kellett segíteni a kerti munkákba, és vele lopatták a tűzifát is az erdőből. Állandó feladatává vált az anya és élettársa bor és pálinkakészleteinek feltöltése is.

2.5. Új kötődések kora - az első munkahely

A szörnyűnek megélt lakhatási körülmények ellenére Péter nem vált teljesen számkivetetté. Gyakorlatra az OBV-hez (országos bányagép és mélyfúróberendezéseket gyártó vállalat) került, ahol gyorsan beilleszkedett. Itt találta meg azt az „otthonos” közeget, melyben jól érezte magát. Kollégáira, művezetőire igen jó szívvel emlékszik vissza. A gyárban a termelésen túl élénk közösségi élet is zajlott, az üzem lehetőséget adott dolgozóinak a sportolásra és művelődésre, amiben Péter maximálisan kivette a részét. Röplabdázott, focizott, pingpongozott, sakkozott, rendszeresen indult a vállalati spartakiádokon (sportverseny, futás, súlylökés, lövészet számokból állt).

Narratívájában az üzem az intézet „kvázi jogutódja”, a vonatkoztatási közege, ahova „tartozott”. Már a gyakorlati éveit alatt, az ösztöndíja mellé fizetést kapott a munkáiért, és a mesterekkel is gyakran járt segédmunkásként fusizni (autót fényeztek, szobát festettek, kertet ástak, mindent csináltak, amire megbízást kaptak). Akkori viszonyok között már 15-16 évesen jól, átlagon felül keresett (első órábért 8,50 forint volt). Ekkoriban vált fontossá számára a divat. Hosszú haját hordott, trapéznadrágot, rendszeresen járt az Ifiparkba koncertekre. Nagyon szeretett táncolni. Megtakarításokat nem képzett, a pénzét elszórakozta vagy lányokra költötte.

16 éves volt, amikor az anyja kivette az állami gondozásból (a kollégiumból), ő úgy véli, a pénze miatt. Az anyja valószínűleg nővéreitől tudta meg, hogy jól keres, és érdekévé vált hazafogadni a fiát. Onnan kezdve, hogy odaköltözött hatodiknak a 36 négyzetméterre, a keresetének a felét haza kellett adnia a szállásért cserébe. A bérpapírt mindig be kellett mutatnia, maximum az ellenőrizhetetlen fekete, fusipénzeket tarthatta meg. Innen kezdve folyamatosan konfliktusai támadtak az anyjával, aki korábban tudomást sem vett a fiáról, összeköltözésüktől kezdve viszont állandóan egzecírozta, vádolta huligánsággal, csavargással. Ennek annyi alapja volt, hogy Péter kizárólag aludni járt haza, igyekezett minél korábban indulni, és minél később hazaérkezni.

Péter a szakmunkásvizsga után is a gyárban maradt, esti és levelező képzésekre járt, sőt a marxista főiskolát is elvégezte. Belépett a KISZ-be és szakszervezetbe is, később ő lett az üzemi KISZ vezetője. Nem politizált, nem érdekelt soha a politika. A KISZ-t üzemi diszkrét szervezésére használta. Eleinte ő volt a sportfelelős, majd a kultúros is. Pár baráti kollégával pezsgő klubéletet indítottak be a gyárban, az üzemi kávéban szervezték hetente a szendviccsel, üdítővel és diszkófényekkel reklámozott táncesteket. Az első szexuális élményei is ezekhez a rendezvényekhez kapcsolódtak, sokáig üzemi területen szervezte egy alkalmas vagy tartósabb, de kötetlen légyottjait. A KISZ és a szakszervezet által sokat utazhatott, a mai napig nagy élményei a prágai VIT és a belföldi SZOT üdülések.

Az üzemben szinte mindenki italozott, bár munkaidőben sosem rúgtak be. A napi alkoholadagra összedobták a pénzt, az italt mindig más hozta. Ennek kialakult rituáléja volt, ekkor kezdett rendszeresen inni. 17 évesen rúgott be először, egy barátjával közösen elfogyasztott 2 üveg hubertustól, ennek eredményeként ez az ital a mai napig hányingert vált ki belőle. A 4-5 feles és ugyanennyi sör napi fejadagként azonban az üzemi évek alatt alakult ki.

Még be sem töltötte a 18. évét, amikor először vált hajléktalanná. Egyik nap arra ment haza, hogy az anyja kitette a holmiját egy bőröndbe a ház elé. Hiába próbált bejutni, hiába verte az ajtót, az csak annyit üvöltött ki, hogy neki nem kell huligán a házba. Innen kezdve az éjszakáit a Keleti pályaudvaron töltötte. Ülve aludt a padon, és bár bejelentett lakcímmel rendelkezett, azért a biztonság kedvéért vett egy olcsó vonatjegyet. Így járt dolgozni két hétig. Senkinek sem mert szólni, mert nagyon szégyellte az esetet. A

művezetője azonban észlelte, hogy gond van. Amint kiderült, hogy mi történt, azonnal biztosítottak helyet számára a vállalat munkásszállóján. Innen kezdve aranyélete volt, mind a szállón, mind a munkahelyén nagyon otthonosan érezte magát. Az anyja időnként – jellemzően erősen ittas állapotban – megkereste őt a szállón és pénzt követelt tőle. Ilyenkor rendszeresen adott neki, csak tűnjön el.

A 18. születésnapján ismerte meg Marcsit, későbbi feleségét, egy munkatársakkal szervezett, hétvégi házban tartott bulin. Marcsi az üzem egy másik részén dolgozott, jól kijöttek egymással, sokat jártak együtt szórakozni. Sosem alakult ki közöttük szerelem, inkább csak közeli barátok voltak. 2 év együttjárás, együttélés után a munkatársak unszolására feleségül vette (az esküvő kollegák előtt történt, és a művezető volt a tanúja). Az esküvő után albérletbe költöztek, amit közösen fizettek, bár érdekes, hogy sosem éltek közös kasszán.

Érdekes, hogy első alkalommal, amikor nem rögzítettem az interjút hanghordozón, Péter azt vallotta, nem volt hűséges, alapvetően a promiszkuitás jellemezte, az esküvő és az összeköltözés után sem hagyott fel az üzemi és Ifi parki „csajozással”. Míg először hosszan sorolta kalandjait, a második életútinterjú alkalmával már így fogalmazott: *„hűséges típus vagyok, olyan családcentrikus vagy hogy mondják ezt, úgyhogy nemigen mászkáltam én mellé, hát azt utána már igen, hát akkor ugye nem igen foglalkoztunk ilyen téren egymással.”*

A „hűséges típus” öndefiníciónak némiképp ellentmond az a tény, hogy jelenlegi barátnője mellett is számos kalandjáról tudtam – ebben a kérdésben az igazság homályban marad.

2.6. Küzdelmes évek

Az „aranyévek” a katonaságig tartottak. 1979-ben vonult be, Marcsi ekkor már terhes volt, és ebben az évben megszületett nagyobbik lánya, Panni. Őt 1981-ben Judit, 1983-ban pedig Magdi követte. Péter 3 évet szolgált a honvédségnél, 1982-ben szerelt le, őrmesteri rangban. A szállító századnál szolgált, itt sikerült kifognia egy raktárosi pozíciót, rendszeresen seftelt gázolajjal, és gyakran kapott „eltávot” is. A honvédség hasonlított az intézeti életre, rutinosan és sikerrel illeszkedett be a baka-közösségbe.

Péter a katonaévek alatt Marcsi szüleihez költözött Monorra, ám nem jött ki az anyósával, és amúgy sem érezte jól magát vidéken, így innen igyekezett gyorsan továbbállni. Nehezítette a helyzetet, hogy leszerelése után – első ízben – munkanélkülivé vált.

A katonaévek alatt megváltozott kinn a világ: amikor Péter leszerelt, már megindult az üzem átalakítása, nem mehetett oda vissza. Fusi munkákból próbált boldogulni, napszámba járt, szobafestéseket vállalt, azonban életében első alkalommal – még ha csak pár hónapra is – szembesülnie kellett a szegénységgel. Végül egy barátja által sikerült bekerülni az EGYT – mai Egis – gyógyszergyárba karbantartó lakatosként, ahol 1985-ig dolgozott. Ezzel egyidőben albérletbe költöztek az anyós házából. Nehéz időszak volt ez az életében, felesége Magdival veszélyeztetett terhes volt, és fél évet kórházban töltött. Péternek 4 és 2 éves gyermekeiről munka mellett, egyedül kellett gondoskodnia. A gyógyszergyári bölcsőde és óvoda sok terhet vett le a válláról, de a mai napig büszke helytállására.

Erre az időszakra esett az anyja halála – bár nem tudja, pontosan mikor történt, Etelka nővérével véletlenül összefutva Kőbánya városközpontban értesült az esetről. Anyja 8 üveg vermutot ivott meg, majd – feltehetőleg alkoholmérgezésben – elhunyt. A hír hidegen hagyta, állítása szerint nem érzett sem örömet, sem bánatot, sem megkönnyebbülést, sem sajnálatot. Ugyanakkor felvette a kapcsolatot anyja élettársával,

Imrével, akitől megtudta, hogy megüresedett a nyárikonyha. Megbeszélte Imrével, hogy kis családjával odaköltözik.

Az ingatlan ugyan csak 13 négyzetméter volt, de sajátként kezelte, bár nehéz volt Imre és új élettársának alkoholos ámokfutását kezelni. *„Megittattam őket, addig itattam, amíg el nem ájultak, aztán behúztam őket az ágyukra, hogy jólvan, akkor aludjatok, reggelig már kuss legyen, azt ennyi.”* – meséli a módszert. Az anyjának Imrétől született egy fia, András, Péter féltestvére. Mivel Imre és az új élettárs nem foglalkozott vele, Péter gondozta az akkor 7 éves kisiút is.

2.7. Fészekrakás, fészekrontás...

A nyárikonyhába már vettek bútorokat Marcsival, de a valódi fészekrakás az 1985-ben kiutalt összkomfortos Pongrácz telepi tanácsi lakásban kezdődött. Legkisebb lánya beteges volt, erre hivatkozva Marcsi már nem ment vissza a szülés után dolgozni. Fekete pálinkafőzésekre járt, és használtcikk csencseléssel egészítette ki a gyermekek után járó jövedelmét. András továbbra is átvárt hozzájuk.

Egy halálesettel járó üzemi baleset után Péter is felmondott az EGYT-ben, egy hónapig a palesztin nagykövetségen volt kézbesítő és sofőr (jogosítványa a mai napig nincsen!), majd közvetlen szomszédja ajánlására jelentkezett a BKV-nál trolivezetőnek, ahol 1986-tól 1992-ig dolgozott.

Trolizni legalább annyira szeretett, mint a bányagépgyártóban dolgozni. A BKV kielégítette közösségi élet iránti igényét, a munkáját is kellően változatosnak találta, nagyon szeretne csinálni. Gyorsan kialakult nála a büszke trolivezető öntudat. A lakótelepen rengeteg kollégája lakott, akikkel munka után családotul összejártak, rendszeresek voltak a névnapozások, születésnapozások, közös kirándulások, nyaralások, ünneplések. A troli mellett szobafestőként fusizott, így anyagi értelemben is jól ment a dolga. Ahogy ő fogalmaz, mindenük megvolt, az elsők közt vettek videomagnót, mikrosütőt, fagyasztóládát, a gyerekeknek nintendót, Commodore számítógépet – a korszak klasszikus státuszszimbólumait.

Bár addig is – ahogy ő mondja – „megitta a magáét”, a kemény italozás ekkor kezdődött. Korábban került a részegséget, itt a Pongrácz telepen viszont rendszeresen sikerült berúgni a szomszédokkal. Gyakran ment „még aznaposan”, ittasan dolgozni. Sokszor munka közben is fogyasztott alkoholt. Bár az italozás túlnyomórészt közösségi alkalmakhoz kötődött, ekkor már időnként egyedül is ivott. Az átlagos fejadag ekkor napi 2-3 liter bor, 4-6 feles volt. Később azt mondta, ő mindig inkább sörös volt, a bort sosem szerette.

A trolis időszakban feleségével is megromlott a viszony, egy idő után gyűlölködni kezdtek, mindenen összevesztek, vitáik gyakran fajultak verekedésig. Csak hangfelvételen kívül hajlandó arról nyilatkozni, hogy felesége pénzért kínált szexuális szolgáltatásokat törzskocsmájukban, illetve az ottani bárzenészek rendszeres szeretője volt. Bár Péternek a házon belül több fix szeretője volt, így az akkori legjobb barát és szomszéd feleségével is viszonya volt, nagyon dühösen fogadta a híreket. Az első alkalmakkor nagyon megverte a feleségét, majd később beletörődött. Higgadtan megbeszélték, hogy nyitott kapcsolatot tartanak fenn, de amíg a gyerekek nem nőnek fel, együtt maradnak. Innen kezdve helyreállt a barátságuk, de szexuális viszonyuk többé nem volt. Elmondása szerint Marcsi azonban keveset törődött gyermekeivel, azokat Péter látta el, ő foglalkozott velük, mivel a felesége szinte minden idejét új barátjának Hős utcai pincelakásában töltötte. Hivatalosan 1996-ban váltak el, de életközösségük 1992-ben megszakadt.

A válókeresetet még be sem adták, amikor Miklós, Marcsi szeretője és új élettársa (az egyik bárzenész) beköltözött a közös otthonukba, mivel a pincelakás beázott. Péter

ekkor szerződést kötött Marcsival: átengedi neki és gyermekeiknek a lakást, viszont nem fizet gyermektartási díjat. Bár Miklóssal jó emberi viszonyt alakított ki, nem kívánt velük egy fedél alatt élni. Minden anyagi kérdést rendezve, a vitás kérdéseikben megegyezve, békében különköltöztek. A mai napig érdeklődnek egymás iránt gyermekeiken keresztül, és a főbb ünnepekkor (karácsony, név- és születésnap) telefonon vagy képeslappal köszöntik meg egymást.

Péter ekkor nővéréhez, Etelkához költözött. (Másik két nővérével már anyja halála előtt megszakadt a kapcsolat. A családtagok közt mindvégig Etelka funkcionált összekötő kapocsként.) Erre az időre esett elbocsátása a BKV-tól, így Etelka segítségével nélkül újra utcára kerülhetett volna – így másodszor érintette meg a „hajléktalanság szele”.

Feleségével történő szakításának idejére tehető, hogy csoportos létszámléépítés keretében megvált tőle a BKV. A mai napig nem tudja, miért őt választották, hiszen közkedvelt embernek számított – előfordulhat, hogy a cégvezetés döntéséhez hozzájárult köztudott italozó életvitele. Etelkák komfort nélküli önkormányzati szükséglakásban, szegénysorban éltek. Férje (Péter sógora) építőipari segédmunkákat és banki takarításokat vállalt, egy idő után Pétert is magával vitte.

2.8. Újra a nullán

Bár Péter szinte mindent elvesztett – az otthont, a biztonságot adó munkahelyet, stabil jövedelmet – mindezt nem élte meg hirtelen és drasztikus veszteségként. A környezetét hasonló események sújtották, Pongrácz telepi barátai közül is sokan elszegényedtek, nincstelenné és hajléktalanná váltak. A szegénység, amit korábban többször is tapasztalt már családja révén, valahol természetes és élhető létforma volt számára, helyzetét pedig épp kiterjedt baráti köre, jó önismerete és erős önbizalma miatt nem érezte kilátástalannak. Az indulatait, fájdalmát a nyaklő nélkül fogyasztott alkohol is jelentősen csökkentette.

2.9. Új asszony, új ház, új perspektíva

Nővérenek családjával töltött első közös karácsonya alkalmával ismerte meg sógora nővérét, Beátát, akivel egyből össze is jött, és megismerkedésük után két héttel már össze is költöztek annak Etelkáénál jelentősen nagyobb és kényelmesebb, összkomfortos lakásában.

Beáta két felnőtt fiával – közülük egyikük szintén ott élt – Péter gyorsan baráti viszonyt alakított ki. A fiúk sírkövezésből és épület-műkövezésből éltek, munkáltatójuknál beajánlották, így 1993-tól 1999-ig rövid megszakításokkal a sírkövezés jelentette megélhetését.

Már Beátával élt, amikor sikerült egy komfort nélküli, problémás szomszédokkal övezett, dohos, leromlott állapotú egyszobás önkormányzati lakáshoz jutnia. Ezt és Beáta ingatlanját értékesítették, a vételárból pedig Pilisen vettek egy kis telket faházzal, és egy 1200-as Skodát, hogy bármikor fel tudjanak jönni Budapestre. Csak vidéken találtak általuk megfizethető ingatlant, mivel Beáta ingatlanján komoly közüzemi tartozások voltak, amiket már Péterrel való megismerkedése előtt halmozott fel, a vételár egy részét ezért ezeknek a tartozásoknak a rendezésére kellett fordítaniuk. (A két ingatlanért kaptak 2 milliót, 800 ezerért vették a telket, 70 ezerért a Skodát, 300 ezer forintnyi tartozást fizettek ki, a telekre vettek bútorokat, házi vízellátót körülbelül 200 ezer forint értékben, a maradék pénz felét elosztották a gyerekeik közt, a másik felét – Péter megfogalmazásában – „elitták”).

Pilisre költözésük után, amíg tartott a pénzük, nem sírkövezett. Ezalatt téliesítette a házat, és profi konyhakertet épített ki. Baromfit tartottak, gazdálkodtak, minden szükségletüket házilag állították elő, még a kenyeret is otthon sütötték. Szinte csak cigarettára adtak ki pénzt. Hétvégi házas övezetben éltek, a szomszédos házak túlnyomórészt nyaralók vagy borházak voltak. A tulajdonosokkal azonban így is sikerült jó viszonyt kialakítani, és hatékony cseregazdaságot folytattak: zöldségért, gyümölcsért, tojásért bort, pálinkát kértek, bér munkában besegítettek a szomszéd telkek művelésébe, permetezni jártak stb. Később Péter munkát vállalt a helyi erdészetben, faültetéssel foglalkozott. Bár itt is „megitták a magukét”, alkoholfogyasztásának mértéke a korábbinak a felét sem érte el.

Arra a kérdésemre, hogy nem érezte-e elszigetelve magát az élénk közösségi élethez szokott Péter, azt válaszolta, hogy jó volt kiszakadni a korábbi körökből, eleinte felszabadulásként, megkönnyebbülten, új kezdetként, új életként élte meg a lakhelyváltást. Terhelt környezetet hagyott maga mögött, itt ez nem befolyásolta életét. Budapesti ismerősei, barátai és lányai időnként meglátogatták, és helyben, Pilisen is sikerült kialakítania barátságokat.

Az élettörténet itt zavarossá válik, többszöri nekifutásra is kibogozhatatlan, és minden alkalommal máshogy jön elő Péter emlékeiből. Ami biztos, hogy az ezredforduló évében Péter újra munkát vállalt Budapesten. Egy barátja ajánlotta be a Tauril gumigyárba, ahol betanított munkakörben, vulkanizálóként vette fel a munkát, 3 műszakos munkarendben dolgozott. Egyes verziók szerint élettársával való szakítása miatt Pestre költözött egy sírköves kollégája anyjának a házába, és akkor állt munkába a gumigyárban, más verziók szerint a pénzük fogyott el, és ezért kezdett újra dolgozni. Nem szívesen beszél erről az időszakról, és a történet homályos szálai traumákra, feldolgozatlan, fájó emlékekre engednek következtetni.

2.10. Az áruulás

2002-ben újabb krízis állt elő Péter életében. Kiderült, hogy Beáta viszonyt folytatott Péter telekszomszédjával, akit akkoriban ő a legjobb barátjának tekintett. Akkor találkoztak, amikor Péter éjszakai műszakban dolgozott a gumigyárban. Az ügyről mindenki tudott, beleértve Beáta fiait is, az első elmondás alapján ők árulták el anyjuk hűtlenségét, másodjára ezt a hálátlan szerepet Péter meghagyta a falusi kocsmaközönségnek.

Bárhogy is történt, Péter ezt hatalmas árulásként élte meg, mivel Beáta volt az egyetlen nő az életében, akihez hűséges volt, bár nem volt belé sem szerelmes. A hír hallatán csak egy táskányi holmit összepakolva eljött a pilisi házból, és pár napot a Keletiben töltött. Ekkor vált másodszorra és ténylegesen hajléktalanná.

Munkatársai ajánlották neki a Hajléktalanokért Közalapítvány Jászberényi úti fapadját, így jelent meg először intézményünkben. A fapadról előbb a védett részlegre („B-pad”), majd 2002. december 4-én az átmeneti szállóra került. Ez idő alatt visszatért a sírkövesekhez dolgozni.

Az elszakadás Beátától nem ment könnyen. Bár ő nem kívánt vele kapcsolatot ápolni, mert iszonyatosan dühös volt rá, és árulásnak érezte a tettét, Beáta fiai és saját lányai próbálták közvetíteni közöttük. Ennek a közbenjárásnak köszönhetően 2003 márciusában nagyon megverte élettársa szeretőjét, Lacit, majd hazaköltözött az asszonyhoz.

A lakhatási viszonyai ebben az időben utólag nehezen bogozhatók ki. Egy alkalommal albérletbe költözött az átmeneti szállóról, de nem tiszta a kép – neki sem! – hogy innen az átmeneti szállásról, vagy sírköves kollégája anyjának lakásából tért haza Beátához. Az azonban biztos, hogy viszonyuk a történetek miatt nagyon meg-

romlott, és kezdett ahhoz hasonlítani, mint amilyen a feleségével volt legrosszabb időszakokban. Másfél évig húzták még együtt, amikor kiderült, hogy az asszony nem hagyott fel a Lacival folytatott viszonnal. Péter ekkor végleg eljött, megszakítva minden kapcsolatot Beátával.

Beáta fiaitól értesült róla, hogy az asszony Péter elvesztése miatti bánatában öngyilkos lett. Gyógyszert vett be, felvágta az ereit és meghalt, hetekkel később szeretője találta meg a holttestét és búcsúlevelét, melyben Pétert vádolja a haláláért. Péter rezignáltan vette tudomásul a hírt. Azt állítja, ugyanúgy semmit sem érzett, mint amikor az anyja halálhírét közölték vele.

A második elköltözköskor ismét a Jászberényi úti fapadra vezetett az útja, ám csak pár napot töltött itt. Féltestvére, András (akiről amíg az gyerek volt, szinte saját fiaként gondoskodott) hívta, költözzön hozzájuk. Imre ekkor már mind szellemileg, mind fizikálisan nagymértékben leépült, széklet és vizelettartási gondokkal küzdött, nehezen beszélt. Péter Imre haláláig lakott velük, immár másodszorra vált otthonává az üvegfalú nyárikonyha.

A problémát számára András élettársa, Rita jelentette, aki folyamatosan szerette volna őt – mint a lakás egy részének jogos örökösét (lévén anyja után az ingatlan tulajdonrészének egynegyede őt illeti) – eltávolítani. András és Rita, Péter szüleihez hasonlóan nagyivók voltak, keményen ittak, és hasonlóan a szülőktől látott mintához, rendszeresek voltak az ittas veszekedések, ordibálások, verekedések.

Imre egy nap tragikus körülmények közt meghalt – a rendőrségi jegyzőkönyv szerint elesett az udvaron, és beütötte a fejét. A haldokló öregre Péter talált rá, az ő kezét szorította, amíg a mentőt várták, de meghalt, mielőtt a segítség megérkezett volna. Koponyaalapi törést szenvedett. Péter meg van róla győződve, hogy nem baleset történt, hanem Rita lökte fel Imrét – erre már korábban is volt példa. Ez az eset kliensemet sokkolta, és másnap visszaköltözött a Jászberényi úti fapadra, Ritát pedig rendszeresen „gyilkos kurvaként” emlegeti. (Feljelentést is tett ellene a rendőrségen, de azok bizonyíték hiányában ejtették a vádat – pedig több szomszéd tanúskodott Rita ellen, de a konkrét esetnek nem volt szemtanúja). Az éjjeli menedékhelyről gyorsan átkerült a védett részlegre, majd 2005 januárjában felvettük az átmeneti szállóra, ahol 2006. szeptember 16-ig lakott.

2.11. Újra jó úton, az épülés évei

A sírkövezés nehéz fizikai munka, Péter egyre kevésbé bírta, ám egy barátja protezsálása révén elhelyezkedett egy biztonsági cégnél vagyónőrként. Nagyáruházakban őrködött, végzettség nélkül. Mivel érezte, hogy ez számára hosszú távon perspektívát adó munka, saját jövedelméből, minden támogatás nélkül elvégzett egy személyi és vagyónőri tanfolyamot, vizsgát azonban közbejövő betegsége miatt már nem tett.

Később, már őrként szerzett ismeretségei révén átigazolt a XII. kerületbe egy élelmiszer-áruházba. A security-világban ugyanúgy megtalálta azt a számára éltető és kedves közeget, amit korábban a bányagépnél vagy a BKV-nál. Emberek közt dolgozott, egész nap beszélgetett, és ha nem is magas, de tisztességes jövedelemre tett szert, amiből havonta félre is tett 10-15 ezer forint körüli összeget.

Ezekben az időkben kezdett leállni az italról. Ekkor már pusztán napi 1-2 üveg sör volt a fejadag, ugyanakkor már ez is könnyen megártott számára (sírkövesként napi 10-15 sört is képes volt elfogyasztani). Zavarta saját italozása, azt érezte, elege van belőle. 2004 októberében úgy döntött, hogy soha többé nem iszik. Azóta absztinens, visszaesés nem volt.

Az élelmiszer-áruházak időről is rengeteg története van, számos közismert ember, celebritás járt oda vásárolni, Péter élvezte, hogy egyikkel-másikkal szóba elegyedhet. Szeretett segíteni a vásárlóknak, mit hol találnak, jól kijött a kollégákkal, néhány futó kaland is összejött. Ő úgy jellemzi ezt az időt: „*az egész igazi mennyország volt, mert az ott... az ott tényleg végre egy olyan egyenes élet volt*”. Ezzel arra is utalt, hogy minden korábbi munkahelyén, részben a barátai hatására, benne volt az „okosságokban”, azaz a munkahelyi lopásokban, seftelésben, vagy a szabályok áthágásában, miközben ezek lelkiismeret-furdalással, szorongással és szomatikus diszkomfort tünetekkel jártak. Ez azt igazolja, hogy Péter alapjaiban egy kifejezetten konform ember, az intézeti évek alatt belénevelt értékrend pedig a mai napig erősen áthatja egész személyiségét. Ugyanakkor a csoporthatásokkal szemben védtelenebb: ha egy közegben alapvetően jól érzi magát, annak a csoportnak hajlamos átvenni diszfunkcionális attitűdjeit, akár komoly, és sok esetben nyomasztó kognitív disszonanciát is tartósan elszenvedve. Ugyanakkor élettörténetét ismerve – beleértve reális választási lehetőségeit – ez a tulajdonsága mégsem tekinthető maladaptívnek, mivel mindenkorai életterében ez segítette a túlélésben és lelki egészségének megőrzésében.

2.12. „Alászállt a poklokra, majd harmadnap feltámadt a halottak közül” és „újra tanult élni”

2005. április 10-én örökre megváltozott Péter élete, és ezzel lehetőségei is beszűkültek. Váratlanul, komolyabb előzmények nélkül agyvérzést szenvedett, melynek következtében lebénult a bal oldala. Hetekig intenzív osztályon feküdt, majd hónapokig pelenkázták. Újra kellett tanulnia a szobatisztaságot, a beszédet, használni a végtagjait. Gyakran jellemzi úgy ezt az időszakot, hogy: „*újra kellett tanulnom élni*”.

Kórházba kerülése után csak lányai látogatták. Magdit annyira megviselte beteg apja látványa, hogy mindössze egyszer járt nála, aztán soha többé nem kereste. A másik két lány, főleg Judit, azonban szinte naponta tiszteletét tette, és gondoskodtak arról is, hogy ne szenvedjen benn semmiben sem hiányt. Hihetetlen, de félig bénultan is képes volt megismerni egy betegtárs hölgygel, azonban kezelése végeztével megszakította vele a viszonyt.

Még a kórházban volt, amikor kollegám megindította Péter leszálalékolását, első alkalommal 100 %-os rokkantnak nyilvánították. Közel 5 hónapos kórházi kezelés után tért vissza a Segítőházba. Nyugdíjának folyósításáig kevés megtakarítását felélte. Péter nehezen mozgott, én úgy emlékszem (kollégáim is így emlékeznek rá, de lehet, hogy tévedünk, míg Péter emlékei is megszépülhetnek), hogy járókeretet használt, vizelettartási gondjai voltak – ezt ő tagadja, azt mondja, kezdettől fogva csak egy lábú bottal járt. Akkor sokan – beleértve magamat is – gondoltuk azt róla, hogy lassú leépüléssel fogja leélni hátralevő éveit. Számomra is elképesztő és végtelen csodálatra méltó az a lassan, de folyamatosan felfelé ívelő pálya, amit Péter azóta bejárt.

Már a kórházi gyógytornának érezte a jó hatását, ezért a gyógykezelés végeztével is eljárt tornázni. Nyugdíjából komoly összegeket költött speciális, a TB által nem finanszírozott infúzió kúrákra és magán gyógytornászra. Szobabiciklit és gyógytorna eszközöket vásárolt, amin napi több órákat edzett. Ma már a botját csak biztonságérzete fenntartása céljából viszi magával (bár erősen biceg és lassan jár), és mindkét kezét jól használja.

Gyógyászati segédeszközeit, MBT cipőjét banki hitelből vásárolta. Két lépésben összesen 600 ezer forint hitelt vett fel 4 éves futamidőre, és ezt az utolsó fillérig gyógykezeléseire fordította.

Ebben az időszakban a szerelem érzését is megtapasztalta. Rövid életű, de annál viharosabb viszonyba bonyolódott gyógytornásznőjével, a kapcsolat zárása korábban számá-

ra ismeretlen érzelmi mélységekbe taszította. Bár a szakítás krízis volt, nem nyúlt italhoz, folytatta a megtakarítást, nagyon éretten kezelte a helyzetet.

Szerződéses intézményhasználói jogviszonya lejártakor a Baptista Szeretetszolgálat Bánya utcai szállójára költözött, majd onnan pár hét után új barátnőjéhez, Ilonához.

2.13. Jászsági kitérő

Már a Jászberényin lábadozott, amikor egy tévéreklám hatására regisztrált az SMS társkeresőn. Fizikai állapota sem akadályozta meg abban, hogy több randit is bonyolítson (jó párat vidéken!), és az ismerkedésben is ért el sikereket. A hölgyek közül azonban senki sem ragadta meg annyira, mint a J.-ben, egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei városban élő 52 éves Ilona – egy igazi cserfes, otthonkás-kötényes háziasszony (sok rokon vonást mutat feleségével, de még többet Beátával).

Ahogy ez Péternél oly jellemző, ismét terhelt életű hölgyet választott. Ilonáról így nyilatkozik: *„Nagyon jó alakú nő, nagyon jó háziasszony, de nem találja a helyét a világban. Felvett 4 millió jelzálogkölcsönt a házára, hogy a gyerekei lakást vehessenek. A lánya jó lakást vett, de a fia egy lakhatatlan romot, ezért az ott lakik nála az udvarban, egy sufniiban. Kéne fizetnie a törlesztőket, de nem fizeti, sok százezerrel lóg már Ilonának. A lány fizet rendesen, de a fia sosem fogja kifizetni. Pont ez a kis pénz hiányzik neki a háztartásból. De ahelyett, hogy behajtaná, csak tartja azt az élheterlen, lusta here fiát az udvarban. Ja, és mellesleg Ilona férfigyűlölő. De nem tehet róla, mert az anyja is az volt.”*

Péter a Bánya utca 1. alatti szállóról egyenesen Ilonához költözött. Ismét körvonalazódni látszott egy új otthon kialakításának esélye. Jól érezte magát lent, és ahogy ez lenni szokott, gyorsan megtalálta a közös hangot a szomszédsággal is.

2007-ben úgy döntöttek Ilonával, hogy komolyabb beruházásokba fognak, és felújítják a J.-beli házat. Péter felvett 1.200.000 forint hitelt egy banktól. Nem érezte problémásnak, hiszen a 2005-ben felvett hitelének törlesztéseit is mindig időben tudta fizetni, és mivel annak futamidejéből már csak egy év volt hátra, úgy ítélte meg, hogy képes lesz mindkét hitelt problémamentesen törleszteni (38 ezer forint volt a két törlesztőrészlet együtt, Péter jövedelme ekkor 85.800 forint volt, Irén pedig százezer forint körül keresett a jászberényi hűtőgépgyárban). Emellett akkor már számos alkalmi munkát bíztak rá J.-ben (szobafestés, fűnyírás), ahogy szép lassan megismerte a falu.

A pénzt a ház komplett felújítására és bútorcserére költötték, illetve Péter 200 ezer forinttal támogatta nagyobbik lányát, Juditot lakásvásárlásban, illetve Pannit 150 ezerrel, hogy új albérletében kauciót tudjon letenni.

Eközben beütött a krach, amivel romba dőlt a J.-beli otthonról szőtt álom. A költözése után Péter sokáig Budapestre járt orvosi kezelésekre és gyógytornára, ám a beruházásokkal egyidőben úgy döntött, hogy mindezeket megpróbálja helyben igénybe venni. Lekérte a kartonját a J.-beli körorvoshoz – és itt kezdődtek a bajok, aminek kiobbantója az előítélet és az emberi rosszindulat, de alapvetően mélyebben gyökerező párkapcsolati problémákat hozott felszínre. Péter utoljára a Jászberényi úti hajléktalan háziiorvosi rendelőhöz tartozott.

A körorvos asszisztense ezt a tényt igen sok helyen – kvázi „bizalmasan” – elpletykálta, és mivel J. kis település, az információ különféle torz változatokban Péterig és Ilonáig is eljutott. A falu a szájára vette a nevető szemű, messziről jött botos emberkét, akinek múltja sötét titkokat rejt. Jó emberi kapcsolatok hidegültek el, kevesebb lett a mellékes munka is. Bár Ilona mindent tudott Péter háttéréről, a szóbeszéd és a kedves ismerősök elhidegülése kikezdte kapcsolatukat. Egyre több lett a vita, egyre kevésbé tudták elfo-

gadni egymást. Ilona a mozgássérültséget, a hajléktalanságot vagdosta bántóan Péter fejéhez, aki pedig Ilona anyai mivoltát kérdőjelezte meg a züllött, munkanélküli fiúra hivatkozva, és a jelzőloghitelt is felemlegette. A kapcsolat élehetetlenül elmérgesedett, és Péter úgy döntött, visszaköltözik Budapestre.

2.14. Újra Pesten

Péter nem kapkodta el a lakhelyváltást. Kivárta, amíg férőhely szabadul fel, és felvételt nyert a Segítőház Rehabilitációs Szállójára. 2008 áprilisában költözött vissza az intézménybe. Az Ilonával való kapcsolatot – a költözés ellenére – nem zárta le, a mai napig rendszeresen látogatja Ilonát, néha heteket, máskor csak hétvégéket tölt lenn, ilyenkor elvégzi a kerti munkákat, a házon szükséges javításokat, emellett havi 5-15 ezer forinttal támogatja is az asszonyt. *„Olyan, mintha itt dolgoznék Budapesten, és munkásszállón laknék. Amikor hazamegyek J.-be, az olyan otthonos, valami pótotthon-féle. Tudom, hogy nem az, de nekem ez így megfelel, ennyi.”* Megállapodtak, hogy nyitott kapcsolatban élnek tovább – ezzel kezdetben mindketten éltek is, szexuális kalandjaikat gyakran meg is beszélték, mint két barát, ahogy Péter mondja: *„összesavanyodtunk, összevénültünk, megszoktuk egymást, micsináljak?”*. Ugyanakkor ez fokozatosan megváltozott, mostanában mindketten leépítették ezeket a kapcsolataikat és monogám viszonyra váltottak.

Péter nem tart attól, hogy a kapcsolat akarata ellenére megszakad, mivel Ilonát megfenyegette, hogy szakítás esetén inkább eladja a zsibvásárosoknak a tárgyakat, melyeket az asszony a lakásába vásárolt, de nem hagy ott neki semmit. Ilona pedig a szponzorációért cserébe elviseli társaságát, kedves hozzá, Péter elmondása alapján alapvetően jól érzik magukat egymás társaságában. Jelenleg nincsenek vitáik, megtalálták az őket kielégítő egyensúlyt.

A falusi pletykahadjárat is lecsengett mára, Péter jó természetével és lenyűgöző személyiségével sok negatív vélekedést tudott pozitívvá fordítani, ezen a téren is kialakult egy új egyensúly. Mindehhez pozitívan járult hozzá Ilona látogatása a szállón: meglepődött, nem ilyennek képzelte a „csöves szállót”, nagyon tetszett neki a barátságos légkörű, jól felszerelt, otthonos intézmény. Látogatása óta Péter nem „csöves”, hanem „élelmes ember, aki nagyon szép körülmények közt lakik 15 ezerért”.

Bár Ilonával való kapcsolatában vannak nagy amplitúdójú érzelmi hullámok, Péter vele tervezi a jövőt. Így fogalmaz: *„Már ő is elérte azt a bizonyos kort, 53 éves lesz majd decemberben, meg magyarázta neki a lánya már tavaly, hogy anyu neked már nem áll jól a mini szoknya, ez a combfix. Most már belátta ő is, átesett a változó koron is, elmúltak neki a havi dolgok, ami a nőknek van, és ő maga is megváltozott minden téren, de nem tudom, hogy magával hozza ezt a dolgot, ezt a természetváltozást.”* Sokat beszélünk erről a dologról, hogy mire építi a biztonságérzetét, és hogy eléggé szilárd alap-e a párkapcsolata, különösen annak fényében, hogy egy Ilonával való mosolyszünetben felmerült részéről az idősök otthonában való elhelyezés lehetősége, mint távoli terv – bár erről Péter mostanában hallani sem akar.

Ilona fia idén elköltözött az udvaron álló nyári konyhából. Jelenleg Péternek az a terve, hogy kvázi albérllőként odaköltözik. Így együtt is vannak és külön is, mindkettejüknek megmarad egyfajta személyes tér. Péter kihasználná az Összefogás Közalapítvány lakhatási pályázatát is, ha erre lehetőséget kap, de nem ettől teszi függővé költözését. Úgy véli, kvázi albérllőként kapcsolatuk megromlása esetén is maradhatna, ugyanakkor nem számol Ilona esetleges halálával, ezért, bár elképzelése előremutató, vannak benne bizonytalansági tényezők is.

2.15. Web2-es kisember nagy adóssággal

Szállónkra való visszakerülése óta 3 hónap megszakítással kitartóan, folyamatosan keresett állást. Zavarta munkanélkülisége, mivel szereti munkával elfoglalni magát, és úgy érezte, még képes lenne dolgozni. Eleinte hajtógatós, játék-összeszerelő, borítékolós távmunkát keresett. Számos távmunkát hirdető cégnél regisztrált, több helyre fizetett be pénzt is annak reményében, hogy azok cserébe küldik a munkát. Minden erőfeszitésem ellenére nem tudtam megővni, annyira lelkesedett, meggyőzőhetetlen volt.

Kisebb-nagyobb részletekben körülbelül 30 ezer forintot vesztett fantom cégek állásajánlatain, amikor feladta. Egy ideig próbálta a pénzét visszaszerezni és jogait érvényesíteni – még Szlovákiába is kiutazott, ám leforrázva, sikertelenül jött haza. Nekem ekkor jutott eszembe az, hogy bevezessem az internetes fórumok világába. Azóta regisztrált (és igen aktív) tag az nlcafe.hu-n, a hotdog.hu-n, és még számos egyéb olyan közösségi és önszolgáltató oldalon, amit azóta talált. Kiemelendő közöttük a mozgássérültek önszolgáltató szerveződéseinak oldalai. Legújabbban twittel, amit nagyon élvez, de nem tudom pontosan, milyen feedeket követ ott.

Az internetes közösségek újfent tágitották perspektíváját: minden állásajánlatot, céget ellenőriz, kikéri a netes ismerősök véleményét. Igaz, egy internetes piramisjátékba is beleugrott (ezt 5 ezer forintja bánta), de mára már kialakult benne az efféle „lehúzásokkal” szembeni rezisztencia.

A TB által finanszírozott gyógytorna mellett újfent eljárt magánórákra, illetve elkezdett egy sorstárs önszolgáltató klubot látogatni. A klub révén számos kedvezményes torna, gyógyászati segédeszköz ajánlatról értesült, és itt is megismert sorstárs hölgyeket. A klubba már nem jár, a tanfolyam miatt kimaradt innen.

2008 novemberében az orvosszakértői felülvizsgálat elhúzódnása, és nyugdíjának szüneteltetése komoly feszültséget okozott az életében. Ez idő alatt a hiteleit sem volt képes törleszteni. A bank eközben egyoldalúan kamatot emelt, és bár hiába hívta többször számlavezető fiókját, nem sikerült halasztást kérnie.

Az orvosszakértői bizottság 80 %-ban állapította meg munkaképesség csökkenését, és ezt a döntésüket véglegesítették. Ez Péter számára a legkedvezőbb kimenet, hiszen nyugdíjának összege nem csökkent, ám munkát legális keretek között is vállalhat. A három hónapra felfüggesztett nyugdíjfolyósítás azonban azt vonta magával, hogy a bank késedelmi kamattal sújtotta Pétert, és a havi törlesztőrészletet az ő mulasztására és a gazdasági helyzetre való hivatkozással havi 70 ezer forintra emelte.

Felvettük a kapcsolatot a Banki Hitelkárosultak Egyesületével, akik eleinte azt ígérték, hogy az ügyvédjük eljár Péter ügyében. Később 60 ezer forint tagsági díjat kértek tőle, ezt Péter nem tudta, és nem is akarta kifizetni. Jelenleg kapott egy határozatot arról, hogy hiteltartozás fejében nyugdíjának 33 %-át levonják, a hatályos jogszabályok ennél nagyobb arányú terhelést nem tesznek lehetővé a bank számára. Ugyanakkor a levonást még nem kezdték meg, bár ez minden hónapban bekövetkezhet.

A kézhez kapott nyugdíja a levonás után 57.486 forintra csökken majd, amiből sem magán gyógykezeléseit, sem önálló életét nem tudja egyedül finanszírozni, ezért egyre feszítőbb számára az az egyszerre belső és külső kényszer, hogy állást találjon.

Felismerve azt, hogy ismerősei és közösségei révén el tudna helyezkedni adminisztratív munkakörben, utánajárt a képzési lehetőségeknek (internet, munkaügyi központ, egyesületek, alapítványok), és engem is keresett azzal, hogy amennyiben mód lesz rá, pályázzunk számára tanfolyamra. Bár sok mindent megtanult autodidakta módon, az Excel, az Office és a hasonló irodai alkalmazások kemény diónak bizonyultak számára;

jelezte, hogy ahhoz hogy elsajátítsa, tanfolyamra van szüksége. Ehhez adott számára lehetőséget a Van Esély Alapítvány, és 2010. januári kezdéssel, júniusi zárással sikeres ECDL-Start bizonyítványt szerzett.

3. Közös munkánk

3.1. A tanfolyam alatt

Péter az az ember, aki – bár némiképp hospitalizált – valószínűleg ma már nem lenne hajléktalan akkor, ha nem kap annak idején agyvérzést. Péter egészségügyi állapota és jövedelmi viszonyai – és az ezekből eredő, némi hospitalizációval párosuló bizonytalanság – miatt lakik a szállón.

A program kezdetekor azt fogalmaztam meg, hogy hajléktalanságból való kilépésének az alábbi reális útjai vannak:

- Párkapcsolat útján: elmondása szerint elképzelhető, hogy egy nap visszaköltözik Ilonához. Ennek kockázata lehet, hogy Ilonával mégsem tanulnak meg kijönni egymással.
- Munkajövedelemhez jut, és akár támogatott albérleti lehetőséget, akár kiléptető lakást, akár önállóan finanszírozott, olcsó albérletet vesz igénybe.
- Nővérei, gyermekei vagy barátai, ismerősei révén lakhatáshoz jut.

Péter az első két opciót tartotta valószínűbbnek, ugyanakkor a program során számomra nagyobb hangsúllyal szerepelt a tanfolyam sikeres elvégzésének támogatása, és a munkavállalási motiváció fenntartása, erősítése, mint lakhatásának kérdése. A beszélgetéseink zöme is e témák körül forgott, a lakhatás tartós rendezésének kérdése a tanfolyam vége felé merült fel komolyabban először, és már táppénzen voltam, amikor Péter szembesített azzal, hogy költözési szándéka tényleg komoly.

A program indulásakor arra számítottam, hogy elsődleges feladatom Péter esetében a szupportív háttér biztosítása, az esetleges kudarcok kreatív verbális feldolgozása lesz. A tanfolyammal járó nehézségek ugyanakkor előzetes elképzeléseimnél is jóval komolyabb érzelmi hullámvasútra ültették Pétert, és számos olyan probléma merült fel, amit együttes erővel kellett megoldanunk. Maga a képzés is nehezen jött össze: először befizettünk egy tanfolyamra, melynek a kezdete folyamatosan csúszott, majd végül kiderült, jelentkezők hiányában el is marad. A pénzt Péter határozott intézkedésének köszönhetően visszakaptuk, ám kezdhettünk újra iskolát keresni. Mindketten nézegettük az ECDL tanfolyamokat hirdető cégeket, majd Péter találta a különböző fórumokon sokat dicsért, és szerencsére jó minőségű képzést biztosító kft. iskoláját, ahol végül januárban elkezdte a tanfolyamot. Ez drágább volt az eredetileg kalkulált árnál, ám a 100 ezer forint feletti összeget Péter önerőből – előtakarékoságának terhére – be tudta fizetni.

Bár kezdettől fogva tudta, hogy a tanulmányok nehezek lesznek, végül a tanfolyamon szembesült azzal, hogy részben mozgássérültsége, részben társaihoz képest kisebb gépelési gyakorlata miatt lassabban tudja megoldani a feladatokat. Gyakran sokallta a tananyagot, máskor túl gyorsnak ítélte a tempót. Első vizsgáin a sok tanulás ellenére meg is bukott. Ekkor talált postafiókjában egy reklám e-mailt, ami mozgáskorlátozottaknak kínált ECDL tanfolyamot. Azonnal váltani akart, és majdnem otthagya az iskolát. Ekkor jártam utána, miben is más az ottani szolgáltatás. Így derült ki, hogy mozgássérülteknek minden képzőhelyen vizsgaidő-kedvezmény jár, ám ezt külön kell egy erre rendszeresí-

tett nyomtatványon kérelmezni. Péter rendkívül dühös volt, hogy ezt miért nem közölték vele a kft.-nél, átverésre, rossz szándékra gyanakodott. Sosem láttam még ilyennek, tombolt, hogy megveri az ottani főnököt stb. Nehéz volt rávenni, hogy próbálja meg kevésbé érzelemvezérelten kezelni a helyzetet. Később kiderült, Péter olyan fittnak tűnt, hogy fel sem merült oktatóiban, hogy speciális szükségletű emberről van szó.

A vizsgaidő-kezdvezmény – vagyis a feladatok végrehajtására adott dupla annyi időt – természetesen megkapta, és innentől kezdve a vizsgái két kivételtől eltekintve kiválóan sikerültek. Maga a kedvezmény több alkalommal inkább lélektani jelentőséggel bírt, ugyanis a 45 perc alatt végrehajtandó feladatok tökéletes abszolválásához Péternek 50-55 percre volt szüksége, tehát tempója és teljesítménye nem tért el lényegesen társaitól. Ugyanakkor az a tudat, hogy hosszabb idő áll rendelkezésére, és hogy némiképp kivételezett helyzetben van, megszabadította a gátló, blokkoló szorongástól, és képes volt jó eredményeket produkálni.

A másik nagy krízis akkor következett be, amikor az internethasználói vizsgán nem kapta meg a kétszer 45 perc lehetőséget, ugyanis az iskola elutasította kérelmét azzal az indokkal, hogy itt nem szükséges annyit gépelni. Már egy héttel a vizsga előtt örjöngött, majd úgy ment be, hogy meg fog bukni, de utána feljelenti a képző intézményt. Hogy-hogy nem, a biztos kudarc tudata szintén levette róla a gátló szorongás terhét, és hibátlan vizsgát tett.

Az iskolai „működésmódjából” következtethetünk arra, hogy Péter meglehetősen rosszul viseli a kudarccokat, túlfejlett önvédelmi mechanizmusok tartják távol még a kudarc lehetőségével kecsegtető helyzetektől is. Talán ezt a képzést is csak azért merte vállalni, mert előtte már jelentős számítógép-használói gyakorlatra tett szert, ő maga is mondta, hogy azt hitte, már szinte mindent tud a gépről, a tanfolyamon meg csak ámult, szinte minden új volt számára. Ez a fajta kudarckerülő attitűd megnyilvánul élete egyéb szegmenseiben is – tipikusan ilyen terület például érzelmi élete, ami inkább sekélyes, de a nagy viharoktól mindenképp védett.

A másik ilyen jellegzetesség, amit megfigyeltem, hogy a bekövetkező kudarc esetén első reakciója a hárítás: a felelősséget nem magában (pl. hiányos felkészültség, fogyatékoság stb.) keresi, hanem rögtön a környezetet okolja („szemét” iskola, rossz oktatás, direkt „pénzlehúzás” stb.). Bizakodásra ad azonban okot, és érettségét mutatja, hogy később, amikor a kudarccal járó nagy érzelmi amplitúdó lecseng, képes saját oldalát is meglátni, és egy árnyaltabb képet alkotni a történetekről. Az első dühe azonban akár napokig is eltarthat, és tőle meglepően nagyfokú agressziót vált ki belőle. Míg ez inkább hátráltatja őt, a pozitívumok közt kell megemlíteni, hogy dühe ellenére nem adja fel, többször nekifut, ha pedig reménytelennek tűnik a megküzdés, kipróbál alternatív megoldásokat (pl. másik képzőhely keresése stb.).

Ahogy nehezedtek a vizsgák, úgy nőtt Péterben a feszültség. A gondozás ekkor már főleg a kudarckezelés javításáról szólt, sokat beszélgettünk a különböző vizsgák és egyéb próbatételek súlyáról, a „diákélet” nehézségeiről, így az Excel és az Access bukást már egészen rezignáltan viselte. Az esetmunkában emellett természetesen megjelent a tanfolyamon tanultak kikérdezése, gyakoroltatása, a gyakorlófeladatok ellenőrzése, minimális korrepetálás, illetve önkéntes korrepetitor keresése is.

Az Excel és az Access kivételével az összes ECDL modult teljesítette, így a tanfolyam végén megkapta az ECDL Start bizonyítványt. A két „rémtárgyból” pedig beadta a jelentkezését az őszi vizsgákra, addig Excelhez értő volt terepgyakornokom korrepetálójá őt szabadidejében.

3.2. Az aktuális helyzet

Péter életét a program kezdetekor a heti háromszori gyógytorna, az önsegítő klub és az intézményi csoportfoglalkozás tagolta. A mai napig fontos számára a viszonylag merev rendszer szerinti életvezetés, gyerekkora óta többé-kevésbé szigorú, alapvetően a munkához igazított napirend szerint éli az életét.

A tanfolyam ideje alatt azonban a gyógytorna és a klubfoglalkozás elsikkadt. A klub – épp Ilonával való rendezett kapcsolata miatt – nem elégíti ki már, úgy véli, túl egészséges oda, a gyógytornásza pedig február körül szülési szabadságra ment. Ez eléggé megviselte, mert erősen kötődött személyéhez. Bár próbált más szakembert keresni, nem talált olyat, akit megfelelőnek tartott volna, senki irányába sem alakult ki bizalom. Jelenleg csak otthon edz, panaszkodik is a tornász hiányára, de nem folytatja a gyógytornászkeresést – készül a J.-beli életre, ott már vannak olyan, általa korábbról ismert személyek (egy masszőr és egy tornász), akikhez szívesen eljár majd.

A nyár – a tanfolyam zárása, a gyógytorna hiánya és az én fizikális kivonulásom mindennapjaiból – sajátos vákuumot teremtett Péter életében. Jelenleg egy erőteljesen átmeneti életszakaszban van, amit szemlátomást nehezen visel. Eldöntötte, hogy legkésőbb december-január környékén végleg J.-be költözik, ehhez azonban – biztonságérzete növelése céljából – szeretne minél több anyagi támogatást szerezni. Két civil szervezet lakhatási támogatással egybekötött pályázatán is indult, ám viszonylag magas jövedelme, illetve nyugdíjas volta miatt elutasították a projektekbe való felvételét. Amennyiben sikerrel járt volna, eredeti elképzelése szerint már augusztus végén költözött volna. Bár szeptemberben még esedékes az Excel és az Access utóvizsga, amikre készül is, ezekre már vidékről utazott volna fel. Tehát egyfelől már menne, másfelől ezt az elmenetelt – és új kezdetet – szeretné minél biztosabb alapokra helyezni.

Jelenleg a munkavégzés helyét az álláskeresés tölti ki életében. Korán kel (5 órakor), délelőtt álláshirdetéseket böngész a hirdetőújságokban és az interneten, elküldi online jelentkezéseit. A keresést leszűkítette otthon, távmunkában végezhető állásajánlatokra, de sajnos kevés komoly akad köztük. Délután hangulata és meghívásai fényében meglátogatja számos ismerősét és barátját, ha ahhoz nincs kedve, akkor az interneten él közösségi életet, híreket olvas, fórumozik, játszik a Startlapon, csetel vagy twittel. A hétvégéket barátnőjénél tölti J.-ben. Életvezetése adekvát, rendezett, szállódíj-tartozása nincsen, mindig pontosan fizet, bár jelenleg nem rendelkezik előtakarékossgal – félretett pénzét egy hónapja drága masszázsgépre költötte.

Kedélyállapota feszült, egyre nehezebben tolerálja a szálló többi lakóját, bár a konfliktusokat igyekszik kerülni. A szállóra amúgy is jellemző egyfajta átmeneti állapot – lévén én tartósan táppénzre kényszerültem veszélyeztetett terhesség miatt, és mivel már nem megyek vissza dolgozni, kérdéses utódom személye. Felettesem és munkatársam pedig egy komoly pályázat lezáró szakaszában érintett, és kevesebb időt tud bent tölteni, mint korábban.

Mindemellett a 10 férőhelyes intézményben (ami gyakorlatilag 8 férőhelyes, lévén 2 fő külső férőhelyen lakik) a lakók közül ketten – épp akikkel Péter közelebbi kapcsolatot tartott fenn – egész nyárra kórházba vonultak az ősszel esedékes OORSZI felülvizsgálat miatt. Egy fő szorosabbra fűzte a kapcsolatát barátnőjével, és szinte sosincs benn, egy fő jogerős börtönbüntetésének megkezdését várja igen feszült lelkiállapotban, egy lakó pedig újra inni kezdett, és a tartósnak bizonyult visszaesés miatt hamarosan el kell, hogy költözzön. Azt hiszem, senkinek sem jó, vagy legalábbis feszültséggel terhelt most a „Jászberényi úti rehabon” lakni.

Péternél érzek egyfajta magárahagyatottság, sőt egyes megjegyzései kapcsán cserbenhagyottság érzést (pl.: „*na itthagyt a tornászom is, már csak magában bíztam, azt maga is itthagyt és elmegy szülni*”). Bár nem durván tette, azért viccesnek szánt megjegyzésekkel érzékeltette, hogy engem is vádol, amiért elutasították a lakhatási pályázatát, mondván, hogy „bezzeg korábban mindent el tudtam számára intézni”. Bár telefonon és e-mailen tartjuk a kapcsolatot, elvben MSN-en is el tudjuk érni egymást, tehát a támogatásom nem szűnt meg a táppénzre vonulással, de kapcsolattartásunk intenzitása és mélysége szükségszerűen csökkent, beszélgetéseinkre pedig az elmúlt két hónapban rányomta a bélyegét a ventilláció, és a szállón maradt lakókra való panaszkodás. Remélem azonban, hogy képes lesz kreatívan feldolgozni a szociális rendszer háttérbevonulása okozta krízist, és szükség esetén a hajléktalanellátás szereplői helyett egyre inkább a rokoni és baráti tanácsokra, segítségre hagyatkozik majd. Bízom abban is, hogy ez a fajta elhagyatottság-érzet inkább az önálló életvitel felé mozdítja, és az átmeneti kényelmetlenségek további motivációt jelentenek számára a hajléktalanságból való kilépésre – melynek, mint az esetleírásból is kitűnik, a háttérfeltételei már adottak.

Továbbra is fontos lenne a hospitalizációs hatás csökkentése érdekében Péter nem-hajléktalan, nem-szenvedélybeteg és nem-szegénységi-szubkultúra közeli kapcsolatainak további erősítése, esetleg új, életébe pozitív és kíváncsatos viszonyulásokat hozó közösségek feltérképezése, és kliensem motiválása az ezekhez való csatlakozásra. Például már korábban is felmerült a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület utazó közösségének nyugdíjas szakosztályához való csatlakozás. Érdeklődött afelől is, hogy szabadideje terhére önkéntes tevékenységet vállalhatna-e, például mozgássérültek rehabilitációjával foglalkozó civil szervezetnél (ekkor vettük fel a kapcsolatot az Önálló Élet Egyesülettel, itt mozgássérültek járnak ki sebészeti osztályokra, ahol saját élményeik kapcsán igyekeznek támogatni frissen megrokkant sorstársaikat). Ezek az elképzelések azért kerültek szőnyeg alá, mert a tanfolyam alatt nem volt rá ideje, most pedig már lassan elszakadna Budapesttől, szabadidős kötődéseket már J.-ben szeretne kialakítani. Természetesen a J.-be költözés azt jelenti, hogy elszakad a fővárosi hajléktalan (és hajléktalanellátó) közegetől, kérdés viszont, hogy vidéken meglesznek-e azok a korrektív hatású közösségek, melyek megtartják őt, vagy újra a korábbi, nem-hajléktalan életét jellemző szegénységi szubkultúrában találja magát.

A fentiekhez hasonló klub-jellegű közösségi kapcsolódást számos egyéb előnye mellett azért tartom különösen szerencsésnek, mert ahogy szélesedik Péter kapcsolathálózata, úgy egyre több állásra, baráti és egyéb kapcsolatra, vagy akár lakhatási lehetőségre nyílna rálátása. Maga a számítógép-kezelői tanfolyam is járt egyfajta kapcsolati hálózat bővüléssel – amellet, hogy új képzettségével olyan kvázi-szakmát kapott a kezébe, mellyel fizikai állapotától szinte függetlenül esélye nyílik a mindenkori otthonából is végezhető, bár alacsonyan fizetett, de a nyugdíját kiegészítő jövedelmet biztosító munkát kapni.

Péterrel a kliens - szociális munkás kapcsolat előreláthatóan addig tart, amíg nem találják meg a helyettesemet a szállón. Telefonon, e-mailen és MSN-en kommunikálunk, az utolsó interjút pedig a lakásomon vettem fel. Csak érdekességképp, ő volt az első kliensem, aki – ágyhoz kötöttségem miatt – az otthonomban járt, elég furcsa élmény volt belátást engedni a „birodalmamba”. Ugyanakkor Péter az az ember, akivel más körülmények közt, például szomszédként szinte baráti lenne a nexus, jó esélyt látok rá, hogy kapcsolatunk más, intézménytelen formában – pl. közösségi oldalakon küldött ünnepi köszöntők, közösségi játékok stb. által – hosszabb távon is fennmarad.

Az eredeti kötetben itt szereplő, Nacsá Dániel: „Most muszáj optimistának lenni...” című esettanulmányát az Alapítvány - a benne szereplő ügyfél utólagos kérésére - a honlapról letölthető kötetből törölte.

Bár úgy érezzük, hogy kellő gondossággal jártunk el a megjelentetéskor, és az esettanulmányt továbbra is megjelenésre méltónak tartjuk, az ügyfél kérését tiszteletben tartva, a szerzővel közösen döntöttünk így.

Budapest, 2011. május 24.

Van Esély Alapítvány Kuratóriuma

„Tényleg angolul beszélgettem velük”

Kepe Róbert: Esettanulmány E. Józsefné Veronikáról

„Igen, talán én még a dackorszakomban vagyok, hogyha már elkezdek valamit, azt véghez is viszem. Most teljesen mindegy, mi lesz a végeredménye, de nem szeretem föladni. Nem, nem szoktam föladni, abszolút nem.”

Veronka elsőre csak egy gyorsan mozgó, hangos tűzgolyónak látszik. Körülbelül 150 centiméter magas, egészségesen kerek testalkatú fiatalasszony, mozgásán látható nyomot hagytak a gyermekkori csípőproblémák. Barna középhosszú haja csak kiemelt alkalmakkor kap egyedi formát, természetes állapotában szabadon van, esetleg hajcsatok, pántok szabályozzák. Szemüvegre van szüksége a pontos látáshoz, viseli is. Öltözképe hétköznapi egyszerű, inkább nadrágot visel pólóval, mint szoknyát, ünnepi alkalmakkor viszont nagyon is kicsípi magát, szép ruhákban, sminkkel, frizurával jelenik meg ilyenkor.

Kedélye rendszerint jó, az emberek általában a mosolygós Veronkát ismerik, probléma esetén azonban gyorsan elillanhat a jó kedély, s csúnya szavak hangzanak fel, nagy erővel sokszor. A haragot tartja, míg a másik néhány szóval (azaz könnyen) ki nem engeszteli. Gyorsan a társaság középpontjába kerül, nem lehet nem észrevenni. Közvetlen, jovialis, bőbeszédű teremtés, aki nagyon könnyen teremt kapcsolatot a társadalom bármely rétegéből származó egyedekkel, ügyfélként és (valamilyen) személyzet tagjaként egyaránt. Nyíltsága, hirtelen haragja is könnyen láthatóvá válik, ha figyelmesen szemléljük néhány órán keresztül. Nem a depresszív-hajléktalan alkat. Talán nem is hajléktalan.

Épp nagykorúvá váló fiát bő évtizede egyedül neveli, 1998 óta tartó hajléktalankarrierjét néhány utcán töltött éjszaka, és egy anyaotthonban eltöltött másfél év kivételével lakásokban (jórészt egyedül fizetett albérletekben) töltötte. Ránézésre teljesen átlagos anyuka.

Családi állapota elvált, de jelenleg (is) élettársi kapcsolatban él egy férfival. Családjával ma is szoros kapcsolatot tart, rendszeresen látogatják egymást anyjával és egyetlen bátyjával is. Igazi barát, ha valakit kitüntet figyelmével, nagyon sokat segít, akár egyoldalúan is, és nem csak egyes személyeket, hanem civil kezdeményezéseket is tevőlegesen támogat. Szabadidejében sem lazsal, nyugdíja mellett Fedél Nélkült ír és terjeszt, valamint komoly részt vállal az utcalap működését biztosító munkákból is bevont hajléktalanként és önkéntesként. Szintén aktív tagja a Város Mindenkié csoportnak is.

Szeret finomakat főzni és enni is, szívesen játszik társasjátékokat, szívesen megy moziba, színházba, kiállításra, szeret utazni, strandra járni, de nyitott a szórakozás bármely fajtája felé. Elég könnyű közösségi tevékenységre bírni.

Káros szenvedélyektől mentes, ugyan nem absztinens, de az alkoholfogyasztással sosem volt problémája. Mindig, mindenben mértéket tart, talán csak haragra lobbanáskor hagyja el az önkontrollt, akkor is csak rövid időre (röpke fertályóra). Mentálisan kifejezetten erős, komoly érzelmi intelligenciával, átlagos értelemmel rendezi életét. Egészségével azonban gondok vannak. Gyermekkori csípőproblémái miatt mozgása nem tiszta, ami az ízületek kopásához, majd leszálalékoláshoz vezetett. Gyakran panaszkodik mozgásszervi fájdalmakra, amit egy kétszázazres mágneses csodamasina segítségével enyhít.

2004 óta ismerjük egymást, és 2008 eleje óta vált egyre szorosabbá kapcsolatunk, azóta tekintem egyik ügyfelemnek – hetente egyszer-kétszer. A Fedél Nélkülnél végzett munkája miatt napi szinten inkább kollégákként tárgyalunk, de igényli a szociális munka által nyújtható mindenfajta segítséget is, legyen az anyagi természetű ügy, vagy csak problémaoldó beszélgetés.

Az esetleírásban az általam 2009 őszén készített (és 2010 nyarán kiegészített) mélyinterjú, és néhány idegenkézből származó rövid interjú részleteivel egészítem ki saját jegyzeteimet és emlékeimet.

Apai ágon a nagyszülőkről (édesapja nevelőszüleiről) csak keveset tudunk. Kecskeméten éltek, a környékbeli szőlőshegyen fekvő telküket főként a nagyobb munkákba való besegítés miatt néhány évig, évente néhány alkalommal a teljes család látogatta, de gyakrabban csak Veronka és bátyja maradtak ott. A látogatások ritkák voltak, de így is rossz szájíz maradt utánuk. A nagyszülők telkén paraszti körülmények fogadták a városi gyerekeket, a szegényes táplálék és gyakori munka a földdel egyaránt szokatlan volt, büntetésként élték meg, így se bátyja, se ő nem szeretett odajárni. A kapcsolat tovább lazult, sőt Veronka számára gyakorlatilag megszűnt, mikor a család saját telket vett a közelben. Mindkét nagyszülő meghalt a 90-es évek végén, így velük kapcsolatos friss emléke nincs, a régieket sem nagyon tudja hova tenni: *„Azok a szülők nem voltak igazán gyerekszeretők. Nagyon keveset voltunk kint náluk a telken, és akkor is, ha kimentünk ilyen kukoricakását kellett enni (...) meg ilyen kétnapos kenyeret, ilyenek, mert a nagymama azt mondta, hogy nem lehet friss kenyeret enni, mert nem egészséges, meg minden. Na, azóta én még a másnapos kenyeret se eszem meg (...) mikor ki kellett hozzájuk menni, többnyire ha ki is mentünk ilyen szüretelés, gyümölcszedés, tehát inkább mikor munka volt. Akkor lett lazább a kapcsolat, mikor (...) vettek apuék egy telket egy kis házzal és akkor már a saját telkünkre jártunk ki.”*

Az anyai nagyszülőket jól ismerte, Ózdról kerültek egy dunaújívárosi kis parasztházba, s ott is laktak Veronka születéséig, sokat volt velük. Nagymamája (Veronika) 1922-es születésű, főállású anyaként 12 gyermeket szült, akik közül csak öt maradt életben, a többi testvér mind gyermekparalízisben halt meg korán. Veronka anyja a negyedik volt az életben maradottak közt, egyetlen öccse, a rajongásig imádott „bátyus” mára már szintén meghalt. Veronka nagyapja 1925-ös születésű, kohász volt Ózdon és Dunaújívárosban is, majd a nyolcvanas évek végétől nyugdíjazásáig éjjeliőrként dolgozott. Mindkét nagyszülő Ózdról származik, ott ismerkedtek össze, már a gyerekekkel együtt költöztek Dunaújívárosba egy jó állapotú, háromszobás parasztházba. A nagyszülők az ezredforduló utáni két évben, „bátyus” pedig 2005-ben távozott el.

Veronka édesanyja, Vera negyedik a sorban az életben maradt testvérek közül. 1953-ban született, gyermekei születéséig a fésűsfonodában dolgozott, majd szülés után bő másfél évtizedig otthon maradt, mielőtt visszament volna a fonodába. Aztán varrónői munkát vállalt néhány évre, majd a nyugdíjazása előtti éveket felszolgálóként, étteremben töltötte. Lassan 20 éve rokkantnyugdíjas. Veronka édesapja, Pál állami gondozásból került nevelőszülőkhöz, sofórként dolgozott az újívárosi kenyérgyárban huszonöt évet. Veronka nem szívesen beszél róla, szülei válásáért a család az ő és apja közti megromlott viszonyt teszi felelőssé. Veronka szülei még élnek, ma már apja is nyugdíjas, kapcsolata inkább csak anyjával maradt erős, vele viszont – a sok keserű emlék ellenére is – mára nagyon szoros, nagyon bensőséges, igazi anya-lánya kapcsolatot ápol. A szülők Veronka serdülése közben elváltak, majd 13 év különélés után újraházasodtak, s ma is együtt élnek. Veronka bátyja, Márton („tesóka”) másik apától született, és két hónapos volt, amikor új apukát „kapott”. Márton molnárnak tanult, ma már többszörösen elvált, szoros kapcsolat fűzte húgához, ami meg is maradt – igaz, a földrajzi távolság miatt óhatatlanul gyengült mára.

Veronika (gyerekkorától: Veronka) 1972. augusztus 14-én Dunaújvárosban született. Szülei az év kezdetén házasodtak össze, szűk egy évvel idősebb bátyja után ő is a nagyszülői parasztházba született. A kétgyermekes ifjú párnak a következő év tavaszán utalt ki a tanács egy másfélszobás összkomfortos panellakást, pár száz méterre a nagyszülőtől. A szülők ma is itt élnek.

Veronka születése nem volt sima ügy, hét hónapra született, és bár amúgy egészségesen fejlett gyermek volt, születése közben sérülést szenvedett, ezért első evilági élményként szerzett csípőficama miatt élete első évében sínben feküdt. Már elmúlt egy éves, amikor orvosai gyógyulttá nyilvánították, majd gyorsan megtanult járni, s hat éves koráig tünetmentesen élt. Születésétől kezdve bátyjával „csomagban kezelték”, bölcsődébe nem jártak, anyja és a nagyszülők vigyáztak rájuk. Aztán óvodába már muszáj volt menni, mentek is.

Nagycsoportos, amikor csípőproblémái – jégen csúszkálás következtében – kiújulnak, így műteni kell, majd hat hónapot tölt kórházban. *„Mert mint minden gyerek, én is csúszkálni akartam és volt egy ilyen szép nagy hopp, jó kis jég, jó magas, jól lehet róla lefelé csúszni, hát igen, inkább lefelé gurujka volt, én eleve nem voltam egy vékony kislány, úgyhogy én simán legurultam. Tehát a csípőmnek az lett a baja, hogy ami eleve úgy születtem a jobb csípőm, az fölcsúszott és meg kellett műteni. Gyakorlatilag az óvodának itt vége is lett, mert kórházba kerültem, fél évig voltam úgy bent, hogy megműtöttek és feküdnöm kellett, nem lehetett fölkelnem.”* Veronka amúgy is augusztus végi születésű, így évvesztesként kezdi az általános iskolát 1979-ben.

Gyerekkoráról szívesen beszél, sok-sok gyermekkori élmény él benne elevenen, igaz, a pozitívak kizárólag iskolán kívül, délután, hétvégén, szünidőben születtek.

A műtétet követő lábadozás, az iskolából kihagyott év alatt bátyjával lóg, a tanórákon kívül mindenhova vele megy, beszövik hozzá táborba, úszóedzésre. A következő nyolc évet is bátyjával és a „nagyfiúkkal” tölti. Mivel a szülők több műszakban dolgoznak, gyakran bízzák meg a nagyszülőket gyermekfelügyelettel, a gyerekek pedig gyorsan megtanulják, kinek mit kell mondani, hogy néhány órára eltűnhessenek a családi hálóból. A hétvégeket, a szünidőt gyakorlatilag teljes egészében az anyai nagyszülőknél töltik, jobban is kedvelik ezt, mint a panellakást.

Ahogy nőnek, a szülők maguk is egyre nagyobb önállóságot adnak nekik: *„Mi igazi kulcsos gyerekek voltunk. Az mellett, hogy anyu két műszakba járt, apu egy műszakba, csak apu sokkal többet volt idézőjelbe a kocsnában meló után, mint velünk. És így gyakorlatilag az volt, hogy kaptunk egy lakáskulcsot, amikor sötétedett, akkor föl kellett menni. Ez abból volt jó, hogy amikor nyár volt, akkor 9 óráig simán lent vagyunk, viszont ha tél volt, már 4 órakor otthon kellett volna idézőjelbe lenni. Mi azt csináltuk, hogy hazamentünk, és láttuk, hogy apukánk alszik és akkor lementünk még 1-2 órát, de azért legkésőbb olyankor is 7 órára hazaértünk. Mert féltünk, ha fölkel és nem talál otthon minket.”* A délutánokat ilyenkor bátyja barátaival töltik, sokat fociznak, „rosszalkodnak” az utcán.

Az utca mellett sok évig a nagyszülői házhoz közeli szőlősdombon vásárolt saját telek és annak környéke adja a játszóteret, a pincesor tetején épített „bunkerben” időznek sokat: *„Pont úgy csináltuk meg a bunkerunkat, hogy a mamáék udvarát mi láttuk simán, de ők nem láttak a magas fűtől, hogy mi ott vagyunk. Soha nem tudták, hogy hol vagyunk, mi meg mindig hallgattuk, hogy mit beszélgetnek, mit csinálnak odalent.”* A telken már a megvásárlásakor készen állt egy új ház alapja, de a család végül lemond ennek befejezéséről, sőt a telekről is: *„A házat elkezdték apuék fölépíteni, de nem fejezték be, mert hát apukám nem arról híres, hogy valamennyi pénzt is félretegyen, hiába dolgozik, és gyakorlatilag eladta az ő bátyjának az egész telket, tehát mindennel, félkész állapotban. A Sanyi bácsi azt befejezte végül (...) a telek elúszott,*

a telek nem lett, nem maradt meg és innentől kezdve végül is nem maradt a gyerekkorból, játékból ami eddig is volt."

Az iskola nem megy jól: *"Nem voltam olyan jó tanuló. Nem is magát az iskolát nem szerettem, hanem a tanárokat."* Ötödikben oroszból bukik, évet is kell ismételn. A tanulásban nem sok segítséget kap a szülőkől, eredményeit is csak válogatva juttatja el anyjához, apját nem nagyon érdekli. A szülők, főként apja a figyelmet fegyelemmel próbálja helyettesíteni, gyakran bünteti a gyerekeket, és hogy igazságos legyen, rendszerint együtt. *"...volt, mikor kikaptunk, én nem mondom, hogy nem. Sokat, sokat is kikaptunk érte. Igazán ok nélkül úgy nem. Csak hát ha az egyik kap, kap a másik is. Ilyen téren nagyon rossz lány voltam az iskolában, mert én nagyon sokszor aláírtam az ellenőrzőmet anyukám helyett, és mikor lebuktam, az apu elvert. De volt olyan, hogy tényleg anyu írta alá azt, amit kellett, és apu akkor is elvert. És volt olyan, hogy tényleg anyu írta alá s nem hitte el nekem apu s olyankor is elvert. Mikor este hazajött anyu, mondta, hogy azt én írtam alá (...). De az apu azt mondta, nem baj, akkor megkapta a legközelebbit is. Mindegy volt, olyan nagyon sokszor volt, hogy büntetésként sarokba állított. Térdepeltünk, és hiába aludt el, nem mertünk elmenni a sarokból, mert féltünk, hogy fölkel. Amíg anyu meg nem jött, addig ott térdeltünk, és volt, hogy 3-4 óra hosszát is, amíg anyu haza nem jött, hogy mit csinálunk, mondtuk, hogy rosszak voltunk, apu így letérdeltetett. Az apunak már az is rosszaság volt gyakorlatilag, ha egyszer nem volt úgy rend a szobában vagy valami. Tehát neki igazán nem apróbb indokkal, mert például látta, hogy mi lufiztunk az előszobában, mert a szekrényben nem volt semmi, direkt ott, hogy nem verhetünk le semmit, jött és kicsípte a lufinkat, hogy ne tudjunk játszani. Úgyhogy ő valamennyire ilyen téren egy gonosz ember, ha lehet ezt így mondani, mert tényleg végül is, a játékunkat tönkretette, azért hogy ne tudjunk ott lufizni."* Apja, miután leteszi a kocsit, a kocsimában kezdi meg a délutánt, s gyakran tér haza kapatosan, ilyenkor rövid fegyelmezés után alszik estig. A verés, büntetések nem hagynak különösen mély nyomokat, Veronka az élet részeként, természetes működésekként látja. Ami fájdalmas számára, hogy apja inkább a bátyját szerette: *"Mert ő volt a fiú. Annak ellenére, hogy neki csak a nevelt fia, nincs a nevén a tesókám. De ő jobban szerette a tesómat. Nagyon sokszor elvitte magával a kenyérgyári kocsival, hogy ment vidékre. Nagyon sokszor ment vele a tesóm, míg engem talán ha kétszer vitt el összesen, a tesómat meg ötszázhuszszor. Vagy például olyanba hogy bátyámnak vett egy magnót karácsonyi ajándékra, nekem meg egy vászonadrágot."* Egészében édesapjáról erősen negatív emlékeket őriz, mióta újraraházasodtak a szülők. A formaságok szintjén rendezték viszonyukat, valamelyest oldották egymás iránti haragjukat, de az apjával való kapcsolata tabutéma.

Veronka a foglalkozás hiánya és a szerény adottságok együttes hatására kétszeri évis-métlésre kényszerül (ötödik és hatodik osztályokban). *"Ötödikben megbuktam, de az nem a rossz jegyeim miatt volt. Egy ünnepély volt az iskolában, és szép ruhába kellett volna menni (valószínű iskolaavató, névadó), de ezt mi nem tudtuk és emiatt haza kellett menni átöltözni. Elkéretőztem az igazgatótól, aki bejött oroszórára és azt mondta, hogy aki arra lakik, mint én, azt elengedi velem átöltözni. A város másik végén laktunk, ezért elkéstünk, ami orosz tanárnőnknek (az igazgató-helyettesnek) nem tetszett, és ezért megbuktatott bennünket. A pótvizsgáról pedig nem kaptunk értesítőt. Hatodikban a történelem miatt buktam meg."* A hetedik-nyolcadik osztályt néhány évvel később, már dolgozók iskolájában végzi el, ahol a csoport egyik legjobbjá.

13 évesen kajakozni kezd, nagyon élvezi, nagyon jól is halad vele, már az első edzés után tehetségnek kiáltják ki. Sok sikerélményt szerez az új közegben, ám ennek gyorsan vége szakad. Ekkor a hatodikat járja másodszor, s szülei válása alapvetően megváltoztatja a családi körülményeket. A válásról nem szívesen beszél, annyit azonban megtudhatunk, hogy annak máig számon tartott oka a közte és apja közötti kapcsolat elmergesedése. Apja ittasan egyre gyakrabban molesztálja a serdülőkorba lépő – egyre sportosabb –

lányát, anyja pedig nem tud mit kezdeni e helyzettel: eleinte el sem hiszi, aztán Veronka szavait idézve „*elhitte, csak azt nem hitte el, hogy nem úgy ért hozzám, csak próbálkozott. Ő meg semmit nem szólt. Úgyhogy volt belőle egypár ügy. Az apu meg azzal jött, hogy mer' a bátyám piszkál, meg minden, holott nem igaz, hanem ő volt. Na mindegy, ilyen, ilyen lett belőle egy kis ügy, nem bírósági, csak családon belül, és anyu azt mondta, hogy akkor elvállik, és el is vált*”. Az utalások alapján úgy látszik, anyja csak a család hatására döntött a válás mellett, ma sem igazán tudni, valaha is elhitte-e lánya ártatlanságát e történetben – a családon belül a régmúlt ezen szelete tabu. Biztos viszont, hogy édesanyja sokáig őt hibáztatta a válás bekövetkeztéért, hiszen tulajdonképpen miatta vesztette el a férjét.

1986 tavaszán anyjával maradnak a lakásban ketten. Bátyja Székesfehérváron jár szakmunkásképzőbe (molnárnak tanul), kollégiumba költözik. Anyja fizetése nem elég háromjuk kiadásaihoz, Veronkának a tanulás is gyengébben megy, és mivel anyja hibásnak is tartja a kialakult helyzetért, így neki kell pénzt keresni, azaz dolgozni menni. Veronka számára minden megváltozik: az iskola, a kajakozás, a délutáni játék, azaz a gyermekkor itt véget ér. 1986 nyarán, a hatodik osztály befejezése után még nincs 14 éves, ezért munkakönyvet még nem kap, de anyja és az iskola engedélyével dolgozhat nyári munkán a városgazdálkodási vállalatnál, a kertészeti csoportnál mindeneként, fizetését pedig édesanyja nevére kapja. Aztán 1986. augusztus 21-én megkapja munkakönyvét, és hivatalosan is munkába állhat. Innentől gyakorlatilag nagykorú. Egy háztartásban él anyjával, de nincs szoros kapcsolat köztük, anyja tudat alatt még évekig lányát bünteti férje elvesztéséért. Veronka első munkahelyén nem marad sokáig: „*Az nagyon nehéz fizikai munka volt. Ott murvát kellett teríteni, meg minden ilyesmit (...) bementem a Patyolatba, hogy hátha ott könnyebb lesz. De mivel akkor fiatalkorú voltam, így azt mondta a főnöksasszony, hogy 1300 forintos havi fizetéssel vesz föl.*” A váltás miatt addigi 3000 forintos fizetése majd 60 %-al csökken, ez azonban nincs befolyással az életminőségére, anyjával ketten keresnek annyit, hogy abból még bátyjának iskoláztatására is futja. A Patyolatnál sem találja meg számítását, 150 centijével komoly gondot okoz egy-egy lepedő, paplanhuzat kirázása, annak mérete és súlya miatt egyaránt. Így otthagyja bő egy év után. Közben beiratkozik a dolgozók iskolájába, hogy befejezhesse az általánost, de mindezek mellett is marad ideje, hogy a közeli Székesfehérváron tanuló bátyját gyakran meglátogassa. Ezek a fehérvári délutánok jelentik gyermekora utolsó morzsáit, ekkor tud utoljára felszabadultan szórakozni. „*Szerzett tehát diákigazolványt, megcsinálta az én nevemre, satöbbi... És így gyakorlatilag akkoriba fillérekkért föl lehetett utazni. Meló után fölmentem, ő kijött ugye a suliból, kollégiumból, és este 8-ra ő hazament, kollégiumba ment, én meg hazajöttem. Úgyhogy mi... nekünk így a kapcsolatunk nem szakadt meg, mer' az is jó buli volt, hogy egész nap ott csavarogtunk Fehérváron. Beszélgettünk, elmondtuk, hogy mi van, minden. Úgyhogy bátyámmal mai napig nagyon jó kapcsolatom van.*”

Veronka a könnyebb munka reményében új munkahelyet keres, és talál is: 1988. február 2-től (még mindig nincs 16 éves!) a Dunai Vasmű Koks-, Olaj- és Szénelőkészítő Üzemében gondolja megtalálni számítását, mint szénlapátoló, mindezt enyhe csípőficcammal. Napi 12/24-ben, majd 24/48-ban dolgozik, utóbbit jobban bírja, itt már időnként lehet szundikálni egy kicsit. Úgy emlékszik vissza, hogy a szénlapátolás nem volt egy leányálom, az itt lehúzott bő évtized egészségileg végleg tönkretette. 3-4 ezer forintos fizetéssel kezdett, és 20-22 ezer forintot keresett, mikor otthagyta az állást, de így sem érte meg. Úgy emlékszik, nem a jóval magasabb fizetés volt a váltás oka, de vannak erre utaló jelek is: „*Anyukámnak ez a pénz sem volt elég, mint ahogyan ma sem. A fizetésem mindig odaadtam, és nem kaptam jóformán vissza semmit. Sokszor éheztem és a kolleganőim vettek nekem kaját, illetve adtak egy kis pénzt, hogy kaját tudjak ve... ööö magamnak venni. Úgyhogy*

anyukámnak gyakorlatilag semmi pénz nem volt elég, pedig a nap... a mai napig nem értem, hogy miért, hát nem ivott, jó dohányzott, de nem ivott, hogy most elköltse, meg nem ízé... Nem, nem tudta. Bár ő a mai napig nem tudja igazán beosztani a pénzt. Szóval ezt tudni kell, hogyha több pénze van, olyat is megvett, ami ami lehet, hogy majd jövőre kell, de idén nem kell. Eláll a szekrényben és akkor megvan, és kész. Szóval, az anyu alapjában ilyen." Ezen idézet melegsége is mutatja, hogy ma már semmi neheztelés nincs benne édesanyja felé, kölcsönösen megbocsátották egymás minden bűnét, hibáját az azóta eltelt években.

1987-89-ben „a hetedik és a nyolcadik osztályt jártam a dolgozók iskolájában, heti két alkalommal kellett menni, szerdán és pénteken. Hetedikben matematika második helyezett lettem, első nem volt, mert nem volt elég pontszáma senkinek. Nyolcadikban első lettem és oklevelet is kaptam. A tanulást nem vették olyan szigorúan, mint a többi iskolában, de nagyon jó volt, mert volt egészségtan, és megtanultuk az elsősegély alapjait. Ilyen irányban szerettem volna továbbtanulni, de erre aztán nem volt lehetőségem. Dolgozni muszájból jártam, mert anyunak fönt kellett tartani a lakást, a bátyám meg tanult". Így általános iskolai bizonyítványt szerzett, s hogy máig ez maradt legmagasabb iskolai végzettsége, annak legfőbb oka talán a közbejövő nagy szerelem.

„Volt egy osztálykirándulás, a hetedikesek a nyolcadikosokkal, két nyolcadik osztály volt, egy hetedikes, a Rám szakadékbá, ez az utolsó időben volt. És ott megismerkedtem a másik osztályból egy sráccal, akivel én elkezdtem akkor járni. Bár én még akkor nagyon fiatal voltam. És akkor mi gyakorlatilag elég sokáig együtt jártunk. Eljegyzés is lett a dologból. Úgyhogy mi azt, azt teljesen, azért mert fiatalok voltunk, teljesen komolyan gondoltuk. Úgyannyira, hogy én bevittem őt oda a Vasműbe is, és ott dolgozott velem, meg minden." Házasság végül nem lett a kapcsolatból, mert a fiú szülei régimódiak voltak, ártatlan leányt szerettek volna, s Veronka elvesztette ártatlanságát – nem önszántából. Még mindig csak 17 éves, amikor megerőszkolják, s vőlegénye családja ennek hatására hátrál ki a kapcsolatból. „Bár mi próbáltunk titokban azért még járni, de hát sajnos az apukája buszsofőr volt, úgyhogy mindenki ismerte őt is, meg az apukáját is. Ugye csak megmondták, hogy velem látták, és így... Ugye volt nekik balhé és én azt mondtam, hogy akkor hagyjuk az egészet, mert nem akartam, hogy a szüleivel a kapcsolata..."

A tragikus esemény (a szexuális erőszak) rövid és hosszú távú következményeit is csak nyomozni tudjuk. Veronka mentálisan nem megy tönkre, nem omlik össze az eset után, de kicsit megkeseredik, picit cinikussá válik, az eseményt pedig nagyon mély pincébe temeti el belül. Magát a tényt, hogy ez történt vele, ma már képes kimondani annak, akit közel enged magához, de részleteket soha senkinek nem ad ki. A tettesek személye sem tiszta, egy dunaújvárosi fiatalokból álló társaság tagjai, akiket személyesen is ismert. „Nekem volt ebből bírósági ügyem, anyukám nem is hitte el. Végül is a bíróságon kaptak 6 hónap felfüggesztettet. Na de utólag kiderült, hogy az egyiknek valami rokonja volt köztük [a bíróságon] és így, így nem kaptak igazán büntetést érte. Úgyhogy megúszták az egészet. Én meg, mert megfenyegettek, hogy akármikor elkapnak, agyonvernek, meg ilyenek... Úgyhogy volt is, hogy elkaptak és megverték. De volt olyan is, hogy megláttam a buszról a ház előtt, és haza se mentem. Szóval volt, hogy én utcán töltöttem emiatt... ilyen-olyan szórakozóhelyeken a... az éjszakát, ami nyitva volt, hogy ne kelljen hazamennem. És ebből is volt vita persze reggel, hogy hol voltál, mért nem jöttél haza, meg minden, és mikor én mondtam, hogy hát ezért, biztos kitaláltam, meg minden. Szóval ott anyukámmal eléggé megromlott a kapcsolatom." Veronka néhány hónappal felnőtté válása előtt elköltözik anyjától. Mivel még fiatalkorú, munkásszállóra nem mehet, ezért néhány hónapig albérletet fizet, aztán rövid időre hazamegy. Az újabb (azóta utolsó) elköltözést nem csak az édesanyjával kialakult hűvös viszony teszi szükségessé, hanem anyja élettársaival sem jön ki: egyikük molesztálja, a másiknak csak útban van. Végül 1990-ben, 18 évesen a papírgyár munkásszállójára költözik. Addigra már a serdülő kis-

lány végleg felnőtté válik. Szabadideje csak úgy eltelik, szórakozni sosem jár el, „a munka volt a hobbi és a szórakozás”.

Megválaszolni aligha leszünk képesek, mégis érvényes a kérdés, hogy miért vált Veronka több ízben is szexuális visszaélések áldozatává már tizenévesen? Tudjuk, hogy az erőszakon túl édesanyja aktuális párjai közül (legkevesebb) ketten is – köztük vér szerinti apja – molesztálták, s azóta is kellett már megvédenie magát hasonló szituációban. A konkrét esetek elemzésére adathiány miatt nem vállalkozunk, azonban gyaníthatóan szerepet játszottak a következők: a kedves, állandóan izgó-mozgó kislány mellmérete (nem vicc!), cserfessége, esetleges (ma is gyakran használt) kétértelmű viccei, apró provokációi, melyek sok férfinak okoztak fejtörést (még ma is). Édesanyját – általunk csak utalásokból ismert – életvitele, feltételezhető társfüggősége a szülők különélése alatt sok méltatlan kapcsolatba sodorta, általában nem csak fizikális értelemben erősebb férfiak mellé. (Veronka édesanyja körülbelül 150 centiméter magas, ma alig 40 kiló, és ennyi volt akkor is. Az egészségesnél erősebb tekintélytisztelete már az első találkozásunkkor feltűnt.)

Veronkát a kellemetlen élmények nem tették férfigyűlölővé, munkásszállóra való költözése után néhány héttel megismeri és megszereti Józsit, és el is csalja a vasgyárba dolgozni (előtte karbantartó volt a papírgyárban). Az átlagos, rendes embernek látszó Józsihoz fűződő kapcsolatnak nem kis pikantériát ad a következő vallomás: „Kiderült, hogy az én exférjem [Józsi], az ismerte az anyukámat. Mert még amikor anyukám egyedül volt, ő járt ilyen társas klubokba, ismerkedési est klubba. És ott a Józsi, az én férjem, ő volt egy ilyen vele, és állítólag voltak is fönt nálunk. Úgyhogy mi már valahogy ismertük egymást, de mégse úgy, hogy izé, csak látásból. Nem, ugye mi nem, mi a tesómmal úgy nem foglalkoztunk [anyja pasiügyeivel], meg hát tesóm igazán csak hétvégén volt otthon, ő kollégista volt Fehérváron. Mi nem foglalkoztunk, hogy anyu most kivel jön föl, csak mindig valaki jött, meghívta kávéra, beszélgettek, ez-az. És azt láttuk, hogy egy-két ember marad, vagy többen vannak fönn, táncolnak, beszélgetnek, elmennek. Úgyhogy, persze, volt fönt a Józsi, csak hát akkor semmi nem volt, köszöntünk, oszt otthagytuk.”

1991 márciusában rövid ismeretség után összeköltöznek, Józsi egyik barátja kiad egy szobát nekik, aztán gyorsan jön egy nem várt esemény: Veronka terhes lesz. „Kevesebb ideig volt hatásos a fogamzásgátló, mint ahogy azt az orvos mondta”. Gyorsan, még a szülés előtt, 1991 novemberében Túrkevéen házasodnak össze „szülői nyomásra, mivel ha jön a gyerek, össze kell házasodni”. Közben lakásért folyamodik a gyárban, sikerrel. Vállalati kölcsönből vesznek egy parasztházat a Fejér megyei P. faluban, „kétszobás, nagyon nagy konyha, ki spádz, kis fürdőrésszel, egy 200 négyszögöles telekkel egy kis házat. Saját fűtő kút volt.” 1992 februárjában született meg fia, Joci. Veronkáék ekkor friss házások saját házzal, egész jó fizetéssel, pici babával, minden adott tehát a boldog együtt megöregedéshez. A boldogság viszont – mint minden csoda – három napig tart. Joci születése után három nappal Józsi vallomást tesz: ő tulajdonképpen homoszexuális, nem kíván házasságban élni. „Hát én, én igazán végiggondoltam, hogy a terhességem alatt, illetve arra gondoltam, hogy félti a babát, meg félt engem és azért nem akar velem lenni. Gyakorlatilag arra nem gondoltam, hogy azért nem, mert hogy nem a lányokat, hanem a fiúkat szereti. És mikor ugye ezt három napos gyerekkel ott közölte, hogy na most akkor mi az úristent csináljak, hova menjek. Hát gyakorlatilag sehova nem tudtam menni ugye.” Rövid időre albrétbe menekül, aztán visszatér férjéhez, megbeszélik, hogy fenntartják a látszatot. Veronkát a szülés után nyolc hónappal, 1992 októberétől visszahívják a gyárba dolgozni, „mivel a gyeseből nem vonhatták a kölcsönt”. Férjével hat évet töltenek együtt még titkosan nyitott kapcsolatban, mindketten két műszakban dolgoznak, mindketten részt vállalnak a gyerekkel kapcsolatos feladatokból, de az amúgy üres látszatkapcsolat is tud rosszabbra fordulni: „Azt tudni kell, ő [Józsi] józan

hülye volt. Tehát azt úgy kell elképzelni, hogy nem ivott, de pillanatokat alatt fölkapta a cukrot és képes volt összetörni, ami keze ügyébe volt mindent, meg elkezdett csapkodni. És, és nagyon sokszor, mikor, mikor hazavitte a gyereket, a gyerek lassan ette meg a levest, kékre-zöldre verte érte. Vagy az udvarba csinált neki homokot, kiszórta a homokot, kékre-zöldre verte. Nagyon sokszor verte igazán ok nélkül úgy meg a gyereket, hogy kék-zöld volt, és sokszor én nem tudtam meg csak két nap múlva, mikor épp szabadnapos voltam, és mentem a bölcsibe a gyerekért, és szóltak, vagy az oviba. És akkor közbe ugye jöttek ezek a gondok, én mondtam neki, ha ezt így csinálja előbb elválok, itt hagyom, meg mit tudom én mi... Akkor engem meg akart fojtani, meg ilyenek. Közben a bátyám elvált, visszaköltözött anyukámhoz. Na most az anyunak, ugye mivel ők külön voltak aputól akkor még, volt egy élettársa, és ő közölte vele, hogy válasszon, hogy vagy a fia, vagy ő. És az anyukám az élettársát választotta, a Janit, és a bátyámnak azt mondta, hogy menjen el. Szegény télvíz közepén jött ki, 20 kilométert gyalog, mert még annyi pénzt sem adott anyám neki, hogy kijöjjön P.-be hozzánk. És gyakorlatilag ő ki, kigyalogolt Dunaújvárosból P.-be hozzánk és ott, ott lakott a fiammal a kisházában. Na ő mondta meg a férjemnek, hogy ha megtudja még egyszer, kezdet mer rám emelni, akkor megöli. Na ne tud meg, hogy mennyivel könnyebb lett az életem, hogy nem merte megtenni. De hát tudom, akkor a tesóm biztos meg is tette volna, értem főleg."

A fizikai bántalmazástól így megszabadul, és a cseppet sem ideális család együtt marad 1998-ig, minden félben folyamatosan növekvő feszültséggel. A férj részt vállal a gyerek neveléséből, de nincs türelme, Joci hiperaktivitása miatt állandó figyelmet igényel, apja pedig képtelen erre. Veronka a válás mellett dönt, „de a férjem nem akart elköltözni, azt mondta inkább ránk gyűjtja a házat. Ekkor otthagytam neki a házat és a gyár ráterhelte a tartozást”. A gyárba sem ment be többet.

A megromlott házasság, a két férfi egy lakásban, és a város maga is kényelmetlen-né lett. Az új élet reménye 1998 júniusában Pestre hozza a testvéreket. Talán innentől datálható hajléktalanságuk. A Komp Hotelbe költöznek, a szállódíjat bátyja segélyéből fizetik, Veronkának önálló jövedelme nincs. „1998 júliusa végén Százhalombattán egy lovas iskolában kaptunk állást és szobát. 1998 szeptemberében szüleink elhatározták, hogy újra összeházasodnak. Az esküvőre csak egyikünk tudott elmenni, mert a munkából csak egyikünket engedték el, bátyámat és fiamat küldtem el. Szeptember 15-én értek vissza azzal a hírrel, hogy a szüleink szeretettel várnak haza. Másnap szó nélkül otthagytuk a lovardát és hazautaztunk. A tesóm kisebb hazugsága volt ez, hogy szeretettel várnak haza, mert látta, hogy nehezen bírom a munkát a lovardában és emiatt mondta ezt, közben ő le is lépett. Apu közölte velem, hogy ott nem maradhatunk, menjünk vissza a férjemhez és közölte, hogy a cuccaim október 1-ig maradhatnak és utána kidobja.” Bátyja taktikája kudarcot vall, odalesz a munka is, oda a szállás is. Veronka nem megy vissza férjéhez, inkább az utcát választja. Jocit befogadja sógornője, ő éjszaka a Kisvirág étterem-sörözőben dolgozik, a nappalokat pedig egy játszótéren tölti, ott egy kicsit tud aludni is. Az étterem nem ad fizetést az első hét után, így otthagyja. Amikor sógornője jelzi, hogy elég már Jociból, még mindig van egy hét az első segélyig. Már szeptember közepe van, a fiút Százhalombattán már kivette az iskolából, de Dunaújvárosban még nem tudta beíratni sehova sem, a város pedig nem hajlandó befogadni – talán betegsége miatt. Egy ismerős pincéjében vészelik át a pénztelen hetet, aztán felveszi a segélyt, és másnap felszállnak egy Pestre tartó buszra. „Október 2-án kaptam meg az első munkanélküli segélyt, és 3-án följöttek Pestre megnézni egy albérletet és itt is maradtunk. Beíratam a Jocit a Wangler Valdemár általános iskolába Újpesten. Aztán még októberben visszamentem Dunaújvárosba, hogy beadjam a válpert, de a férjem nem akart válni, mert el akarta venni a gyereket (...) És akkor gyakorlatilag el is váltunk. A bírónő megmondta neki, hogy ha, mivel elismerte, hogy övé a gyerek, hogy ha 18 éves koráig nem látja, akkor is köteles fizetni addig, amíg tanul, illetve 18 éves nem lesz. Na

most ez akkor jól hangzott, havi 4000-et kellett volna fizetni, de most már több mint 9 éve egy forintot nem fizet.”

Veronka 1998 októbere óta él a fővárosban. A még otthon kinézett albérlet megfelelőnek bizonyul, már az első éjszaka ott maradhatnak. „Kétszobás lakásban az egyik szobát kiadta a tulaj. És oda beköltöztünk. Én azt hittem, hogy hú de jó, a gyereknek lesz hamar iskolája, minden. Hát igen, csak ez se volt. Nekem jó lett volna, csak a tulaj ki akart kezdeni velem. És, és én kidobtam így szilveszter előtt, előszilvesztert tartottak és berúgott, és kidobtam a szobából. De mivel közölte, ha nem leszek jóba vele, akkor reggel mehetünk oda, ahova akarunk. Gyakorlatilag kiürítette az albérletet és kidobott a lakásból így december végén. És akkor... akkor volt az, hogy egy éjszakát töltöttem a, gyakorlatilag megint a gyerekekkel így a buszokon, villamosokon. (...) Ugye akkor én nem értettem se villamoshoz, semmi. És jött a villamos, fölszálltam, hát annyit tudtam, hogy merre van a Blaha, meg mi a körúton laktunk, arrafelé megy, jó, fölszálltunk rá, igen ám, csak hogy az ilyen garázsmenet volt, hogy valahol elkanyarodik, én meg nem értettem, hogy mi a garázsmenet és nyugodtan ott ültem. És mikor elkanyarodott, én rádöbbsentem hát nem arra van, hova a picsába visz engem. Ült 3-4 ember a villamoson, de hol a vég, és valahol megállt a villamos, kinyitotta az ajtót, én gyorsan leugrottam, de a Joci már nem tudott leugrani, a gyerek fönnmaradt a villamoson, én meg rohantam a villamos mellett, rugdaltam az ajtót, hogy nyissa ki, mert fönt van a gyerek, a gyerek meg torkaszakadtából üvöltött. Mert ugye, ő meg hogy ottmaradt. Valahol csak meg kellett állnia és levettem a gyereket. Volt ilyen élmény is. (...) Az volt a legelső a Jocinak amit mondtam, hogy akármilyen járművön ott marad, a következő megállónál szálljon le, ha ég és föld szakad, akkor is várjon meg és maradjon ott.”

Az első utcán töltött éjszakát nem követte a második – és azóta sem volt ilyen. „És akkor jött, hogy találtam egy ilyen hirdetést a buszon, hogy Menhely Alapítvány. És én föl hívtam és akkor mondtam, hogy itt vagyok egy gyerekekkel, satöbbi, satöbbi. És ők mondták, hogy a Dózsa György út 152-ben van egy gyermek és anyaotthon, ahova be tudunk menni éjszakára aludni, meg mit tudom én mi. Na így kerültem én gyermek és anyaotthonba, ahol azt hiszem, egy évet... másfél évet... nem is tudom mennyit laktam. Voltam az alsó részen, ami abból állt, hogy tényleg csak éjszakára mentünk be, de voltam a felső, a fizetős részén, ahol már napközben is bent maradhattunk. Közben az én bátyám is följött Pestre, mer’ azt mondta, hogy nélküle, vagy mi, egyedül ne jöjjetek föl, és följött Pestre. Ő meg a gyermek és anyaotthon mögött a férfi fapadon aludt. És mindig látták, hogy viszek a tesómnak enni, kimosom neki a ruháját, tisztán járunk, meg minden, ott a fiúk. És ott ismertem meg én egy urat, egy Imre nevű etnikai kisebbséget, aki megkérdezte, hogy nem-e akarom a Fedél Nélkül újságját terjeszteni. És izé gyakorlatilag 11 éve így kezdődött nekem az újsággal, a Fedél Nélkül újsággal az ismeretségem, illetve az Ungi Tiborékkal. Mert behozott ide, meglett az engedélyem, közben verseket írogattam.” A Fedél Nélkül (így annak kiadója, a Menhely Alapítvány) máig állandó helyszíne életének, sőt ma már fia, sőt édesanyja is az utcalap regisztrált terjesztője.

Még az anyaotthonban él, amikor társkereső levelezés révén kapcsolatba kerül Lászlóval, a taxissal, és hozzá költözik még az ezredforduló előtt. A rendezett viszonyok közt élő férfi két szobás lakása megfelelő tér volt mindhármójuknak, a kapcsolat jó lehetőséget kínált, de László sem volt hibátlan, nem volt elég férfi. „Megismerkedtem egy taxis úrral. Jó is lett volna, mert aranyos volt, csak hát éjjel-nappal dolgozott, szinte nem is találkoztunk, csak két-három órára. Hazaért, aludt pár órát, és ment is vissza dolgozni. Alig láttuk egymást, valahol talán ezért ment szét a kapcsolatunk, meg azért is, mert nem volt őszinte. Mikor elkezdtünk időzjelbe levelezgetni, meg találkozgatni, nekem azt mondta, hogy 42 éves, holott akkor már 51 volt. Nagy korkülönbség volt köztünk. Igazából én később tudtam meg, és pont ez bántott, hogy már az elején nem volt őszinte, holott ha őszinte, akkor máshogy fogom föl. Tényleg nagyon rendes, meg aranyos volt hozzánk. Nem kellett rezsit fizetni, tudtam félretenni, több mint egy év után hagytam

én ott. Akkor mondtam azt, hogy elég volt, hogy tényleg nem megyünk sehová együtt, tényleg csak cseléd voltam, mostam, főztem, takarítottam. Más nem és akkor nekem ebből elég volt..."

Az egy év alatt félretett pénzét Cinkotán egy idős házaspár családi házának bővítésébe fekteti. Külön bejáratú, másfél szobás otthont teremt csonka családjának, a piaci viszonyokhoz képest nagyon olcsón jut saját ingatlanrészhez. Azaz jutott volna: *„Felépült a lakás, benne laktunk 3 napja. Kijött egy úr, és kiderült, hogy az egész el volt már öt éve adva. Volt rajta még egy két szobás lakás, ahol egy idős bácsi meg néni lakott, az egész el volt már adva. Ők ott haszonélvezeti joggal maradhattak, amíg élnek. A néni meg a bácsi elfelejtette közölni, és akkor tudtuk meg, mikor kijött és mondta, ha feljelent minket, nagyon ráfázunk, hogy jogtalanul beépítettük az ő területét. (...) Idézőjelbe az egy éves díj bele lett töltve, és az egész elúszott, így a második lakás úszott el.”*

2001-et írunk, amikor „elúszik a második lakás”, újra az utca fenyegeti őket, ráadásul Jocit már a második iskola veti ki magából – viszont van végre egy férfi, aki férfi. Sándorral az utcalap szerkesztőségében ismerkednek össze, mindketten terjesztői és szerzői is a lapnak (akkor is, ma is). Amikor el kell hagyják a cinkotai házat, szorosabbra fonják a szálakat. Összeköltöznek előbb Sanyi albérletébe, aztán együtt új lakást keresnek, s kisebb megszakításokkal 2005-ig élnek együtt. *„[Sanyival] idézőjelbe se veled – se nélküled kapcsolatom volt, azért idézőjelbe, mert nem volt ő rossz ember, csak ha ivott, agresszív volt. Volt olyan, hogy félévente szétmentünk ez miatt. És akkor egy-két hónap múlva megint kibéköltünk. Négy évig ment a se veled – se nélküled kapcsolat. Együtt laktunk albérletben, három helyen. Volt olyan hely, ahol meghaltak, és rokonok el akarták adni, volt olyan, hogy építkezni akartak azon a telken, és inkább eladták, ahol laktunk. A harmadik albérlet gyakorlatilag mért szűnt meg, ja mert ott meg elkezdte terjeszteni rólam, hogy rákos vagyok, menthetetlen beteg - ott a faluban. Kiderült, hogy két hónapja nem dolgozott, nekem azt mondta, hogy nem kapott fizetést, nem fizetett a főnök, meg ilyenek. Akkor mondtam, hogy menjen el. Majd én ott leszek egyedül. Csak odament egy utcával arrébb lakni, az se volt megoldás, gyakorlatilag én jöttem el onnan. Elég volt, végleg. Feladtam egy hirdetést, hogy lakást keresek egyedül, gyerekkel, meghalt a tulajdonos és ki akarnak utcára tenni. Hál' istennek hamar találtam magunknak egy kis lakást, egy 39 négyzetméteres lakást a XVIII. kerületben, amit már önállóan fizettem a fiammal, és ott laktunk elég sokáig.”* Tehát 2005-ben még rendszeres jövedelem nélkül, a Fedél Nélkül terjesztésével megkeresett pénzen lakást bérel és (hiperaktív) gyermeket nevel. Igen, valóban az egyik legeredményesebb terjesztője a lapnak.

A Pesten töltött évek alatt, a távolság és a keserű múlt ellenére sem szakad el családjától. Édesanyjával újra szorossá válik kapcsolata, már a Pestre költözése utáni évben is hazalátogat Jocival, azóta pedig évente többször is, ilyenkor egy-egy hétvégét, nyáron több napot is együtt töltenek. Sőt, egészen 2001-ig ex-férfjét is rábírja, hogy maradjon kapcsolatban fiával: *„Évente jött a gyerekekhez, de akkor is úgy, hogy én fizettem neki az útiköltséget, meg meghívtam ebédre, tehát gyakorlatilag a 4000 forint [gyermektartás]-ból ilyen 1200-1400 maradt, a többi ráköltöttem, hogy jöjjön el a fiához. És akkor egyszer, nem tudom én, 9 éves volt már akkor a Joci, mikor lent voltunk anyukámnál a... húsvétkor. Nekem közben lett egy párom, és vele mentünk el, és én föl hívtam az Egresit, ha gondolod, itt a Joci, elmehettek vele húsvétozni. Na el is vitte elvileg az Egresi, (...) és 10 perc múlva visszavitte, hogy basszam meg a kölyköt, ő többet nem vigyáz rá, és ő nem viszi el többet, neki elege volt. Azóta nem is láttuk. De ez azért volt, mert a második dolog, amit én itt Pesten megtanítottam a Jocinak, hogy... Ő hiperaktív, tehát neki nem lehet azt mondani, na itt jössz, mint a kiskutyám és fogod anyuci kezét, hanem megtanítottam neki azt, hogy elmegy a kereszteződésig, vagy az útig, vagy ameddig lát engem, odáig elrohanhat, ott megáll, ha már odaértem mehet tovább. Ha kereszteződés van, vagy úttest, megoár, átmegyünk, szaladhat tovább. Na igen, ő ugye ehhez volt szokva és amikor ilyen, az Egresi oda föl jött, hát ugye*

leérték, szaladt volna, indultak a pincesor felé, szaladt volna amarra, és hát ugye az Egresi üvöltöztött vele, ő meg szart rá, hát majd megállok a kereszteződésnél, megvárom apámat meg minden. Hát ő fölkapta a cukrot, úgyhogy 10 perc múlva elege lett belőle, hogy ennek a gyerekeknek nem lehet parancsolni, mer' ez csak szalad, meg izé, hozé. Hát jól van. Gyakorlatilag meg is szakadt vele a kapcsolat hál' istennek."

Közben új albérletet kénytelen keresni, ami persze kicsit többbe kerül, és most már komoly veszélybe kerül az önállósága, egyre nehezebben teremti elő a kettejük életéhez szükséges pénzt. Joci növekedtében egyre több anyagi ráfordítást igényel, ráadásul évről évre új iskolába kénytelen beíratni, végül hetedikos korában sikerül a speciálisan neki rendelt iskolát megtalálni, élete legkeserűbb döntésének meghozatalával. *"Volt olyan is, hogy én mondtam, hogy nem bírom az albérletet is meg a gyereket is, azt mondtam, hogy odaadom nevelőszülőknak a gyereket. Kiderült, hogy el kell vinnem a gyereket, hogy megismerje a nevelőszülőt. Egy nő lett volna, aki elvitte volna több száz kilométerre Pesttől. Akkor láttam volna a gyereket, amikor ő megengedi, gyakorlatilag libapásztornak akarta volna a fiamat. Széttéptem a papírt, mondtam, hogy én nem megszabadulni akarok a gyerektől, csak a gyerek tanköteles, és nem bírom taníttatni is meg albérletet is fizetni. És akkor nagyon aranyos volt a hölgy, mert bement a gyerekért, kihozta a gyereket, és akkor megsúgta, hogy van egy ilyen iskola Vasadon. Ahol ilyen gyerekeket tanítanak. Ott tanult két évig, aztán bezárták az iskolát. Úgyhogy a 8 év általános iskola nagyon kegyetlen, nagyon nehéz volt. Mind a kettőnk számára idegölő volt, de most már nagyobb, középiskolás. Van annyi esze, hogy tényleg magának tanul, hál' istennek, akarja is és csinálja is. Azt mondta, ha visszaíratom a régi iskolájába, akkor bejár. Visszaíratam, elvileg bejár. Van egy ilyen kedvezménye, hogy nem kell neki bejárni, csak a második órától, mert a busz miatt nem érne oda időben. Bejár, tanul, megy is neki, szereti az iskolát."* – mesélte Veronka még 2009 végén, pedig mindez akkor már alig volt igaz. Joci 2009-től Dunaújvárosba jár, eleinte szakácsnak tanult a szakmunkásképzőben, de a kezdeti lendület gyorsan elillant: gyermekkori hiperaktivitását ugyan kinőtte, de nem lett szabálykövető, a városban főként a régi cimborák miatt érzi jól magát. Sok időt tölt velük, így a suliból sokat hiányzik, anyja aláírását ugyanúgy hamisítja, mint anyja a nagyitét hajdanán, és hasonlóan nagy tapasztalattal csúszik ki a számonkérések elől is. Veronka sokszor csak akkor értesül az eseményekről, amikor már rég késő. Jelenleg (2010 szeptemberében) nem tudjuk pontosan, hogy a 18 éves Joci hányadikba jár (kilencedik? tizedik?), sem azt, hogy milyen szakon tanul – talán kőművesnek.

Veronka 2008 őszén ismét költözni kényszerül, és Kelenföldön talál egy kilencedik emeleti másfél szobás panellakást elfogadható áron. Szociális járadéka, a családi pótlék, és a lapterjesztés mellett már 24 hónapja lakhatási támogatás segíti számlái kifizetésében, 2010 tavaszától pedig egy új élettárs is. Tamás csendes, jószándékú melósember, aki jó képességekkel, de az őt ért sérelmek hatására ambícióktól mentesen éli életét. 14 évvel idősebb Veronkánál, lassan egy évtizede rokkantnyugdíjas, jelenleg egy étterem konyháján segít ki napi négy órában, a nap többi részét pedig (délutántól reggelig) ágyban tölti alvással, melyet kora este egy-egy órára megszakít. Ilyenkor tévét néz, vagy számítógépeket szerel. Depressziójától nem tud megszabadulni. A kapcsolatot nem (csak) a magával ragadó, sodró szerelem szülte, hanem értelmes gazdasági megfontolások is szerepet játszottak, amikor Veronkával élettársi kapcsolat mellett döntöttek. Azonban Tibor aktivitásának teljes hiánya Veronkában is egyre erősebb hiányérzetet kelt. Zavarja, hogy szinte sosem megy vele Dunaújvárosba, ahova havonta két alkalommal látogat el, de még pihenni sem tudja elcsalni, így jelenleg egyedül tervezi mini-nyaralását (néhány napot az újvárosi fürdő- és wellness-központban). *"Nem fog érdekelni, bedobálom a cuccomat, mert az anyukám ahol lakik, Dunaújvárosban, ott most ugye van egy ilyen wellnesses szolgáltatás*

termál, hát nem termálvíz, mert csak az egyik medencéje termálvíz, a többi rendes meleg vizes fürdő. De van benne szauna, akkor gőzfürdő, meg pihenőkabin, meg mindenféle ilyesmi és ezerötszáz forint a napijegy, tehát még az se olyan húzós, s reggeltől estig ott lehetsz. S én jó múltkor, még azt hiszem húsvét előtt... nem mert február előtt voltam, mert mióta együtt vagyok a Tomival nem voltam. Akkor voltam, s az olyan jó volt, egyik nap lementem s elkirándultam Dunaújvárosban, másik nap elmentem ebbe a szaunába, s este hazajöttem, s az olyan jó volt, feltöltötte az embert, mert kikapcsolódott. Most tartok ott, hogy ezt így muszáj."

Veronkával 2004 első felében ismerkedtünk meg, amikor az utcalap vezetését átvettém. Alapvetően vidám, de sokszor mérges fiatalasszonynak látszott, aki nagyon komolyan veszi munkáját, és stabilan a legeredményesebb 20 terjesztő közt tartja magát. Veronka és a lap kapcsolatának szorosabbá válása a Kiemelt Terjesztői mintacsoport megalakulásához köthető. A 2005 augusztusában művi úton létrehozott közösségnek alapító tagja volt, sőt ő lett a „csiriz”. A csoportfoglalkozásokon gyorsan a legaktívabb taggá vált, kezügyessége átlag feletti, gyakorlatilag minden játékot imádott a tábla- és kártyajátékoktól a fociig, minden foglalkozáson pontosan megjelent, és mindenben segített. Mindezt jó kedéllyel. Esetkezelő szociális munkásával viszont csak lassan alakult ki szoros kapcsolata, a kiemelt státuszért elvárt együttműködést eleinte csak a minimum szinten teljesítette, végül egy közös ügy (2005 végén sikerül nyugdíjszerű ellátáshoz jutatni), de főként a kiemelt terjesztői klubok alatt szerzett közös élmények megnyitották a kapukat, és a második év végén már személyes jellegű kérdésekre is őszintén válaszolt. Amikor 2008. január elsején véget ért pályázati programunk, és korábbi szociális munkása átadta az esetét, már igazán könnyű dolgom volt.

Veronka az egyik első terjesztőnk volt, akit önkéntesként és bevont hajléktalanként is alkalmaztunk 2008 januárjától a Fedél Nélkül körül. Azóta hetente ad ügyeletet melegedőnkben, ahol terjesztőtársai engedélyeit pótolja, illetve segíti őket ügyes-bajos dolgaikban, ha kell, tanáccsal, ha kell, tettekkel is. Ilyenkor tehát ő viszi a rezsimet a szerkesztőségi melegedőben. Mára már saját ügyfélköre lett, azóta folyamatosan próbáljuk a határokat megtartani, és ma már viszonylagos magabiztossággal képes megállapítani, ha egy-egy terjesztő problémáján nem tud segíteni. Szintén heti rendszerességgel – az utcalapot előállító nyomda alkalmazottjaként – ő adja melegedőnkben az utcalap példányait a többi lapárusnak, azaz vezeti az elektronikus nyilvántartást, készpénzt kezel, és precízen elszámol vele, utcai ellenőrként pedig terjesztőtársai munkavégzését is felügyeli. 2010 nyarától pedig sikeresen ment át a Menhely Alapítvány szűrőjén is, így ő az első hajléktalan személy, akinek az alapítvány megengedte, hogy a délutáni ételosztásban segíthessen (összesen még három terjesztőnket sikerült a rendszerbe csalni). A 2006-ban alapított „Az Év Terjesztője” díjat, melyet regisztrált terjesztőink szavazatai alapján adunk át, 2009-ig zsinórban négyszer nyerte el, tehát még a melegedőnkben betöltött pozíciója sem tudta tönkretenni népszerűségét. De erről lássuk saját szavait: „A Pesten töltött 11 év alatt újságozok, lapterjesztő lettem, illetve lettem ezáltal az év terjesztője, háromszoros év terjesztője [2010-ben már négyszeres]. A többi terjesztőnk szavazata alapján nyertem ezt a díjat, hogy ki a legjobb lapterjesztő, és ők rám szavaztak. Annak idején, amikor kiderült, hogy lesz ilyen év terjesztője díj, nagyon sokat segitettem, akinek tudtam, hogy tudjon terjesztetni. Bármilyen magánjellegű gonddal oda tudtak hozzám jönni, én elég sokat segitettem nekik, közben az Equal-programmal kiemelt terjesztő lehetett pár ember, abból én voltam talán a második kiemelt terjesztő, akinek azt mondták, hogy én legyek. Jelenleg hivatalosan kb. 23-an vagyunk kiemelt terjesztők. Abból áll igazán, hogy havonta egyszer összejön ez a társaság, el szoktunk járni kirándulni, el szoktunk utazni. Volt, hogy külföldre, kétszer is. Nagyon nagy élmény volt, nem gondoltam volna, hogy hajléktalanként fogok kijutni, és azért is, mert elvihettem a nagy

fiamat, ő is legalább kinn volt velünk. A második bécsi úton meg anyukámat vihettem el, az is egy nagy élmény volt. Volt még egy nagyon nagy élményünk, Horvátország, két napos út volt. Az volt az Equal-program utolsó lehetősége, illetve a megmaradt pénz, amit év végén, így október 3-án tudtunk elmenni erre a kirándulásra. Ez a csapat, a kiemelt terjesztői klub a mai napig működik, csináljuk, segítjük egymást. Körülbelül 8 hónapja [2008 eleje] a főnökség mondta, hogy keddre meg szerdára kellene beülni ügyeletesnek, mert ők máshol is dolgoznak. Mondtam, hogy nagyon szívesen bejövök, kedden vagy szerdán ügyeletes vagyok, ami azt jelenti, hogy a meglévő terjesztők engedélyét ki tudom adni, pótolni tudom, ha elhagyták vagy lejárt. Új terjesztőket nem vehetek fel, nekik időpontot szoktam adni. Annyira megbízik bennem a főnökség, hogy ezt így rám ruházta. Jött egy olyan lehetőség, hogy a nyomdánál a lapkiadásnál lehet dolgozni, szimpatikus voltam nekik és megkértek, hogy nincs-e kedvem heti egyszer-kétszer bejönni, és kapok, ha benn vagyok, 1800 forintot. Ha gondolom, ő nagyon szívesen átadja, mert akkor neki az a napja szabad. Beletanultam, most már ezt is csinálom egy ideje. Nagyon szeretem csinálni, tényleg örömmel jövök be. Az egyik nap lát, hogy ügyelek, a másik nap lát, hogy újságot adok ki, és akkor kérdezik, hogy miért nem adok kitűzőt. Nem tudom beléjük verni, hogy én ilyenkor nem szociális munkásként dolgozom, hanem mint az újság embere. Vannak olyan terjesztők, aki szisztematikusan nem érti meg, és csak akarja, de azért elég jól tudom kezelni a helyzetet, nem volt gond. (...) Körülbelül négy hónapja kaptam azt a címet is, hogy utcai ellenőr lehetek. A többi terjesztőtársamat ellenőrizhetem, bárhol, bármikor. Van egy fényképes, hivatalos engedélyem. Ellenőrizhetem a bármelyik kollegát, hogy milyen állapotban terjeszti az újságot. Van-e érvényes kitűzője, és ott terjeszti-e az újságot, ahova szól az engedélye. Már nem egyszer, nem kétszer, ugye bárhol végigmegyek, volt már, hogy lejárt a kitűző. Általában szoktam nekik egy hetet adni, de volt olyan, hogy mondtam: nem kell többet terjeszteni és aztán két hét múlva bekullogott, hogy újra terjeszteni akar. Volt olyan is, aki eleve koldult a lapunkkal egy nagyon forgalmas helyen, szóltam, hogy mutassa az engedélyét, közölte, hogy nincs. Közölte, hogy akkor lap sincs, mert engedély nélkül nem lehet csinálni. Mondtam, hogy be lehet jönni, és megcsináltatni az engedélyét. Mondta, hogy engem biztos valaki hozzá küldött, mert nézzem meg, más is koldul. Mondtam, hogy engem nem érdekel más hogy koldul, az a lényeg, hogy a mi lapunkkal koldul. Végül is jó volt, mert ez volt pénteken, és hétfőn bejött az úr megcsinálni az engedélyét, most már ő is hivatalos terjesztő. De volt olyan is, hogy a kutyát akarták rám uszítani, mert megkérdeztem van-e engedélye. (...) Összességében nagyon szeretem a mostani munkámat."

A 2009 augusztusában alakult „A Város Mindenkié” (AVM) hajléktalan érdekvédelmi csoportnak – néhány más terjesztőnk mellett – Veronka alapító tagja, ezen belül a lakhatási és a pénzügyi munkacsoportok aktivistája. Az amerikai mintára szerveződött csoport demokratikus működése, tevékenysége nagyon tetszik neki, örül a közegnek is, hogy együtt dolgozhat eddig ismeretlen hajléktalan és nem hajléktalan emberekkel, örül, hogy a csoport komoly aktivitást mutat, így mindig van mit tenni, mindig van következő akció, ahol emberek lakhatásáért harcolhatnak. A csoport első éve valóban meggyőző mérleggel zárt, a főváros majd minden kerületében megmutatták magukat egy-egy kisebb akcióval, szemetet szedtek, performance keretében kifestették a polgármestert, élőfalat vontak egy kilakoltatásra ítélt család lakása elé, jelképesen befalazták az önkormányzat bejáratát, jogi kisokost adtak ki hajléktalanoknak... Az akciókról pedig rendre beszámolt a média, olykor címlapon.

„[2009] Augusztus nyolcadikán indult egy projekt úgy, hogy ő... négy hajléktalan aktivista Amerikából itt volt. A PTH [Picture the Homeless], s megtanította a magyarokat egy három napos képzésen, hogy a hajléktalan emberek hogyan tudnak szerveződni. Gyakorlatilag ez volt a három napos képzés lényege. És utána ebből a csoportból alakult az AVM, magyarul A Város Mindenkié Csoport. (...) Az augusztusi programon a harminc ember megtanulta, hogy igenis érünk vala-

mit. Ez a kis csoport megvan, alakul és különböző rendezvényekre megyünk, illetve különböző demonstrációkat csinálunk, illetve ha kell, kiállunk egymás jogaiért. (...) A Város Mindenkié Csoport is azért jó igazán, mert a csoporttal a hajléktalan emberek s szociális gondozók illetve önkéntesek is vannak. Volt olyan, hogy elmentünk Kőbányára az erdőbe és összeszedtük a szemetet, amit a lakók odahordtak. A közösség, hogy csapatban dolgoztunk, a külvilág, az emberek akik segítettek, minket látták, hogy ott van 25 hajléktalan és nem isznak, reggeltől estig dolgoztak. Nagyon nagy élmény volt, szerintem nekik is."

Veronka egészsége – pontosabban dereka, csípője és gerince állapota – lassan, de folyamatosan romlott, amióta eszébe jutja, orvosa a kerekes székekben töltött életre is felkészítette már, de jelenleg kicsit optimistábban látja helyzetét. Történt, hogy 2008-ban egy termékbemutatón megismert egy mágneses készüléket, s a benne eltöltött húsz perc meggyőzte, ezért elhatározta, hogy kell neki egy ilyen masina. Mivel a 220 ezer forintos vételárat nem tudta zsebből fizetni, azt találtuk ki, hogy a Fedél Nélkül segítségével megpróbálunk adományokat gyűjteni olvasóinktól. Akciónk nem remélt sikerrel zárult: „2 hónapig szinte nem bírtam magamat a fájdalomtól. És egyszer egy ilyen termékbemutatón, nem is hittem, de egy húsz perces kezelés után elmúlt úgy a fájdalom, hogy nem akartam elhinni, hogy ilyen létezik. Mondtam, hogy nekem kell ez a gép. Meghirdettük az újságban, hátha összejön rá az adomány, fél évig ment az újságban ez a hirdetés, kaptam 22.400 forintot. Egyszer pont én voltam az ügyeletes, csörgött a vezetékes telefon. Mondta az úr, hogy pont velem akart beszélni, mert olvasta a hirdetést, megvenné nekem ezt a gépet. Mondtam, hogy nem iszok nem dohányzom, még kávé sem. Van egy 18 éves fiam, aki iskolába jár, albérletben élünk, dolgozom. Megbízhatnak bennem, rosszat nem lehet rám mondani. Mondta az úr, hogy akkor majd hív és levágta a telefont. Én meg néztem. Mondta a főnököm, ha meglesz a gép akkor focizunk. A lényeg az, hogy csak visszahívott még aznap az úr, és közölte, hogy megvan a gép. Szólni se tudtam hirtelen, nagy nehezen megköszöntem neki, megbeszéltük, mikor hozza el a gépet. El is hozta, nem akart semmit, hogy a neve megjelenjen, titokba akarta ezt tartani."

A mágneses eszköz segítségével Veronka mozgása könnyebb lett, mozgásszervi fájdalmai erősen ritkultak, nem okoz számára problémát az utcán újságozással töltött 4-5 óra sem. Dunaújvárosban sokat sétál, rendszerint egyedül. 2010 novemberében esedékes orvosi felülvizsgálata előtt pedig tervszerűen nem szed gyógyszert, mert aggódik, hogy túl jónak találják állapotát...

Ahogy láttuk, Veronkát nem kötik jó emlékek az általános iskolához, azonban a dolgozók iskolájának elvégzése kapcsán sikerélményekről is beszámolt, sőt valaha továbbtanulási terveket is dédelgetett. Új szakma szerzését ma már nem tartja fontosnak, azonban szívesen képzi magát, szívesen tanul meg új készségeket, mélyen belülről fakad tanulni vágyása.

Először Londonban vetődött fel benne, milyen hasznos is volna angolul tudni, amikor 2007 nyarán, a Fedél Nélkül képviseletében töltött el néhány napot a Temze partján, ahol – angoltudásának hiányán túl – többet is megtudott: „Kimehettem Londonba egy nagy konferenciára, ahol a hajléktalanok jöttek el és elmondták, náluk hogy működik az ellátórendszer. Ott azt tanultuk meg, hogy az önállóságot kell fejleszteni. Sok hajléktalan ember pont azért súlylyed le, mert nem veszik emberszámba, meg fél megszólalni, fél kiállni, mert úgy van vele, hogy olyan atrocitás érte, hogy lehurrogták, lekiabálták."

London felkeltette a benne szunnyadó civil aktivistát, s saját maga fejlesztésébe kezdett. E folyamat egyik állomása az angol nyelv alapjainak elsajátítása is, nem csak önző érdekből: „Azon vagyok, hogy egy kicsit angolul megtanuljak és nem azért, hogy kimenjek külföldre, hanem azért, hogy igenis lássák, hogy a hajléktalan emberek tesznek, illetve akarnak tenni magukért." 2009 nyarán a Van Esély Alapítvány támogatásából nyert lehetőséget arra, hogy másodmagával nyelvórákat vehetett.

Mire október elején kezdték volna az órákat, a kiszemelt tanárnő külföldre költözött. A probléma gyorsan és duplán megoldódott, Veronka nemsokára két tanárhoz is járt, egy nagyobb csoportba ingyen, és a nyert támogatásból vásárolt órákra is. Utóbbira egy, a Menhely Alapítványánál önkénteskedő angoltanárnőt kértek fel társával. A tanárnő kedves volt, ígérte, a kialakított tananyagot akkor is leadja, ha nem fér el 30 órában. Az órákat gyakran magam is végigültem, mert saját íróasztalom mellett tartották azokat. *„Egyszerre én két angolt kezdtem el tanulni, hogy akkor legalább hamarabb, de körülbelül egy olyan hat hét után rá kellett jönnöm, hogy ez nem fog működni, mert a Dáriás angol máshogy tanított, más szisztematika szerint, mint az Ila angol és én kevertem a kettőt. Így én azt mondtam, hogy akkor azt [a nagycsoportost] abbahagyom, mert lehet hogy olyan szinten értékesebb, hogy ott eleve angolul beszélünk, tehát több mindent meg lehetett volna tanulni. De nem biztos hogy hatékonyabb olyan szinten, hogy az írás, mert amikor elkezdtük a Van Esélyes angolt, ott írást is tanultunk, nem csak beszélgetni.”*

Veronka nagyon komolyan vette a feladatot, ő forszírozta, hogy mielőbb fizessük ki a tanárnőt, ő vette meg a tankönyveket tanulótársának is, és minden órán ő volt az első érkező. Gyorsan kiderült, hogy meglévő, elégséges szorgalma mellett szókinccse bővítése nem okoz számára komoly gondot, azonban a nyelvtani szabályok és a helyesírás esetében más a helyzet, az absztrakt szabályok elsajátítása és alkalmazása gyakorlatilag megoldhatatlan feladatot jelentett számára. A magnót, a tanárnő élő szavát egész jól értette. Az első két hónap végén elégedetlen volt az előrehaladással, a továbbiakban lemondott az ingyenes nagycsoportos oktatásról, és a magánórákra összpontosított, házi feladatait addig is elkészítette, de novembertől több időt töltött tanulással. Sőt, a hónap közepétől összejártak hárman (két terjesztőnkkel) hetente gyakorolni, ami láthatóan használt, bár még mindig kritikusan alacsony volt a haladási sebesség a tanárnő szerint.

2010 elejére a gyakorlócsoporthoz felbomlott, csak tanulótársánál tudtak összejönni, de neki kicsit terhes volt ez, ráadásul le is betegedett, januárban szinte végig ágyban maradt. Veronka egyedül járt az órákra becsülettel, igaz házi feladatait időnként otthon hagyta. A tanárnővel január végére jutottak oda, hogy már rossz ízűek lettek az órák. A tanárnő egyre gyakrabban vesztette el türelmét, ingerült lett, Veronka meg ettől egyre jobban leblokkolt, nem tudott gondolkodni. Január végén megegyeztünk a tanárnővel, hogy beszélgetünk valamikor, Veronkával pedig arról, megpróbál a gyakorlásra több időt fordítani, mert nem látszott gyarapodni tudása, sőt.

Az első februári angolóra végén beszélgettünk hármasban a tanárnővel. Ő is érezte, hogy egyre türelmetlenebb, ami neki sem tetszett, de frusztrálta a tény, hogy egy helyben topognak már két hónapja, kétleckényi anyagban lépkednek előre, majd hátra, megint előre, megint hátra. Veronka pedig picit büntudatból, picit daczból blokkolta magát óra közben egy-egy kényesebb szituációban, *„nem jut eszembe semmi”* – időnként bántotta a tanárnő ingerültsége is. A memorizálás módszertanáról esett szó utcai nyelven, s bevezetésre került a *„memorikárd”*, ami – mint azóta kiderült – nagyon hatékonyan segíti Veronka szókinccsének bővítését. Abban is megegyeztünk, hogy muszáj túljutni bizonyos nyelvtani alapokon, hogy a hétköznapi kommunikáció gyakorlásáról szó eshessen, onnantól szabadabban szervezhető a tananyag, nem lesz fontos a könyv gyakorlataihoz ragaszkodni, addig is a tanárnő színesíti a bevetendő repertoárt, több energiát fordít a nebulók megmozgatására.

Már február végére érezhetően javult a hangulat, Veronka oldódott, a tanárnő is kezdte feldolgozni, hogy alább kell adja minimális elvárásait is. Mindenesetre Veronka jobban érezte magát, jobban látta, hogy, ha lassan is, de ragad rá valami, élvezte a kis kártyák felismerését. Némely hangok képzésével makacs gondok voltak, de jöttek az első kézzel-

fogható eredmények is: „Volt itt is egy cetli, ott is egy angol cetli, mindenhol angol cetlik voltak, de legalább megtanultam. És nagyon nagy élmény volt, az első nagy élményem az volt, mikor így álltam a Ferenciek terén vártam egy buszt, gondolom akkor is errefelé, mármint a szerkesztőség felé jöttem, mert a hetest buszt ha ott várom, erre jövök. És csörgött egy mobil, egy úr fölvette és elkezdte angolul mondani, hogy itt áll a Ferenciek terén, itt várja a nem tudom én kit, elmondta mi a neve, és ilyen nagy élmény volt, hogy én értettem, hogy ő angolul mit mond, hol van, meg minden. Tehát ez volt a nagyon nagy élményem, ami talán egy kicsi lökést is adott, hogy fú, mégse olyan rossz dolog ezt tudni, mert legalább értem, hogy mit akarnak, vagy mit mondanak a külföldiek.”

Februárban és márciusban végre egy-egy kivételtől eltekintve teljes létszámban folytak az órák, és a hangulat is sokkal oldottabb lett, Veronka nyitott a tanárnő felé, ő meg mintha jobban vigyázott volna a kicsúszó csípős megjegyzésekkel, és persze segített az is, hogy az utolsó két hónapban volt mérhető előrehaladás. Ha tanulótársa is jelen volt, amúgy is sokkal aktívabb lett Veronka, mindketten társasági versenyző típusok, de mindketten egészen jó csapatjátékosok is, mindig kisegítik egymást, ha képesek rá (tipikus helyzet: Veronka segít rosszul látó társának látni az ábrákat, társa meg szavakat súg neki az élőbeszéd gyakorlása során).

Áprilisban finisébe fordult az oktatás, bár az eredeti tervekből már korábban engedtek a felek, úgy tűnt, mégis mindenki elégedetten végzi munkáját a vizsgára készülve. Az utolsó másfél hónap során az összefoglaláson volt a hangsúly, a cél az volt, hogy a megtanultak készséggé váljanak, később is használható tudást alkossanak. Április végén Veronka már nagyon készült a zárásra, nem akart leszerepelni a tanárnő előtt, így sokat tanult.

Május közepén egyedül vizsgázott, tanulótársa nem ért rá. A vizsga sikerült, Veronka elégedetten nagyot fújhatott. Az eredmény nem okozott meglepetést, Veronka megtanulta a megtanulhatót, a helyesírás minőségét pedig nem vette figyelembe a tanárnő. Azonban a vizsga maga sok tanulsággal járt. A kiosztott feladatlapot végignézve Veronka leblokkolt, nem értette a feladatot, nem tudta mit tegyen az elé rakott hatoldalnyi angol nyelvű papírossal. Aztán kibökte, amit tudhattunk volna, ő még sose vizsgázott, nem tudja, mit tegyen. A tanárnő vette a lapot, megnyugtatta, és egyesével végigbeszélték a vizsgafeladatokat. Megoldásukhoz azonban nem adhatott konkrét segítséget – hiszen vizsga. „A vizsga is érdekes volt. Mert soha nem vizsgáztam s odabaszta, na csináljam, azt se tudtam mit csináljak, úgyhogy nagyon így néztem ki a fejemből, most mi van? És akkor le is lettem baszva, hogy most mit csinálsz? Semmit, mert nem értem, hogy nem lehet kérdezni meg minden. De aztán aranyos volt, mert én mondtam neki, hogy soha nem vizsgáztam, s akkor elmagyarázta, hogy a feladatok, ha nem értem azért szóljak. Hát úgy nagyjából értettem, de ő mondta, hogy nem segíthet, mert az a vizsga lényege, hogy semmit nem segíthet. S akkor rájöttem úgy a képesnél, hogy alá kell írni, mit kell csinálni, a kérdésekre válaszolni...” Végül sikeresen vizsgázott maga előtt is, saját teljesítményét hetesre értékeli a tízig terjedő skálán.

Veronka szűk tíz nappal az írásbeli vizsga után gyakorlati vizsgát tehetett, az AVM aktivistájaként Ljubljanába utazott konferenciára, ahol ugyan nem volt egyedül, de kényszerhelyzetbe került többször is. Ez a vizsga is sikerült, és bár angolságát többször is megmosolyogták a néhány nap során, kellemes élményekkel telve jött haza. „Az első nap hát nem mertem igazán megszólalni. De aztán mikor ott hagyott a Mariann, meg erre-arra eltűnt, kénytelen voltam, ha valamit akartam. Rájöttem nem is vagyok olyan hülye, megértetek engem, nem csak én őket. És ez egy kicsit önbizalom növelő volt, s elég jól eltársalogtunk (...) az volt az élmény, hogy tényleg angolul beszélgettem velük s megértették. Bár nekem könnyebb volt az, hogy ők mondták és én értettem meg. Lehet nekik rosszabb volt. Bár volt ilyen szitu, hogy Tánia bemutatkozott, hogy ugye én elmondtam, hogy hogy hívnak: Máj ném iz Veronka, és akkor mondta, hogy iz Tánnya én meg mondtam, jó Iztánnya, s kitört a nevetés, hogy Iztánnya.”

Tanulmányait az AVM belső kurzusán folytatja majd 2010 őszétől, addig is önerőből gazdálkodik, kétnyelvű könyvet vásárol, s ennek olvasgatásával próbálja a megtanultakat frissen tartani, illetve szókincsét bővíteni. *„Úgyhogy ez így nagyon nagy élmény volt, meg (...) tényleg nekem az a tervem, hogy gyakoroljam ezt az angolt, amit már eddig tudok, meg fejlesszem is. Vettem angol-magyar könyvet, bár a témája az lényegtelen, de legalább úgy van, olvasom az angolt s ha nagyon nem értem, akkor ott a másik oldalon magyarul, mert ilyen vallásos valami, de nem is érdekel hogy mi. Húsz forintért kint vettem nálunk a piacon s ezt olvasgatom. S nagyon jó, mert sokkal több mindent megérték, mint hogy beszéljek, de ez nem baj, mert előbb-utóbb fogok majd én is tudni úgy beszélni, mert talán megjegyzem.”*

A tanfolyam, de még a vizsga is élmény maradt, a vizsga után két hónappal így beszél róla: *„Azóta is így a táskámba őrzöm azt a vizsgámat, a vizsgalapomat, és mindig előszedem, mert az olyan jó érzés, hogy hú megvan és jó lett a vizsgám. Úgyhogy nekem így megvan a vizsga-anyagom, és azt hiszem, hogy tényleg nem volt hiábavaló, hogy így most ebbe belevágtam, illetve sikerült rá a pályázatot megnyerni, úgy hogy én azt hiszem, hogy ezt valamilyen úton, valamilyen szinten folytatni fogom, illetve szeretném folytatni.”*

Végül álljon itt Veronka üzenete a támogatóknak: *„Én azt kívánom nekik, hogy sok-sok ilyen emberkének tudjon még pályázatot biztosítani. Úgyhogy az ő működésükhöz is erőt, kitartást kívánok. És még egyszer köszönöm nekik.”*

„A célt, azt nem szabad elfelejteni”

Szívós Rita: Esettanulmány B. Zsoltról

Bevezetés

A Van Esély Alapítvány nyújtotta segítséget kliensem, B. Zsolt részére angol nyelvtanfolyam elvégzésének támogatására pályáztuk meg. A támogatás felhasználásával Zsolt sorsa egészen új irányt vett.

A pályázat célja a hajléktalanságból való kijutás volt, és ehhez kínált eszközt, a tanfolyam elvégzésének lehetőségét. Zsolt közelebbi célja tehát a megnyert pályázattal a tanfolyam elvégzése, az angol nyelvtudás megszerzése, távolabbi célja pedig a hajléktalan létből való kilépés volt.

Zsolt magas, jó kiállású, helyes fiatalember. Egyedivé teszi ízes, tájnyelvi beszéde. Divatosan, sportosan öltözik, napszemüveget, milicista-sapkát, vállán keresztben átvett táskát hord.

Ismeretségünk elején is látszott már, hogy van benne valami hajtóerő, ami előbbre viszi. Vannak céljai, elképzelései és képes is tenni az elérésükért. Ha egyszer eldönt valamit, amellett ki is áll és igyekszik véghezvinni. Ezt csökönyös erőből, elszántsággal teszi, és ennek a tulajdonságának köszönhetően sikerült jelen pályázatot is megvalósítania. Mert leszögezhetjük, hogy az tényleg siker, hogy a pályázat által támogatott és megszerzett angol nyelvtudásával azóta már kint dolgozik barátnőjével együtt Angliában.

Zsolt a Van Esély Alapítványtól támogatást – esélyt – angol nyelvtanfolyamra kapott. Tudásának fejlesztésével mindenképpen a munka világában való továbblépést remélt, ha másként nem, hát külföldi munkavállalással, amivel megalapozhatja egzisztenciáját. Bízott abban, hogy ily módon ki fog kerülni a hajléktalanságból. Azóta, 2009 novemberében ez a vágya, elképzelése valóra vált.

Külföldi tartózkodása alatt is követem sorsa alakulását levelezés formájában. Személyesen is volt alkalmunk találkozni, mikor itthon jártak látogatóban.

Zsoltról elmondható, hogy a fiatal hajléktalanok azon táborába tartozik, akik szülői és kellő anyagi háttér hiánya miatt veszik igénybe a hajléktalanellátást. Életének ezen időszakában mobilizálható volt, és tényleg csak az átmenet idejére volt szüksége az ellátórendszerre.

Amennyiben nem lett volna lehetősége a tanfolyamon való részvételre, támogatott lakhatás igénylését javasoltam volna neki, mint másik megoldást a hajléktalanságból való kilépésre.

Zsolt életút-elemzése az interjúk alapján

Az a család, melyben Zsolt született és felnőtt, szinte predesztinálta a későbbi viszonytagságos, szenvedélybetegséggel, hajléktalansággal terhelt életutat.

Az interjú során a gyermekkori emlékek felelevenítésével feltárul előttünk egy hányatott sorsú család élete. A család korai felbomlása, a szülők válása utáni időszakot egy lefelé gyűrűző spirál jellemezte anyagi, lelki, és erkölcsi értelemben. Az elszegényedés folyamata, devianciák megjelenése, az alkoholos életmód, s ezen életmód szülte kapcsolatok jelentették Zsolt számára a családi háttérrel. Édesanyja feltehetően támasz nélkül maradt, nem tudott megkapaszkodni és csak úszott az árral.

Zsolt szülei közt nagy volt a korkülönbség – 15 év az apa javára – és a képzettségi különbség: anyja takarítónő, apja középfelvezető beosztású volt. A házasság nem sokkal Zsolt születése után – még egy éves sem volt – véget is ért, de hivatalosan csak 8 évvel később mondták ki a válást. Édesanyja egyedül maradt csecsemő fiával, vigaszt az itálban és párkapcsolatok kialakításában keresett. Az „apa-pótlékok” deviáns viselkedése kísérte végig ezt az időszakot, ami sokszor agresszív megnyilvánulásokban volt tetten érhető. A családi légkör napi veszekedésektől, italozásoktól volt hangos, néhányszor a rendőrség is kiment hozzájuk. Zsolt első emléke 3-4 éves korából származik arról, hogy egy másik férfi jelent meg édesanyja mellett.

A teljes elszegényedés 1989-től vált visszafordíthatatlanná a problémák sokasodása miatt. Ekkor már bővült a család Zsolt öccsének megszületésével. Az anya nem talált munkát, nem tudta fizetni a rezsit, ráadásul még testvérbátyja is kirabolta; majd jött a kilakoltatás, a teljes megfosztottság.

Az elsődleges család zárt kört jelentett: Zsolt, fiú testvére, anyja, anyja élettársa. Az egyetlen további rokoni szál az anyai nagybáty, aki inkább károsítja, mint segíti a családot. Zsolt a nagyszülőket anyai ágon nem is ismerte, csak édesanyja elmondásából tudja, hogy nagyon szegények voltak. Apai ágon a nagyszülők nem vettek tudomást róla, Zsolt 8-9 éves koráig szinte nem is találkozott velük, utána is csak esetlegesen, ha apja néha elvitte hozzájuk.

A valódi rokonságot helyettesítő érzelmi „biztonsági hálót” a lakótelepi szomszédság adta. Zsolték egy vidéki nagyváros lakótelepén laktak. Bármikor felmehetett barátaihoz, közvetlen kapcsolatai voltak az ott élő emberekkel. Az interjúban kihangsúlyozta, hogy mennyire szerették, ismerték őt. Amíg otthon folyt az italozás, és a felnőttek tudomást sem vettek róla, Zsolt kisgyerekként szabadon eljárhatott más családokhoz, vagy otthonmaradt és játszott az apjától kapott rengeteg játékkal. A szülői figyelmet – sejtésem szerint – édesapja a játékokkal pótolta.

A korán kialakult önállóság a család zilált életmódjából, az anya háttérbe szorulásából is eredhetett. Zsoltot idézve: *„Hát én nagyon önálló voltam. Akkor én D.-ben úgy kiismertem magam, mint... hát nem úgy, mint egy átlagos 6 éves gyerek. Egyedül közlekedtem busszal, meg gyalog. Sokat tekeregtem a nagyobb fiúkkal, bárhova el tudtam menni.”* Szerencsére a barátai-val moziba, könyvtárba, kisebb gyerekes csínytevésekbe vitt az útjuk, és nem a céltalan csavargásban merült ki.

Családi összeomlás

A csonka család, a pótapák megjelenése, az édesanya feszült állapota felkeltette az óvónők és védőnők figyelmét, és a gyámügy bevonását kérték a családi problémák felderítéséhez. Ebben az időben még ki is lakoltatták őket, ekkor szívességi lakhatást vettek igénybe az édesanya bátyjánál. A helyzetük tovább romlott. Kiemelnék az interjúból egy éles képet, ami számomra legjobban jellemzi az akkori élethelyzetüket. Hideg, havas- esős téli napon a 9-10 éves Zsolt kétségbeesve tologatja babakocsiban kisöccsét, hogy hová is menjenek, hol keresse édesanyját? Ezt már a távoli rokonok is megelégtették, és ők is értesítették a gyámügyet. Nem hivatalosan a család már ekkor is a hajléktalanok táborába tartozott, mint lakás nélküli, szívességi lakáshasználó.

Zsolt ekkor a GYIVI-be kerül 3 hónapra, és minden megváltozik körülötte. A zárt intézményi keretek teljesen az ellentétét jelentik korábbi teljesen szabad világának. A mindentől való megfosztottságot éli meg. Kissé enyhít érzelmi megfosztottságán az egyik gondozónő, aki némiképp pótolja az édesanyját, Zsolt ragaszkodik is hozzá. A GYIVI

gyűjtőjéből átkerül aztán egy gyermekfaluba, ahol újra nyitottabbak a terek, de megint csak egy idegen környezetet kell megszokni, beilleszkedni. Itt már látogatja az édesapja, aki hivatalos gyámjaként magához is veszi.

Az apához költözés

Sajnos Zsoltnak az apjánál sem lesz sokkal jobb az élete. Hiába van anyagi jólét, biztonság, az érzelmi elhanyagoltság, magára hagyatottság tovább folytatódik. Zsolt az édesapjával a kommunikáció teljes hiányát éli meg, bár kiskora óta rendkívül ragaszkodna hozzá. Zsolt számára a legnagyobb nehézséget édesapja felesége, mostohaanyja okozza. A teljes kiszolgáltatottság, megfélemlítés időszaka ez. Sok verést kap mostohaanyjától, durva bánásmódban részesítik.

A családi szerkezetet az alá-fölérendelt viszonyrendszer jellemzi, melynek elszenvedője a gyermek. A szülők között viszont csak látszólagos a dominancia a feleség javára. Az apa az „állítólagos” békesség miatt nem avatkozik be a fia és felesége közötti „hidegháborúba”, a „kívülálló” szenvtelenségével nézi végig a történeteket.

Zsolt az őt ért sérelmeket kisebb-nagyobb lopásokkal bosszulja meg. Elhordja otthonról a pénzt, minden jóval kárpótolja magát. Pénzen megvásárolt pillanatnyi boldogság, barátok, melynek kitudódása után persze újbóli verés a következménye.

Anyagias felfogás

Az erős anyagias felfogás talán az édesapa példájából is származhatott. Zsolt későbbi életútjában is látszik, hogy milyen nagy szerepe van számára az anyagiaknak – most visszaautalok arra, hogy már kora gyermekkorában is játékokkal helyettesítették a szülők a személyes figyelmet, szeretetet.

Ambivalens helyzet, hogy míg otthon sok pénzük volt, az apa mégsem adott fiának, fel sem tételezte, hogy szüksége lenne pénzre. Pedig Zsolt még meg is dolgozott érte, mikor apjának segített a sorsjegyárusításban. *„Nem ismerte el ezt ő munkának, vagy nem is tudom, mit képzelt így az életről, hogy egy gyereket hogy kell nevelni. Jó, hát most oda mentem kirándulni ahova akartam. De legalább addig sem voltam gondolom vele, vagy én nem tudom. Hogy mondjam, a pénznek számomra soha se volt értéke. A pénz az csak egy eszköz.”* „Na és visszatérve erre a pénz dologra: én soha nem tudtam értékelni, ez olyan szinten ment, hogy ha nekem kellett valami – talán pont azért, mert nem kaptam meg – én fogtam és megvettem. És nem okozott fejtörést, hogy én ezt megvehetem-e, vagy nem.”

De ugyanez a hozzáállás volt látható az anya vonatkozásában is, amikor meglátogatta az akkor már kamasz 13 éves fiát. *„Aztán megjelent az anyám, 13 éves korom környékén. Ő ivott, de én megkaptam mindent. Akkoriban már dohányoztam is, kaptam tőle cigit. Tehát le lettem magyarán kenyerezve. Érzelmi vonalon nem igazán. Inkább, inkább lekenyerezve lettem. Nem értek érzelmek, akkor már nem értek érzelmek akkoriban.”*

Zsolt tehát megtanulta elfojtani az érzelmeit, hogy így el tudja viselni a megpróbáltatásokat. Például azt, hogy ő nem kell senkinek, hogy ő nem fontos senkinek, még a szüleinek sem. Ezt egy olyan történettel példázza a sorsa, ami tudomásom szerint ritka, de legalábbis nem elfogadott gyakorlat a mi társadalmunkban.

Újabb lakhely és családi környezetváltás következett be Zsolt 12 éves korában. Egy nagyon sajtóságos megoldását választotta apja annak, hogy hogyan mentheti ki fiát a saját felesége kezéből. Egyszerűen áttelepítette egy másik nő lakásába, aki az ő lekötöztettségére, üzlettársa volt. Zsolt egy évig ennél az idegen – még csak nem is rokon – nőnél lakott.

Utólag is felteszi a kérdést az interjúban: „Ez egy normális dolog? Hát azért...! Hogy kimentsen ebből, inkább belerakott ismét egy olyan helyzetbe, ami, amire megint nem tudok mit mondani.”

Ezt nevezem én saját elnevezéssel élve „modern kori béranyaságnak”. Az apa, mint probléma-hordozót, a fiát egyszerűen kivonta a családból, és így megszűnt számukra a probléma. Ezek olyan mély lelki törések, melyek egyre csak halmozódtak a gyermek Zsolt életében, és ő magára maradva állt a világban. „És úgy laktam ott, hogy apámmal nem is kommunikáltam hónapokon keresztül. Senkivel. Talán ott felejtettek.” – jegyzi meg tényyszerűen az elfogadhatatlant.

Persze a béranyaság is botránnyal végződött. Hazakerült apjához, újabb verést kapott mostohaanyjától, amit már az apa is megelégtelt. Édesapja először állt fia mellé feleségével szemben. Önkritikát gyakorolt, és kinyilatkoztatta fiának: „hát nem tudtam neked adni soha semmit”.

Bevezetés az üzletelésbe

Az általános iskola befejezése után újabb kihívás várt Zsoltra. Édesapjával és annak testvérbátyjával leköltöztek egy alföldi megyeszékhelyre. Céljuk anyagi haszonszerzés volt az akkori háborús övezet – Jugoszlávia – feketepiacán. Az apa maga mellé vette fiát az üzlet bonyolításában, látta, hogy jó képességei vannak ehhez. Gyors önállósulásra volt így lehetősége Zsoltnak, igaz megint csak nem a megszokott „beavatási” módokon. A 14 éves kamasz bátorságával, kalandvágyával ugrott bele a felkínált helyzetbe. Életkorához képest nem szokványos módon vált apja üzlettársává. Felnőtt módon élt és meg is felelt az elvárásoknak. Külön autóval, sofőrrel járt át a határon naponta többször is csempészárut teríteni az ottani feketepiacra, nagy összegű pénzkezelést bonyolított. Övé volt a haszon és a felelősség is. Azokban a zavaros időkben biztosan nem volt veszélytelen ez a dolog, bár ő nem így ítélte meg utólag a helyzetet. Tetszett neki, hogy felnőtt módon élhet, a könnyen jött anyagi jólétben, s az addigi életéhez képest szabadon. Ezek az érzések kiteljesedhettek még az első párkapcsolat megjelenésével is, melyet ugyanebben az időben élt át.

Továbbtanulás

A család közösen döntött arról, hogy Zsolt melyik iskolában fogja folytatni tanulmányait. Zsoltnak konkrét elképzelése nem volt, de szerinte ez volt az egyetlen dolog, amiben 10 év után döntési joga volt. Mint jó üzleti érzékkel megáldott egyén, a kereskedelmi szakközépiskolába adta be jelentkezését.

Elkezdődött az iskola, de addigra már egyáltalán nem volt mellette felügyelet. Az apja elvált, üzletelt tovább a nagyvárosban, kéthetente járt haza. 14 évesen Zsolt már teljesen önállóan élt. Idézek az interjúból, hogy hogyan is élte meg ezt az időszakot: „Most meg jött egy oltári nagy önállóság. Egy óriási szabadság, amivel én vissza is éltem. Tehát buli, minden este tekerzés, nem tanultam. Odalett az iskola.”

Ismét magára hagyták. Igazából nem volt önállóságra, felelősségvállalásra nevelve. Az addigi tiltásból a tiltás teljes hiánya, az elbizonytalanodás, az igazodási pontok hiánya lett. A szabadság rosszul értelmezett szabadosságra csapott át. Deviáns viselkedés, beilleszkedési zavar jellemezte az iskolában a tanárokkal, diákokkal szemben. Mindennapivá váltak a csavargások, bulizások, kicsapongások. „Tehát úgy valami kitörni készült már akkor, és ezt nem látta senki, nem vette észre senki. Hát igen. Senki nem nézett rám se. Tehát, senki... és akkor szépen aztán elkezdett megjelenni a kábítószer.”

A hiány tünetei

A következő lépcsőfok a kábítószeres megjelenése Zsolt életében. Először a könnyű drogok, mint hasis, marihuána, aztán 16 évesen már a disco-drogok: extasy, speed, néha LSD, heroin.

Zsolt 14 évesen elindult lefelé a lejtőn a szenvedélyek világába. Az eddig kirajzolódó életút alapján nem is nagyon meglepő ez a fordulat, az átélt érzelmi megfosztottság, magára hagyás, bizonytalanság, félelmek, sehova sem tartozás következménye.

A szenvedélybetegség a lélek betegsége. A lélek vár enyhülést a szerek által keltett felfokozott érzésekben, kivételésekben, vagy éppen az érzések tompításában. A szer a hiányállapotok kezelésére használt „fájdalomcsillapító”, doppingyszer. Úgy tűnik, hogy Zsolt mindkét hatása miatt használta a drogokat és az alkoholt. Ugyanúgy szüksége volt az érzelmek tompítására, mint féktelensége megzabolázására. Belesodródott a szerek keltette világba, 16 éves korára már rendszeressé vált droghasználata és az ezzel együtt járó – kikerülhetetlen – bűnöző életmód is. Ismertté vált az éjszakai életben, galeriba tartozott, betörésekben, lopásokban, kábítószerrel való kereskedésben vett részt. A cél az anyag megszerzése volt, bármilyen áron pénzhez kellett jutnia.

Nemcsak használta a kábítószereket, de a hatásmechanizmusukkal is tisztában volt. Foglalkoztatta ez a dolog, magazinokban olvasott utána a háttérinformációknak: minek milyen hatása van, mit vált ki az emberből. A szülei is tudtak droghasználatáról, de Zsolt meggyőzte őket, hogy ez nem veszélyes, nem rosszabb, mint az ital, és a könnyű drogok nem okoznak függőséget: *„Hát én elmondtam, hogy marihuánát fogyasztok, de hát igazából el lett bagatellizálva. Nem vették komolyan.”*

Édesanyjával sűrűn találkozott akkoriban a piacon, ahol mindketten árultak. Anyja is tudta, hogy mi van a fiával. *„Persze ő is tudta. ...hát inkább ő vette észre általában, mert hát nagyon gyanakvó volt, és azonnal észrevette rajtam, ha valami van. Elég jól ismert, nem tudtam eltitkolni előtte.”* Közben élvezte a társaságban kivívott helyét, és teljes gőzzel ennek az életformának adta át magát. Valószínűleg még izgalmas is volt számára a szituáció. Sosem volt egyedül, számítottak rá, tartozott valahova, és persze az ügyességét, találékonyságát is bebizonyíthatta a bűnelkövetésekben, duhajkodásokban.

A drogos életmód következtében édesapjával teljesen megromlott a kapcsolata, el is költözött otthonról. Tovább folytatódott gyermekkorából jól ismert hányatott élete, de ezt már önmaga választotta. A felelősségtudat ekkoriban ismeretlen fogalom volt számára.

Leállás

A húszas évei elején fogalmazódott meg benne a leállás, a kábítószerek elhagyásának gondolata. Már zavarták a folytonos zaklatások, a stressz, ami a drogdílerkedéssel járt. Kezdte felfogni a lebukás veszélyét is. Ráébredt, hogy valami nincs rendben az életében. *„Hát érdekes módon mindig ilyen embereket találtam, akik vagy kábítószeresek, vagy ittak. Mindig ilyenek mászkáltak körülöttem és már egy idő után ez is kezdett bosszantani. Hogy nem ismerek egy tiszta embert, aki nem drogozik.”*

Mint ilyenkor szokásos, megszületik az elhatározás, az abbahagyás vágya, majd jön egy rendkívül nehéz időszak: a szerről való lejtőzés, az elvonási tünetek végigélésének, végig szenvedésének az ideje. Általában ez is több fázisú folyamat. Többször nekirugaszkodnak a szerhasználók, míg nagy elszánással végig tudják ezt vinni. *„Hát küzdöttem vele egy jó két hetet, mire sikerült abból az állapotomból kicsit tisztulni. Alig tudtam aludni, levert voltam. Nem volt kedvem kimozdulni, hogyha nem voltam beszívva. Csak úgy éreztem jól*

magam. Hát végül is a két hetes nem alvás, meg hogy vert a víz. Forogtam éjszakánként, hülye gondolatok jöttek. Hát az extasynek az utóhatása is ez volt folyamatosan. Tehát utána jött egy két napos levertség, mikor már az tisztult ki fele a szervezetből. Ezt úgy mindig meg kellett élni.”

Zsolt a kábítószeréről szép lassan áttért az alkoholra. Igaz egy időben mindkettővel élt, de végül maradt az alkohol mellett. Akkoriban barátnőjénél lakott, ott is jelentős volt az alkoholfogyasztás a családban: „... az anyósjelölt az elég rendszeren ivott, és miközben én ezt teszegettem lefelé, akkor jól jött nekem egy-két pohár pálinka vagy három-négy. Ellazított, és hát észre se vettem, hogy kezdek szépen átszokni az alkoholra. Elég sokszor volt már delíriumom. Nem is tudtam azt, hogy mit cselekszem, csak cselekedtem, jöttem-mentem, kiestek időszakok. Nem lehetett azt tudni, hogy milyen mennyiségű ital után következik be.” Ehhez a témához visszatérek még alább a párkapcsolat vonatkozásában.

Munka-utak

Nem a megszokott módon kerülnek felsorolásra Zsolt munkahelyei, munkában eltöltött évei. Egyrészt követhetetlen és kusza, hogy mikor, hol, és mit dolgozott. Csak az az egy biztos, hogy a számtalan munkahely a szülővárosához köthető.

Kezdjük azzal, hogy kereskedői vénája révén már gyermekkorra óta igen szeretett a piacon árulni, üzletelni. Ez a tevékenysége végigkíséri egész életét. Később a Munkaügyi Központ beiskolázta, így szerzett szakmát, víz-gázszerelő lett. Több mint egy évig tartó, hosszú, költséges tanfolyam volt ez. Tényleges szakmai képzést kapott, amivel később bárhol el tudott helyezkedni.

Az első bejelentett munkahelye még egy állami cégnél, a MÁV Járműjavítónál volt, ahol két évig dolgozott hegesztő, gépkezelő, lakatos munkakörben. Ekkoriban volt egy mellékállása is, antik bútorokat szállított, mert kellett a pénz a kábítószerre. Később technológiai csőszerelőként dolgozott, és megszerette ezt a szakmát. Volt idő, mikor egyre-másra váltogatta a munkahelyeit, ha valami problémája adódott, hát továbbállt. „Egy héten belül találtam munkát. Folyamatosan utána már váltogattam a munkahelyeket. Ha az egyik helyen keveset fizettek, hülye volt a főnök stb. De mondom nem volt problémám, mert rájöttem arra, hogy mint vízszerelő, nagyon hamar találok munkát. Elég jó képesítéseim vannak. Tehát így soha nem aggódtam emiatt.”

Amikor nem dolgozott, akkor betörésekből, lopásokból, üzletelésekből élt. Érdekes módon váltani tudott a bűnöző életmód feladásával a dolgozó hétköznapokra. Meg is jegyzi egy helyen: „Azért valamilyen elfoglaltság munka terén az mindig volt.”

Párkapcsolat

Zsolt két jelentős kapcsolatáról beszélt az interjúban. Az első az, akihez 16 éves korában otthonról költözött a szomszéd házba. Az állandó bulik, kicsapongások időszakában ennél a lánynál lakott, akinek családja is alkoholizált, s ez megfelelő háttérrel nyújtott Zsoltnak az akkori kábítószeres életmódjához, asszimilálódott a környezetéhez. Nem kapott szidást, helytelenítő szavakat, mint apjánál, barátnője családjánál inkább ez volt az elfogadott családi norma.

Amint kiszállt a kábítószeres világából, megismerkedett egy másik lánnyal. Vele nagyon komoly érzelmi kapcsolat alakult ki, még a menyasszonya is lett. „Egy nagyon pedáns, nagyon kifogástalan nő volt, nem is értettem, hogy mit keresünk mi egymás mellett. Nem ivott, nem kábítószerezett, nem volt csapodár, nem volt könnyűvérű. Az ő családja se volt valami rózsás. Engem is megregulázott, elég rendszeren. Talán azt mondhatom, hogy az egyetlen olyan ember volt az életemben, akire azt mondhatom, hogy valóban szeretett. Önzetlenül és olyanak, illetve nem olyan-

nak, amilyen vagyok, de nagyon sokat tett értem. Erőt adott. S akkor nagyon megváltoztam. Akkor úgy átértékeltem az egész életemet. Nagyon mély nyomott hagyott bennem, és teljesen. Onnantól kezdve, tehát dolgoztam, sikerült munkát találnom. Mert nagyon komoly elvárásai voltak. És én tényleg, miután ez megtörtént próbáltam is úgy élni. De hát megmaradt az ital."

Sajnos megmaradt az ital, ami tönkretehet bármilyen jól működő kapcsolatot, de talán itt másról is szó volt. Elég nagy volt köztük a korkülönbség, 8 év Zsolt javára. A lány még gimnáziumba járt, nem volt igazán érett egy komoly párkapcsolatra, és ugyanez Zsoltról is elmondható volt. Élte tovább ugyanúgy az életét, mint kapcsolatuk előtt. Munka, haverok, piacozás, még a lányt is kiszolgálta, ellátta, viszont egyre kevesebb időt töltött vele. Mindenki másnak meg akart felelni, de rá nem hagyott időt, nem volt mellette. Kapcsolatuk nem volt harmonikus. Zsolt igazából nem tudta kimutatni a szeretetét. *„Se anyámtól, se apámtól nem kaptam szeretetet. Márpedig, ha ezt egyszer nem tanulja meg az ember, akkor, ami belőle kijön. Tehát kimutatni. Hát tudtam, hogy szeretem, mert az egyértelmű volt, mert mikor másfél év után külön mentünk, az olyan volt, mintha kitépték volna a szívemet. Tehát a belsősegeimet, meg mindenem."*

A lány szeretete, ragaszkodása sem tudta már megállítani őt az alkoholizmus útján. Ekkor már nyilvánvalóvá vált mindkettejük számára, hogy Zsolt szenvedélybetegsége túlnő a kapcsolatukon és átveszi a vezető szerepet. *„Tudtam, hogy nekem nem szabad pohárhoz nyúlnom, mert ha hozzányúlok, akkor ott nincs tovább. És hiába mond nekem bárki bármit, én akkor is inni fogok. És hát nem is az a baj, hogy iszok, hanem hogy olyankor átszellemülök, teljesen megváltozok. Tehát az a frusztráltság, ami bennem volt a hétköznapiak folyamán, hát bizony az olyankor előtör."*

Már ezzel a lánnyal is tervezték, hogy kimennek Angliába, tehát az angliai út már régóta dédelgetett terve volt Zsoltnak. Azt gondolták, ha hátrahagynak maguk mögött mindent és mindenkit, akkor új életet kezhetnek. A szenvedélybetegséggel nem számoltak, hogy azt kezelni kell, és nem lehet csak úgy hátrahagyni az országgal együtt.

Suicid kísérlet

Máskor is előfordult Zsolttal, hogy alkoholos állapotban kárt tett magában, például átnyúlt a drótos üvegen, amitől szétment a keze. Viszont volt egy öngyilkossági kísérlete is, mikor szakítottak a lánnyal, akit szeretett. Az interjú elején is említést tesz arról, hogy egy pszichológiai tesztben kimutatták erős suicid hajlamát. Megjegyzem, az alkoholizmusnak is van egy olyan vonatkozása, amit a lassú öngyilkosság, a megsemmisülés vágya jellemez.

„Aztán volt, mikor külön voltunk. Az alatt a 3 hónap alatt annyira már el voltam keseredve, hogy úgy döntöttem, véget vetek az életemnek, mert nagyon keserű ez a pirula, nem tudtam lenyelni." Megpróbálta felvágni az ereit. Azután meggondolta magát, vagy megijedhetett és vérző kézzel átment barátjához. Nagy volt a riadalom, de kórházba nem került, kezét bekötötték, és hazament.

Édesapja halála

Édesapja halála nagyon kibillentette Zsoltot az addigi megszokott világából. Akkor döbrent rá, hogy milyen sokat jelentett számára édesapja, és milyen nagy veszteséget okozott neki. Ez volt Zsolt vágya, közel kerülni édesapjához. *„Szívinfarktust kapott. Meghalt. Nagyon nehéz volt feldolgozni. Olyan volt, mintha valami kiszállt volna, sőt nem valami, hanem mintha minden kiszállt volna belőlem. Nem volt igazán lelki, vagy spirituális kapcsolat köztünk, de nagyon sokat segített... nem akart nekem rosszat. Erre már a korom végett*

kezdttem rájönni. Már késő volt... Nem tudtunk egymással így... én próbáltam eleinte, de hát annyira nem viszonzta, hogy például még pusztit is csak karácsonykor, meg esetleg a névnapomon, születésnapomkor kaptam."

Rehabilitáció

Zsolt szekere a teljes összeomlás felé haladt. A párkapcsolat végleges megszűnése, édesapja halála, a magányos albérletek örömtelenné, céltalanná tették életét. Belemerült az ivásba és a dohányzásba, a káros szenvedélyekbe. Fizikálisan is teljesen leromlott az állapota, rosszullétei, delíriumai voltak hónapokon keresztül. Ellopták szeretett kerékpárját, amit saját maga csinált, és az egyetlen járműve volt. Elvesztette iratait, kirakták az albérletéből. *"Hát, ha baj, akkor jöjjön csőstől. Úgy lemenjen az ember a mélypontra, hogy tényleg... semmije ne legyen. Hát eleve én elég lelki típus vagyok, tehát még jobban marcangolt ez az egész helyzet."*

Ekkor felmerült annak a lehetősége, hogy egy budapesti rehabilitációs intézetbe kerüljön. Volt egy ismerőse, aki jó példával járt előtte, és ebben az intézményben rázódott helyre. Zsoltnak döntenie kellett: vagy ad magának még egy esélyt a felépülésre, vagy végképp feladja. Jelentkezett a rehabilitációra. *"Mondtam a főnökömnek, hogy: figyelj, nem tudok bejárni, már olyan alkoholbeteg vagyok. Igen, akkor már nem lehetett mit csinálni, a delirálás után akkor már tudtam, hogy nekem ez a végem. Akkor már nem ettem, nem tudtam koncentrálni, nem tudtam megmondani egy méretet, semmit. Még csoda, hogy nem estem össze. Annyira feldúlt állapotban voltam, hogy nem tudtam leállni."*

27 évesen maga mögött hagyott mindent, és felmenekült Budapestre. *"Hát igen, akkor ez menekülésnek tűnt, most már inkább valami újnak a kezdetének tartom. Hát akkor menekülés volt egyértelműen."* Ez is a szenvedélybetegek jellemző vonása: amikor eldöntik, hogy elég, amikor változtatni akarnak addigi életükön, akkor kilépnek az addig megszokott és számukra visszahúzó környezetből, és lehetőség szerint térbeli helyszínt is változtatnak, elköltöznek másik városba, vidékre. Tiszta lapot akarnak nyitni ezzel a lépésükkel.

A rehabilitációban eltöltött időt Zsolt mindenképpen hasznosnak találta: *"Nagyon sokat fejlődött a felfogásom, mentálisan nagyon sokat fejlődtem. Hát eddig is több szempontból meg tudtam nézni a cselekedeteimet, de most még több szempontból látom. Hogyha problémáim vannak, akkor azt úgy érzem, hogy mi a baj. Érzem azt, hogy most ezért van, és... és nem tudok belőle kilépni, egyszerűen nem tudok. (– Ez egy új felismerés?) – Hát részben az. És jó lenne ezen változtatni."*

Zsolt jelen élethelyzete visszaigazolta akkori jó döntését. A rehabilitációt végigcsinálta, felépült. Abból a szempontból is jól döntött, hogy egy ténylegesen zárt és szabályozott intézményt választott felépülése színhelyéül. Az akkori állapotában egy addiktológiai kórházi kezelés nem biztos, hogy ilyen eredményesen végződött volna, főleg, hogy az ő városában nem is tudott ilyen osztály létezéséről. Magyarországon nagyon minimális számú, speciálisan alkoholbetegek gyógyítására szerveződött osztály működik. Vidéki városokban gyakorlat, hogy a „sima” pszichiátriai osztályokon látják el az alkoholbetegeket, legtöbbször csak gyógyszeres kezelést biztosítva számukra. Az addiktológiai ellátásra szakosodott kórházi osztályok működése igen kis százalékban megoldott. Ezen túl az sem mindegy, hogy mennyi ideig tart és milyen minőségű a rehabilitáció. A tényleges rehabilitáció sikerességéhez minimálisan néhány hónapra van szükség, úgy szellemi, mint mentális és egészségügyi vonatkozásban. Regenerálnia kell a testnek és a mentális állapotnak is, hogy részt tudjon venni a változás folyamatában.

Zsoltnak jó adottságai vannak, van benne valami lelki hajtóerő, ami nem engedte, hogy elveszen az alkoholbetegségben. Motiváltságának köszönhető, hogy sikerült eljutnia oda, ahol most is tart.

Hajléktalanság

Mint az életút elemzéséből már kiderült, Zsoltnak már Budapestre kerülése előtt is lakásnélküli státusza volt. Albérletből albérletbe költözött, amíg tudta fizetni.

Viszont a rehabilitációs intézetből már nem volt hova hazatérnie. Ekkor került ténylegesen is a hajléktalan ellátásba, a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei által fenntartott Váltó-Házba, amely egy speciálisan alkoholbetegeknek létrehozott átmeneti szállás. A szállón a szociális munkások egyéni és csoportos beszélgetésekkel segítik az ott lakókat a mentális változások elérésében. A szálló adottságainak köszönhetően a lakótársak egymást is támogatják a felépülésben, mivel ez egy absztinens szálló, ahová azonos problémával, az alkoholizmus problémájával kerülnek az emberek. Az önsegítő csoportok szisztémája szerint a hasonló problémájú emberek tudnak egymásnak a leghatásosabb segítséget nyújtani. A Váltó-Ház is ezen elképzelés szerint működik a gyakorlatban.

Zsolt az absztinens átmeneti szállóra kerülésével a „szabad” életbe tért vissza a zárt rehabilitációs intézmény falai közül. Ismét a nulláról kellett indulnia egy új és józan életforma kialakításával, tudatosan figyelve magára.

Zsolt hamar beilleszkedett a szálló életébe. Annyiban könnyebbége is volt, hogy egy barátjával jött át a rehabilitációs intézetből, akit onnan ismert, és eleve együtt tervezték a továbblépést. Idővel más lakótársakkal is jó kapcsolatot alakított ki, melyek a mai napig is tartanak.

A szállóra költözése után gyorsan talált munkahelyet is a szakmájában. Gondoskodott érzelmi háttéré kialakításáról is: felkereste keresztanyját, az egyetlen Budapesten élő rokonait, és felújította velük a hosszú időre megszakadt kapcsolatot. Ekkoriban többször látogatást tett náluk, szívesen fogadták. Társkapcsolatot is szeretett volna létesíteni internetes társskereső oldalak böngészésével, de nem nagy sikerrel. Aztán mégis lett egy barátnője, de elég problémás volt a kapcsolatuk, inkább hátránya származott ebből a viszonyból, mint előnye.

A pályázatba való bekapcsolódásunk

Szociális munkásként szereztem tudomást a Van Esély Alapítvány pályázatáról. Klienseim közül Zsoltban láttam azt a motiváltságot, mely szükséges egy ilyen programban való részvételhez. Beszélgettünk, próbáltam kitalálni, mivel lehetne őt segíteni, mire van leginkább szüksége, amihez az alapítvány anyagi támogatást tud nyújtani. Én először a szakmai továbbjutására gondoltam, de Zsolt előállt a nyelvtanulás ötletével. Ekkor derült ki, hogy ez már régen dédelgetett elképzelése, csak még az anyagiakat kellene rá előteremtenie. Én is jónak és kivitelezhetőnek találtam az ötletét. Megtudtam Zsolttól, hogy ha már nyelvet tanul, azt konkrét céllal szeretné tenni, mert ezzel akar felkészülni a külföldi munkavállalásra, aminek végső célja az anyagi stabilitás megteremtése, egzisztenciájának megalapozása, nem utolsósorban a hajléktalanságból való kilépés. Nyertes pályázatunk szerencsére alapot adott eme elképzelésének megvalósítására.

A felkészülés időszaka

A felkészülés gyakorlati részében elsősorban döntenünk kellett a nyelviskola keresésének mikéntjéről, az iskola és a kurzus kiválasztásáról.

Zsolt „Húbele Balázs módjára” beleugrott volna egy intenzív tanfolyam vállalásába, hogy minél hamarabb végezzen vele. Erről azért le kellett beszélnem, mert feltételeztem,

hogy az ő helyzetében nem működne a dolog, a munkájával ezt nem lehetne összeegyeztetni. Ő is belátta, hogy munka mellett elég lesz teljesítenie a normál heti 2-szer 3 órás kurzust is, az otthoni gyakorlásokkal együtt.

Ezek után jött a megfelelő nyelviskola keresése. Zsolt szórólapokat gyűjtött, az interneten tájékozódott, én pedig tanácsokkal láttam el a felmerülő nyelviskolákkal kapcsolatban. Mindenképpen a munkaidejéhez kellett igazodnunk a kiválasztásban, és persze a helyszín, az elérhetőség sem volt mindegy. Legalább egy óra utazási időt rá kellett számolnunk, hogy időben meg tudjon jelenni a tanórákon.

Néhány hirdetést áttekintettünk, átbeszéltünk, mielőtt döntöttünk, és találtunk egy kurzust, aminek a legjobb volt az időbeosztása és jól megközelíthető volt a belvárosban. Zsolt el is ment megnézni, felmérni a terepet. Szintfelmérő tesztet is kitöltött, mert úgy érezte, van némi passzív tudása, amit még az iskolában szerzett. Az eredményét „kasztrófálisnak” tartotta. 2008 őszén beiratkozott alap-kezdő szintre.

Beindul a tanulás

A tanfolyam elkezdésekor újabb nehézség merült fel. Rengeteget kellett Zsoltot biztatni megingott önbizalmában. Egyszerűen butának hitte magát. Elmondtam neki, hogy ha valaki egy új dologba fog, ismeretlen világba csöppen, akkor természetes, hogy rögtön nem, vagy csak nehezen érti, fogja fel a dolgokat. Mindenki átesik ezen az érzésen, és ha tanul és figyel, egyre könnyebben fog menni az egész. Emellett biztattam, hogy haladjon mindig tovább, ne essen kétségbe a megtorpanásoktól.

Személyes nyelvoktatási segítséget is kapott a szállón élő társától – Aladártól – aki mérnök ember lévén jól beszél angolul. Órákon át ültek a dohányzóban és gyötörték a tananyagot. Zsolt a tanfolyamra menet, a metrón utazva is elmerült a nyelvkönyvekben.

Bízam Zsolt sikerében. Tudtam, hogy képes áthidalni ezeket a nehézségeket. Az egyik ilyen nehézség Zsolt állandó fáradtsága, kialvatlansága volt, ami egyre ingerültebbé tette őt. Mint már említettem fentebb, magánéletében is volt egy válságos időszaka egy hozzá nem illő nővel kialakult kapcsolata miatt. Ekkoriban nehéz volt vele szót érteni feszült, zaklatott állapota miatt. Idézem Zsoltot, ő hogyan értékelte ezt az időszakot: *„Hát igen, voltak ilyen helyzetek is, meg aztán, hogy a célunkat sose felejtjük, sose tévesszük szem elől. Ugye magamra erőltettem, hogy ennek igenis menni kell, menni kell, és menni kell, mert tudtam azt, hogy nekem ez a jövőm. Külföldi munkavállalás, meg és így tovább, azért csináltam tovább.”* Szóval a kitűzött cél adta neki a hajtóerőt a kitartáshoz.

A másik nehézség az időbeosztása volt. Mindenhova rohant, mindenkinek eleget akart tenni, csak éppen magára nem maradt ideje. Már arra sem, hogy rendbe tegyen maga körül mindent precízen, mert alább nem adta. A „mindenkinek való megfelelés vágya” emlékeztet Zsolt egyik régebbi élethelyzetére – amikor még együtt volt menyasszonyával, akkor is hasonló problémák merültek fel a kapcsolatukban. *„Igen, ezek az elvárások. Igen, az hogy annyi fele már nem tudtam szakadni. Akkor ugye mindenfelől azok, hogy márpedig mindenfelől ezek a kötelékek. Hogy mondjam? Mindenfelől, mintha egy ilyen satuját kaptam volna. Ilyen sablonokat... és ugye az idővel rettentő sok gondom volt: hogy nem érek oda sehova időben, hogy nem tudom beosztani az időmet.”* Ez egy téli, az emberi lélek számára amúgy is nehéz, a szürkeséggel, fényteleniséggel, nappalok rövidségével terhelt időszak volt. De túljutott rajta, egyben a nem működő kapcsolatán is, és visszabillent az egyensúlyra.

2009 tavasza

A tavasszal együtt Zsolt is új életre kelt. Regényes módon rátalált egy lányra, akivel azóta is együtt élnek, immár Angliában.

A nyelvtanfolyam első kurzusa május 20-ig tartott, addigra már elég jól belejött a tanulásba. Új barátnőjével áprilisban alakult ki a kapcsolat. Nyelvtanulási segítséget innentől kezdve már a lánytól is kapott, akinek a foglalkozása történetesen angol nyelvtanár.

Zsolt a szintfelmérőkön 70-80 %-os eredményeket mutatott fel. Úgy érezte, a szóbeli jobban ment neki, mint az írásbeli, de egyikkel sem volt gond. Az első kurzus befejeztével rögtön folytatni akarta a másodikkal, hogy ne legyen időbeli kihagyása. Abban a nyelviskolában, ahová először járt, a nyárra nem indítottak mást, csak intenzív tanfolyamot, ezért iskolát kellett váltania. Kicsit sajnálta otthagyni a tanulócsoporthoz, a kialakult társaságot. Viszont most már jóval könnyebb dolga volt a keresésben, mint az első alkalommal, mert barátnője megadta neki a kellő koordinátákat.

Angolnyelv kurzus II.

A második kurzust júniusban kezdte el, kezdő-haladó szinten, ugyanúgy heti 2-szer 3 órában. Ezt a nyelviskolát barátnője ajánlotta számára. Zsolt angoltudása akkor már megfelelt egy kezdő társalgási szintnek.

Barátnője ismeretségei, baráti köre révén már nem csak a tanfolyamon csiszolhatta a nyelvtudását, hanem a mindennapokban is, mivel a társaságban sokszor csak angolul folyt a társalgás. *„És ugye hát nagyon sok emberismeretséget hozott magával, akik csak az angol beszédet értik meg. És hát ugye jöttek a kényszerek, hogy hát valahogy el kell mondani számukra is, hogy... hogy. Tehát valahogy meg kell velük értetnem magam. És hát akkor nyelvyakorlásként, az ő párbeszédüket hallva, ezek nagyon sokat segítettek énszerintem. Ez okoz maradandót, meg előre mozdulást, mikor az ember kínlódo, de elnyögdécseli, hogy mit szeretnék, mit akarok mondani. Tehát ezek a próbálkozások, még ha nem is mindig tökéletes, amit mond az ember, ugye akkor próbálja újrafogalmazni.”*

A második kurzusban nyújtott teljesítménye már egy nagy tudásszint-ugrás volt Zsolttól, hihetetlen iramban haladt előre az angol nyelv elsajátításában. Az újonnan választott nyelviskolával is elégedett volt, talán szívesebben is járt oda. Önmagáról így vall: *„Miért felel meg nekem jobban ez a nyelviskola? Mert jobban figyelek, vagy jobban tudok tanulni, vagy többet tudok már esetleg. Vagy az, hogy ugye az agytekervények elindultak. Vagy az, hogy tényleg sok gyakorlás volt mellette, de élesben. Azért felel meg jobban, és nem érzem magam annyira butának.”* Visszatért az önbizalma, már az utcán is szívesen útbaigazított turistákat, ha éppen hozzá fordultak. Valószínűleg a barátnője baráti körében szerzett rutinnak köszönhető, hogy kinyílt a világ előtte.

Úgy láttam, hogy életének egy kiegyensúlyozottabb szakaszához ért, 2009 nyarára a barátnőjével való kapcsolata is elmélyült. Kiderült, hogy hasonló céljaik vannak az Angliába utazás terén. Eldöntötték, hogy együtt fognak belevágni ebbe a nagy vállalkozásba. Igyekeztek minél több időt együtt tölteni, egymásra hangolódni, összecsiszolódni. Már a nyarat is a tervezgetéssel, információk szerzésével töltötték.

A nyár végén megkértem Zsoltot, összegezze, hogy hová jutott a néhány hónap alatt. *„Hát igazándiból tényleg azt mondhatom, hogy valahova haladok és inkább jó irányba. Ugye hát boldog vagyok a kapcsolatomba. Szerencsésnek érzem magam, hogy pont egy olyan nőt sikerült találnom, aki ugye folyamatosan ébren tudja tartani az érdeklődésemet, ugye az angliai úttal kapcsolatosan is, a nyelvvvel kapcsolatban is. Hát nagyjából ennyi, hát itt tartok. És hát a célt, azt nem szabad elfelejteni. Bár elég sok a nehézség, de egyelőre még próbálok túljutni rajta.”*

Előkészületek az angliai útra

Mint Zsolt többször is megjegyzi az interjú során, egy cél lebegett előtte, az Angliába való kijutás, amiért képes áldozatokat hozni. Ebben nagyon kitartó volt.

A tervezgetés idejében még számított a már kint élő ismerőseik segítségére, de rá kellett ébrednie, hogy egyedül maradtak, segítség nélkül. Az interneten próbáltak lakást, munkát, ismeretséget keresni. Tájékoztak a lehetőségekről, az ottani árakról, az éghajlati viszonyokról. Zsolt elég felkészült volt a mindennapi megélhetés megszervezésében. Tudta, mennyi egy szakmunkás órábéré, mennyi egy lakás bére a külterületen, mennyibe kerül a napi élelem, utazás. Még azt is belekalkulálta, hogy ha véletlen az egyikőjük nem talál munkát rögtön kiköltözés után, addig a másik el tudja tartani rövid időre mindkettejüket. Természetesen ő lett volna az eltartó. Izgult, hogy minden rendben legyen. Beszélgettünk arról is, hogy a váratlan helyzeteket sem lehet kizárni. Van, amivel már csak ott a helyszínen fognak találkozni, ilyen távolságból nem lehet mindenre felkészülni. Gondoskodott arról is, hogy legyen a folyószámlájukon pénz, a váratlan helyzetek miatt, és ha esetleg rögtön nem találnak munkát, ne legyenek kiszolgáltatott helyzetben. Úgy találtuk, hogy barátnője perfekt nyelvtudása biztosítani fogja az idegen környezetben való stresszmentesebb eligazodást.

Úgy tervezik, legalább két évet fognak kint tölteni, amíg anyagilag jobb helyzetbe kerülnek. Zsolt később még szeretne leérettségizni, amire barátnője is buzdítja. Amilyen kitartó, lehet, hogy ezt is vállalni fogja a jövőben.

A Van Esély Alapítvány nyújtotta pályázat eredményessége

Megkérdeztem Zsoltot, hogy mindenképpen belefogott volna-e a nyelvtanulásba. Azt válaszolta, hogy igen, erre szüksége lett volna a továbblépéshez, a külföldi munkavállaláshoz, viszont ezzel a lehetőséggel, amit a Van Esély biztosított számára, nagyon sok időt takarított meg. Ha önerőből kellett volna fizetnie a tanfolyamokat, ahhoz legalább egy évet kellett volna spórolnia, és plusz egy év lenne maga a tanfolyami idő. Ezzel tolódtott volna a kiutazása és az egzisztencia-teremtése is. Tehát sok időt és energiát nyert, így mindenképpen eredményesnek mondható Zsolt részvétele a pályázaton.

Az utolsó interjúnk végén összegeztük az eltelt időt, a honnan-hová kérdését. Munkám során reménnyel tölt el, hogy nem ritkák a Zsolthoz hasonló esetek, ami azt bizonyítja, hogy ha valakinek van célja, elhatározása, és persze támogató közege is, akkor lehetősége is van a hajléktalanságból való kilépésre. Még ha nem is feltétlen más országba való költözéssel, mint ahogy Zsolt tette – azért ez mégsem túl gyakori a hajléktalan-ellátásban.

Befejezésképpen az interjú záró kérdését és válaszát idézem, mely jól tükrözi az eddig követett folyamat értékelését.

- „Itt (Budapesten) bekerült egy absztinens hajléktalan szállóra, körülbelül egy évvel ezelőtt, és ahhoz képest, egy év alatt elhelyezkedett dolgozni, megtanult angolul, boldog párkapcsolatban él, és utazik tovább Angliába dolgozni. Tehát a honnan-hovára, válaszként egy elég szép és tartalmasan megtett út rajzolódott ki az Ön elmondásából. Kíváncsian várom a következő éveket, hogy az hová vezet?

- Hát igen ez a honnan-hová? Ez egy nagyon érdekes dolog. Sok mindenen keresztülmentem, sok szép, sok szomorú esemény kísérte az utat. Egy dolgot el tudok mondani, azt hiszem, ami kapcsán ez az egész is kipattant, ami a legfontosabb cél és út szerintem, hogy lehetőséget kaptam arra, hogy kikerüljek ebből a szomorú és hajléktalan világból.”

Így van.

Egy pályázati program teljes dokumentációja

(Virág Zoltán)

Pályázat a Van Esély Alapítványhoz

A. István – Esettanulmány

A. István 1977-ben született Mátészalkán, családja mindkét ága a szabolcsi városból származik. Édesanyja, az 1958-as születésű D. Ilona általános iskolát végzett takarítónő; anyai nagymamája ungvári születésű, még gyerekként menekült Magyarországra. A nagymama nyolc éve halt meg, a tanácsi illemhely takarítónője és pénztárosa volt hosszú ideig. Első férjétől elvált, a második – István nagyapja – gyilkosság áldozata lett, sorsában biztosan szerepe volt annak, hogy kártyázott, sőt hamiskártyás volt. István édesanyjáiék nyolcan voltak testvérek. A legérdekesebb egy lánytestvér sorsa: ő a családdal minden kapcsolatot megszakítva költözött Budapestre, gazdag ügyvéd, „a Rózsadombon van háza”. István egyszer találkozott vele, amikor egy bevásárlóközpontban voltak az édesanyjával. Ott váltott egymással néhány szót a testvérpár, de a nagynéni megkérte őket, hogy a parkolóban, ahol a férje várta, tegyenek úgy, mintha nem ismernék egymást. Titkolja, tagadja cigány származását (István úgy tudja, házasságon kívüli kapcsolatból született, „magyar apja van”).

Édesapja A. Dávid (1957), aki hat testvérével viszonylagos jólétben nőtt fel a fuvaros nagyapának köszönhetően. István apai nagymamája tanácsi házakban takarított a *Keleti lakótelepen*, ahol módos, befolyásos emberek éltek. Istvánnak egy nagybátyja van, aki muzsikus, Budapesten él. Öt nagynénje szakmát szerzett, érettségizett, de apja csak az általános iskolát járta ki. Fiatalon István nagyapja mellett dolgozott fuvarosként, de egyszer „túletette” a lovat, ekkor az apja „elbocsátotta”. Mielőtt segédmunkás lett a malomban és Áfész üzletben, a *fekete vonattal* járt dolgozni.

István szülei gyerekkoruk óta ismerték egymást, 16-17 évesen kerültek össze, ’74-ben házasodtak. Tanácsi házhoz úgy jutottak, hogy István anyja levelet írt Kádár Jánosnak, ami után egyből kiutalták nekik a régi OTP épületét. Többször költöztek, egyre jobb körülmények közé, a tanácsiból öröklakás lett. Két idősebb testvére van Istvánnak: a ’73-as Renáta Budapesten, a VII. kerületben él, férjével rosszban van István, ezért nem tartják a kapcsolatot. A ’75-ös Dávid felnőttként szerzett kőműves szakmát, családjával Mátészalkán él.

István ötödik osztályig jó tanuló volt, akkor évet kellett ismételnie. „Akkoriban tombolt a rasszizmus Mátészalkán” – a rendszerváltás előtti években István szerint ez volt az oka a bukásának, egyszerűen a származása miatt nem engedték tovább. Esti tagozaton fejezte be az iskolát, délután egytől ötig járt tanulni, ahogy sok más cigány gyerek is. Hálával gondol az új tanárára, egy K. Zsoltné nevű magyar asszonyra, aki mint emberrel foglalkozott vele és társaival – neki köszönhető, hogy a kudarc ellenére nem hagyta ott az iskolát. A délelőtti munkával teltek: a szülei *disznóztak*, tyúkot tartottak, az állatok körül mindig volt munka. Ez folyamatos jólétet teremtett a családjának, élénken emlékszik vissza a képre, amikor 500 Ft-osokkal volt tele a szekrényük. Ezidőtájt költöztek a *Cinevég* nevű új telepre, vállalkozók a *szocpolért* építettek itt házakat főleg cigányoknak. Nekik a fő soron készült szép ház, István szeretettel emlékszik vissza a „*cigánytelepre*”, mégis, a szegregáció újabb tüskét hagyott benne. A rendszerváltás után a család lecsúszása következett. István emlékei szerint minden a száj- és körömfájás járvánnyal kezdődött, a család összes állatát elvitték, helyette akkor értéktelen kárpótlási jegyeket kaptak. István apja összeomlott, inni kezdett, ilyen körülmények között István feladta a vágyát, és nem jelentkezett pincérnek tanulni. (A szülei utolsó lépésként 1996-ban eladták a házukat, egy másik, ugyan nagy, de rosszabb helyen fekvőbe fektették a pénzüket, onnan a mai

napig nem tudnak szabadulni, kettesben tartják fenn. István édesapja 1998-ban daganas betegséget kapott, műtét és kezelés után szerencsésen felépült, de ma leszázalékolt nyugdíjas. István édesanyja közhasznú munkásként „megörökölte” édesanyja helyét az illemhelyen, most ő takarítja és szedi a díjat.)

István 15 évesen apja mellett kezdett vagonot pakolni, 18 évesen pedig szintén az apai mintát követve Budapestre költözött. Fő bázisa a Csavargár utcai munkásszálló volt, de lakott az Üllői úton, a Bartók Béla úton és a budaörsi reptér mellettiben is, havonta 5-6 napra járt haza. Fél évig dolgozott a *Ketteseknél* (Fővárosi Mélyépítő Vállalat) a nagy csatornázási időszakban, aztán építkezések utáni takarítóként két és fél évig. Közben megismerkedett egy kőbányai lánnyal, akivel nem tartós, nem szoros kapcsolata volt, tőle született egy lánya. István nevét viseli, de nem tartják a kapcsolatot, az anyja tartja a szavát, és azóta sem követel tartásdíjat. Ezután már szinte csak az építőiparban dolgozott, főleg betanított kőművesként. Cigány alvállalkozók brigádjaiban dolgozott ismerősökön keresztül. Ez alól kivétel volt a két alkalommal is végzett raktári munka. „*Cigányok építették fel az országot.*” István mélyen átérzi, hogy a szakmával nem rendelkező, szegénységük miatt erre rákényszerülő, életerős férfiakra mindig szükség volt az iparban; ők azok, akik hajlandók elmenni dolgozni több száz kilométerre a családjuktól, élni munkásszállón, elvégezni a legnehezebb munkát. Mégis úgy emlékszik, jól élt abban az időben, a családot is segíteni tudta. Nem gondolt a jövőre, nem takarékoskodott, nem vett lakást, egyetlen eredménye a 2004-ben szerzett jogosítvány.

2005 nyarán ismerkedett meg mai élettársával, D. Magdolnával. Egy barátja mutatta be őket egymásnak K. faluban, ő Magdi nővérének udvarolt. István egyre több időt töltött Mátészalkán, ahol Magdi tanult, 2006 tavaszán mindketten István szüleihez költöztek. Tavaly szeptemberben a kevés munkalehetőség miatt jöttek Budapestre, pár napot töltöttek István nővérénél, majd albérletbe költöztek a Nefelejcs utcába. Aztán egy Fiastyúk utcai olcsóbb pincelakást béreltek ki, ahol előntötte őket a csatorna, majd egy másik Nefelejcs utcai lakás következett. Egy vállalkozó nem fizette ki Istvánt, az albérletet nem tudták fenntartani. Így kerültek 2008 elején a BMSZKI Kocsis utcai szállójára átmenetileg, mert Magdi már terhes volt, ott gyerekekkel pedig nem lakhatnak. 2008. május elején vesszük fel őket az Erzsébet Családok Átmeneti Otthonába, május 22-én megszületik kislányuk, A. Magdolna Ilona.

Az Istvánnal felvett interjúbán és a vele végzett munkában rendszerint előkerül a cigány származáshoz fűződő viszonya. Nem tagadja, büszke rá, de inkább hátrányként éli meg a bőrszínét a munkavállaláskor, ügyei intézésekor. Ért lováriul, de nem otthonról hozta a nyelvtudást, ők *muzsikuskok, romungrok*. Központi téma a családja történetében is az asszimilálódás. Módjára sokféle mintát látott, a tartóstól az ideiglenes elszakadásig, a földrajzi mobilitástól a hagyományok szélsőséges megtagadásig, vagy azok átmentéséig. István mintha ezek között a lehetőségek között vergődne, a saját útját keresve. Sértettség, csalódás és optimizmus váltogatják egymást.

D. Magdolna– Esettanulmány

Magdi 1988-ban született egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei városban, szülei, nagyszülei a közeli K. faluban nőttek fel. A nagyszülők mindkét ágon a mezőgazdasághoz kötődtek, napszámba jártak, otthon is állatokat tartottak, volt házkörüli veteményes. Szülei és azok testvérei nagyon hasonló életutat jártak be, szakmája senkinek sincs, mindannyian segédmunkásként, betanított munkásként dolgoztak, dolgoznak. Mai életükben tükröződik a kelet-magyarországi elszegényedő, munkanélküli réteg sorsa: szinte mindnyájan közhasznú foglalkoztatottak évente pár hónapig, egyébként segélyből és – főleg mezőgazdasági – alkalmi munkából élnek. A férfiak hol Budapesten, hol más vidéken dolgoznak olykor építőipari segédmunkásként, de ezek a munkák soha nem nyújtanak olyan háttérrel, hogy a teljes család utánuk mehessen. A leszázalékolt családtagok mellett valaki felveszi az ápolási díjat (hivatalosan Magdi is édesapjával van ápolásin, aki leszázalékolt szív- és cukorbeteg), családi pótlék, gyes – ezekből a bevételekből és a kevés háztájiból tartják fenn magukat. A cigány származás sokkal kevésbé hangsúlyos Magdi esetében, mint Istvánnál, fel sem merül, el sem hangzik, ő teljesen asszimilálódott romungro, ami nem annyira az interjúból, mint a gondozási folyamat során derült ki.

Magdi szülei, V. Ilona (1961) és D. Mátyás (1959) fiatalon Budapesten dolgoztak segéd- és betanított munkásként a gumigyárban, építkezéseken és takarítóként. Sikeresen vetették meg a lábukat Budapesten: Újpesten, az Árpád úton jutottak tanácsi lakáshoz. Magdi testvérei szakmát szereztek, Ildikó (1978) bolti eladó, Mária (1985) varrónő lett, ma három, illetve két gyereket nevelnek és K. faluban élnek a szülői házban, „*anyaságin*” (gyeten) illetve gyesen vannak. Magdi az óvodát Budapesten kezdte el, de hamarosan visszaköltözött a család K. faluba. A rendszerváltás utáni lakásprivatizációval olcsón megvásárolt önkormányzati lakásuk eladásából komfortos, nagy házat építettek Szabolcsban. Jókorá telek is tartozott hozzá, ebből a nagyobb részt már eladták. Magdi szerint a család hívó szavára mentek vissza, de minden bizonnyal motiválta őket a budapesti munkalehetőségek beszűkülése miatti félelem is, cigányként, képzetlen munkakerőként a munkanélküliség reális veszély volt. A szegénység túlélését a háztáji gazdálkodásnak látták, a rokonság segítő szerepét pedig Magdi szerint túlértékelték.

Magdi az általános iskolát K. faluban végezte, jól tanult, szerette azt a közeget, csak a matekkal voltak nehézségei. Mátészalkára a Gépészeti Szakközépiskolába jelentkezett, a 32 fős osztályban csak négyen voltak lányok. Újabb problémái a matekkal a harmadik évben kezdődtek, az Istvánnal kezdődött szerelem is elvonta a figyelmét a tanulástól. Mindig idősebb férfira vágyott, a biztonságot látja a korkülönbségben, a korosztályába tartozó fiúkat gyerekesnek tartotta. A negyedik évben már magántanuló lett és István szüleihez költözött Mátészalkára. Az utolsó évi osztályozóvizsgán átment, de matekból és informatikából az érettségin megbukott (2007).

A sógora (aki István barátja volt, és ő ismertette össze őket) hirtelen Magdi választotta ellen fordult, hatására ugyanezt tette az egész család, ezért költöztek Mátészalkára. Nem szeretett István szüleinél lakni. Elárulja, hogy a budapesti albérletes időszakban anyósa és apósa felköltöztek hozzájuk, az utolsó bérlemény felmondása szerint annak köszönhető, hogy a megállapodás ellenére ők nem szálltak be a költségekbe, István tartotta el mindannyiukat, és ő fizette a lakhatást is. Ma már rendeződött a kapcsolatuk a szüleikkel, de csak a távolból.

István ugyan megemlítette, hogy Magdi rövid ideig dolgozott Budapesten, de ő maga ezt nem hangoztatja. A munkavégzésére vonatkozó kérdésemre csak a 15 évesen, a nő-

vére helyett végzett nyári közhasznú munkavégzést (park, utca és foci pálya gondozása) említi, rossz élmény volt, mert a többieknek nem tetszett ez a csere.

Kislányuk születése után (2008. május) meglepve tapasztaltuk, hogy Magdi gyakorlott, gyermekgondozási feladatait természetesen és kifogástalanul ellátó anya, akit nem érintenek az első gyerekes szülők problémái. Kimerültségnek, elbizonytalanodásnak nyoma sincs, amit a nővérei gyerekeinek gondozásában szerzett tapasztalataival magyaráz. Nyugodt, szeretetet és magabiztosságot sugárzó vérmérséklete ellensúlyozza István hirtelen természetét, és a kislánya hangulatát is meghatározza: a kis Magdi kivételesen nyugodt csecsemő. Jövő szeptemberben bölcsődei ellátás igénylését és Magdi munkába állását tervezik.

Magdi családjában a sikertelen mobilizációs kísérleteket látom kiemelendőnek; ide sorolható a családja visszaköltözése vidékre, testvéreinek szakmaszerzés utáni munkanélkülisége és Magdi bukása az érettségien.

D. Magdolna és A. István – gondozási terv

A család eddigi gondozásában a fő hangsúlyt az anyagi biztonság megteremtése kapta. A család hajléktalanszállón töltött hónapjai, István hosszú munkásszállós időszakai a *hospitalizációt* erősítik. A saját felelősségük, a magukról gondoskodásuk ellenében hatnak a Magdi családjában tapasztalt minták, szintén a „*jóléti*” függés felé tolva őket. Budapesti gyökértelenségük, hiányzó rokoni hálójuk miatt ők az otthon leginkább kiszolgáltatott családja.

István átállása a bejelentetlen építőipari munkákról a legális takarító szakmára hosszas, nehézkes folyamat volt. A pillanatnyi előnyök, azonnali bevételek kísértésének nem tudott ellenállni, a bejelentett állás keresése hónapról hónapra húzódott, és sorra nem fizették ki az eleinte bizalommal kezelt vállalkozók. A váltás végül az őszre meghozta a gyümölcsét, ma már stabil az anyagi helyzetük a garantált bérkifizetésnek köszönhetően (István vonattakarítóként dolgozik). Ennek azonban az volt az ára, hogy nem tudtak kellő mértékben előtakarékoskodni, így a hosszú távú céljaik megvalósítása deficitese maradt. István szakmaszerzése, Magdi leérettségizése ezt a hiányt tudja ellensúlyozni. Pénzügyeik alakulása folyamatos követést igényel egyelőre.

Magdi önállóan nem tud felkészülni az érettségire, Tanoda programokat sikertelenül kerestünk neki. A két hiányzó tárgy, a matematika és az informatika tanulásához szaktanárra van szüksége, a kerületi gimnáziumokban ingyenes felkészítésre nincs kapacitás, de a Van Esély Alapítvány pályázati keretéből ez biztosítható. Az érettségi növeli az esélyeit mind a jövő évre tervezett munkaerő-piaci belépésben, mind a későbbi szakmaszerzésben.

Istvánt a munkahelyén a brigád legmegbízhatóbb tagjaként tartják számon, kvázi csoportvezető. A munkahelyén elutasították a belső képzésen való részvételi igényét, amivel takarító szakmunkás végzettséget szerezhethetett volna (formálisan ez a csoportvezetői megbízás kritériuma). Próbaideje december 23-án jár le, támogatásként annyit sikerült elérnie, hogy a vezénylése során figyelembe veszik a képzési időpontokat. A végzettség megszerzésével hosszú távon esélye nyílik akár jobb fizetési kategóriába kerülésre, vagy előnyös munkahelyváltásra, akár egy családi vállalkozás megalapozására. Utóbbinak szintén feltétele a végzettség megléte és István jogosítványa is növeli a lehetőségét. A

tanfolyam 115.000 Ft-ba kerül, sikeres pályázata esetén 15 000 Ft-os önrészt vállal István, amiben térítési díj kedvezménytel támogatjuk őt.

A családnak 2009. májusig van érvényes gondozási szerződése, lakhatásuk az Otthonban addig biztosított. Önálló lakhatásuk megszervezéséhez fővárosi lakáspályázati lehetőségeket követünk figyelemmel, illetve a XI. kerületben próbálkoznak méltányossági kérelemmel.

PÁLYÁZATI KÖLTSÉGVETÉS

D. Magdolna matematika és informatika tárgyak érettségire felkészítéséhez magántanár díja	100.000 Ft
A. István takarító képzés (OKJ 33 7812 02) és vizsgadíja (http://www.1etlen.eu/1etlen/index.php?ok&kat1=116&akt=116)	100.000 Ft (15.000 Ft önrész)

Budapest, 2008. december 15.

Köszönettel: Virág Zoltán
családgondozó

D. Magdolna – A. István esetnapló

2009. január

A január a képzéseik szervezése jegyében telt. Magdi mára az Erzsébetvárosi Reformpedagógiai Gimnázium nappali tagozatos magántanulója, ahol matematika és informatika tárgyból készítik fel az érettségire. Mindkét tárgyból próbaérettségizett, bár egyikre se volt alkalma sokat készülni, mégis teljesítette azt a szintet, hogy el merték vállalni a felkészítését. Ugyan korábban kétségeim voltak a motiváltságával kapcsolatban, ezek mára szertefoszlottak: minden megbeszélte időpontban megjelent az iskolában, és nálam is a tételek kidolgozására. További segítséget nyújtottam neki a gyerekfelügyeletben, amikor István dolgozott. Informatika tankönyvét az Otthon megvásárolja neki. Sikerült beszerezni az érettségi törzslapot, és az iskola igazgatójával megállapodtunk a Van Esély Alapítvány támogatásának ütemezéséről. Felkészítését segíti majd egy romaversitاسos építészhallgató, akit a Gyermekjóléti Központ családgondozója talált. Diákigazolványt kap, ami a vidéki rokonaihoz utazás költségeit jelentősen csökkenti. Az órarendje szerint hetente háromszor kell mennie iskolába, így a korábban elutasított bölcsődei ellátás újra képbe került. Megkezdtek a kislány felkészítését a beszoktatásra, és az anyatejről leválasztását is, február 16-án pedig kérelmezik a kislány bölcsődei ellátását. Mindez összhangban van Magdi munkába állási tervével: a júniusi érettségire a kislány betölti az egy évet, tehát legálisan vállalhat majd munkát a gyűes megtartása mellett.

István tanfolyama nem indult el a meghirdetett időpontban, olyan csúszás várható, hogy elkezdünk másik képző intézményt keresni. Sajnos az egyetlen mostanában induló tanfolyamot egy nem akkreditált cég szervezi, attól tartok, hogy nem érne meg ott tanulni. Istvánt elbizonytalanította a késés, mindenáron rá akart venni, hogy én mondjam meg, milyen szakmát szerezzen. Ennek a felelősségét nem akartam vállalni, de az elmúlt hónapban folytatott beszélgetések a pályaválasztásáról végül mégis az eredeti terveiben erősítették meg. Általános iskolai bizonyítványát illetégmentesen megkértük Mátészalkáról.

A család anyagi helyzete januárban nagyon nehéz volt: a decemberi vasutassztrájkok érintették István fizetését is, emellett egy meggondolatlan előtakarékoság halasztási kérelmük miatt nagyobb kiadást is vállaltak erre a hónapra. Ez a történet is jelzi, hogy még nem bánnak magabiztosan a pénzeikkel, ugyanakkor a tendencia mindenképpen pozitív irányú. Alaposan átbeszéltük az eseményeket, megtalálták, hol csúsztak el, szembesítettem őket azokkal a következményekkel, amik érték volna őket, ha nem egy szociális/gyermekvédelmi intézményben élnének.

Nagy nehezen kiizzadtak magukból egy méltányossági lakáskérelmet, amit alapos átdolgozás után beadtak az újbudai önkormányzathoz. Nagyon bíztak az eredményességben, pedig erre nem volt esélyük, nem is áltattam őket ezzel. Hivatalosan elutasították a kérelmet, de az elején tisztázott célt sikerült elérniük: XI. kerületi döntéshozók körüli kapcsolatrendszer kiépítése, lobbizás megkezdése.

2009.02.02

A. István kinézett takarító tanfolyama jelentősen csúszik, ezért elkezdünk másik képző intézményt keresni. Bár februárban két helyen is indul tanfolyam, de az egyiknek az időbeosztása nem jó, a másik pedig nem akkreditált intézmény. Folytatom a keresést.

D. Magdolna – A. István esetenapló

2009. február

A hónapban számos problémával szembesült a család, a legnagyobb István kirúgása volt. Miután áthelyezték délelőtti műszakba – ami fizetéscsökkenéssel és rosszabb munkakörülményekkel is járt – már nem is dolgozott, hogy végül ő mondott-e fel vagy elbocsátották, a mai napig nem tiszta. Azzal, hogy visszadatált, a saját nevében írt felmondást írt alá, még a passzív táppénz joga sultságát is elvesztette, amire korábban hiába hívtam fel a figyelmét. Bizonytalanságukat fokozta, hogy a kilépő papírjait és a fizetését nem kapta meg, később is egy volt kollégájától postázták ki. Az első napok István feszültségének kezelésével teltek, ami megítélésem szerint olyan mértékű volt, hogy a lakhatásuk is veszélyben forgott. A feszültsége feloldását csak szigorú napirenddel sikerült elérni, melyben az álláskeresése és Magdi iskolalátogatása köré szerveztük a teendőit. Végül másfél hét alatt, önállóan helyezkedett el a Déli pályaudvaron a korábbihoz hasonló munkakörben és munkarendben. A munkahelyváltás pozitívuma, hogy ismét megerősítette döntését a takarító szakma elsajátításában. Bár nagy volt a kísértés a napi fizetés miatt, hogy visszacsússzon az építőiparba, de végül nem adta fel az elért eredményeket. A munkahelye elvesztésében a saját felelősségére utal, hogy a fellelhető szabálytalanságok megoldásában a jogi segítséget visszautasította.

Mindezzel párhuzamosan anyagi nehézségeik voltak. Ugyan februárban még a januári, teljes fizetésből kellett volna megélniük, a hónap utolsó hetében elfogyott a pénzük. A csődnek több oka volt: halasztott előtakarékosság rendezése, zálogcédula hosszabbítása (amellyel a beadott ékszerek értékét már jócskán meghaladták), valamint a hiszékenyséjük, befolyásolhatóságuk (kölcson és segítség egy lakótársuknak). A helytelen pénzbeosztási stratégiát pontról pontra átbeszéltük. Segélyezésük intézése elég nehézkes az illetékességük miatt, valamint a Magdi néven futó, a szülei kasszáját gyarapító ápolási díj miatt. A március még a februárinál is keményebb hónap lesz, még ha sikerül is segélyt intéznünk, a kiesett bevételeket nem fogják tudni teljes egészében pótolni.

Februári döntésüket a kislányuk bölcsődéztetéséről megváltoztatták. Az elsődleges ok a bölcsődei személyzettel szembeni bizalmatlanság volt, bár a beszoktatást meg sem kezdték, tapasztalatuk a beiratkozás élményeire korlátozódott. Ugyan Magdi iskolalátogatását jelenleg csak István túlórái idején befolyásolja a döntés, de későbbi munkavállalása, anyagi biztonságuk és István tanulása veszélybe került.

Magdi hetente három napon jár iskolába, órarendje: informatika hétfőn, szerdán 11-től, matek csütörtökön 9.40-től. István munkahelyének elvesztése hetében Magdi sem volt iskolában, annak ellenére, hogy a napirend szervezésében figyelembe vettük az időpontokat. Akkor nagyon úgy tűnt, megdől a családgondozás, de István munkába állása után Magdi is újra kezdett iskolába járni. Az internetezés elég jól megy neki, a szövegszerkesztéssel gondjai vannak, az iskolán kívüli korrepetálás és gyakorlás még nem indult be, ezt sürgetem a gyermekjólétis családgondozójánál. Az igazgató elmondta, hogy a két tanár nem számlaképes, de az iskola ki fog állítani számlát, az ütemezésben (4 x 25.000 Ft) is megegyeztünk.

István még nem tudta elkezdni a tanfolyamot, mivel sorra csúsznak a meghirdetett időpontok. Két-háromhetente végighívom a képző intézményeket, de biztos ígéret csak szeptemberre van. Probaidős alkalmazottként nagyon kevés lehetősége lesz Istvánnak rugalmasságot elérni a munkaidejében. Nyolchetes tanfolyammal számolva legkésőbb júniusban meg kell kezdenie a tanulást a program ütemezése miatt. A keresést folytatom. Általános iskolai bizonyítványának másolata megérkezett.

Újbudáról tavasszal várnak visszajelzést, akkor várható döntés a méltányossági lakáskérelmükről. A februárban kiírt fővárosi, előre kifizetendő bérleti díjas, piaci alapú lakáspályázaton nem indultak, egyrészt az alacsony megtakarításuk miatt, másrészt éppen akkor veszítette el István az állását. A XI. kerületi elutasítás nagyon valószínű, remélhetőleg a fővárosi pályázatot ki fogják írni újra idén, mivel más lehetőségük a lakhatásuk rendezésére nincs.

D. Magdolna – A. István gondozási napló

2009. március

A családdal 2008. május eleje óta foglalkozom, decemberig – a Van Esély Alapítvány pályázatának benyújtásáig – legfontosabb eredményük az anyagi stabilitás elérése volt. Ehhez az kellett, hogy István bejelentett állásban helyezkedjen el. A korábbi építőipari munkáival kapcsolatban csak szeptemberre sikerült belátnia, hogy családja eltartását nem lehet az ígért szintjén ugyan jóval magasabb, de rendszeresen ki nem fizetett munkabérre alapozni. A vonattakarító állásban december közepén véglegesítették, a korábban gyakori anyagi gondok eddigre megszűntek, térítési díjukat és előtakarékoságukat rendszeresen tudták fizetni. Eredményeik felrúgásának folyamata azonban már decemberben megkezdődött, amit sajnos a mai napig nem sikerült megállítani. Bevételeik januárban az előző évi vasutassztrájkok miatt, februárban István kirúgásával (felmondásával?) csökkentek, de anyagi problémáikhoz jelentősen hozzájárult a kiadásaik nem eléggé megfontolt kezelése. Egy-egy harmincezer forintos tétel (december: keresztlő K.-ban, február: zálogcédulák meghosszabbítása, március: temetés K.-ban) rendre padlóra vágta a család gazdálkodását. A család elkezdett jövőbeli bevételeire alapozva költekezni, téves döntéseiket csak utólag közölték, amikor már bajban voltak, azt pedig pontosan tudták, nem engedhetjük meg, hogy bárki is éhezzen az Otthonban. Térítési díj elengedéssel, előtakarékoság befizetési haladékkal igyekeztünk nekik segíteni. Segélyezésük intézése nehéz: Magdolna vidéken igénybe vett ápolási díja miatt nem kérhet Budapesten segélyt, István lakcím nélküli státusza is beszűkíti a lehetőségeiket (tavaly még kapott a kerülettől átmeneti segélyt, idén elutasították), munkaszerződést sem kapott új munkahelyén, amivel kérhetne fővárosi munkába állási segélyt. Magdi nappali tagozaton tanul, így a családi pótlékot saját jogán igényelhetné, sajnos eddig két hét alatt sem sikerült beadniuk a közösen kitöltött igénylést.

Januárban még magabiztosnak tűntek abban, hogy kislányuk bölcsődébe adásával teremtenek lehetőséget Magdolna munkába állására. Mára ezt feladták, amit a beiratkozáskor szerzett rossz élményekkel magyaráztak. Azt gondolom, hogy a tényleges ok sokkal inkább az anyai ragaszkodás a kislányához. Megértem, ha ő szeretné először a kislánya első szavait hallani, első lépéseit látni, de a bölcsőde nem hobbi, hanem anyagi kényszer, sajnos ezt nem tudtam Magdival elfogadtatni. Az, hogy soha korábban nem volt állása, szintén a bölcsőde ellenében hat.

Magdi nagyon szorgalmasan kezdte el az iskolalátogatást. Motiválta, hogy szinte semmi felkészüléssel átcúszott a próbaérettségin mindkét tárgyból (matematika, informatika). Az eredmények kiértékelése után az iskola (Erzsébetvárosi Reformpedagógiai Gimnázium) nappali tagozatos magántanulónaként fogadta be Magdit, ami a szakszerű felkészítés mellett lehetővé tette a kedvezményes utazást és a családi pótlék igénylést is. Az Alapítványunktól kapott egy használt számítógépet (egy klaviatúrát és egy hosszabbítót kellett csak vennie,

ami összesen 1000 Ft volt), és egy tankönyvet is vettünk neki, informatikából többször korrepetáltuk munkatársaimmal. A heti háromszori iskolai felkészítés idején István vigyázott a kislányukra (én a próbaérettségik napjain segítetttem be a gyerekfelügyeletbe, mert azokat délután, István munkaidejében tartották). Néhány hiányzást begyűjtött Magdolna, amikor István túlórázott és reggel ért haza. István munkahelyének elvesztése hetében Magdi sem volt iskolában, annak ellenére, hogy a napirend szervezésében figyelembe vették az időpontokat. Ez a tendencia (anyagi problémák-feszültség-hiányzás) márciusban is folytatódott. Úgy tűnt, a támogatás első részletével is rendben van minden, mert rögtön az óra után leadta Magdi a számlát. Csak egy héttel később derült ki, hogy még sincs így, amikor a tanár felhívott, hogy egyrészt hiába várta az órán Magdit (egyéni, nem csoportos felkészítés), másrészt talán hibázott egy hete, de kölcsönadott Magdinak 10.000 Ft-ot. Sem Magdolna, sem István nem értették meg, miért is csináltam ekkora botrányt ebből. Az sem tetszett volna nekem, ha csak simán kölcsönkér a tanároktól Magdi (kapcsolatok elhasználása, iskolai jóindulat elvesztése), de az, hogy a támogatásból tette, a megállapodás megsértését jelentette. Magdolna a múlt héten visszafizette a 10.000 Ft-ot.

István képzése nem indult el a meghirdetett időpontban, azóta is csak egy, nem akkreditált intézménynél kezdődött takarító képzés. Húsvét után várhatóan indulni fog egy, de az 160.000 Ft-ba kerül. Ha májusban nem kezd meg a tanfolyamot, akkor a nyári szünet miatt már csak szeptemberben fog tudni tanulni, sőt, mint kiderült, a szeptemberre hirdetett tanfolyamok rendre az év végén indulnak. Lehetőségei: más szakmát választ, kéri a program meghosszabbítását, nem veszi igénybe a támogatást (a 60.000 Ft-os önerő befizetése egyelőre elképzelhetetlen). A bölcsőde visszamondásával egyébként István tanulási lehetőségei is beszűkültek.

A májusban lejáró szerződésüket Magdi érettségijére való tekintettel júniusig meghosszabbítottuk, addig nagy szabadságot kaptak az előtakarékoság összegének meghatározásában. A további hosszabbítás elsősorban attól függ, hogy ki tudnak-e jönni a pénzükből, tudják-e reálisan tervezni az anyagi helyzetüket, illetve István tanulásától.

Istvánnal jó volt interjúzni, szívesen beszélt magáról, ő volt az egyetlen, aki a dokumentumfilmes interjút is vállalta első hallásra. Temperamentumos személyiség, nagyon tudja kedvelni és gyűlölni is az embert (indulatai most éppen ellenem fordultak). Magdi már kevésbé volt közlékeny, elég nehéz volt belőle kihúzni a mondatokat, az viszont kiderült, hajlik a vidékre visszaköltözésre.

D. Magdolna – A. István gondozási napló

2009. április

Jelenleg úgy tűnik, megszakad a kapcsolatom a családdal. Május 7-én kiköltöztek az Otthonból albérletbe, döntésüket az előtakarékosághoz hozzájutás motiválta leginkább. Bár nagyon gyorsan, felelőtlenül, májusi megélhetésükre nem gondolva költötték a pénzüket, egy-egyhavi bérleti díjat és kauciót ki tudtak fizetni az egyszobás, galériás Üllői úti lakásért. A kiköltözésük nem volt elég alaposan előkészítve, tartalék nélkül vágtak bele az önálló életbe, ha csak egy hónapos türelmet sikerül náluk elérni, már megalapozottabb anyagi helyzetben lettek volna. Ugyanakkor István kezelhetetlen feszültségét tekintve jobban jártak a döntésükkel, prognózisom szerint előbb-utóbb túllépte volna a tolerálható határt, ami azonnali kiköltözést jelentett volna.

Április 9-én veszítette el István a Déli pályaudvaros vonattakarító munkáját. Hasonlóan a februári esethez (a Nyugati pályaudvari konkurenciánál) most sem teljesen világos, hogy kirúgták vagy felmondott. Tény, hogy nem volt megelégedve sem a munkahelyi státuszával, sem a tényleges munkájával, sem a fizetésével – utóbbival még annak ellenére sem, hogy a vártnál többet kapott, ami alátámasztotta a feltevésemet, hogy a próbaidő lejártához közeledve egyre nőni fog a fizetése. A család anyagi helyzetének stabilitását elősegítő családi pótlék igénylést (Magdi nappali tagozatosként saját jogán) ugyanakkor többhetes csúszással adták be (a két hónapra visszamenőleg igényelt ellátás még a megtakarításukban keletkezett hiányt is pótolta volna). A viszonylag magas fizetés ellenére sem tudták jól beosztani a pénzüket, előtakarékoságot még minimális összegben sem akartak fizetni, pedig ez feltétele volt az ellátásuknak, sőt bő egy hét alatt már nulla forintjuk volt, hamarosan élelmiszerral kellett őket ellátnunk (pedig előtakarékoságot a teljes havi élelmiszer bevásárlása miatt nem akartak fizetni). Mindeközben István csak ímmel-ámmal keresett munkát, úgy gondolom nem akart már bejelentetten elhelyezkedni, más irányt választott. Azt hiszem, István már nem bírta a folyamatos munkavégzéssel járó hosszan tartó, viszonylag alacsony feszültséget. A szakma megszerzése lehetett volna kiút ebből a helyzetből, de már későn jött a megfelelő ajánlat a takarító képzés megindulására, és a korábban felvetett másik szakma választása sem hozott változást István motivációjában.

Ahogy a pénzüik fogyott, úgy vált István viselkedése egyre kontrollálatlanabbá. Megállapodásainkat nem tartotta be, a házirendet többször megszegte, követelőzővé vált, feszültségét oldani nem lehetett, az együttműködés szinte lehetetlenné vált. Azt, hogy a „családfő” István, eddig is tudtam, de Magdi pozíciója ebben a feszült helyzetben egyre kiszolgáltatottabbá vált. A hármásban-négyesben (az intézményvezetővel) folytatott beszélgetéseinkben alig-alig szólalt meg; amikor István kivonult a beszélgetésről, biztosított arról, hogy megérti, amit mondunk, egyet is ért az iránnyal. A döntéseket azonban nem ő hozza a családban, és Magdi el is fogadja ezt a szerepet (a családi pótlék késedelmes igénylésének története pontosan jelzi a működésüket: mindaddig, míg külön Istvánt is meg nem győztem az ellátás igénylésének hasznáról, nem nyújtották be az igénylést). Négyesemközt Magdi valameddig tudta befolyásolni az élettársát, és tudta oldani István feszültségét, de egyre többször hallatszott hangos vita a szobájukból. Magdi megerősítése ugyan a gondozás céljai között szerepelt (a Van Esély program is ezt szolgálta), de abban az aspektusban nem merült fel, hogy a kapcsolatukban is erősödjön a szerepe. Csak későn jutottam a történeteknek egy olyan értelmezéséhez, hogy a kiköltözésük oka István frusztrációja, melyet Magdolna érettségizése, családon belüli megerősödése, és István szakmaszerzésének megghiúsulása váltott ki/fokozott. Kérdés számomra, hogy István érdekeit mennyire sérti Magdolna megerősödése, de az anya kiszolgáltatottságát és István kezelhetetlen feszültségét most mindenesetre veszélyforrásnak értékelem.

Magdolna május 5-én megírta a matematika érettségit, minden feladathoz írt valamit, van esély arra, hogy megvan a kettes. Ha nem, akkor még szóban javíthat. Május 25-én informatika írásbeli, június 4. körül informatika szóbeli. Bízom benne, hogy megjelenik ezeken a napokon. Albérletük június 7-ig van kifizetve. Magdi ígéretet tett, hogy jelentkezik a kiköltözésük után, hogy valamilyen utógondozási kapcsolat meginduljon, és az életinterjúk következő részleteit is felvehessem. A fentiek alapján – Istvánhoz tartozása miatt – sajnos az ígérete nem biztosíték. Ajánlottam nekik együttműködést egy fővárosi albérleti támogatáshoz juttatás kapcsán is – egyetlen feltételt fogalmaztam meg: István munkavégzését. Minimális esélyt látok arra, hogy István pályázati keretét le tudjuk hívni, mégis szeretném kérni, hogy egy ideig még tartsa fenn a Van Esély Alapítvány az ajánlatát, mivel könnyen lehet, hogy ez lesz az egyetlen motiváció, menekülőút a jelenle-

gi helyzetéből. A tegnapi telefonbeszélgetésből úgy éreztem, felmerült Magdi támogatásának megszakítása. A leírtak ellenére is lobbiznék a folytatás mellett: Magdolna érdeke, az iskola és a tanárok befektetett energiája, elvégzett munkája, a saját hitelem az iskola felé miatt – és ezekkel talán szemben áll a Van Esély Alapítvány érdekének esetleges sérülése, az interjú vagy az érettségi elmaradása.

D. Magdolna gondozási napló

2009. május

A. Istvánnal megszakadt a kapcsolatom, Magdin keresztül üzentem neki, ha szeretne tanulni, és módja van rá, keressen meg, de mindeddig erre nem került sor.

A Magdival kialakult utógondozási kapcsolat a tanulmányai befejezésére vonatkozik: kapcsolattartás az iskolával, a pályázatot kiíróval, segítség a szóbelikre való felkészítésben. A megállapodás további részei: segítség az ellátások intézésében, és Magdi elhelyezkedésében. Magdi a felkészülést vállalta az érettségire, munkába állást csak akkor, ha sikerül István munkarendjéhez alkalmazkodni.

A család május 7-én hagyta el az Otthont. Kiköltözésüket a délutáni ügyeletemre lebonyolították, ígéretük ellenére nem is jöttek vissza hozzám. Az intézménnyel teljesen megszakadt a kapcsolatuk, egyrészt István utolsó hetekben mutatott viselkedése miatt, másrészt a lakrészükből eltűnt szőnyeg, szárító... miatt. Párszor megjelentek a következő két hétben, de soha nem akkor, amikor ügyeltem, én is kerestem őket telefonon többször, de nem vették fel. Végül szám elrejtéssel sikerült őket elérnem, igazából két fontos dolog miatt akartam jelezni nekik: a következő hétfői érettségi és egy védőnői értesítés miatt. Magdi állította, hogy kedden lesz az informatika érettségi, interneten is rákerestem, a május 25-i (hétfői) dátum volt a helyes, így nem maradt le róla Magdi. A következő hétre megbeszélt időpontra sem jöttek el, de ekkor már felhívtak, és egy másikat beszéltünk meg. Közben ismét levelük jött, ezúttal az Államkincstártól. Kérésükre felbontottam, így a családi pótlék igényléshez szükséges hiánypótlást is sikerült elintézniük (éppen K.-on voltak, így a kért szülői nyilatkozatok helyben elkészülhettek). A következő találkozón – már június elején – Magdi megjelent, összerendeztük az államkincstári papírokat, melyeket be is adott másnap.

Magdi szerint jól érzik magukat az albérletben, napjai a megszokott háztartásvezetési-gyerekgondozás ritmusában telnek. Kislányuk jól van, a bölcsődéztetése ellen új érvet találtak: nagyon anyás lett. Arról, hogy ez annak a következménye is lehet, hogy nincs gyerekközösségben, nem sikerült meggyőzőm. Gondolkodik a munkába álláson, de csak István szabadidejében – ez pedig jelentősen leszűkíti a lehetőségeit (egy boltba be is adta a jelentkezését). Anyagi problémáik elmondása szerint nincsenek, mert István jól keres: útépítésen dolgozik napi 10.000 Ft-ért.

D. Magdolna gondozási napló

2009. június

A családdal április és június között több fontos esemény történt. Május 7-én, kereken egy évvel beköltözésük után kiköltöztek az Otthonból albérletbe. Bár ez pozitív fejlemény, a kiköltözést megelőző időszak feszültségei, és A. István viselkedése miatt akkor nem így éreztem. Istvánnal csak június végén találkoztam ezek után, vele a Van Esély Alapítvány **képzési programja megszakadt**.

Ennek oka elsősorban az, hogy a meghirdetett tanfolyamok nem indultak el időben. Egyrészt, mint erre fény derült, a képző intézmények úgy gyűjtik a jelentkezőket, hogy meghirdetnek egy tanfolyamot, aztán annak időpontját csúsztatják. Másrészt, a takarító szakma tanfolyamait tipikusan egy-egy takarító cég legalább tízfős brigádjának beiskolázásával töltik fel, és ezekhez csatlakozhatnak külsősök – ezeket a képzéseket két cégnél is visszamondták a gazdasági válságra hivatkozva: a pályázatban is megjelölt C. Kft.-nél, majd az U. Bt.-nél is. A K. Kft. indított ugyan tanfolyamot, de kiderült róla, hogy nem akkreditált képző intézmény, így bizonyítványa értéke megkérdőjelezhető. Az M.G. cég tanfolyama 160.000 Ft lett volna, ennyi önerőt nem tudott vállalni a család. Végül áprilisban kaptam ajánlatot az A. nevű cégtől, akik vállalták, hogy a nyár folyamán egyénileg felkészítik és levizsgáztatják Istvánt, még önerőt sem kellett volna vállalnia. Akkor már István nem tudta vállalni a képzést, mivel éppen nem dolgozott, és elhelyezkedése, megélhetésük, valamint lakhatásuk problémája kötötte le az energiáit.

A második probléma a két szülő tanulásának összeegyeztethetősége volt, elsősorban a gyerekefelügyelet megoldása miatt. Két alkalommal (a próbaérettségik, kvázi Magdi felvételi napjain) vállaltam ugyan a felügyeletet, de az eredeti tervek szerint erre intézményes, bölcsődei megoldást terveztünk a családdal kötött megállapodás szerint. A bölcsődéztetés elmaradása (ezzel kapcsolatban hétről hétre változott a család véleménye: hol Magdi, hol István bizonytalanodott el) végül áthidalhatatlan probléma volt: néhány érettségi felkészítő elmaradása is ennek köszönhető. A bölcsődében is vállalták volna, hogy a beszoktatás után nem kell minden nap vinni a kislányukat, de a beiratkozáskor szerzett élményeikre hivatkozva végül elutasították az ellátást. A családdal folytatott beszélgetések alapján a leválás miatti félelem volt az elsődleges indok. Magdi mehetett volna egy másik bölcsőde szülőcsoportjára, ahol néhány alkalom után valószínűleg szintén kérhette volna a pár órás gyerekefelügyeletet; ezzel a lehetőséggel sem élt.

A harmadik ok a család létbizonytalansága volt. István kimerült a folyamatos és túlórakkal zsúfolt munkavégzésben, februári állásvesztése után már érezhető volt elégedetlensége, sőt ellenállása a bejelentett munkával szemben. Első, párhetes munkanélkülisége is anyagi zavart okozott, de amikor áprilisban újra felmondott, már a kiköltözésükig nem is vállalt munkát, ami végképp akadályt állított a biztonságos megélhetésük elé. Hiába volt tapasztalatuk a bejelentett munka előnyeivel kapcsolatban (a tavalyi év őszi-téli időszakában a biztos jövedelemnek köszönhetően stabil megélhetésük volt), István korábban megszokta az építőipar hektikusságát, ami még a nagy jövedelemingadozások mellett is újra vonzó lett számára. A Magdi nappali tanuló státusza miatt saját jogán igényelt családi pótlék sem oldotta volna meg a család anyagi helyzetét, de még ezt az ellátást is többhetes késéssel igényelték, mert a hírekből összeszedett félinformációk alapján arra a következtetésre jutottak, hogy az már megszűnt. (Júniusban megkapták februártól visszamenőleg a 14.400 Ft-os családi pótlékot, szeptemberben lejár, hacsak Magdi nem folytatja a tanulmányait.) Mindezek után a takarékettkönyvben lakhatási célra gyűj-

tött pénzük is elkezdett fogyni, így inkább előremenekültek, és kivettek egy albérletet. Az Otthon rendjét István munkanélküliségével, az előtakarékoság felbontásával sértették ugyan, de Magdi érettségijére való tekintettel kéthónapos hosszabbítást ajánlottunk fel nekik, amit nem fogadtak el. Nagy valószínűséggel nem is bírták volna kihasználni ezt a lehetőséget, mert István követelőző, sőt agresszív viselkedése már akkor közel állt a tolerálható határhoz, így szerintem jól döntöttek.

Magdi kettes eredménnyel **leérettségizett mindkét tárgyból**. Az írásbeli matematika érettségi a kiköltözésük előtt két nappal, május 5-én volt. Az írásbeli informatika érettségiről (május 25.) majdnem lekészt Magdi, mert a következő napi dátumra emlékezett. Amikor emlékeztetni próbáltam telefonon, nem vette fel Magdi, a telefonszám elrejtése után igen, és így meg is jelent az írásbelin. Sajnos mindegyik írásbeli eredménye elégtelen lett, szerencsére elérte azt a tízszázalékos szintet, hogy informatikából szóbelire bocsáthatták, és matematikából is javíthatott szóban (utóbbiból alapesetben nincs szóbeli). A szóbeli vizsgáig részt vehetett volna a csoportos felkészítéseken (és minden bizonnyal adott volna pluszórákat mindkét tanár, ha kéri), de nem vette igénybe ezt. Sajnos Magdi még mindig inkább letagadja ezt, mint hogy elárulná: a gyerekfelügyelet megoldatlansága, a matektanárral szemben kialakult averziók vagy lustaság miatt nem ment el az órákra. Az igazgatótól tudom, hogy náluk arra hivatkozott, hogy el kellett költöznük innen (sem a hosszabbítási ajánlatot, sem az egy villamossal megközelíthető albérletet nem hangsúlyozta Magdi). A szóbeli időpontjáról is az Otthont értesítette az iskola, szerencsére éppen reggel végeztem az ügyelettel, így itt voltam, amikor jött az sms, hogy aznap (június 23.) 10-re menjen érettségizni Magdi. (Előző pénteken ismét nem vette fel a telefont, sms-ben kértem, hogy keresse meg az iskolát a szóbeli dátumával kapcsolatban.) Amikor felhívtam Magdit, mondta, hogy gyorsan felöltözik, kislányát a sógornőjére hagyja (István hetedik kerületi testvére, akire ezek szerint lehetett bízni olykor a kis Magdit), és indul. A matematika eredménye „kegyelemkettes”, az informatika szóbelin Magdi elérte a megfelelő szintet.

A **sikeres érettségi okai** közül ki kell emelnem az iskola, személy szerint az igazgató és az oktatásszervező empátiáját. Az Erzsébetvárosi Reformpedagógiai Gimnázium kifejezetten az iskolarendszerből kihulló fiatalokkal foglalkozik, így Magdi, mint gyeseen lévő anya a célcsoportjukba tartozik (bár nála fiatalabbak járnak oda). Magdi is sokat tett az együttérzés felkeltése érdekében. A csoportos felkészítéseken Magdi anyagi támogatás nélkül is részt vehetett volna, de tekintettel a lemaradására jobb volt az egyéni felkészítés, a Van Esély Alapítvány támogatása nélkül Magdi be sem iratkozott volna az iskolába (ahogy nem tette tavaly őszi óta). Az eredményes felkészülés érdekében jobb lett volna az egyéni és a csoportos felkészítés párhuzamossága; utólag úgy gondolom, ilyen tartalmú megállapodást kellett volna kötni Magdival és az iskolával. Emellett szól az az érv is, hogy Magdinak kevés kapcsolata van Budapesten, és jól tett volna neki a közösség, szocializációs közeg. Az Otthon részéről a tankönyv és a használt számítógép adománya is hozzájárult a sikerhez, a magam segítsége és motivációja pedig a családgondozói szerepből adott volt.

Magdi **felkészületlenségének okai** között elsődlegesen a többéves lemaradását tartom fontosnak. Motivációjával kapcsolatban úgy gondolom, nem tudtam hosszú távon fenntartani, az első két hónap után érezhetően csökkent. Valószínűleg akkor kellett volna egy érettségihez kötött szakmát választani, és a munkaügyi szervezethez bejelentkeznie Magdinak, hogy szeptemberben elkezdhessen tanulni (itt is a bölcsődéztetés hiánya a kerékkötője a terveknek). A szegénység miatt Magdi nem tudta megállni, hogy abból a pénzből, amit a felkészítésére szántunk, ne kérjen kölcsön. Ma is úgy gondolom, érdemes

volt felhajtást csinálni a történetek miatt, bár kétségkívül hozzájárult kapcsolatunk megromlásához. A matematikatanárral szemben Magdi nem is tudott túllépni a szégyenen (szeretném most is kiemelni, hogy nem is derült volna ki a kölcsön, ha a következő héten Magdi megjelenik az óráján, vagy legalább felhívja őt, hogy nem megy). Bár a felkészítés folytatódott, de mindenképpen törést okoztak a történetek. A hiányzások azonban nem ekkor kezdődtek, Magdi iskolalátogatásának ritkulása egybeesett István munkahelyének elvesztésével: az elsődleges szükségleteik kielégítésének lehetőségei beszűkültek, ezután az iskola már kevésbé volt fontos Magdinak.

A kiköltözésük után Magdival kialakult **utógondozási kapcsolat** elsősorban a tanulmányai befejezésére vonatkozott: kapcsolattartás az iskolával, a pályázatot kiíróval, segítség a szóbelikre felkészítésben – utóbbiban nem kért végül segítséget. A szóbeli utáni napon Istvánnal együtt keresett meg Magdi. Mivel István hozott munkáltatói igazolást (betanított kőműves), jogosultak lettek a Fővárosi Önkormányzat lakhatási támogatására (átmeneti segélyre). További feltétel a szociális munkás igazolása arról, hogy valóban albérletben laknak, ezért megállapodtunk abban, hogy július 9-én felkeresem őket. A hetedik kerületben lakáspályázatot írtak ki, István lakcím nélküli illetékessége ellenére megpróbálkoznak vele, addig próbál nyilatkozatokat szerezni egykori albérleti szomszédjaitól, hogy valóban itt lakott. Arról beszéltünk még, hogy Magdinak érdemes lenne regisztráltatnia magát a munkaügyi központban, hogy szeptemberben továbbtanulhasson.

D. Magdolna gondozási napló

2009. július

Július 9-én látogattam meg őket a IX. Üllői úti, magasföldszinti albérletükben. A gázkonvektoros, villanybojleres, berendezett és mosógéppel, hűtővel felszerelt, galériázott szobakonyhás lakásban rend és tisztaság volt. Tévét, internetet is beköttettek (utóbbi a szomszédokkal felesben fizetik), a fix bérleti díjon (45.000 Ft/hó) és közös költségen (4500 Ft/hó) kívül a villany- és gázszámla 10-12.000 Ft volt eddig, vízdíjat kéthavonta fizetnek majd. Jelenleg tehát kb. 65.000 Ft megy el a lakhatásukra (telefon, internet nélkül), télen ennél legalább 10.000 Ft-tal magasabb lesz a rezsijük. Csak egyhavi kauciót fizettek, így még egyhavival tartoznak. A lakás jó műszaki állapotban van, nem vizes, nem dohos a levegője. A felújításra szoruló házba kapucsengő nélkül lehet bemenni, kétudvaros épület, a lakás az első udvarban, a magasföldszinten van. Láthatóan jól érzik magukat az önálló lakhatásban, kisebb konfliktusaik vannak a ház lakóival, amikről mesélt Magdi is az interjúban. Az együttélést még tanulniuk kell, bár ez nyilván attól is függ, hogyan oldják meg általában a konfliktusait: István az Otthonban is megvívta, kiharcolta a pozícióját. (Az általam látott sztori egyébként annyi, hogy az ajtajukat rányitották a lépcsőre, amit csak a fölöttük lakók használnak, akik érkezésükkor meg becsukták az ajtót. Istvánt ez bosszantja, de a tanácsomat: hagyná félig nyitva az ajtót, így a szomszéd is elfér, és ők is szellőztetnek, nem fogadta el.)

Júniusban utalták februártól visszamenőleg Magdi saját jogán igényelt családi pótlékát. István elmondása szerint útépítésen dolgozott, bár furcsállom, hogy minden telefonhíváskor otthon volt, találkozásaink is napközben voltak, ő azzal magyarázta, hogy rugalmasak a munkahelyén. Magdi már az interjúban mesélt munkába állási terveiről, július 20-án el is kezdett dolgozni a szomszédos üzletben. Egyelőre négy órában, hetente váltva dél-

előtt/délután. A bölcsődei segítség helyett („Ez még meg se fordult a fejünkbe.” – mondta Magdi az interjúban) István váltott munkahelyet, elmondásuk szerint éjszaka takarít, így felváltva vigyáznak a kislányukra. Kétségeim vannak ezzel kapcsolatban, mivel kislányuk folyamatos odafigyelést igényel az életkora miatt, de persze nem elképzelhetetlen, hogy alvás nélkül is képes rá István. Látogatásomkor is azt tapasztaltam, amit Magdi mesélt korábban és az interjúban is: Magdika nagyon „anyás”, egy percre nem hagyta őt a nyomtatványokat tölteni nyugodtan, nem maradt meg sem az apjánál, sem nálam, nem kötötte le semmilyen játék. Magdi életszerűen mesélt a munkájáról, leginkább fizikailag megterhelő számára (pl. a sörösrekeszek cipelése a pincéből). Azt mondja, a számítógépes tudása (az üzlet áttért a számítógépes nyilvántartásra) és István összebarátkozása a főnökével voltak azok a tényezők, amik miatt felvették őt. Elhelyezkedésének haszna – a fizetésen kívül – a kislánya leválasztása is („egy picit legyen apás is”). Bízik benne, hogy augusztustól nyolcórás lesz a munka, és tervezi, hogy vállal egy párórás esti takarítást is. A munkába állása tehát mindenképpen kapcsolódik a pályázathoz, hiszen az informatika volt az egyik tárgy, amiből felkészítést kapott Magdi.

A továbbtanulás tehát most nem aktuális, hiszen munka mellett nem tudna járni iskolába. Mielőtt a munka realizálódott volna, Magdival a szakmaválasztásról beszélgettünk, kedvet a „műkörmös” szakmához érez, lehetőségei – mint elhelyezkedése is mutatja – a kereskedelembe lennének. Elhelyezkedése előtt tervezte, hogy regisztráltatja magát a munkaügyi központban, hogy megtudja, milyen tanfolyamok indulnak egyáltalán, de erre nem került sor.

Két aktualitása volt a látogatásomnak: egy erzsébetvárosi szociális bérlakáspályázat, és a Fővárosi Önkormányzat lakhatási támogatásának ügyintézése. Nagyrészt beszereztek minden igazolást mindkettőhöz mire érkeztem, így Magdinak segítettem kitölteni a nyomtatványt, és összeszedtük, amivel ki kellett még egészíteni. Július 13-án még pár fénymásolatért bejöttek az Otthonba, aznap a pályázatot, másnap a segélykérelmet is leadták. Magdival ekkor készítettem el az interjú második részét.

Az interjúban Magdi az albérletbe költözést és az érettségit emelte ki a változások között, ebben a sorrendben. Kiderül a beszélgetésből, és ezt problémának tartom, hogy alig van kapcsolata Budapesten, hogy egyedül nem mozdul ki a lakásból; a munkába állása ezen változtatni fog. Talán természetes is, hogy Ferencvárosban még nem érzi magát otthon (a játszótér kapcsán az ügyetlenkedésem miatt nem derült ki végül, hogy Erzsébetvárosba vagy a IX. kerületbe járnak). Ami problémát jelentett az interjúban, hogy Magdi nem őszinte, kiszólásaiból is kiderül, a pályázat kiírói felé tartani, védeni akarja a látszatot, ebből nem sikerült kizökkentenem az interjú során. Amikor az Otthonból elköltözését fájlalja, akkor sem mondja ki (csak interjún kívül), azért lett volna érdemes itt maradni, mert a lakáspályázatnál előny lett volna mind a kerületi, mind a csáo-ban tartózkodás. Tanulságos a rengeteg igen/nem válasz, jobban kell figyelnem az eldöntendő kérdések mellőzésére.

D. Magdolna gondozási napló

2009. augusztus

Augusztusban lakhatásuk veszélybe került, mivel kétszer is nagyobb értékben lopták meg őket besurranó tolvajok. Elsőre a nyitott ablakon nyúltak be, és Magdi táskáját emelték el a saját és kislánya irataival, a teljes albérleti díjjal és rezsire félretett pénzzel. Másodszorra – 10 nappal később – a konyhai kisablakon mászott be valaki, akkor pénz és mobiltelefon tűnt el, a nyomokból úgy látszott, hogy körbejárta a lakást a tolvaj. A teljes anyagi káruk 37.000 Ft volt. Rendőrség mindkét alkalommal járt náluk, ujjlenyomatokat találtak, másodszorra felmerült, a házukkal szembeni térfigyelő kamera felvételeit is lehet majd használni. Az albérleti díjat végül kigazdálkodták, az elmaradt rezsit csak szeptemberben rendezték. Az első betörés után vette fel István a lakhatási támogatást, előtte telefonon beszéltem a Hajléktalan Információs Irodával, ahol a rendelet módosítása miatt még egy környezettanulmányt kértek kiegészítésként. Egyébként – szemben István állításával, aki szerint elutasítók voltak vele az Irodán – nekem pozitív a tapasztalatom: éppen azon dolgoztak, hogy a maximális összeget kaphassák meg (28.500 Ft), ezért nem az utolsó, hanem háromhavi átlagjövedelemmel számoltak. Annyit kértek, Magdi ne forduljon segélykérelemmel hozzájuk, mert akkor rosszabbul jár anyagilag a család (egyébként tavaly éppen tőlük tudtam meg Magdi ápolási díját, amit szerintem még mindig felvesz a családja K-on, bár Magdi szerint már lemondták). Amikor Istvánnak említettem az Iroda segítőkészségét, tiltakozott, szerinte tőlem félnek az ügyintézők – ezt az állítását is érdemes a helyén kezelni, szerintem inkább az ellátórendszerrel szembeni bizalmatlanságát jelzi. A család is talált egy lehetőséget a segítségre: 13.000 Ft-ot kaptak a közüzemi díjakra az Áldozatsegítő Szolgálattól (a rendőrségtől kapták meg az elérhetőséget). István most is külső nyomást gyakorolt az intézményre: mivel úgy érezte, nem kapta meg a megfelelő szolgáltatást, a Cigány Önkormányzathoz fordult, ahonnan áttelefonáltak az Áldozatsegítő Szolgálatához. Ideiglenes okmányokat intéztek, de augusztus végén megérkeztek K-ra az iratok postán: egy budaörsi postaládába dobták be, kivéve Magdi személyi igazolványát. Az iratpótláshoz a Menhely Alapítvány Kürt utcai ügyfélszolgálatának segítségét ajánlottam nekik, de még nem mentek el.

Magdi kb. két-három hetet dolgozott az albérletükkel szomszédos boltban, szerinte a munkatársai kiutálták a főnöke távollétében. Szeptember elejére várt egy éjszakai takarítási munkára, úgy tudom, nem jött össze ez az állás. István elmondása szerint ebben az időszakban éjszaka takarított, így felváltva vigyáztak a kislányukra, majd egy költöztető cégnél vállalt állást, ami klasszikus alkalmi munka volt: a betörés utáni ügyintéзések alatt nem járt be dolgozni. Kérdésemre, miért nem bízta Magdira az ügyintéзést, azt mondta, ő nem olyan talpraesett. Én továbbra is erősítem bennük a kétkeresőssé válás előnyeit, de tartósan nem hiszem, hogy bírnák, hogy külön műszakban dolgozzanak, a bölcsődével kapcsolatban pedig elutasítók.

Erzsébetvárosi lakáspályázatuk nem volt sikeres, de elég magas (120) pontszámot értek el. Az ügyintéзővel folytatott beszélgetésből azt szűrték le, ennél magasabb pontszámra számíthatnak, ha zsúfoltan laknak, ezért felmerült bennük, hogy a következő pályázatra István testvérének hetedik kerületi lakásába költöznének. (A másik tanács, hogy legközelebb ne Belső-Erzsébetvárosi lakásokra pályázzanak.) Sajnáltnám, ha emiatt felmondanák az albérletet, de az önkormányzati lakáshoz jutás lehetősége fontosabb számukra, mint az önálló, de a szociális bérleti díjnál drágább (kb. duplája) albérleti lakhatás.

„Sok minden odaveszlett”

**A. István, 2009. január,
Erzsébet Családok Átmeneti Otthona**

Készítette: Virág Zoltán

- *Mutatkozzon be, kérem!*
- A. Istvánnak hívnak, 1977. hetedik hó 8-án születtem, Mátészalkán.
- *Meséljen, kérem a családjáról! Kezdjük a nagyszüleivel, mondjuk apai ágról.*
- Hát, apai ágról, az apai nagyszülöm az magyar asszony, az apa cigány ember volt.
- *Tud arról, hogy ők hogy ismerkedtek meg egymással?*
- Hát, én annyit tudok róla, hogy Mátészalkának egyik kieső részén laktak mindketten, de közel egymáshoz és..., tehát egy ilyen falusi hangulatban ismerkedtek meg. Annak idején ez nem volt megszokott dolog, de ők vállalták minden következményét.
- *Hogy hívták őket?*
- V. Piroskának hívták a nagyanyámat, nagyapámat pedig A. Dávid.
- *Mit tud arról, volt valamilyen hátrányuk, hogy ők cigány és magyar emberként összeköltöztek?*
- Annak idején ez nem volt szép dolog, hogy egy magyar nő hozzáment egy cigány férfihez.
- *Csak a magyarok részéről volt elutasítás, vagy a cigányok...*
- Mindkét, mindkét oldalról, mindkét oldalról volt.
- *Nagymamája mivel foglalkozott, otthon volt?*
- Igen, ő háztartásbeli volt, a nagyapám, az fuvaros volt. Fát, szenet, ilyesmit a Tüzép telepről fuvarozott ki házakhoz. És ezzel elég jól keresett annak idején.
- *A felmenőikről tud valamit?*
- Hát, az azok előttről annyit tudok, hogy a nagyapámnak az apját A. Ármik Istvánnak hívták...
- *Ármik?*
- Ármik. Akkoriban, az 1890-es, 1900-as években voltak ilyen... rangnevek? Nem tudom... rangnévnek nevezték ezt a pótlást? Tehát ez egy pótlás, ezt elhagyták belőle, így lettünk mi A. akárkik, és az Ármikot elhagyták.
- *Ennek van jelentése?*
- Ahogy nekem elmesélték, ő nem egy munkásrétegből származó ember volt, hanem ilyen tanyasi világból, de neki tanyái voltak, tehát..., hogy mondjam, neki... neki munkásai voltak, meg minden, földjei voltak, aratni jártak, satöbbi. De ő soha nem dolgozott, mindig ő volt a főnök, tehát az ő területei voltak azok, és beszázalékolt az államnak, meg ilyenek voltak. Tehát ő valami nemesember volt. Volt egy festett kép róla, amin hosszú-szárú csizma, ilyen rogyósnadrág, mellény, kalap, toll benne. Látszott rajta, hogy nem egy paraszti ember, hanem valamilyen rangos valaki. *(nevet)*
- *Cigányként ilyen karriert tudott befutni?*
- Igen. Ő cigányember volt, de nem látszott rajta. Kék szeme volt, fehér bőrű volt, mint most nekem is a kislányom.
- *Mi lett a földekkel?*
- Ott sok gyerek született, ami a dédapámból maradt, az szétesztódott. Így maradt az apai nagyapámnak... végül is neki is Sándor tanyán, így hívták, ez Mátészalka mellett van, ami az övé maradt, ott éltek, onnan indult el a család.

- Nagyszüleinek hány gyermeke született?
 - Hét gyerekük született.
 - Közülük az édesapja hányadik?
 - A harmadik.
 - Édesapja testvéreiről tud valamit?
 - Nem tartom a kapcsolatot sajnos egyikkel sem már. Még gyerekkoromban láttam őket, meg találkoztunk, de hosszú évek óta már senkivel sem tartom.
 - Mivel foglalkoztak ők?
 - Azt tudom, hogy neki a bátyja, az kalauz volt, vasutas volt Mátészalkán, jegykezelő volt. Apámnak a többi testvéreiről, a lánytestvérekről – mert egy fiú, tehát egy báty és a többi az lány – róluk semmit nem tudok. Azt tudom, hogy laknak itt Pest környékén valahol, de, hogy helyileg hol, azt nem.
 - Édesapja szerzett szakmát?
 - Sajnos nem, ő is a nyolc általánost járta ki. Hát abban az időben... hát nagy volt a család, sokat kellett dolgozni, örült, ha a nyolc osztályt kijárta, és beállt az apja mellé dolgozni. Mivel két fiú volt a családban, az egyik a nagyobbik fiú – az tanult akkor is a vasútnál, meg nem tudom még, hogy hol – ő meg a kisebbik fiú volt, de tizennégy-tizenöt éves korára ő már dolgozott. Keményen, muszáj volt a családban. Egyedül az apja nem bírta.
 - Édesapja mikor született?
 - 1957. február 14.
 - Mit kezdett dolgozni az édesapja?
 - Először tehenekekre vigyázott, de nem kevésre, sokra.
 - Mennyire?
 - Ha jól emlékszek, negyvenet hallottam tőle, ahogy mesélte.
 - Kinek a tehenei voltak ezek?
 - Saját, apjának a tehenei. Ők egy istálló, végül is egy hosszú istálló mellett laktak, ahol lovak is voltak, meg tehének is. A tehének az övék voltak, meg egy pár darab ló, de volt ott másnak is.
 - Téteszesítés nem érintette a családot?
 - Dehogynem, de. Hát nekünk ebbe az országban sok minden odaveszlett, amiből mi már unokák, semmit nem látunk. Annak idején rengeteget elvett az állam tőlük, mindkét nagyszülőmtől, tehát déditől is, meg a nagyapámtól is. Kárpótlási jegyet kaptak annak idején a szüleim, kárpótlási jegyet rengeteget kaptak, abban az időben 750 ezer forintot. '89 és '92 környékén kapták meg ezeket a pénzeket, de mire oda került a sor, ez már nem ért semmit. Ez a 750 ezer forint ez ilyen 75 ezer forintnak megfelelő forintot ért. Tehát annyi, mint hogyha 75 ezer forinttal kifizették volna őket, amit elvettek, meg ami odamaradt.
 - A lovakkal apjának volt valamilyen története.
 - Ja. Hogy meséltem magának, hogy megölt, hogy tületette a lovat? Az a nagyapámnak a lova volt, odaadta apámnak, hogy dolgozzon vele, hogy fuvarozzon ő is, és enyhén ittas állapotba került, és amikor inni kért a ló, akkor enni adott, amikor fordítva, akkor meg fordítva, és felpuffadt a ló. Még élő állapotba volt, de megdöglött sajnos.
 - Szokás volt reggel pálinkával indítani?
 - Igen, náluk ez szokás volt, persze. Saját maguknak főzték a pálinkát annak idején.
 - A fuvarozás után milyen munkát végzett?
 - Amikor megdöglött a ló, meg visszavette a szekeret, hát romáknál létezik olyan, hogy átok. Megátkozta magát az apja, hogy míg él, a fiának, ilyen formában, nem fog többé segíteni. Állj el dolgozni fiam, és tartsd el a családot, mert akkor már anyámmal élt, nagyon fiatalon.

- Mikor ismerkedtek meg ők?
- Ők iskolába ismerkedtek meg, még szinte gyerekek voltak, amikor megismerték egymást, és már ott megszerették..., kialakult egy ilyen gyerekkori vonzalom, ami később továbbfejlődött. Tizenöt-tizenhat évesek voltak, amikor már úgy összeálltak, összekerültek.
- Az édesapjáiék Mátészalkán laktak, vagy ők is külterületen?
- Mátészalka, de Mátészalkának egy kieső részén, tehát ők a keleti oldalán laktak Mátészalkának. És ahol az ő házuk volt, a keleti oldalra eső részen az utolsó ház volt az övék, és az ő hátuk mögött legelő volt, pusztá, erdő, satöbbi, voltak tisztások. És ebből az egyik része a nagyapámé volt, legelő – úgy hívtuk.
- Mezőgazdasági terület vagy cigánysor?
- Nem, ez mezőgazdasági terület volt. Nem itt volt a cigánytelep. Az már egy másik dolog, mert ott a nagyanyámnak az anyja lakott, és mi úgy kerültünk oda gyerekkoromba.
- Mekkora ház volt ez?
- A nagyapámé? Az egy háromszobás lakás volt, konyhával, ebédlővel, spejzzel, plusz még hátul melléképületek, aztán az állatoknak ilyen ólak, tehát nagy udvara volt neki.
- Ott laktak édesapja testvérei?
- Folyamatosan költöztek el.
- A nagyapja él még?
- Nem él, ő '87-ben halt meg. Szívroham, nagyon gyorsan meghalt, nem szenvedett szegény. Nagyanyám az korábban halt meg, sajnos.
- Emlékszik rá, találkozott vele?
- Találkoztam a nagyanyámmal, de '84-ben halt meg, én még nagyon gyerek voltam, amikor meghalt a nagyanyám.
- Mennyi időt töltött a nagyszüleiével?
- Minden hétvégén. Szinte minden nap, a nagyapám mindig jött nálunk, mert mi már a városközpontban laktunk, Kossuth utca, úgy hívták azt az utcát.
- Aztán az édesapja miből tartotta el magát?
- Erős ember hírében állt, és rakodómunkásnak állt, ami azt jelentette, hogy vagont pakolni jártak, de hát ilyen nagy IFA platós autóval. Úgy cementet, mint meszet, hordták be a telephelyre. Rakodómunkásként tengette az idejét, egy darabig, aztán – ha jól tudom, úgy négy-öt évet dolgozott le – aztán elment a malomba dolgozni, ott ilyen töltő meg leszedő volt, tehát akik töltik a zsákba, és közben mérik is, varrják is a zsákokat. Tehát rakodómunkásként végülis, mert az is rakodás, mert volt, amikor a szalag alatt állt, és rakta a zsákokat egymásra.
- Igen.
- Ott is eltöltött egy jó pár évet, aztán megint visszament rakodónak. Aztán jött egy lehetőség, amikor Tatabánya és Budapest környékén dolgoztak, de akkor, akkoriba rengeteg roma elindult onnan, abból a régióból ide, Pest és környékére dolgozni. Hát sziklát vágtak Tatabányán! Fönn, a hegyoldalba dolgoztak, és ilyen, hát sziklát fejtettek, magyarul.
- Ön már emlékszik erre az időszakára?
- Én?
- Igen.
- Emlékszek, mert mindig vártam haza édesapámat, amikor jött. Hát Budapestről jön, akkor fekete vonattal jártak, úgy hívták azt a vonatot, mindig az éjszakai vonattal jöttek. És ugye persze gyerekként, mindig vártuk haza aput, hogy hozott nekünk csokit, cukrot, meg amit kell.
- Pénteken, szombaton?

- Mindig, mindig pénteken jöttek. Péntek este értek haza.
- És hétfőn hajnalban vissza, vagy mikor?
- Nem, vasárnap, vasárnap igen. Tehát ilyen átutazó volt, pénteken jöttek, vasárnap reggel mentek, és ez így ment hónapokon keresztül.
- És ilyenkor a családjával töltötte az időt, amikor hazajött?
- Hát persze. Hát az nagyon kevés idő volt ahhoz, hogy esetleg mást csináljon.
- Hol lakott az édesapja, amikor eljárt Budapestre, Tatabányára?
- Munkásszállón, munkásszállón. Hát akkoriban még rengeteg munkásszálló volt a szocializmus alatt.
- Emlékszik, mesélt ő erről az időszakról, milyen volt ott lakni?
- Mesélt, mesélt persze. Hát csak az akkori idő! Akkoriban teljesen más volt egy munkásszálló, mint most. Most rendezettek, normálisak, annak idején rengeteg ember lakott egy helyen, zsúfolásig voltak a munkásszállók.
- Térjünk át akkor édesanyja családjára. Anyai nagyszülei emlékszik?
- Anyai nagyszülőkre, tehát nagyanyámra igen emlékszem, mert mindig is a család közelében élt, a nagyapámra egyáltalán nem. Annyit tudok, hogy Székesfehérváron élt és ott is halt meg.
- Ők elváltak?
- Igen, elváltak, nagyon korán. Megszülettek a gyerekek és rá pár év múlva... szinte, nem is. Anyámat nem az édesapja nevelte föl.
- Hogy hívták a nagymamáját?
- Hát férjesített neve, vagy a lánykori neve?
- Bármelyik.
- T. Lászlóné. Hát ezt T. mama, mindig úgy szólítottuk őt.
- Mikor született ő körülbelül?
- Fúú, azt mondja, most, hogyha ha élne, akkor lenne nyolcvan... hetvenhét éves. Igen, ő a harmincas, 1930 vagy 1931, tehát pontosan nem tudom a dátumot, de a harmincas években született ő.
- És az Ön vér szerinti a nagyapja volt neki az első férje?
- Igen, akitől született őt gyerek.
- Őt gyerek. A nagyapjának a nevére emlékszik?
- Az ő, igen emlékszek, D. Mátyás. Úgy hívták anyai nagyapámat, de amikor megszületett az öt gyerek, tehát ők elváltak, satöbbi, ő hozzáment ehhez a T. Lászlóhoz, akitől született egy fia, akit a mai napig, őt ismerem is, T. Lajosnak hívják.
- Mit tud a nagymamája családjáról?
- Annyit tudok, hogy Ungvárról származott nagyanyám, ukrán származású volt az anyai nagyanyám. Ennyit tudok..., de hogy azt is tudom, már így utólag volt rá alkalom, hogy fölkeresték anyámat ukrán rokonok, tehát jöttek Magyarországra, és akkor elkezdtek keresgélni ott Mátészalka és környékén, és rábukkantak anyámra, tehát tudom azt, hogy vannak rokonok Ukrajnában.
- Erre emlékszik is erre a jelenetre, vagy csak mesélték a családban?
- Mesélte anyám, tehát úgy nem ismerem arcáról, névről senkit.
- Akkor azt sem tudja, hogy esetleg tudott-e ukránul a nagymamája?
- Azt nem mert, tehát nem, nem tudom, soha nem beszélt előttünk idegen nyelven.
- Ukrajnai magyar volt, vagy pedig...
- Ukrajnai magyar volt, mivel magyar volt a neve, igen, én úgy tudom, igen.
- A nagyapja családjáról mit tud?
- Semmit.

- Azt, hogy cigány vagy magyar család volt-e?
- Cigányok voltak, igen.
- A nagymamája is?
- A nagymamám az... én meg nem mondanám. Ő soha nem mondta azt, hogy ő cigány, vagy milyen, de azt tudom, hogy fehér bőrű volt, zöld szemű volt, és szőke volt a haja. Innentől kezdve, és a beszédje alapján, nem mondtam volna rá soha azt, hogy cigány. Nem is nézett ki úgy.
- Nem tud róla. Nagymamája otthon volt, háztartásbeli volt?
- Igen.
- A nagyapjáról esetleg tudja, hogy mi volt a foglalkozása, volt-e szakmája?
- Nem, azt nem.
- A világháború hogyan érintette őket?... Talán a nagymamája gondolom, emiatt jött át Magyarországra?
- Igen, hát gyerekkorában áthozták őket, állítólag valami kabát alatt, odabújatták őt, és úgy hozták át őt Ukrajnából. Igazság szerint az anyai nagyszülő az nem beszélt a háborúról, az apai nagyszülők azok beszéltek a háborúról, mert neki ott több testvére is odamaradt. Se hírük, se hamvuk mai napig.
- Továbbra is anyai részről: említette, hogy akkor öt testvér és utána jött egy hatodik féltestvér.
- Igen, utána elvált attól az embertől is. Tehát neki volt, ilyen, össz-vissz neki – én, ha jól tudom –, kilenc gyereke van, mert közbe elvált ettől a T. Lászlótól. Volt neki egy másik partnere, és attól született két darab lány is, akik nagyon fiatalon eljöttek onnan, és nem tartsa a család velük a kapcsolatot. Egyszer találkozott anyám az egyikkel – amit a múltkor is meséltem magának – de ők olyan közegbe élnek, hogy még csak azt sem akarják tudatni, hogy cigányok. Az egyiknek ügyvéd a férje, ő is ügyvéd, a másik meg, azt nem tudom, hogy hívják vagy, hogy hol van, de azt tudom, hogy az egyik az. Az anyám találkozott vele.
- Mesélje el ezt a találkozást.
- A Keleti pályaudvarnál találkoztak egy boltba, így egymásra néztek, meg elmentek, először elmentek egymás mellett, aztán végülis, csak egymásra néztek, és akkor ismerték föl egymást, hogy ők testvérek. A férje kint várakozott az autóban, és mondta anyámnak ez a testvére, hogy ne menjen már ki utána, se előtte, hanem várja meg, míg ő elmegy, mert nem akarja, hogy lássa a férje, hogy ő kikkel is beszélget. Vagy azt akkor megkérdezheti esetleg a férje, hogy ki volt az a hölgy, és akkor hazudni meg nem akart. Tehát nem akarta tudatni azt, hogy anyám a testvére.
- Kifejezetten a cigány származást akarta tagadni?
- Igen, mert én is ott álltam, én kívül álltam a bolton kívül, és rajtam meg látszik, hogy vannak cigány vonások.
- Édesanyja többi testvéréről mit tud?
- Mondom, a Lajost azt tudom, hogy... milyen falunak is hívják... N.-ben lakik, azt tudom, ő ilyen fakitermeléssel foglalkozik, erdőirtás. A többiről nem tudok úgy semmit. Én nagyon régóta elkerültem onnan, Zoltán, és nem tartom a kapcsolatot senkivel. Tíz-tizenkét éve csak úgy ingába hazajártam, és úgy nagyon nem mentem le senkihez: hogy vagy, mit csinálsz, mivel foglalkozol, tehát nem kérdeztem meg így őket személy szerint. Volt olyan is, hogy elsiklottunk egymás mellett, köszöntünk egymásnak az utcán, és mindenki ment a saját dolgára. Itt fenn Pesten meg nem nagyon találkoztam velük.
- Vannak, akik Pesten élnek?
- Vannak, de nem járunk össze.

- A nagyszülei merrefelé laktak Mátészalkán? Nagymamája költözött-e mindig ezekhez a férfiakhoz? Vagy pont fordítva, a nagymamájához költöztek ezek a férfiak?

- Ez úgy történt, hogy először volt nekijek házuk, az első férjével, az eredeti nagyapámmal, F.-ben. Onnan...

- Ez Mátészalkán van?

- Nem. Ez egy mellette lévő falu, ez egy pár faluval odébb van. Na, és onnan költözött nagyanyám Mátészalkára, de nem a városközpontba, hanem egy úgymond cigánytelepre. Ez egy régi, öreg cigánytelep volt Mátészalkán, ahol még kunyhók voltak. Először odaköltözött. Aztán a mátészalkai önkormányzat, hogy enyhítsen a cigányoknak a lakhatásán... mert ott voltak putrik, meg minden. Maga tudja, mi az. Ilyen földbe vájt kunyhó, meg már, amit ők tapasztottak kunyhó... Ez ilyen kunyhókból álló cigánytelep volt. Egyik oldalán volt a Kraszna folyó, a hátánál volt erdő, és akkor... tehát egy ilyen U alakba, folyó, erdő, és akkor úgy mellette volt földút, és a város felé, tehát ez a várostól kieső rész volt, és ezt az önkorm... a mátészalkai város ezt megszüntette, felszámolta, ezt a telepet. De úgy, hogy a hetvenes évekbe elkezdtek ide építeni házakat, ilyen szociális bérlakásokat, ilyen szobakonyhákat, de rengeteget. És akkor erre...

- Ezek voltak a cs-lakások?... Nem tud róla.

- Nem tudom, hogy hívták ezeket a lakásokat. Először is csináltak egy utcát, és akkor az évek során, ebből kialakult egy nagy cigánytelep, ami a mai napig is megvan, és fönn áll, és laknak is ott, ahol már rendes, normális, téglalapítású házak vannak.

- Tehát a cigánytelep helyén...

- A régi cigánytelep... nem helyén, mellette. Azt teljesen letörölték, abból egy ilyen, tehát ledarálták az egészet, és szántóföld lett a helyén, ahol a régi telep volt. Most egy dombra költözött, végülis egy dombon van, tehát az ott az ilyen mélyedésben volt, ez most egy dombon van. Egy sík területen.

- Később itt is maradt a nagymamája?

- Így van, így van, ő is kapott itt egy... tehát mivel neki volt kunyhója a cigánytelepen, így kapott ő is egy ilyen szobakonyhás bérlakást.

- Itt nőtt fel az édesanyja?

- Mindig... hát persze. Úgy volt, hogy először laktak izén, ott F.-ben, F.-ben költöztek arra a régi, öreg cigánytelepre, onnan ebbe az új építésű...

- Tehát édesanyjával együtt végigjárta...

- Persze, és tizenöt vagy tizenhat éves anyám, amikor összekerült édesapámmal. Tehát ő menekült is, anyám, végülis abból a közegből, ő soha nem szeretett ott lakni.

- Édesanyja neve?

- A lánykori vagy ...

- A lánykori.

- D. Ilona.

- Férjezett neve?

- A. Dávidné.

- Mikor született édesanyja?

- 1958. november 28.

- Szakmát ő sem szerzett?

- Nem, nem volt lehetőség abban az időben. Az még nagyon a szocializmus alatt történtek ezek a dolgok. És ott nem, nekijük nem volt lehetőségük. Vagy dolgozni kellett, mert kellett a családban munka ahhoz, hogy minden a megszokott dolog szerint menjen... tehát nem volt lehetőségük nekijük tanulni szakmát.

- Összekerült édesapjával, mit kezdett el dolgozni?

- Anyám?
- Igen.
- Anyám az háztartásbeli volt, ugyanis tizenhat éves... tizenhét éves korára megszülette a nővéremet.
- Mikor született a nővére?
- '73, 1973 decemberében.
- További testvérek?
- Utána a bátyám, 1975. február 15.
- Hogy hívják a bátyját és a nővérét?
- A nővéremet A. Renáta, a bátyámat A. Dávid, engem A. István. Három gyerek.
- Tehát hárman vannak testvérek ebben a családban.
- Így van.
- Édesanyja akkor ezek szerint nem dolgozott, nevelte a gyerekeket.
- Így van, nevelte a gyerekeket, háztartásbeli volt, apám az mindig dolgozott, és nagyon-nagyon jól éltünk. Nagyon szépen éltünk, mindenünk megvolt. Ez a szocializmus alatt volt, én azért emlegetem ennyit a szocializmust, mert bár most is az lenne. Bár most is ott élnénk, mert amit a szüleim elmeséltek, ahogy friss házások voltak, megszületett a nővérem, született a bátyám, kaptak szociális bérlakást, tehát volt honnan indulni, nem kellett a szülőknél lakni harminc-egyven éves korukig, volt honnan elindulni. Volt az apámnak munkahelye, amikor az anyám olyan állapotba nevelte föl a gyerekeket, mármint a nővéremet-bátyámat, hogy be tudta adni óvodába, ő is elment dolgozni, tehát tudott dolgozni, tudta nevelni a gyerekeit. Apám is dolgozott, és kaptak annyi pénzt, nem volt nagy fizetés, ha jól tudom, ketten kaptak öt- vagy hatezer forintot havonta, de abból olyan jól tudunk élni, hogy mindenünk megvolt, semmi-
ben sem szenvedtünk hiányt mi gyerekek, sem ételben, sem ruhában, sem oktatásban, semmi-
ben.
- Hol kezdett el édesanyja dolgozni, miután óvodába kerültek?
- Takarítónő volt, ÁFÉSZ-nál dolgozott, úgy hívták azt a céget annak idején, hogy ÁFÉSZ. A mai napig nem tudom, hogy mivel foglalkozott az ÁFÉSZ annak idején...
- Kereskedelemmel...
- Kereskedelemmel? Jó, hát most már meg is tudtam, akkor azzal.(nevet)
- Mintha édesapja is dolgozott volna ott.
- Ott dolgozott rakodómunkásként, ott volt, igen, így van.
- Édesanyja... amikor ők összekerültek, akkor egyből tudtak saját háztartást alakítani?
- Hogyne, persze.
- Tehát egyből saját... Bérelt...
- Így van...
- ...lakásuk volt?
- Odakerültek nagyapámnál, megszületett a nővérem. Nekijek volt pénzük, gyűjtött pénzük, már akkor. Beadtak egy igényt szociális bérlakásra, és merem ezt állítani, megmondani, mert valahol megvan a levél anyámnál, a lakásnak a kiutalásában maga Kádár János intézkedett édesanyámnak.
- Hogyan jutottak el Kádár Jánosig?
- Levelet írt. Tehát volt a mátészalkai önkormányzat, tanácsnál – akkoriba úgy hívták – volt egy ember, aki azt mondta, hogy ide kell írni levelet. Tehát adott egy címet, hogy ide kell írni levelet. Anyám oda írt egy levelet, és két hét múlva jött rá válasz.
- Milyen lakáshoz jutottak így?

- Másfél szobát kapott anyám, ami akkoriba nagy szám volt. Fürdőszoba is volt benne minden. Tehát ami a gyerekeknek kell, a fürdőszoba, a fürdési lehetőség, fűtés, minden, nagyon szuper lakást kapott.

- *Lakás volt vagy ház, tehát kertes?*

- Kertes volt, a városközpontba a Kossuth utcán. A bíróság utcájába, ahol ilyen hivatalok...ott született Torgyán József abba az utcába, ott volt a, ott született Tony Curtis abba az utcába, tehát, olyan utcába kaptunk lakást, ahol... puccos helyen. *(nevet)*

- *Volt ott háztáji is, vagy kiskert?*

- Hátul volt kert, kiskert volt.

- *Ezzel foglalkoztak a szülei?*

- Persze, mindig kapálgatták, mi is izé, gyerekek.

- *Zöltség is?*

- Zöltség, sárgarépa, káposzta, paprika, paradicsom, volt ott minden. Nagy szilvafa az udvaron, emlékszek arra is.

- *Úgy emlékszem, mintha azt mondta volna, hogy állatokkal is foglalkoztak.*

- Ez már a későbbiek folyamán volt, merthogy ezt a lakást '88-ba, '87 vagy '88-ba ezt a lakást eladták a szüleim, ugyanis nagyapám akkoriba írt levelet anyámnak, hogy költözzünk fel Székesfehérvárra hozzá. Tehát úgy történt ez a dolog, hogy anyám gondolt egyet, persze apai szeretet, gyerekkorába látta az apját, és aszondta, hogy fú, akkor most mindent dobunk, és akkor megyünk nagyapátokhoz. Apám is berne volt, hogy jöjjünk, mer akkoriban már elkezdődött romlani... '88 környékén a helyzet kezdett romlani. Elköltöztünk Székesfehérvárra, és arra érkezünk meg Székesfehérvárra, hogy zárt az a ház, ahol a nagyapám lakott. Anyám kinyitotta az ajtót, és ott feküdt az asztalnál nagyapám, halott állapotban.

- *Felravatalozva vagy éppen akkor halt meg?*

- Nem, rá volt dölve az asztalra, és ott feküdt. Azt, amit elmeséltem magának, nem tudom, hogy itt el lehet-e mondani...

- *Bátran.*

- ... beverték a fejét kalapáccsal, utólag megállapította az orvos.

- *Mi volt az oka ennek?*

- Én úgy tudom, hogy hamiskártyásként tengette az életét.

- *Ő alapított ott Székesfehérváron családot?*

- Nem. Tehát soha nem nősült meg utána. Biztos, hogy volt neki élettársa vagy akárki, de gyereke nem született.

- *És Ön emlékszik erre, hogy elmentek Székesfehérvárra?*

- Emlékszek, Székesfehérváron emlékszek arra, hogy egy mosoda volt ott, orosz katonák is voltak ott, meg ilyen nagy autó, ott mosatták a katonáknak a ruháját, annak az udvarában volt egy lakása, tehát így volt a mosoda és a mosoda mellett, tehát volt egy elválasztó kerítés, volt a mosoda, és volt itt az apámnak... nagyapámnak a háza, tehát pont szembe volt.

- *Kertes ház?*

- Így van, Székesfehérváron. Emlékszek rá, egy iskola is volt, nem messze tőle, a háta mögött, az mellett ilyen sétálóutca, nagy tó, meg minden ilyesmi

- *Mennyi ideig maradtak Székesfehérváron?*

- Ez után a dolog után, két hétig. De rokonoknál, tehát úgy rokonoknál, hogy a nagyapámnak lakott ott testvére, és nála voltunk addig, tehát nem aludtunk abba a házba, ahol őt meggyilkolták, hanem a testvérénél voltunk addig. Itt anyám Mátészalkán feladta ezeket a dolgokat, tehát hamar kiderült, hogy vissza kellett jönnünk Mátészalkára. Na, visszajöttünk Mátészalkára, csak akkoriban, hogyha valaki leadott egy lakást, visszaadott az önkormányzat, tanácsnak?

- Igen.

- ...visszaadott egy lakást, kapott érte valamennyi pénzt, mivel leadta, csak ott volt még a pénzből, nem tudom, nem emlékszek összegekre mennyi anyámnál, és akkor visszajöttünk Mátészalkára, csak már nem volt lakás. Na akkor gyerünk, hát szerintem, mivel ezt a lakást anyám leadta, úgy gondolták ott a szociális osztályon, hogy hát, ha a városközpontba a legszebb helyen kapott ez a nő, vagy ez az asszony egy lakást, és nem becsülte meg, ott nem tudták, hogy mi miért is mentünk el Székesfehérvárra, mi volt ennek a háttere, tehát nem tudtak róla semmit. Úgy gondolták, hogy hát mivel Mátészalkának kieső részén lakik ezeröttszáz cigány, akkor kerüljenek ezek is oda, úgyis ugyanolyan cigányok. Tehát ott már volt, élt a rasszizmus, tombolt, tehát minket is oda minősítettek. És így kerültünk a cigánytelepre.

- Ez ugyanaz a cigánytelep, ahol...

- ...ahol nagymamám is élt. Tehát nagymamám még élt.

- Tehát visszakerült édesanyja ahova...

- Így van. Mivel rendkívüli helyzet állt elő, volt Mátészalkán egy építési vállalkozó, akihez elment anyám, azt mondta, hogy figyelj, ennyi pénzem van, ennyit tudok adni, de OTP kölcsönt, meg ezt-azt, nem tudom, milyen pénzeket szedett föl anyám, hogy ez a vállalkozó építsen neki egy házat. Akkoriban volt a Viola utca, ott a cigánytelepen, ami új utca volt, és oda építették az ilyen háromszoba-összkomfortos, nagy, hát akkoriban nagy szám volt, cigánynak akkora lakása, pfú! Jó, hogy cigánytelepen volt, de ez egy új utca volt, és nagyon nagy házak voltak, ilyen háromszoba-összkomfortos, minden nagyobb család, aki tehetett, oda, abba az utcába épített. Na, mi is oda építettünk, és így kerültünk a cigánytelepre. Egy év leforgása alatt, tehát ez '88 és '89 alatt... '88-ba felépült a lakás. Ha jól emlékszek, valami két és fél hónap alatt pif-puf felépítették, tehát úgy, hogy beköltözhető állapotba volt. Még emlékszek, frissen éreztük a festéknek az illatát, amikor már anyám azt mondta, hogy na, ágyat rakunk be, és ott alszunk, gyerekek, mert... Ja, és addig a cigánytelepen kapott az önkormányzattól még, még kapott még egy segítséget anyám, hogy egy szociális bérlakást kapott ott lent, mert voltak üresedések, aki elköltözött ide, ki férjhez ment oda, mindig volt egy-egy üres lakás ott, ott a telepen, és ott kapott addig, míg felépítették a házat nekünk. Na és akkor odaköltöztünk, nagy udvar, minden, és akkor megpróbálták a szüleim ugyanazt élni, mint a nagyszüleink annak idején, hogy rengeteg jószág, aprójószág, disznó, satöbbi, satöbbi. Beterítették az udvart, rengeteg jószágunk volt, tehát szerintem abban az időben többszázezer forintot ért, ami ott volt az udvaron.

- Milyen állatok?

- Pulykák, kacsák, liba, csirke, akkor nagy anyadisznó, ami fialta a kicsiket, rengeteg volt, rengeteg, most pontosan szám szerint nem tudom, de amikor a hátsó udvart, izé, mert le volt választva a hátsó udvar, ahol az állatok voltak, kinyitottam azt a fa ajtót, há' megrémültem annyi állat volt, rengeteg volt. Hát, én is jártam le ganézni a disznókat, meg minden, fejtettem a kukoricát az apró állatoknak, minden. Na és akkor ott '90-91 környékén, ott kezdődött el érződni, hogy romlik a világ, romlik az ország, romlik az életszínvonal, minden. '90-91 környékén jött egy ilyen száj- és körömfájás, azt mondták, betegek az állatok, mert tényleg gunnyasztottak is a csirkék és tyúkok, már anyám le sem merte vágni, hogy megegyük, meg ilyenek, disznó is csak úgy sikított az ölbe. Jött egy ilyen állatbetegség, és a mátészalkai tanács, vagyis hát akkor már önkormányzat úgy rendelkezett, hogy minden egyes állatot, ami a cigánytelepen van, el kell vinni. Ez a városra nem vonatkozott, mert mondom, egy vasút választotta le a várostól a... a sín választotta le a cigánytelepet, ott fönn a városban semmi, tehát nem volt baja az állatoknak,

csak ezen a telepen. Na, de miért is? Mert nem messze tőle, hátul volt egy szeméttelep, ami már az ötvenes évek óta oda termelték a szemetet a városból.

- *Dögműt is volt?*

- Dögműt is volt, igen, de nem közvetlenül a telephez közel, hanem távolabb, de volt.

- *Sokan foglalkoztak ott a telepen állatokkal?*

- Igen, igen, nagyon sokan, de volt a cigányságnak egy olyan rétege, akik inkább jártak dögműt enni. Inkább jártak dögműt... ők voltak a dögműs cigányok. Nem volt azzal semmi baj. Az ilyen beteg állatokat, amik még éltek, azokat szedték össze ott a dögműt környékén, hát amit beleengedtek, beledobtak és ők meg kiszedték.

- *Szülei akkor nem is mentek vissza dolgozni, hanem csak a háztájival...*

- De, apám még az mellett is dolgozott, ugyanúgy Áfész, rakodómunkás, közbe átment megint csak a malomba, tehát a malomba dolgozott '82-83 környékén, meg dolgozott '88-91 környékén is ott, tehát két ütembe is dolgozott ott.

- *Jól értem? A családjáról mindig úgy mesél, hogy az édesanyja... Ő viselte a nadrágot otthon? Kinek volt erélyesebb szava?*

- Erélyesebb szava anyámnak volt, de az utolsó szót mindig a férfi mondta ki a családban. Tehát ha rosszkodtunk vagy rosszak voltunk a bátyámmal, ha apám hazajött, a nadrágszíjat is elővette, tehát nem volt ez probléma. Igaz rossz, hát nem azt mondom, hogy rossz gyerekek voltunk, de gyerekkori csínyeket azért mi is elkövettünk.

- *Meséljen ilyeneket!*

- Hát, például azt, hogy parittyával löttük a disznókat, meg a csirkét például. Ez miatt is volt egy kis baj, tehát apám kiakadt, hogy mit csináltok, a saját állatokat parittyázzátok.

- *El is pusztultak ezek az állatok?*

- Nem, hát a disznó az meg se érte, csak vonyított egyet azt ment tovább.

- *Édesanyja nem bántotta Önöket, hanem csak...*

- Ő mindig azt mondta, na majd, ha apátok hazajön... ez volt a szavajárása neki. Hát... ő úgy..., nagy fiúk voltunk már ahhoz képest. Anyám utólag el is mondta már, ilyen tizenhat-tizenhét évesek voltunk, ő ilyen nagy fiút már nem üt meg, hát szégyen lenne, izé pofon vágna minket?

- *És amikor kisebb volt, akkor?*

- Akkor elverte a seggünket, ha úgy volt, volt neki vesszője, és akkor azzal. De, hát ott kellett is, mert hogyha annyira a cigánytelepen elengedett volna minket..., hát így is sok rosszat tanultunk. Jót is tanultunk, mert nekem nagyon jó élményem van onnan, a telepről, de sok rosszat is láttunk-hallottunk.

- *Meséljen először a rosszról, mit látott ott?*

- Hát például, amikor a cigányok összeverekedtek, leszurkálták egymást, a villát keresztülszúrták egymáson, meg ilyenek. Láttam olyan embert is, akit felhasítottak késsel, azt kifordult a bele. Így álltam, azt ott láttam, hogy ömlik a vére. Láttam olyan csúnya dolgokat, ilyet, hát a cigányok ittak, összeverekedtek, hol egymás asszonya miatt, hol egymás... (nevet). Mindig volt ok, meg indok, hogy...

- *Eseménydús volt ott élni.*

- Igen.

- *És mi jót tanultak? Azt is mesélje el!*

- Hát például azt, ahogy láttam, hogy ezerkétszáz ember, ezerkettő-ezeröttszáz ember hogy tud egy közösségbe úgy élni, hogy az ételeiket megfelezi, adnak egymásnak, és nem kölcsön, hanem... hanem... Olyat láttam, hogy kifőztek a cigányasszonyok... összegyűltek egy utcába, kifőztek, és úgy, ahogy kifőzve volt az étel, úgy vitték be a házakhoz, a családoknak, hogy itt van, ezt mi főztük, egyetek. És nem, hát ők rakták össze

a krumplit, a húst, a bármit, amit megfőztek. Hát én ilyen életembe nem láttam, és sehol nem láttam az országba, mint ott azon a telepen, akkor.

- *Nagy volt az összetartás is, meg...*

- Igen, éjszaka nagy tüzet gyújtottak, és együtt zenéltek. Együtt énekeltek régi nótákat, nagyon régi nótákat, az ő nagyszülei, meg dédszülei énekeltek nekik a gyerekkorukba. Ugyanazokat az énekeket. Olyan énekeket, manapság nem hallom, autentikus, hagyományos, tehát nagyon hagyományosat, de szépen, gyönyörűen.

- *Cigány nyelven vagy magyarul?*

- Is-is. Végülis vegyes volt ez a telep, vegyes volt ez a telep, rengeteg oláh cigány lakott ott, de többségbe volt az ilyen vegyes, romungro. Több romungro élt ott, mint oláh cigány. Én nem tanultam meg a nyelvet, mert mi előttünk már nem beszéltek, ugyanis az apai nagyapám, ő oláh cigány volt, ő perfektul tudott beszélni, de a magyar nagyanyám nem engedte, hogy az unokák előtt beszéljen. Soha nem is hagyta. Szerintem a nagyanyám részéről ez egyértelmű is volt, hát annak idején üldözöttek voltak, tehát üldözték őket, azért mert magyar meg cigány, tehát ez náluk nem volt szép, hogy ő egy magyar asszonyt vett el. A magyarnál meg, az, hogy hogyhogy hozzáment, hogy mert hozzámenni egy cigányhoz. Magyar nagyanyám nekem minden erejével azon volt, hogy eltörölje a cigányságot itt a családban. Nincs cigány, nincs cigány, ő mindig tette ezt a dolgot.

- *Később az Ön szülei is hangoztatták ezt? Volt ebből családi konfliktus?*

- Nem. A családban, anyám meg apám mindig is vallotta, hogy soha ne tagadjátok a származásotokat, hogy cigányok vagytok, sose felejtsetek el, hogy magyarok is vagytok. Most akkor cigány is, magyar is... Ráadásul nagyanyám részéről meg ukrán származás. Tehát az a fehér, orosz arc, tehát nem is fehérorosz, mert Ukrajna meg Oroszország más, de az a fehér arc. Zoltán, maga látja a kislányomat! Egy barna embernek, tehát én barna vagyok. A hajam színe, minden. Nézze meg a kislányomat! Hófehér bőre van és kék szeme. És a Magdira sem hasonlít, mert a Magdi is barna hajú, barna szemű és kreol bőrű. Itt jönnek ki ezek a vérvonalak. Úgy a nagyanyám részéről, az apai részről, meg az anyai nagyanyám részéről. Mert elmondok magának valamit. A D. Mátyás, tehát az anyámnak az apja, az full fekete cigányember volt. Full fekete volt. *(nevet)* Bokszos. Hogy mondják ezt? Kormos, nem tudom.

- *Majd a következő generációban az...*

- Éppen ez az, hogy születhet... ha még egy gyerekem születik, lehet, hogy éppen nagyon sötét bőrű lesz. Nem lehet tudni.

- *A testvéreiről meséljen még nekem, kérem! Tehát a nővére a legidősebb, ugye?*

- Igen, igen. Ő itt lakik Budapesten. Nagyon, nagyon jó testvérek voltunk mi gyerekkorunkba, nagyon-nagyon szerettük egymást. Így felnőttként is, de jó pár éve már nem tartuk a kapcsolatot. Nem maga miatt, hanem a férje miatt. A férjével soha nem is találtam a közös hangot, és inkább nem megyek oda náluk, és ezáltal nem is akarom zavarni a családot, nehogy aztán még a nővéremmel veszekedjen a férje, miért is járok oda. Nem tartom velük a kapcsolatot. Ha ők nem keresnek, akkor én sem keresem őket. Hát ez a család, ez mindig is így volt, a régiek között is, testvérek között is, apámék között is. Ők is voltak úgy, ha... nem azt mondom, hogy haragudtak, de ha egyik nem kereste a másikat, akkor nem mentek utána, hogy hú hát testvérem, miért nem jössz hozzám vagy...

- *Ilyen nagyon törékeny volt ezek szerint a kapcsolat a családtagok között?*

- Így van, tehát ez a mai napig is így van. Mai napig is így van. De ott a bátyám. A bátyámmal is telefonkapcsolat van csak, tehát úgy telefonkapcsolat, hogy azért néha én fölhívom, de egy-kéthavonta, mikor, hogy. Nem minden nap hívom, hogy hogy vagy bátyám, hanem eléggé ritkábban, és ahogy telnek-múlnak az idők, egyre ritkábban. Ez

nekem nem jó, én szeretném, szerettem volna mindig is közelebb hozni ezt a dolgot, hogy hetente beszéljünk vagy ha kell, kétnaponta, hogy azért tudjuk, mi van egymással, de úgy látszik, hogy ez egyoldalú, részemről van, lenne így.

- *A nővére szerzett szakmát?*

- A nővérem sem szerzett szakmát. Nem.

- *Ő hogyan került Budapestre?*

- Ő úgy került Budapestre, hogy mondom, abban az időben még a telepen laktunk, a cigánytelepen, és, hát őt szöktették. *(nevet)* Tudja, mi az, hogy szöktetés?

- *Mesélje el, kérem!*

- Megkérték, tehát a mostani férje megpróbálták megkérteni a nővéremet, de a szüleim nem adták annak a családnak, mert ők úgy látták, hogy az a család, nagyon nem oda való a nővérem.

- *Mátészalkai család szintén?*

- Így van, cigánytelepen laktak akkoriban ők is, csak egy utcával lejjebb, mint mi. És a szüleim úgy látták, hogy ehhez a családhoz nem adják a nővéremet. Viszont a nővérem szerette a fiút. De erről a szüleim nem tudtak, és akkor megbeszélték ők ketten együtt, hogy szökünk? Szökünk.

- *Mennyi idők voltak?*

- A nővérem volt tizennyolc, a fiú volt húsz... igen.

- *És azóta is...*

- Azóta is együtt, azóta is együtt vannak. Gyere föl Budapestre, itt laktak rokonok, és akkor, ja.

- *Gyerek?*

- Három gyereke van neki.

- *Mennyi idők voltak ők?*

- Van egy tizennégy éves fiú, van egy tíz éves, megint csak fiú, meg van neki egy kilenc... nyolc, kilencedik éves kislány.

- *Ide járnak a kerületbe iskolába?*

- Igen, hetedik kerületiek.

- *A bátyja?*

- Ő lenn maradt. Soha nem vá..., járt ide Pestre föl dolgozni, munkásszállók, satöbbi, de aztán egy idő után ő ezt feladta és otthon maradt. Otthon keresi a kenyerét, őt gyereke van neki. Szép nagy családja van, nagy háza van.

- *Szakmája?*

- Kőműves. Ő utólag, felnőttként, tehát ő az, aki tanult. Ő így utólag rakta le felnőttként a cég által.

- *Tehát akkoriban nyolc általános, elkezdett dolgozni...*

- És munkahelyén, így van, rakta le a szakmát. Olyan volt a főnöke, hogy támogatta ebben.

- *És azóta is kőműves?*

- Így van, abban a szakmában dolgozik, ahhoz van, keresi a kenyerét. Igaz, Mátészalkán nincs lehetőség mostanság dolgozni, nem cégnél dolgozik, hanem alkalmi munkát vállal, de folyamatosan van munkája.

- *Gyakorlatilag vállalkozó? Nem biztos, hogy hivatalosan, de...*

- Hát, ja. De napibéréért megy el dolgozni, nem vállal... Ha vállalná el munkákat, akkor biztos, hogy jól állna anyagilag.

- *Tehát nem ő szerzi a munkákat, hanem...*

- Valaki azt mondja, gyere, Dávidkám, javítsd ki nekem itt az oldalfalat vagy vakold

le, és akkor fizetek neked naponta ötezer forintot. És akkor ahány nap csinálja, annyi ötezer forintot kap.

- *Tehát nem egy brigádba megy el dolgozni, hanem önállóan.*

- Ő egyedül, visz magával egy segédet, azt önállóan. Én ezt csípem benne, hogy ő ezt így csinálja.

- *Mátészalkán él?*

- Igen, cigánytelepen. Ott van neki egy háza. Csak most a szoci..., tehát voltak ezek a régi szobakonyhás épületek, egy saroképület még megvan ahogy bemegyünk a cigánytelepre, és egy mellette lévő részt lebontottak, mert ez nagyon rossz állapotba volt már, és annak a telkére építettek a bátyámnak, egy háromszoba, összkomfort, ugyanolyan kaptak, mint amit anyámnak építettek annak idején.

- *Az ő gyerekei mennyi idősök? ... Nagyjából?*

- A legidősebb fiú az tizenegy, tizenkét, várjunk, bocsánat, Dávidka az kilenc, 2008, kilenc - tizenhárom éves múlt, tehát tizennegyedik életévét tölti most. Ő a legidősebb. Van neki nyolcéves, hétéves, ötéves, hároméves, így, van benne... egy lány van benne, a többi fiú.

- *Azt jól látom, hogy a bátyjához nagyon erősen kötődik?*

- Kötődöm a bátyámhoz, hát én testvérszerető vagyok, én csípem, szeretem a bátyámat, valamikor mi dolgoztunk is együtt, még nekem a munkásszállós időm alatt, amíg én is ingába voltam Mátészalka és Budapest között, amíg idefenn dolgoztam. Mi dolgoztunk együtt, és nagyon, mi összetartó testvérek voltunk, amikor együtt voltunk. Amikor együtt vagyunk, mi mindig azok is vagyunk, összetartó testvérek, de sajnos az élet az úgy alakult, hogy külön vagyunk mindannyian.

- *Ha vidékre utazik, akkor az édesanyjához utazik, vagy pedig a testvéréhez?*

- Édesanyámhoz, de ahogy megérkeztem édesanyámhoz, ha nem éjszaka érkezem, akkor a második mozdulat az, hogy a bátyámhoz lemegyek. Jó visszatérni a cigánytelepre, csak az a baj, hogy már le van nyírva a sövény körbe, nyitott a cigánytelep, a főútról is be lehet látni, lehet látni, hogy milyen élet zajlik ott, mi van ott. Régen ezt nem lehetett látni. Régen zártabban éltek, és jobb volt ez a zárt közösség. Most ez, hogy ki van nyitva, lenyírtak minden fűvet, minden erdőt, minden fát kiirtottak, így nagyon puccos, pucér az egész, és teljesen más. Eltűnt az a, az a régi... mije?

- *Intimitása?*

- Igen. Az eltűnt, nincs.

- *Folytassuk az iskoláival. Hova járt iskolába?*

- Én a Hősök tere Általános Iskolába jártam.

- *Ez ott volt a telepen?*

- Nem, ez fönt a városközpontban volt.

- *Mennyit kellett utaznia?*

- Busszal egy olyan tizenöt-húsz perc volt a városközpontba fölélni. Ja, hát egy fél óra alatt beértem az iskolába, már úgy, hogy be a padba. Ötödikes, ötödik osztályos koromig – mondom, ez még a szocializmus alatt volt – ötödikes, ötödik osztályos koromig nagyon jó tanuló is voltam, csak sajnos tudni kell, hogy azért voltak kirekesztve, tudni kell azt, hogy azért voltak kirekesztve a cigányok a városközpontból, mert hogy, most nem azt mondom, hogy rasszisták voltak az ott élő emberek, de nem szerették a cigányokat, mert a cigány ilyen, a cigány lop, a cigány olyan-amolyan. Ezért voltak kirekesztve ezerötszázan erre a cigánytelepre, de volt Mátészalkán, és van mai napig is még egy cigánytelep, ami a városnak a másik felén van. Ott laknak az oláh cigányok. Van oláh cigány telep is, amit most már kezdenek körbeépíteni manapság, de régen nem volt körbeépítve, hanem

a tejgyár háta mögött volt. A cigányok mindig így ki voltak túrva kétoldalra, és érezhető volt a városba is a rasszizmus.

- *Mekkora város, mennyien lakják körülbelül Mátészalkát?*

- Fú, most hogy így ne hazudjak magának...

- *Nagyjából?*

- Hát olyan tíz-tizenötezer lakosság, szerintem.

- *Mennyi ebből a cigány?*

- Hát a tizenötezer, ha tizenötezret vesszük alapul, ötezer cigány ebből.

- *Ebbe az iskolába, ahova Ön járt, odajárt minden telep roma fiú?*

- Nem, nem, nem. Ők az ilyen – hogy is hívták azt az iskolát, istenem – ötös iskolába jártak. Ötös volt? Nem, egyes iskola volt, ahova a többi cigány gyerek járt, de az ilyen kisegítő iskola volt, úgy hívták? Kisegítő iskola, oda kevesebb tantárgyat, gyengébb gyerekek jártak oda. Ahova én jártam, a Hősök tere Általános Iskolába, oda kevés, nagyon kevés, én voltam cigány, meg még egy fiú, két cigány fiú járt oda. Cigány lányokra nem emlékszem, de várjunk, emlékszem, de. B., B. Andreának hívták? Olyan átlagosan abba, abba a Hősök tere Általános Iskolába járt olyan ezer diák, és az ezer diákból olyan tíz cigány, ha volt. 990 magyar gyerek közé járt tíz cigány gyerek.

- *Testvérei is oda jártak?*

- Igen.

- *Volt-e a családban olyan rokon... unokatestvér, aki hasonló korú volt, és sokat jártak össze, töltöttek együtt időt?*

- Nem volt ilyen. Egy volt, akivel később, de ez már a későbbiekben, iskolába jártam. Mert hogy ötödikes, ötödik osztályos koromig én nem nagyon kaptam..., én nagyon jó tanuló voltam, de volt egy tanár, egy matematika tanár, aki azt mondta, hogy bárhogy is fogok tanulni, nekem kettesnél jobb jegyet ő akkor sem fog adni. És ennek nem magyarázta meg soha az okát. Anyám egyszer bejött az iskolába, elbeszélgetett az igazgatóval, satöbbi, ebből balhé is volt, mert kiabált, asztalborogatás, minden volt. Anyám nem volt egy szegénylős asszony, kimondta, ami szívéen, a száján, és ennek néha érvényét is adta, hogy az én fiammal ne csináljátok ezt. Na, ez az egész abból indult ki, hogy egy: abban az osztályban a matematika órán mindig a hátsó padban ültem, egyedül, kirekesztve, mivel abba a bé osztályba én voltam egyedül cigány gyerek, és a cigányra mindig azt mondták abban az időben, koszos, tetves, bűdös, satöbbi. Én nem voltam se koszos, se bűdös, se tetves nem voltam. Akkor nem értem, hogy miért kellett a hátsó padba ültetni, miért kellett mindig szar jegyet adni, ha egy mittudomén, ha egy matekot megírtam egy négyesre, arra én maximum hármast kaphattam, de az is csak ritkán. Ha jól megoldottam a feladatokat, akkor is kettes, hármast, de több volt benne a kettes, mint a hármast, és még ez is csak ilyen, mintha kegyelemből lett volna ez az egész. Érezte ez a tanár, hogy te kisebbségi vagy, te cigány vagy, te ez vagy, te az vagy, és ez a tanár, amikor eljött az ideje, ötödik osztály év végére, merthogy én már akkoriban tudatos gyerek voltam, és nem tudtam mit kezdeni ezzel a tanárral, volt olyan, hogy az órájára be se mentem, mert nem akartam átérezni azt a megszégyenítést, azt a... amit ő ott művelt velem. És így keletkeztek az egyesek.

- *Egyesek, vagy igazolatlan órák?*

- Igazolatlan óra is, meg egyes is volt már utólag benne.

- *Magatartásával volt gond egyébként?*

- Nekem nem. Magatartásom az mindig is kitűnő volt. A lényeg a lényeg, hogy megbuktatott ötödik osztályban, és de nem csak engem, onnan egy pár cigány gyereket még, tízből egy olyan hatot megbuktatott, és én már nem akartam következő évben iskolába,

ugyanis nagyon fáj ez nekem ötödikes létemre, hogy akikkel addig, első osztály, gyerekkorába visszaemlékszik, mi van, és akivel első osztályba elindul, a barátja, az osztálytársa, óvodába együtt jártunk... G. Robi, V. Melinda, satöbbi, satöbbi. Rengeteg magyar gyerek volt, akikkel nagyon jó kapcsolatom volt, és ott barátaim voltak, és ötödikes koromig velük jártam egy osztályba, és nekem következő évben nem volt kedvem elindulni, azt mondtam, anyu, én nem megyek iskolába, engem írással ki onnan, engem nem érdekel semmi, én elszökök, elmegyek, nagyon rosszul érintett ez a dolog, meg ez a matektanár-nő. Aztán jött egy lehetőség...

- *Bocsánat. Pótvizsgázni nem is próbált?*

- Nem. Nem is akartam. Ugyanannál a matektanárnál? Úgyse engedett volna át. Úgyis azt mondta volna, te hülye vagy, te buta vagy, te cigány vagy. Körmöst adott, akkoriban még lehetett körmöst adni, meg fült húzni, meg kokit adni, meg ilyen apróságok, nem tudom, mennyire emlékszik maga erre, de vidéken ütötték a gyerekeket, legalábbis ott, abban az iskolában.

- *Csak Önt, a többieket is?*

- Volt egy-két magyar gyerek is, aki olyan lecsúszott volt, cigány szinten éltek vagy cigány szinten kezelték őket. Volt magyar gyerek is, akit megaláztak abban az időben. Na mindegy, de a lényeg a lényeg, és ami nagyon szép és nagyon jó emlék nekem, hogy jött egy tanár, akit úgy hívtak, hogy K. Zsoltné. Ő egy katonás kinézetű, egy magas, egykilencven magas magyar asszony volt, és mindenki félt tőle, holott az az asszony olyan volt, mint egy harapás kenyér. Ő a szárnyai alá emelt, felemelt és nem cigányként kezelte. Fú, most egy kicsit elszorult a torkom... Erősen szíven ütött ez az emlék. Hagyjuk abba ezt inkább. *(elsírja magát)*

(szünet)

- *Azt hadd kérdezzem meg, hogy a testvérei szerencsésebbek voltak ebben az iskolában?*

- Ebben az iskolában a testvéreim sem voltak szerencsésebbek, úgyszintén K. Zsoltné rakatta le velük a nyolc általánost. A bátyámmal is és a nővéremmel is. Csak ők annyival voltak szerencsésebbek, hogy a hetedik, nyolcadik osztályt rakták le nála.

- *Őket később érte ez a dolog?*

- Igen. Nem, hát hamarabb érte ez a dolog, magyarul velük kezdte el K. Zsoltné, és velem folytatta.

- *Elmondta, hogy egy nagyon tiszteletreméltó asszony volt.*

- Igen. Anyánk, anyánkként tiszteltük őt, és szerettük, mert úgy bánt velünk. Ő elmagyarázta a feladatot. Történelmet nagyon szerettük, ahogy a történelmet tanította, mert elmagyarázta, elmesélte szinte a történeteket, hogy mi hogy történt. Például a perzsákról, Trója, satöbbi. Nagyon jó élmények vannak vele. Elvitt minket kirándulni. Volt neki egy cigány csoportja. Mindenki fölöltözött, és akkor mentünk ki, a Parkerdő, úgy hívták Mátészalkán azt a részt, ez egy ilyen erdős rész, és ilyen kis házak vannak az erdőn belül. Milyen házaknak is hívják ezeket, istenem?

- *Nyaralók, turistaházak....*

- Igen, igen, igen, igen, igen, egy ilyen hasonló, ja, ja, ja, ja.

- *...kulcsos házak...*

- Hát valami ilyesmi, ilyesmi, igen.

- *Említette, hogy megszűntek a..., nem verték, vagy nem verte Önöket.*

- Így van. Hát ha valamit rosszul is csináltunk, vagy ha valamit rontottunk, vagy esetleg hangoskodtunk, akkor a hangoskodásunkat azt egy erőteljesebb szóval elfojtotta. Nem úgy

fojtotta el, hogy csúnyán, hanem szépen. És ha valamit hibáztunk is, akkor nem bántott minket, se szóval, se vonalzóval, se semmivel, hanem odajött és elmagyarázta, és megsimogatta a fejünket, hogy olyan kedves szavakat mondott, ami, amivel ösztökélt minket arra, hogy igenis csináljuk meg, és tanuljunk, mert cigányok vagyunk, de nem vagyunk buták.

- Kicsit visszakanyarodva az időben, említette, hogy óvodába járt három évet. Gondolom, erről kevés emléke van.

- Hát kevés. Nem nagyon emlékszek már rá, de, de a, hogy mondjam magának, a kórházzal, mátészalkai kórházzal szembe volt egy ilyen kis sarok, hosszúkas saroképület, oda jártam óvodába, de ez is a városközpontba volt.

- Bölcsődébe kellett járnia?

- Nem, nem, nem, bölcsődébe nem. Középső csoportot jártam, meg nagycsoport, kiscsoportos nem voltam. Beraktak középső csoportba, nem tudom, mikor elértem azt az életkort, nem tudom pontosan, hány éves voltam.

- Négy?

- Igen. Középső csoport és nagycsoport, és akkor utána onnan is raktak.

- Az iskola után nem folytatta a tanulmányait. Mi szeretett volna lenni?

- Én, az az igazság, hogy gyerekkori vágyam volt az, hogy valamit sportoljak, bokszo-ló akartam lenni, boksztam is ott az isibe egy darabig.

- Mennyi idősen bokszt, mikor volt ez?

- Tízéves. Tízéves voltam. Ez amikor a K. Zsoltnéhez kerültem, ő tanított akkor, L., úgy hívták, L., nem tudom, Norbertnek hívták az ottani karate-, meg boksztatót, őhoz-zá jártunk le hetente kétszer. Ez is jó volt, mert iskolába járás, tanulás, és mellette sport a szabadidőben.

- Mennyi ideig bokszt?

- Három év volt ez, ami így telt el. Amíg odajártam iskolába, az volt az az időszak, amíg jártunk el boksztolni, már utána nem folytattam, mert elmentem dolgozni, meg pénzt kerestem, fiatal tinédzser, tizenöt évesként már.

- Itt délután voltak az oktatások, ugye?

- Igen, igen, igen, iskola után mentünk, meg délután két órától négyig-ötig, mikor hogy.

- És amikor már K. Zsoltnéhez járt, az is délutáni oktatás volt?

- Nem.

- Rendes délelőtti?

- Rendes délelőtti oktatás volt, persze. A hetedik, nyolcadik osztály volt az, amit már délután kellett járni. Az már, hogy is hívták? Esti, esti tagozatra jártunk, úgy raktuk le a hét-nyolcat, de a hét-nyolcat egybe, egy év alatt raktuk le, nem két év alatt jártuk a hét-nyolcat, hanem egy év alatt. Hetedikes, nyolcadikos anyagot egy év alatt.

- Évet akkor csak a negyediket kellett ismételni, vagy az ötödiket?

- Ötödiket.

- Ötödiket?

- Ötödiket.

- Hogyan teltek a napjai az iskola után? Kik voltak a barátai, honnan ismerte őket?

- Én Mátészalkáról ismertem, rólam köztudott volt az, hogy cigány barátom nagyon kevés volt ott a telepen. Talán kettő, akit úgy meg tudnák nevezni. Inkább magyar barátaim voltak, és ezek a srácok is, ezek tehetősebbek voltak, mint én.

- Az iskolából ismerte őket?

- Igen. Volt a mátészalkai bankigazgatónak a fia, H. Zsolt úgy hívták a srácot, az apját is H., nem tudom, kinek hívták, arra már nem, nem tudom. Akkor volt a rendőrfőnöknek

a fia, N. Marci úgy hívták. Olyan srácok voltak a barátaim, akik nem egy szegény, vagy egy kisebbségi családból származtak, hanem ilyen tehetőbbek.

- *A sporton kívül más szabadidős tevékenység gyerekkorában volt-e?*

- Úgy igazán nem. Iskola, sport, és otthon az állatok voltak, amit már nagyobb fiúk voltunk, muszáj volt besegíteni anyunak is, apunak is.

- *És mit szeretett csinálni a szabadidejében?*

- Akkoriban a bokszt érdekelt mindenek felett. Volt kesztyűm, Alinak a izé, nagy plakátja, meg minden.

- *A hetediket, nyolcadikat egy év alatt és délután végezte. Ott a délelőttök hogy teltek?*

- A délelőttök, nálunk hát vidéken tudni kell, hogy korai kelés volt. Hat órakor már kukorékolt a kakas, keltünk. Végülis munkával telt el, mert anyámnak, mondom, besegíttem, vittem két-három cső kukoricát ki, azt lefejtettem a csirkének, tyúknak, beöntöttem a moslékot a disznónak, amikor ellettek, izé, minden, akkor kiganéztam. Végülis munkával, ez olyan tíz óráig, kilenc-fél tízig, tíz óráig tartott, ezidőszak alatt volt egy idő, amikor megreggeliztem. Tíz óra után tettem egy kört a cigánytelepen, aztán meg készülni kellett iskolába.

- *Ha jól számolom, ez a hetedik, nyolcadik osztály, amikor végezte, ez pont akkor volt, amikor az állatokat elvitték.*

- Igen, igen, igen.

- *Nagyjából akkor történt.*

- Abban az évben történt.

- *Emlékszem, korábban említette, hogy az egész családot megviselte, de édesapját különösen.*

- Édesapámat nagyon-nagyon megviselte ez az egész dolog, mert hirtelen elvitték az állatokat. Ezért is kárpótlási jegyet kapott, oda lehozta neki az akkori tanácsnál lévő, nem tudom, hogy hívták azt az embert. Mindegy, házhoz hozták neki ezt a kárpótlási jegyet, de mondom, nem ért semmit. Hiába hoztak oda 200 ezer forint értékű kárpótlási jegyet, én úgy emlékszem, hogy egy ötezer forintos címletért adtak neki ezer forintot. Volt ilyen ötezer forintos címlet, ezer forintot fizettek egy ötezer forintos címletért. Annyit veszített az értékéből egy-két év alatt.

- *Szemben korábban sokkal jobban ment az állatokkal.*

- Hogyne, mondom, rengeteg disznónk, aprójószágunk volt. Volt húsunk. Annyi húsunk volt, hogy talán tíz család is bőségesen tudott volna élni belőle.

- *És ennek anyagi haszna is volt?*

- Persze. Persze, ott a cigányok azok hozzánk jártak, csirkét, tyúkot vásárolni, disznóhúst. Amikor apám vágott egy disznót, nem egyet kellett vágnia, kettőt, hármat, mert kettőt elhordtak, mármint kimértek, úgy mondtuk akkor, annak idején. Kettőt kimért, egyet meg a család számára, és ezek nem kis disznók voltak, százötven, százhetven, kétszáz kilós disznók voltak darabja.

- *Egyszer mesélte, hogy még a szekrényben is pénz állt, amikor ...*

- Mindenhol, mindenhol az volt. Volt kinn, amikor anyám adta a tojást, jaj szegény, két forintért adta darabját a tojásnak, vagy három forintért, valahogy így abban az időben. Volt egy ilyen, ez a nagyobb fajta befőztös üvege neki, és az nem sok tartotta, hogy tele legyen. Egy, két forintosokkal, öt forintos, tíz forintos volt benne, fém, akkor jött be az a nagy sárga tíz forintos, nem tudom, emlékszik-e rá. Na, az tele volt ilyen apró pénzzel. Volt anyámnak egy szekrénye, az vastagon állt, ötszáz forintos volt, az a Ady Endre, ezres volt, a zöld ezres, kék ötszáz, papír száz, még akkoriban. Volt pénze is a családnak, volt jószágja is a családnak, husi, minden, mindenünk volt. És amikor elvitték ezt az összes állatot, akkor onnantól, '91, '91-92 környéke volt az, amikor érezhetően változott egy, fordult egyet a vi-

lág magán körül, és akkor onnantól kezdve valahogy a családnak az életszínvonala elkezdett egy kicsit lefelé zuhanni. Úgy, hogy kiürült az udvar, már utána apámnak nem volt kedve újat kezdeni, már amikor elmúlt ez a járvány, nem volt kedve újakezdeni, sokáig nem voltak állataink, egy darab sem volt. Se csirke, se tyúk, semmi nem volt. És akkor már odáig jutottunk, hogy amit ketten kerestek fizetést, abból kifizették a rezsit, meg elment anyám föl a sváb boltba a városba, és ott vett húst, meg ami kellett, főznivalókat. Akkor már nem saját magunknak termeltük meg ezeket a cuccokat, hanem meg kellett venni.

- *Az édesapja bele is betegedett. Vagy nem ez...*

- Hát ezt nem tudni, hogy mitől, Csernobilra is fogta apám ezt az egészet. A cigarettára is fogta, az italra is, de ő rákot kapott. Túlélte, él a mai napig, kivették a fél gégéjét, de nincs luk, meg nincs hang, ez a beszélőkéje, hanem összevarrták neki, és hát meggyógyult. Rekedtesen, de tud beszélni. Hát úgy nyugdíjas, hogy ötven százalékra levették neki a száz százalékról, mert hogy állítólag megrokkant, de hát meg is rokkant, mert ez látszik is rajta. Ment le hetvenöt százalékra a nyugdíja, most ötven százalék, most ilyen huszonvalahányezer forintot kap, és fél életét ennek az országnak adta.

- *Cigizett, ivott is?*

- Igen, ivott, ivott abban az időben. Ő amúgy is, ő mindig is ivott, de ha részeg is volt, akkor sem bántotta a családot, nem voltak ilyen gondok.

- *És itt változás történt?*

- Vidéken, vidéki embereknel szokás az, hogy mindenki megissza ott a magáét, ugyanis keményen dolgoznak azok a vidéki emberek. Apám mindig is keményen dolgozott, úgyhogy nem sajnáltam tőle, senki nem sajnálta tőle, hogyha megitta a magáét.

- *Dolgozik ő most, tud dolgozni?*

- Dolgozgat, ilyen alkalmi munkákat, de minden egyes napja keserves, amit munkával kell töltenie. Ugyanis a fél gégéjét valakinek kiveszik, az olyan, mint hogyha a fél oldalát elgyengítenék, gyenge az egyik oldala neki, a bal oldala.

- *Milyen alkalmi munkákat végez most?*

- Inkább kaszálni szokott...

- *Mezőgazdaságban?*

- Van ott, a környéken él egy olyan ember, aki fél Mátészalkának a mezőgazdasági részét uralja, és hozzá szokott eljágni, de csak nyári időszakba.

- *Édesanyja dolgozik?*

- Hát igen. Ő a városközpontba a nyilvános vécét ő vezeti, vagy dolgozik benne, vagy üzemelteti.

- *Emlékszem, hogy ott dolgozott a nagymamája is.*

- Igen, igen, igen. Régen, nagyon régen igen.

- *Nagyjából amikor pályát kellett volna választania, addigra a családnak is rosszul ment már, emiatt a munka mellett döntött?*

- Így van. Hát igen, mert fiatal srácként persze kellett egy cipő. Most mondhattam volna anyámnak is, hogy anyu, hát most van egy jó bőrcipő, háromezer forint, de azt már akkor a kajából kellett volna elvonni, vagy valahonnan máshonnan, hogy meg tudja venni. Én úgy láttam fiatal srácként, tizenöt évesként, hogy vagyok én annyira nagy darab, meg erős gyerek, hogy megkeressem az árát, és akkor minden munkát vállaltam, csak hogy meg tudjam venni azt a cipőt, meg tudjam venni azt a nadrágot, el tudjak menni szórakozni.

- *Ezek voltak az első munkái, fizetett munkái?*

- Igen, igen.

- *Milyen munkák voltak ezek?*

- Apámnak ismeretsége volt a Tüzép telepen, bátyám is, én is onnan kerestük a pénzt.

Jártunk vagont pakolni, téglát pakoltunk belőle, szálfákat pakoltunk belőle, meszet, cementet.

- *Mezőgazdaságban is dolgozott?*

- Hát úgy nem mondhatnám, mert kapálni a mai napig nem tudok. Voltak ott, akik napszámot fizettek a kapálásért. Igen, ilyen paradicsomot szedtem, meg uborkát, ilyen nagyobb területekre elvittek, és napi napszámot fizettek azért, hogyha kosárba szedtük a paradicsomot, krumplit, ilyesmit. Ilyesmit voltam szedni napi bérért. Ezerötszáz forintot, ezerkettőt, valahogy így kaptunk annak idején.

- *Tűzépes munka, vagonpakolás. Ezen kívül?*

- Az alkalmi munka volt a vagonpakolás. Amikor szóltak apámnak, hogy na, Dávid, hozd a fiaidat, mert tudták, apám erről híres is volt, hogy van neki két fia, akikkel pillanatok alatt egy vagont kipakol.

- *Hasonló testalkatú a bátyja is?*

- Ő nagyobb, mint én.

- *Még nagyobb.*

- Ő volt az erő a családban. Ő tizenöt évesen egy ötvenkilós szeneszsákokat úgy dobálta, mint más a tíz dekás papírdarabot.

- *A testvérek között volt valamilyen kivételezés, hogy érezte a szülei részéről?*

- Nem mondhatnám, hogy ez olyan nagyon. Inkább apám részéről, hogy a bátyámat isteníttette. Mondjuk, én is felnéztem rá, én nem istenítettem, de felnéztem rá. Persze bátyám, meg erősebb, nagyobb, de attól okosabb nem volt, mint én. Okosabb én voltam, őbenne az erő volt, bennem az ész.

- *Szülei költöztek utána?*

- Igen, ők mindig próbáltak egy olyan helyet keresni, egy olyan helyet találni, ahol újra fel tudják építeni a kis várukat, a jószágállományt. Ők is vágytak mindig is arra az életre, amit ők ott felépítettek maguknak, de ez megszűnt, meghalt, ott minden meghalt és azóta nincs, megöregedtek, ötven fölött vannak, betegesek, már nem bírják újramegépíteni. Eltelt egy olyan tizenhat-tizennyolc év, s nem bírták újramegépíteni.

- *Hányszor költöztek még egyébként?*

- Hogy mondjam? Onnan a cigánytelepről fölköltöztek Mátészalkán a városba, jött anyámnak egy lehetőség, volt egy régi, szocializmusból ismerős tanácsstag ember, aki már most az új rendszerbe önkormányzatnál lakásügyi osztályon dolgozott, és anyám ki tudta harcolni, hogy visszaköltözzünk a városba.

- *Önkormányzati lakásba?*

- De akkor már önkormányzatiba, így van. Ő a cigánytelepen nem adta el a házat, hanem lezárta, magyarul egy másik családnak bérbe adta. Anyám nem tudom, hogy hogy csinálta meg ezt a dolgot annak idején, de megcsinálta úgy, hogy az övé maradt a lakás, de más lakott benne. Az a más valaki, az fölépítette a saját lakását, kiköltözött, és akkor anyám visszakapta a cinevégesítet, Cinevég, úgy hívták azt a helyet, azt a lakást. Amit a városba akkor kapott, azt leadta az önkormányzat felé, csak visszaköltöztünk, visszaköltöztek ők, mert én akkor ingáztam már, Pest-Szalka között, ide följártam dolgozni, tizenhat éve én teljesen. A cinevégesi házat, azt '98, vagy '99 környékén, most pontos időt nem tudok erre mondani, mert pontosan nem emlékszek rá, de sikerült egy olyat kiharcolnia szintén az önkormányzatnál, hogy elvette az önkormányzat, átvette az önkormányzat azt az épületet. Egymillió 400 ezer forintot kapott érte. Az egymillió-négyszázezer forintból vett abban a faluban házat, ahol ő gyerekkorában lakott. Visszament a gyerekkorba anyám, ahol régen laktak, attól egy utcával lejjebb vett egy házat, mert abban az utcában nem tudott venni. Visszamentek. Ott is nagyon jól éltek, mert ott már egy pár darab ap-

rójószág volt, egy-két disznaja volt, de hát ez már nem olyan volt, mint a régi. Megunták az ottani lakást, észrevették, hogy nagyon, nagyon falura költöztek ők, ez nem jött be nekik. Távol volt az orvos, a bolt távol volt, minden, minden, minden távol volt tőlük, meg hát mi, gyerekek is, mert hát én, ha hazajártam, én havonta egyszer jártam haza két napra. És akkor gondolt egyet, és eladta ezt a házat, és úgy vette meg a mostani lakásukat, a mátészalkait, vissza Mátészalkára, de már a városközpontba vett egy lakást, egy nagy lakást. Ezt több millió forintért vette, volt gyűjtött pénze is, meg azt leadta, meg én is besegítettem, bepótoltam, úgy tudta megvenni a mostani lakást ötmillió forintért.

- *Most ott lakik?*

- Most ott lakik. Ez egy két külön bejáratú, négyszobás, százhusz négyzetméteres lakás. Ez egy nagy lakás, nagy telekkel. Most ketten élnek ott, apám meg ő.

- *Visszatérve, volt-e katona?*

- Nem voltam katona. Vagyis hát, hogy mondjam, Nyíregyházára besoroztak, bementem a laktanyába, kiadták a bevonulási parancsot, bevonultam, mire estére került a sor, leszereltek. Meg is van ilyen dögcédulám, meg minden van otthon, megvan mindenem, papirosom erről.

- *Miért tették ezt?*

- Azért szereltek le, mert ilyen tesztek végzetettek, még mielőtt bárkit is besoroztak volna hivatalosan, és én ezen a teszten állítólag nem feleltem meg. Azt mondták, hogy nem tudnak engem alkalmazni a hadseregnél, azért nem, mert így szó szerint nem indokolták meg, de én azt szűrtem le az egészből, hogy nekem fegyvert nem szívesen adnának a kezembe.

- *Szeretett volna katona lenni?*

- Most mondjak? Megmondom az őszintét, nem. Én butaságnak tartottam abba az időbe, amit elmeséltek a katonaságról az öreg katonák, meg egy-két ismerőssel elbeszélgettem én is, akik odabenn a laktanyából el... Szerintem ez hülyeség, ami a Dunán lefolyik.

- *Kicsit rá is játszott a teszteken erre?*

- Szerintem igen. Igen, rájátszottam.

- *A vagonpakolás után – ha a munkáira visszatérünk – akkor utána már budapesti munkák következtek?*

- Igen. Igen, eljött az az időszak, amikor voltak cigány vállalkozók, akik ügyeskedtek és okosak voltak, akik itt Pesten alvállalkozók voltak. Ők is valamikor munkásként kezdtek, de megismerkedtek itt a főépítésvezetővel vagy akárkivel, és akkor adtak ki neki ilyen munkát, és ide hozták fel a cigányságot. Na, abban az időben volt az, hogy a Mátészalka és környékbeli cigányoknak a kilencven százaléka itt lakott újra munkásszállón. Visszajött az, ami apám idejébe, hogy annak idején is rengeteg cigány járt föl dolgozni, mert itt lehetett jó pénzt keresni, visszajött ugyanaz az időszak kilencven akárhányra, hogy újra, az utánuk következő fiatalság, nemzedék ugyanazt folytatta, amit ők. Följöttek Pestre és itt kerestek pénzt, mert itt lehetett pénzt keresni, élni.

- *Többen álltak össze barátokkal, vagy esetleg egyedül vágott neki?*

- Persze a családból egyedül jöttem föl akkoriban, de ismerősökkel. A cigánytelepről is nagyon sok cigány srác jött föl, meg a városból is, a másik telepről is, ismerősökkel dolgoztam együtt.

- *A vállalkozó kereste Önöknek a szállást, a munkásszállókat?*

- Igen, igen, igen. XIII. kerület, Csavargyár utca, vagy Csavargyár szálló, mi így hívtuk. Odajártunk, valamikor kollégium is volt ott, meg mit tudom én. Ott is laktunk egy darabig, akkor laktunk a Csepel Művek, a Csepel Autógyár területén, Csepelen, nem

tudom már, milyen utca. Hol laktunk még? A Fehérvári úton laktunk, az Üllői úton laktunk, ami most rendőrszálló, én úgy tudom, rendőrök lakják az Üllői utat, a Fradi pályától lejjebb, a Nagyvárad tér meg a Népliget között, ott is laktunk.

- *Budaörsi út?*

- Igen, igen ott is laktunk.

- *Volt ebben valami sorrend, vagy össze-vissza?*

- Össze-vissza. Amelyik vállalkozóhoz, mert nem mindig egynek dolgoztunk, amelyik vállalkozóhoz följöttünk, az vitt oda, ahol ő szokta ezeket a munkásszállásokat bérelni, fizetni.

- *Hány éves volt ekkoriban Ön?*

- Hát én tizenhét évesen kezdtem ezt az egészet úgy aktívan.

- *Tehát két év eltelt helyi munkákkal, és akkor utána pedig ...?*

- Így van, igen.

- *Említette, hogy több hetet töltött itt. Ez egyből így volt, vagy mondjuk, három hét munka és utána hazautazás, vagy eleinte hetente járt?*

- Eleinte, eleinte hetente persze, eleinte volt olyan, hogy hetente, de aztán ahogy teltek-múltak a hónapok, az évek, egyre több időt, kibírtam azt is, hogy esetleg két hónapig nem megyek haza. Volt ilyen is, hogy két hónapig nem mentem haza.

- *Egy évben körülbelül hány hónapot tudott dolgozni, ha összeadja?*

- Összeadom a tizenkét hónapból tizenegyet tudtam itt dolgozni. Az az egy hónap azzal telt el, hogy két napra vagy három napra hazamentem, tíz alkalommal.

- *Bejelentett állások voltak ezek?*

- Soha. Soha, ez mindig is fekete volt. Le volt ez fedve persze egy munkaszerződéssel, amibe nem volt dátum írva, amit magunknál hordoztunk, és mindenkinek fölhívták ez... Akkoriban épületeket takarítottunk, ilyen befejezett épületeket takarítottunk ki. Ott volt egy brigádvezető, akinél ott voltak a papírok, oda kellett adni neki, és akkor, hogy ha ellenőrzés jött, akkor beírta a izét. Az volt a nyerő, hogy magyarok voltunk. Ha jött ellenőrzés is, a magyarokat nem bántották, inkább a románokat, erdélyieket küldözgették abba az időbe haza.

- *Tehát kicsi volt a lebukás esélye.*

- Persze, mert magyarok voltunk, minket hagytak, békén hagytak, maximum leigazoltak, azt ennyi.

- *Építkezéseken takarítás, aztán milyen más munkák voltak még?*

- A későbbiek folyamán Expressz újságban, már amikor idefönn laktam, mert anyámék is följöttek ide lakni aztán későbbiek folyamán albérletbe...

- *Ez mikor volt?*

- '95 és '97 között. De úgy, hogy otthon lezárták a lakást, mert otthon már ők sem tudtak, az a kis pénz, amit kaptak, mert akkoriban munkanélküli segélyen volt anyám, gondoltak egyet, lezárták a lakást, mármint a lentit és följöttek ide.

- *És akkor hármasban béreltek albérletet?*

- Ők bérelték, én adtam bele pénzt, persze, ha mondhatjuk így, akkor persze.

- *Ezek után még ment vissza munkásszállóra, vagy pedig ...?*

- Hát az időszak alatt, míg anyámék fent voltak, nem. Hát amikor ők megunták ezt az egészet, mert látták, hogy amit keresnek, annak nagy százalékát elköltsük, megesszük, megesszük, és mellette gyűjteni, spórolni nem nagyon tudták, magyarul azért lakik Budapesten, hogy albérletben lakjon, és itt egyen, azt otthol is meg tudja csinálni. Rájöttek arra, hogy ez, ez a dolog ez nem kifizetődő nekijek, és vissza, hazamentek Szalkára.

- *Ön tudott takarékoskodni, félretenni?*

- Az az igazság, hogy abban az időben annyi pénzt kerestem, hát fiatal srácként nem gondoltam erre, hogy fúúú, minden egyes forintot le kell rakni, mer akkor a későbbiek folyamán majd ez fogja biztosítani a megélhetést, vagy majd a mit tudom én, mit. Akkoriba, akkoriba inkább az öltözködés érdekelt, jobban mondva, szórakozás.

- *Hova járt szórakozni?*

- Budára is jártam, Ezres diszkó, úgy hívták, Petőfi híd lábánál volt, budai oldalon. Roma diszkókba jártam inkább. Akkor volt a... Kőbányán volt, Magdi diszkó, olyan helyeket kerestem föl inkább, ahol, ahol vagy cigányok járnak többségbe vagy inkább feketék. Volt a Nyugati Pályaudvarnál a Casablanca diszkó, oda is jártam.

- *Diszkók. Kocsmák is?*

- Nem, diszkók. Pub, meg kocsmák, én nem azért jártam szórakozni, hogy leigyam magamat a sárga földig, hanem azért jártam szórakozni, hogy zenét halljak, táncoljak és csajozzak. Az ittasság az mindig mellékes volt, nem azt mondom, hogy nem ittam meg néha egy valamit, de amúgy nem.

- *Oké. Visszatérve megint a munkáira, takarítás, aztán?*

- Az építkezésen persze egy idő után volt egy ember, aki elkezdett tanítgatni engem kőműveskedésre, amit most későbbiek folyamán dolgoztam is nagyon sokat benne, és elég jól csinálom ezt, mindenki azt mondta, azt mondja, de pont akkor, amikor ezt az épülettakarítást csináltam, rá következő évekbe eljutottam odáig, hogy beleuntam az építőiparba és Expresszt fogtam, és akkor találtam egy raktárosi állást. S. Kft., Soroksári úton volt a telephelye, ez egy élelmiszerceg volt, élelmiszerek, olasz élelmiszerekkel foglalkozott, és ott dolgoztam, mint raktáros, mint áruösszekészítő. A megrendeléseket én pakoltam össze, és küldtem ki boltokba. Ez volt a feladatom.

- *Ez nagyjából egybeesik az albérleti időszakokkal?*

- Így van.

- *Hol volt az albérlet akkoriban?*

- Nefelejcs utca.

- *Nefelejcs utca?*

- Igen, itt a hetedik kerületben. Aztán még laktunk egy másik helyen a Bethlen Gábor utcában, a mostani McDonald's-szal szemben.

- *Mekkora lakások voltak?*

- Az egyik, a Nefelejcs utcai, másfél szoba volt, ott külön szobába laktam a szüleimtől. Ez a Bethlen Gábor utcai, ez már szobakonyha volt, és innen mentek haza anyámék, és én maradtam egy pár hónapig ebben az albérletben. Mindig is a kerület, a kerülethöz azért is ragaszkodtam, mert a nővérem is itt lakott.

- *Ő akkor már itt lakott?*

- Ha vissza tudom nyújtani, olyan tizen... tizenöt évvel ezelőtt is már a hetedik kerületben laktam. Csak az volt a baj, hogy soha nem gondoltam erre, hogy esetleg be kéne jelentkezni, vagy valami illetékességet kéne szerezni a hetedik kerületben. Nem gondoltam, nem tudtam én akkor, abba az időbe, hogy én esetleg majd később itt fogok lakni, tizenöt évvel később.

- *Ezután újra munkásszállók következtek?*

- Igen, igen. Vissza, hazamentem, akkor pihentem, az volt az az időszak, hogy pihentem otthol egy négy, talán öt hónapot. Egy nyári időszakot otthol eltöltöttem, de rájöttem, hogy ez már nem az a Mátészalka, ahol én felnőttem. Ez már nem az a Mátészalka, érezhető volt a romlás. Ez már nem az a Mátészalka volt, ami gyerekkoromba. Ez elvesztette azt a... mijét vesztette el, Zoltán? Hogy lehet ezt nevezni? *(nevet)*

- *Hát a báját, vagy nem tudom.*

- Az évek múlásával. Az a régi Mátészalka, az egy nagyon jó arculata volt.
- *Elmeséli még azt a kapcsolatot, amiről már mesélt? Hány éves volt, amikor megismerkedett azzal a kőbányai lánnyal?*
- Tizenhét éves voltam.
- *Tizenhét éves.*
- Akkor jártam oda diszkóba. Ezek ilyen egy éjszakás kalandok voltak. Úgy a barátnőm volt, de nem az élettársam, nem az állandósított barátnőm.
- *Ő mennyi idős volt?*
- Abba az időbe tizenkilenc. Két évvel idősebb volt az a... ez egy ilyen egy éjszakás kaland volt, aztán egy, mennyi ideje, várjunk csak, hogy ne hazudjak magának, két évre ő eltűnt. Ez időszak alatt megszülte a gyermekét, ami ő állítása szerint tőlem van. Na de, abba az időbe nem csak én voltam a barátja, hanem több fiú, férfi is. És tipikus, a gyereke az úgy néz ki, mint átlagosan a cigányok. Fekete haj, kreolbarna bőr, barna szem. Na most innentől kezdve lehet találgatni, hogy az enyém vagy nem az enyém.
- *Egy éves volt, amikor az Ön nevét felvette?*
- Igen. Addig az anyjánál élt. Úgy, hogy akkoriba, akkoriba, milyen időszakom volt? Mélyponton voltam? És ő talált meg akkor lelkiileg.
- *Hol?*
- Akkor is Pesten laktam, persze, ott Kőbányán. Kimentem, náluk, kihívott, satöbbi, és akkor beszélgettünk.
- *Hogyan kereste meg?*
- Úgy keresett meg, hogy a nővéremen keresztül talált meg engem. Tudta, hogy a nővérem, ahol, most a piac van. Milyen utca az?
- *Cserhát?*
- Nem.
- *Murányi?*
- Nem a Murányi, a Murányiból nyílik.
- *István.*
- Itt a Keleti pályaudvar mellett van, nem, nem lefele, hanem... Verseny, Verseny utca.
- *Verseny utca, a túloldalon.*
- Igen, Verseny utca, ott lakott akkoriban a nővérem.
- *Hogy hívják ezt a hölgyet?*
- N. Ilona.
- *Mit tud az ő családjáról, Ilona családjáról?*
- Az ő családjáról igazán azt tudom, hogy az apja meghalt, akkoriban sem élt már az édesapja, hanem mostohaapja volt neki. Anyja élt, azt tudom hogy, annyit tudok róluk, hogy most férjnél van, van neki egy férje, nyugodt családi életet élnek. Azóta, tizenakárhány év elteltével körülbelül háromszor, ha találkoztunk. Ebből kétszer beszélgettünk is, de nem olyan huzamosabban, csak pár szót váltás.
- *Megszervezett találkozók voltak?*
- Nem, ezek véletlenszerű találkozások voltak, ja.
- *Mennyi idős most a kislánya, aki a nevét viseli?*
- Tizennégy éves.
- *Hogy hívják őt?*
- A. Melinda Julianna.
- *Nem tartja velük a kapcsolatot. Megismerné az utcán?*
- Hát meg, meg, szerintem meg. Vannak képek róla.

- Az édesanyja neveli őt?

- Így van. Ez a, amit el is meséltem magának. Ezzel az van, hogy ő DNS vizsgálathoz nem adja a beleegyezését, ugyanis még kell a beleegyezés. De hogyha a lány már nagykorú lesz, akkor semmi akadály, de ez több százezer forintba kerül egy ilyen vizsgálat. De ha, akkorra mire ő odanő, és fogunk úgy állni anyagilag, minden pénzt megér, hogy megtudjam, részemről.

(Szünet. Második rész.)

- Legutóbb a budapesti munkákról beszélgettünk, és ezzel kapcsolatban szeretnék pár részletet megkérdezni. Az egyik az az, hogy milyen napi bérért dolgozott akkoriban?

- Akkoriban még, amikor építkezésen dolgoztam, akkor 2800 forint volt a napi bér. Hetente kaptuk ott a fizetést, öt napra 14 ezer forintot kaptunk. Aki bement hétvégén, persze az logikusan, az megkereste a 20 ezret is, közel 20 ezer forintot, az még akkoriban jó pénznek számított.

- Ezek melyik évek is nagyjából?

- Ez a '99 és 2000. környéke.

- '99 és 2000. környéke.

- Igen. Hát ez közbe emelkedett kétezeregy környékére. Aztán volt egy kihagyásom, amikor otthagytam az építőipart, és elmentem raktári munkát végezni.

- Várjon kérem. Az építőiparral kapcsolatban, tudott heti öt napot dolgozni mindig?

- Általában igen. Heti öt napot azt dolgoztam. Volt, amikor maradtam hétvégén is, amikor nem mentem szórakozni. Volt idő, amikor eljártam szórakozni is, és akkor minden pénteken megkaptam a fizetést és péntek este mentem szórakozni diszkóba, ide-oda.

- Egyrészt akkor erre költötte a pénzét, nyilván élelmiszerre, mire ment még?

- Így van. Öltözködtem belőle, szórakoztam, diszkóba jártam, ez volt jellemző akkoriban.

- Segítene abban, hogy próbáljunk meg valamilyen sorrendet felállítani, hol, milyen építkezésen dolgozott? Sejttem, hogy ez nagyon kusza, és össze-vissza történet, de talán a... néhányat.

- Hát még a kezdetek kezdetén, olyan építkezésen dolgoztam, ami már befejezés alatt volt. Épülettakarítást csináltunk ott, magyarul sítettünk, a sített, mindennemű sített letermeltünk abból az épületből. Ez volt az első, aztán folytattam segédmunkásként kőművesek mellett, aztán később már, 2000. környékén betanított kőművesként is dolgoztam, kőművesek mellett. Én is kőműves munkát végeztem. Nem hivatalosan mint kőműves, de jó érzésem volt hozzá, és ezt a munkát végeztem. Ugyanúgy falat raktam, vakoltam, betonoztam, ugyanúgy csináltam, mint a többi kőműves ezt a munkát.

- Emelkedett ezzel a bére is?

- Így van, így van. Ott már, ott már ötezer forintot is megkerestem egy nap, attól függ, hogy kinek dolgoztam.

- Számon kérték esetleg, vagy kérték, kérték volna a szakmunkás bizonyítványt, vagy ez egyáltalán nem szokás?

- Ez akkoriban, építőiparba nem igazán számított, egy volt a lényeg, hogy értsen hozzá az ember, és el tudja végezni azt a munkát, amire kéri.

- Honnan találta ezeket az építőipari munkákat?

- Ezeket vidékről. Eleinte vidéki vállalkozóknak dolgoztam, aztán a, 2000. környékén ismertem meg budapesti vállalkozókat, magyar embereket, nem cigányokat. Eleinte cigányoknak jártam föl vidékről dolgozni, de ismertem meg pesti embereket is, művezető-

ket, nagyfőnököket is ismertem meg, egyet-kettőt, akiknél később dolgoztam.

- *Voltak-e elszámolási viták?*

- Akkoriba nem, akkoriba még voltak annyira, annyira működött az építőipar, hogy becsületesen kifizették az embert.

- *Ha váltott munkát, akkor miért tette?*

- Azért, mert a több pénz. Azért váltottam munkát, mert a másik többet fizetett és jobbak voltak a körülmények.

- *Volt-e fix brigádja, fix munkatársai, vagy pedig...*

- Későbbiek, későbbiek fele már igen, igen. Hát végülis brigádvezetőként is dolgoztam egy ideig, addig amíg be nem fuccsolt az a vállalkozó. Ez egy alvállalkozó volt, ott, ott én voltam a kőműveseknek a főnöke, szinte, lehetett ezt mondani.

- *Raktári munka, ezt is érintettük a legutóbb. Nagyjából akkor, amikor albérletbe költözött. Ez milyen évben lehetett?*

- Két ütemben dolgoztam a raktárban, egyszer dolgoztam nyolc hónapot, ez '98-ba volt, és 2002-be volt, amikor másodjára dolgoztam, akkor is szintén, akkor kilenc hónapot.

- *Ez ugyanaz a raktár volt, amit említett legutóbb, ez a Soroksári úti volt?*

- Így van, ez a Soroksári úton volt, S. Kft., úgy hívták, ez egy olasz élelmiszer-cég volt.

- *Mennyit keresett?*

- Eleinte, tehát '98-ba kerestem 60 ezer forintot, 60-62, 2002-be kerestem 85 és 88 ezer forint között.

- *Volt-e lehetőség ebben az időben kiegészítő keresetre?*

- A raktáron belül persze, rengeteg maszek pénz volt.

- *Hogyan folytak ezek a maszek pénzek?*

- Ez úgy volt, hogy voltak ezek a, hogy is hívják őket, mikor boltokba bejárnak.

- *Területi képviselők, ügynökök...*

- Ilyen ügynökszerű emberkéek voltak, akik a termékeket bevitték a boltokba. A cégnek az emberei voltak ők, nem tudom már, hogy hívják őket. Mi az? Apróság, nem jut az eszembe. Velük volt kapcsolat, és ők bejártak a raktárba, és voltak olyan termékek, amik akciósak voltak, és azokat az akciós termékeket mindig a raktárvezető akciózta le, és akkor olyan áron kapták meg, hogy volt fölötte egy kis pénz. Raklapszámra vitték a cuccokat, több ezer darabot, és akkor esett le egy kis pénz nekünk is. És ez napi szinten működött.

- *Akkor ezek szerint Ön abban az időben nagyon jól keresett, ha jól sejtem.*

- Igen, nagyon jól kerestem.

- *Mennyi pénze jöhetett be a fix fizetésén felül?*

- A fizetésem fölött? Havonta megvolt az a másik 150-200 ezer, szinte a fizetésemre szükség se volt. Az egy jó időszak volt.

- *Említette, hogy ebben az időben a szülei is felköltöztek Budapestre. Ők mivel foglalkoztak akkor?*

- A faterom az építkezésen dolgozott, az anyám pedig takarítónőként.

- *Hol volt takarítónő?*

- Iskolába takarított, ez pedig a Thököly úton volt, egy gimnázium. Templom mellett, nem tudom a izének a nevét, a gimnáziumnak a nevét így hirtelen, de felnőtt srácok jártak oda, meg lányok.

- *Az édesapja pedig építőiparban hasonló módon, mint Ön?*

- Igen, de ő épülettakarítás, ilyen könnyebb munkára, tehát ő ilyen poros, meg ilyen

nagyon poros, meg ilyen nagyon nehezebb munkára nem tudott. Ezt is feketén csinálta persze, hogy valamit keressen. Akkoriba dúlt a fekete munka, 2000, 2002, '98-tól 2002-ig, aztán jött az a változás, hogy rengeteg ellenőrzést kaptak az építkezések, és már nem lehetett feketén sem dolgozni.

- *Az édesapjának már a betegsége után történt, és a felgyógyulása után.*

- Igen, és rádöbrent ő erre, hogy ez nem az ő világa már, ő ezt nem bírja.

- *Mennyi ideig laktak itt együtt?*

- Ez egy pár hónap volt, ne hazudjak magának, egy fél évet.

- *Fél évet. És melyik évben?*

- Hogy ne hazudjak magának, pontosan 98 és 99 között.

- *Utána költözött át a másik egy szobás lakásba egyedül?*

- Így van, így van.

- *Ez is a Nefelejcs...*

- Marek...

- *Nem ez a Marek József utca.*

- Marek József utcába laktam akkor még.

- *Mennyi ideig lakott ott egyedül?*

- Egyedül egy évig. Akkoriba, mikor 98-ba odamentem, ott kerestem 60 ezret az élelmiszercégnél, és akkor is már mellette egy százast megkerestem még plusz havonta. Nyugodtan ki tudtam fizetni az albérletemet, nem azt mondom, hogy minden hónapban, tudtam öltözködni is, és el tudtam járni szórakozni. És még félre is tudtam rakni, mert raktam akkoriban félre pénzt, akkoriban kezdtem el félrerakni pénzt, ugyanis mint elmeséltem magának, hogy nekem volt pénzem, amit anyámnak odaadtam. Az mai napig is ott áll a házba nála.

- *Mennyi pénzt sikerült összegyűjtenie?*

- Hárommillió forintot.

- *Az nagyon szép összeg.*

- Ez a hárommillió forint ez 2004-re sikerült.

- *Egy összegben adta át édesanyjának?*

- Két ütemben adtam át neki, egyszer adtam 1 millió 500 ezer forintot, amit kifizetett a lakásnak az első feléért, és akkor utána a többi. Utána még egy 1 millió négyest, tehát 2 millió 900 ezret kapott tőlem.

- *Ez hivatalosan le lett papírozva, vagy pedig ez kézből-kézbe?*

- Mivel az édesanyámnak adtam, így nem papíroztunk semmit, az ember az anyjában megbízik.

- *És nem is került akkor a tulajdonjog részben sem az Ön nevére?*

- Nem, mert ő egy olyan lakást vásárolt meg, amit szocpolra építettek. Azt szocpolból építette egy család, de lejárt róla az a szocpol, azt hat vagy nyolc vagy tíz évig nem lehet eladni a lakásokat. Lejárt annak a hölgynek, aki ezt eladta, tehát lejárt, eladható állapotba került, és anyám akkor vette meg tőle.

- *Értem. A raktári munka után mi következett?*

- Raktári munka után egy hosszú pihenő. Ez 2004, 2004-es évbe volt.

- *Maradt Budapesten?*

- Nem, hazamentem vidékre. Akkor még nem ebben az új lakásban laktak anyámék, hanem lenn, a faluban, akkor ők még ott laktak. Egy évet pihentem, hát nem egész egy évet, egy nyári időszakot. Hazamentem március környékén, és vissza följöttem Budapestre november végén. Akkor újra dolgozni jöttem föl.

- *Amíg vidéken volt, egyáltalán nem dolgozott?*

- Amíg vidéken voltam, nem, hiszen volt pénzem. Vidéken nem is nagyon akartam, akkoriba volt az, hogy vettem egy kis autót, ott kikocsikáztam magam, eljártam diszkóba, szórakoztam, ismerkedtem.

- Mikor szerezte meg a jogosítványt?

- 2004 nyarán. Ott volt pénzem.

- Budapesten vagy vidéken?

- Budapesten szereztem meg, és én saját pénzből, egyösszezből ki tudtam fizetni.

- Mennyibe került?

- Akkoriba 126 ezer forintba került.

- Hogy ment a tanulás?

- Elsőre átmentem mindenkiből.

- Vezetésből is?

- Mindenkiből, mindenkiből. Egy hibapontom volt a vizsgán.

- Korábban is vezetett már egyébként?

- Igen.

- Tehát jogosítvány előtt ...

- Így van, úgy mentem oda tanulni, hogy már én tudtam vezetni, meg nagyjából a KRESZ-t is.

- Hol nyílt erre alkalma?

- A jogosítvány letételére?

- A vezetésre.

- Hát a vezetésre, ez még vidéken kezdődött nagyon fiatalon, tizenöt-tizenhat éves koromba. Hát ugyanis meséltem magának, hogy cigánytelepen laktunk, és ott a srácoknak jogosítványuk nem volt, de autójuk volt. Kinek Trabant, kinek Skoda, ott volt. Földúton mikor jártunk vele, ott tanulgattunk. Egymástól megtanultunk vezetni. Zsukot vezettünk, kistraktort vezettünk.

- Gondolom, a nagyapja lóval fuvarozott még, az más idő volt?

- Igen, de lovasszekeket is tudok, azt is.

- Ezt a nagyapjától szerezte?

- Ezt nagyapámtól is szereztem, meg hát apámtól is láttam, szinte akkor már nagy gyerek voltam, mikor még neki volt.

- Hosszú pihenő, aztán vissza Budapest.

- Igen, vissza Budapest, és ugyanazt az ingát elkezdtem, ingázni kezdtem, amikor közbe megismertem a Magdolnát. 2005 novemberébe ismertem meg.

- Mesélje el ennek a körülményeit, kérem!

- Ez úgy történt, hogy Mátészalka mellett van K., tehát egy mellette lévő faluból származik a Magdi, és egyik barátom, egyik régi, gyerekkori barátomat vittem haza. Akkoriba is volt még autóm, hazavittem, és behívott egy kávéra. És ahova behívott egy kávéra, abba a házba lakott a Magdi, ugyanis a gyerekkori barátom a nővérének a férje. Így ismertem meg Magdit. Hát és akkor ...

- Mikor szövődött szerelem ebből?

- (nevet) Ez szerintem akkor, mikor megláttuk egymást, onnantól kezdve volt egy vonzalom köztünk.

- Milyen gyakran találkoztak ezután?

- Minden nap, ugyanis abban az évben, 2005-ben, én hordtam iskolába őt. Minden reggel mentem érte, vittem az iskolába...

- Mátészalkára?

- Így van. (nevet) Gépészeti iskolába, ja. Délután, mikor végzett, akkor mentem érte,

ugyanis abban az időben, nem tudom, hogy lehet-e ezt, hogy lehet ezt Akkoriban, amikor ott voltak, mikor lejártam, akkor vasaztam. Úgy vasaztam, hogy hulladék fémet gyűjtöttem, abból is volt egy pénzforrásom, kerestem vele pénzt. Elég jól kerestem. Minden nap kerestem olyan öt-nyolc-hétezer forintot, tizet, mikor hogy.

- *Honnan lehet gyűjteni vasat?*

- Ott ez a srác, ez a gyerekkori haverom mutatta meg, hogy honnan lehet. Én nem tudtam, soha nem is gondoltam volna. A környező határból, úgy a határból, hogy a város szélén voltak ilyen illegális szemétkerakó helyek, és onnan szedtük össze a fémeket. Meg voltak régi, nyitott szemétkerakók, amiket ő ismert, ott a környező falvak szélén, és odavitt engem. Olyan volt, hogy mentünk, mentünk, mentünk, és akkor az egyik falunak a szélén kimentünk egy ilyen erdős részre, és akkor a szántásnak a szélén puff, egy akkora végelethetetlen szemétkerakó. De oda mindenki rakta le a szemetet, ilyen illegális lerakóhelyekről. És szerintem még jót is tettünk, mer elhordtuk a fémet onnan. Mi szemetet soha nem vittünk oda, csak elhoztunk.

- *Mennyit adtak akkoriban a...*

- Akkoriba jó volt a ... Harminc forint volt a vasnak a ára, kilója. Akkoriba a vörösréz-ér kaptunk ilyen nyolcszáz forintot, kilencszáz forintot egy kilóért, elég jól össze lehetett naponta keresni a pénzt belőle.

- *Saját autóval jártak?*

- Saját autóm volt.

- *Utánfutó, vagy pedig pakolták az autóba?*

- Utánfutó, utánfutó.

- *Tehát azért mégis volt valami kis pénz, bevétel ott is.*

- Így van, így van. Én soha nem tétlenkedtem, soha nem ültem a fenekemen, és vártam, hogy majd jön magától minden, mindig tettem azért, hogy legyen.

- *2005-nél tartunk, ugye?*

- Így van.

- *Magdival hogy alakult a kapcsolata?*

- Úgy alakult a kapcsolatunk, hogy ő az utolsó évet, amit iskolába járt, azt magántanulóként folytatta.

- *Ez 2005-2006?*

- Hat környékére nyúlik vissza, így van, és 2006 év végére odáig jutottam, hogy akkor ... Én addig is ingáztam Pesten...

- *Elkezdett újra ingázni.*

- Így van, mert hát ez a vasas dolog, ez nem egy örök dolog, amiből lehet jó sokáig élni. Ezt ott abbahagytam, közbe tönkrement az autóm is. Úgy tönkrement, hogy hengerfejes lett, és szinte Méh telepre került az autó. Visszajöttem Pestre, mert hát a vidék nekem ..., tehát nincs munka, ott nem tud dolgozni, nem tud annyi pénzt keresni az ember, hogy megéljen. Vissza Pest, elkezdtem megint ingázni, miközbe a Magdi magántanuló volt, egyszer-egyszer, amikor úgy volt rá idő, egy hét, két hét, föl is hoztam, hogy ismerkedjen Pesttel, mer nekem minden vágyam, tervem az volt, hogy ha mi úgy össze is jövünk, akkor itt fogunk élni. Vidéken nem láttam már értelmét odalenn élni, mer odalenn nem lehet egy családot felépíteni. Én szerintem egy fiatal gyerek úgy tud felépíteni odalenn családot, hogy adósság hegyén-hátán. Rengeteg kamatos cigány van, azt várják, hogy mikor tudnak valakinek kölcsönadni, és azt jól felkamatoltatni, felkamatoztatni.

- *Önt érintette valaha ez az uzorakamat?*

- Soha nem érintett, mindig megpróbáltam elkerülni, ha nem volt...

- Sikerült is?

- Igen, sikerült elkerülnöm ezt, de nagyon sok társamnak, akiket ismerek, és régi barátaim, volt akinek a háza is ráment erre. Láttam azt, hogy itt vannak olyan cigányok, akikkel nem jó kekeckedni, inkább a távolságot meg kell tőlük tartani, de aki kölcsönként tőlük, azt csak kihasználták.

- *Családtagjai esetleg belecsúsztak ebbe?*

- Édesapám, édesanyám, nekijek van tartásuk, ők nem, ők nem. Így csak, így ismerősökről tudok, akik belecsúsztak ilyen adósságokba, édesanyám, édesapám az soha nem. Mindig nekijek, ami volt, abból éltek, ha 50 ezer forint, 50, ha 30, 30, tehát ők ezt mindig megpróbálták túlélni, hogy ne kelljen soha senkitől kölcsönkérni.

- *Budapesten újra építőipar volt?*

- Hát igen, de akkor már kőművesként dolgoztam.

- *Hol laktak, amikor feljöttek?*

- Följöttünk, akkor a Nefelejcs utcába laktunk, először ott, Nefelejcs utca szám alatt vettem ki albérletet.

- *Tehát újra albérlet volt.*

- Így van, így van.

- *Mekkora lakás volt ez?*

- Ez egy másfél szoba, konyha, fürdőszoba. Ez egy jó tágas lakás volt.

- *Mennyi volt a bérleti díja?*

- 75 ezer forint havonta rezsivel együtt.

- *Egyedül lakott ott, vagy társak is laktak?*

- Magdival, Magdival laktunk ott, persze, persze, persze.

- *Mennyi fizetést kapott akkoriban?*

- Akkoriban már nyolc... jobban mondva kilencezer forintba kezdtem el dolgozni, tehát eleinte kilencezer forint ennél a cégnél, egy lakóparkot építettünk ...

- *Merre?*

- Budaörsi, Budaörs, benzinkút háta mögött. Volt egy autószalon, annak a háta mögött. Nem tudom már... M., M. lakópark? Ha jól tudom, az most a neve. Ott kezdtem el dolgozni. Újra elkövettem azt a hibát, hogy cigány embernek kezdtem el dolgozni. Eleinte nagyon szépen fizetett, nagyon jól fizetett, semmi gond, semmi baj nem volt vele. Több hónapot ledolgoztam nála, és heti 45 ezer forintot kerestem, tehát nagyon jó pénzt kerestem nála, öt napra. Ha bementem szombaton is, akkor 54 ezer forintot kaptam. Későbbiek folyamán én lettem a... a brigádvezető ott, kőműveseknek a brigádvezetője, és én többet kaptam, én 10-12 ezer forintba voltam, mikor hogy honorálta ezt a dolgot. Nem úgy volt, hogy azt mondta, tizenkettőt kapsz minden nap, István, hanem voltam kilencbe, plusz minden egyes elszámolásnál, minden héten kaptam rá plusz 10-15 ezer forintot a..., tehát ilyen heti 60 megvolt. Úgy átlagosan heti 60 ezret megkerestem nála.

- *Mégis azt mondta, hogy elkövetett egy hibát.*

- Azt hogy, azt hogy megbízta újra egy cigány emberben, egy olyan cigány emberben, aki nem romungro, mint én, hanem oláh.

- *És?*

- Ez egy oláh cigány ember volt. És mivel jött a hideg az év végére, 2007 végére, jött a tél, jött a hideg időszak, nem ment úgy a munka, nem tudtunk úgy dolgozni a hideg miatt, az utolsó három heti fizetésemet, mert hogy csúsztotta a fizetést, hogy majd karácsonyra kifizetek mindenkit, nem fizetett ki. 180 ezer forintot nyelt be tőlem.

- *Ez volt az első ilyen eset, amikor nem fizették ki?*

- Előtte volt egy-két ilyen kisebb, de ez nem abban az időszakban volt, hanem ez 2002

után volt, amikor visszamentem a .., a élelmiszerbolt után. Volt egy-két ilyen kisebb vállalkozó, akik nem fizettek ki, mit tudom én pénteken, csak valamennyi előleget adtak, de aztán mindegyiken behajtottam én a, a... fönnmaradt pénzt. Egy volt, aki be tudott húzni annak idején, de az nem sokkal, ilyen 40 ezer forinttal tudott átvágni. De ez 180 ezer forinttal vágott át, és ekkor nem tudtam kifizetni az albérletet.

- *Magdi mellett lakott ebben az időben itt Budapesten valaki még?*

- Senki.

- *Meséljen egy kicsit Magdi családjáról!*

- Ott nagy család, nagy család van. Van egy ház, és ott az anya meg az apa, ők olyanok, hogy a gyerekeit nem engedik maguktól nagyon távol. Azok a lányok, akik nem is mentek egyik sem el a háztól, mindegyik, tehát a két nagyobb lány, Magdinak két nagyobb lánytestvére van, és mind a kettőnél nagy a gyerekszám. Az egyiknek van három, a másiknak kettő, az már öt gyerek, plusz ott laknak a férjük, az már kilenc, apával, anyával tizenegy. Ott lakik a nagybátyja is, tizenkettő. Tizenketten laknak egy két és félszobás lakásba. Magdi lett volna a tizenharmadik, hát ha én ott laktam volna, akkor én lettem volna a tizennegyedik. Ennyi ember egy kicsi fürdőszobába, hát nem kicsi lakás végül is, mer két és félszoba, nagy lakás, de, de akkor is nagy az embertömeg. Sok apró gyerekek, nem pólyások, hanem nyolc éves, hat éves, öt éves, két éves, egy éves, ilyen apróságokról van szó, egyik kicsi, másik kicsi, és én nem láttam értelmét ott lakni. Ugyanis nem jutott a Magdinak külön szoba. Egyikbe a nővére lakott, a másikba a másik nővére, harmadikba a szülei.

- *Tartunk akkor most 2007-nél...*

- Igen. A tragédia, ami bekövetkezett, tehát az, hogy nem fizettek ki. Volt lerakva 110 ezer forint kaucióm, mert ennyit kért akkoriba a tulaj tőlünk, ez fedezte a decemberi hónapunkat, a 75 ezret, a fönnmaradó összeget, azt januárba visszaadta nekem, január elején, de azt mondta, hogy István... Ő nem látja előre azt, hogy én mikor fogok egy olyan munkát találni, amiből megint csak jól keresek, és közbe a tulajtól én nem ezt vártam, mert én mindig rendszeresen fizettem, kauciót adtam, nem 10-20 ezer forintért laktam, hanem 110 ezer kaució és havi 75 ezerért laktam, én nem vártam azt a tulajtól, hogy ezt fogja mondani, de ezt mondta.

- *Mennyi ideig laktak ebben a lakásban?*

- Hát, ööö, májusba vettem ki, május, június, július, augusztus, szeptember, október, november, december, azért nyolc hónapot ölelt föl, én egy olyan durván 600 ezer forintot adtam oda neki.

- *Magdi mindvégig Önnel lakott vagy pedig ...*

- Hol itt, hol ott. Akkoriba ő is ingázott. Úgy ingázott, hogy amikor iskolaidőszak volt, és menni kellett haza vizsgázni, a tanárával telefonkapcsolat volt akkoriba, és mindig rácsörgött előtte, hogy Magdolna, akkor most kellene hazaérni, mert hogy ekkortól és ekkortól kezdődik a vizsgáztatás.

- *Magdi is dolgozott?*

- Nem, akkoriba nem. Ő háztartás, tehát otthon volt. Mindig mosott, főzött, takarított, mire én hazamentem, főtt kaja várt otthon, meg minden. Hidegbe dolgoztam, kemény munkát végeztem azért.

- *Tartunk 2008. év elején?*

- Így van. Kettőezer ...

- *Hét év elején?*

- Nem. 2008. év elején, amikor is ... Nem, nem, 2007.

- *Igen.*

- 2007 elején tartunk. Várjunk, 2007 vagy 2008?

- 2008.

- 2008, bocsánat, magának van igaza. Igen, a 2007-es év végén, igen, 2008. 2008. január elején közölte velem a tulaj, hogy István, maguknak innen ki kell költözni, egy bizonyos határidőn belül. Visszaadta a fennmaradt, kaucióból ami fennmaradt, visszaadta, és akkor kezdtünk el ... Közben a Magdi terhes volt, teherbe esett. Hány hónapos is volt akkor? Májusra szülte meg a gyereket.

- *Négy hónapos.*

- Négy hónapos, nagyjából négy hónapos volt, igen, és nem láttunk kiutat. Nem láttunk kiutat, ott valami, valami összetört, abból a szempontból, hogy egy, nem fizettek ki, kettő, az albérletet nem tudtam kifizetni, hirtelen kilátástalan lett a helyzet. Már nem volt gyűjtött pénzem, mert jóval előtte odaadtam anyámnak, hogy meg tudja vásárolni a lakást. Nem volt a számlámon pénz. Nem volt miből új albérletet kiválsak, és akkor kezdtünk el keresgélni olyan helyet, ahol, még ahol a fennmaradt pénzéből esetleg egy szobát ki tudok venni, vagy csak pár éjszakát kifizessek, hogy egy kis időt nyerjek, hogy valamit tudjak. És ekkor találkoztunk egy emberrel, ez méghozzá a Moszkva téren, Vöröskereszt. Ott egy úriember azt ajánlotta, hogy menjünk el a XVII. kerület Pesti útra, mert hogy mivel terhes a feleségem, meg mi egy család vagyunk, így családok átmeneti otthonába menjünk el, ott talán tudni fognak segíteni nekünk, hogy kapjunk egy szobát, vagy legyen hol lakjunk, vagy egy kis időt nyerjünk. Elmeséltük neki, hogy mi történt velünk.

- *Őnök szólították meg ezt az embert?*

- Igen. Én... nem is, én szólítottam meg, mer nekem volt bátorságom megszólítani. Bementünk a Vöröskeresztnél, ott van a, ilyen lépcső lefelé, ott bekopogtam, jó napot kívánok, ezzel és ezzel a dologgal jöttem, és akkor ő leültetett, és elmondta, hogy ő személy szerint, ők nem foglalkoznak ilyesmivel, de ő ad nekem egy-két címet, de ha odamegyek, ezt ne mondjam, hogy ő adta. Ő írt fel nekem egy pár címet, hogy hova kell elmenni.

- *Kellett utcán is lakniuk ebben az időben? Előfordult olyan, hogy utcán laktak, kint kellett tölteni az éjszakát?*

- Két olyan nap volt, amikor tényleg nem tudtam. Itt lakik a nővérem a VII. kerületbe, nem jó viszony van közöttünk, nem őmiatta, hanem a férje miatt. Két olyan éjszaka volt, amit esetleg utcán kellett volna eltölteni, de nem kellett utcán tölteni, mert ismerőseim voltak, akiknél föl tudtam vinni a Magdit terhesen. Télen, hidegbe.

- *Csak Magdit, vagy Ön is ott maradhatott?*

- Igen, én is ott maradtam.

- *Látom, hogy ez nagyon szomorúan érinti, ez a történet.*

- Hát persze, persze, mert amikor van az embernek egy családtagja, tehát én úgy vagyok vele, a testvérem mindenképp felett. Ha bármilyen rosszba is van a feleségem a nővéremmel, és ő megszorul, vagy ilyen problémája van, akkor akármilyen rosszba vagyunk, nyitom az ajtót, és beengedem. Főleg télen, terhes asszonnyal. Másképp fogom fel ezeket a dolgokat, mint ő. Ők.

- *A Pesti úton a Rés Alapítványhoz fordultak, ugye?*

- Igen, igen. Ott, ott a hivatalos, szakszerű felállást mondták, hogy a Magdi mért nem költözik be egyedül, ami ellen tiltakozott a Magdolna meg én is. Mi egy család vagyunk, szeretjük egymást, az hogy ilyen helyzetbe kerültünk, erről lehet, hogy mi is tehetünk, lehet, hogy nem, lehet, hogy az az ember tehet róla, most ez már lényegtelen dolognak tűnik így utólag, de ott a hivatalos álláspont szerint mondták el, hogy meg kell írni egy kérelmet, be kell adni az igazgatónőnek, majd ő eldönti, nem tudom. Itt krízishelyzet volt, csak ezt nem fogta föl senki. Hiába mondtuk el, küldtek tovább. Küldtek, küldtek,

küldtek. Addig, addig küldtek, több helyen jártunk, Rákosszeg park... akkor van egy furcsa nevű.... ott Budán van (*csettintget*)... Kelta utca, küldtek, küldtek minket több helyre. Most nem mindegyik címre emlékszek, de rengeteg helyen voltunk, és ugyanez volt az állásfoglalásuk. Írjunk egy papírt, és akkor majd fölhívnak, adjunk egy telefonszámot, majd bekerülünk, majd ez lesz, az lesz, amaz lesz. (*sóhajt*) Mire eljutottunk odáig, hogy a VII. kerületi gyermekjóléti szolgálathoz bejutottunk, T. Edit személyében, és akkor ő azt kérdezte tőlem, hogy van-e VII. kerületi illetékességem. Már akkor volt, mert mivel mindig is a VII. kerületben laktam, éltem, Keleti Pályaudvar és környéke, így a VII. kerületi hajléktalan lakcímkártyát megcsináltattam, mert, mert...

- *Mikor csináltatta meg?*

- 2008 januárjában. Mert hogy azt mondta nekem valaki, hogy ezt csináltassam meg, mivel hajléktalan vagyok. Ez igaz, hogy hajléktalan vagyok, és talán ezáltal bekerülhetek a feleségemmel ilyen családok átmeneti otthonába. T. Edithez amikor odakerültünk, azt mondta, hogy menjünk vissza majd... márciusba vagy áprilisba, valahogy így. Mondta, hogy menjünk vissza hozzá, ő addig megtesz mindent annak érdekében, hogy valahova berakjon minket. Na, ez időszak alatt a BMSZKI Kocsis utcai, XI. kerület Kocsis utcai, ilyen családos programba vettünk részt. Ez családos program volt, nem családok átmeneti otthona, ez egy családos program volt. Elvileg a baba a Magdinak a hasában volt, így lakhattunk ott, mert ott ilyen párokkal foglalkoztak, és ott volt ugyanígy, mint itt is van, ahol most lakunk. Hét szoba volt, és akkor hét pár lakott benne.

- *Ott gyerekek nem laktak?*

- Ott gyerekek nem laktak, ott gyerekekkel nem lehetett lakni, mivel még a hasában volt Magdinak a gyerek, ezért lakhattunk ott, de szóltak előre, hogy mire a baba jönni fog, addigra néznünk kell másik helyet.

- *Tehát ez volt az első ilyen szálló.*

- Így van. Ez volt az első közös olyan szálló, ahol a Magdival laktam.

- *Korábban Ön csak munkásszállón lakott?*

- Én igen, akkor egyedül voltam.

- *Hajléktalanszállón nem lakott?*

- Soha, soha. Én nem is tudtam, hogy hogy működnek ezek a dolgok. Így menet közben, hogy kikerültünk ebből az albérletből, így menet közben tudtam meg aprólékosan, hogy mit lehet, hogy lehet, hol lehet, miért lehet. Közben döbrentettek rá emberek, hogy mit kell tennem ahhoz, hogy ilyen helyen lakhassak.

- *Hogy tetszett a Kocsis utcai szálló Önnek?*

- Hát az egy nagyon szuper hely.

- *Meséljen róla!*

- Olyan, mint egy panzió. Tiszta hely, gyönyörű. Igaz, hogy tizedik, ez egy emeletes épület, a tizedik emeleten laktunk, de gyönyörű. Úgy a kis (*érthetetlen*), de maga a, maga a szobák. Nagyon szuper ellátás van ott.

- *Mennyit kellett fizetni ezért?*

- 7800 forintot kellett fizetni.

- *Egy hónapra?*

- Egy hónapra, így van.

- *Volt-e kötelező előtakarékosság?*

- Ez nem, hát volt kötelező, kellett ott is rakni előtakarékosságot, de ott nem annyit, mivel tudták, hogy egyedül dolgozom. 20 ezer forint volt, ha jól emlékszek, az előtakarékosság. Vagy 30?

- *Mennyit sikerült megtakarítani ott?*

- Mivel akkoriba ott munkát kerestem, ez az emberke, akinél én dolgoztam, nem fizetett ki, akkoriba én ..., hogy mondjam magának, több vállalkozónál is dolgoztam. És ekkor jött, ez az időszakom volt az, amikor többször is megtörtént az velem, hogy kifizettek, nem fizettek, előleget adtak, keveset adtak, és nem igazán tudtam berakni az előtakarékosságot. Már utolsó egy hónapba be tudtam rakni 30 ezer forintot, de azt ki is kellett utólag venni.

- *Volt közben egy balesete is.*

- Igen, eltört a lábam. Lábujjam, bocsánat.

- *Ez mikor volt? Melyik hónapban?*

- Ez március, májusba. Nem, nem, nem, nem... márciusba volt. Márciusba törtem el a lábujjam.

- *Úgy tudta, hogy be van jelentve, és fog kapni táppénzt?*

- Igen, igen, igen, kikértem a táppénzes papírt, a Dózsa György út 152. szám alatt voltam a hajléktalan orvosnál, és ő adta ki a táppénzes papírt, meg hát ő nézte meg jobban a lábujjamat, és aszonta, hogy ezzel nem lehet mit kezdeni, ezt begipszelni nem lehet, tehát úgy sántikáltam vele.

- *Mennyi ideig tartott ez a betegség?*

- Ez egy hónap volt.

- *Addig nem is tudott dolgozni?*

- Addig nem tudtam dolgozni.

- *2008 májusában kerültek hozzánk.*

- Így van, így van, így van. Ez egy változás volt, mert hogy én így még nem laktam együtt emberekkel, mármint... *(nevet)*

- *Bátran mondja!*

- Mármint ennyi oláh cigány között soha nem lakott körülöttem. Ugyanis életem során nagyon sok dolog ért engem, ami, aminek oláh cigányok álltak a háttérében. Én nem laktam közvetlen együtt...

- *És itt is ugyanezeket tapasztalta?*

- Nem.

- *Tehát lát azért különbséget.*

- Van, van különbség, persze.

- *A Kocsis utcában voltak-e a többi lakóval konfliktusai?*

- Nem, soha. Ott, ott, ott nem. Ott annyira ..., ott két lejárát volt, két lift volt, a folyosónak egyik végén, meg pont a mi szobánkkal szemben. Ha tehettem, akkor mindig a mi szobánkkal szembe lévő lifttel mentem le. Tehát soha... A dohányzóba találkoztam velük csak. Ottani. Közvetlen baráti kapcsolatot nem tartottunk, nem ápolunk senkivel.

- *Sem konfliktus, sem igazán szoros kapcsolat. Korábban a munkásszállókon milyen élet folyt?*

- A munkásszállókon még eleinte, mikor nagyon fiatal, tehát fiatalabb koromba, mikor följöttünk, akkor ott kártyáztak, piáltak, néha összeverekedtek. Ez megszokott volt. *(nevet)*

- *Ön mennyire vett részt ezekben?*

- Én nem, nem. Kártyázni, azt kártyáztam velük, mert ott muszáj volt velük kártyázni, mert ha nem kártyázott velük az ember, akkor te miért húzod ki magad, miért vagy különc, te is velünk vagy, te is roma vagy, na tehát...

- *Pénzben kártyáztak?*

- De ilyen fillérekbe, fillérekbe.

- *Bekerültek hozzánk. Miben érzett még, azon kívül, amit említett, változást?*

- Mikor beléptünk ide, és tudtuk azt, hogy most már bevettek ide bennünket, és lesz egy ilyen helyünk, itt érezhető volt a változás, hogy ez tényleg egy családos otthon. Ez egy picit, ez megnyugvás is volt számunkra, mert tudtuk azt, hogy már nemsokára ott a baba, jönni fog a baba. Megnyugvás volt, de éreztük mégis, hogy van a levegőbe valami. Hát azt maga is tudja, elmondtam magának, sok harcot megvívtam én itt ebbe az otthonba már ez alatt a nyolc hónap alatt, mióta itt lakunk. Közbe megszületett a kislányunk, nyolc hónapos, gyönyörű gyermek, hát maga is ismeri.

- *Mikor született pontosan ő?*

- 2008. május 22-én.

- *Hogy hívják?*

- *(nevet)* A. Magdolna Ilona.

- *Az Ilonát kiről kapta?*

- Azt a nagymamájáról kapta.

- *A Magdolnát pedig...*

- Az édesanyjáról, persze, persze.

- *Egyből az Ön nevére lett anyakönyvezve, ugye?*

- Így van, így van.

- *Meséljen egy kicsit a kislányáról, nagyon szereti!*

- *(nevet)* Ő egy gyönyörűség. Ő egy tündér. Egy... mit mondhatok róla, ami ... boldog vagyok, ha rá gondolok, ő egy szép gyermek, egy aranyos, egy kedves, szeretni lehet, ő a mindenem, ez kétségtelen.

- *Volt-e komplikáció a szülésnél?*

- Nem, nem volt. Magdi az megszülte. Ő egy bátor, láttam rajta, ott láttam rajta, hogy milyen erős. Fiatal, húsz éves, de erős asszony. Kitartó.

- *Milyen változást hozott az Ön életében az, hogy megszületett a kislánya?*

- Egy gyermek születése boldogság, öröm. Bármilyen szegény is az ember, bármilyen nehéz is az élet, egy gyerek sok mindent megváltoztat az emberben.

- *Folytatta az építőipari munkákat közben...*

- Igen, még itt, itt lakásunk, amikor ideköltöztünk, az időszak alatt is igen, folytattam, de ez, ahogy teltek az évek, az elmúlt évek, érezhető volt, hogy romlik az építőipari helyzet. A körbetartozás miatt, amit hallottunk építkezésen, hogy egyik vállalkozó a másiknak tartozik, emiatt egyre sűrűbben volt az, hogy nem fizettek ki embereket. Engem is, meg a társaimat is. Egyre többször beleestem ebbe a malomkerékbe, hogy nem fizettek ki, és ennek csak a családom, meg én láttam a kárát.

- *Mikor hozott döntést, hogy szakít az építőipari munkákkal?*

- Volt az utóbbi hónapokban, Virág Zoltán segítségével *(nevet)*, kikerültem az építőiparból. Mindig mondogattam, mindig mondogattam, de egyedül nem tudtam ebből kiszállni, mert mindig visszahúzott az, hogy hetente fizetnek, pénzről pénz van, de ez a pénz mindig elfolyt. És ő volt az, aki azt mondta, hogy igen István, lehet hogy *(nevet)* havonta kevesebbet keres, de a havi fizetése jobb. Én eleinte nem igazán akartam hinni neki, de utólag beláttam, hogy ez így van rendjén.

- *Köszönöm a bizalmát, István ...*

- Hát ebben Ön segített, Zoltán, ezt én egyedül, szerintem még mindig ott lennék, építőiparban. Én egyedül nem tettem volna meg, szerintem, ha maga nem segít. Ennyi.

- *... mikor sikerült váltania?*

- Milyen hónapba is történt ez meg? Augusztus... ez év, 2008. augusztus végén mentem el erre a munkahelyre...

- Ezt hogy találta?

- ...akkor jelentkeztem. Ezt úgy, hogy Nyugati Pályaudvar környékén sétáltunk, még jó idők voltak, bementünk a Nyugati Pályaudvar területére, és akkor ott egyik ismerősöm mondta, hogy na, most ide jöhetsz, mert itt egy új cég dolgozik, nyolc órás műszak, elég jól fizet, meg érdeklődd meg. Bementem, ott régebbiről ismertem a főnököt, és ő mondta, hogy jöhetsz, István, dolgozhatsz, és már szeptember elsejétől ott kezdtem.

- Eleinte kiskönyvvvel...

- Így van, eleinte kiskönyvvvel, és akkor utána szeptember 26-tól már szerződést kaptam, ami azóta már véglegesnek is tekinthetem, mert letelt a három hónap próbaidőm.

- Mi most a munkája pontosan?

- Pontosan csoportvezető vagyok délutános műszakban. Van mellettem négy ember, akiket én vezénylek, én viszem szerelvényről szerelvényre őket, és takarítatom velük a vonatot. Én mondom meg, hogy ki mit csinál, milyen rendbe, és hogy, mit kell takarítani.

- Ez egy állandó délutános munka?

- Ez egy állandó délutános műszak, igen.

- Hány napot dolgozik egy hónapban?

- A lehető legtöbbet. Ha harmincas a hónap, akkor, hát ezt nem hivatalosan mondom, mert ez nem hivatalos felállás, mer papíron huszonegy nap, de amúgy egy harmincas hónapon huszonnyolcat. Huszonhetet, huszonnyolcat.

- Körülbelül huszonhét-huszonnyolc napot, és ebből mennyi fizetés jön össze?

- Ebből, ebből a 108 ezer forint az össze szokott jönni. Ez úgy tud összejönni, úgy tevődik össze a 108 ezer forint, hogy elvileg ez olyan 95 ezer forintot jelentene, de ez úgy 108, hogy néha bevállalok egy-egy ilyen túlórá, vagy esetleg ha úgy adódik, akkor bent maradok reggelig is, dupla műszakot csinállok, ez nem állandó. Ez nem állandó, ez mindig amikor emberhiány van, akkor van egy ilyen felkérés a műszakvezető részéről.

- Mik a munkájában a hosszú távú tervei?

- Az az igazság, hogy most per pillanat, ez a munka jó, mert egy biztos megélhetést nyújt, de érezhető, 2009-et írunk, és érezhető, hogy változtatnom kell. Több pénzt kell ahhoz keresnem, hogy megélni tudjak a családommal, a kislányommal és a feleségemmel.

- Térjünk át most az egészségre. Vannak-e egészségügyi panaszai?

- Most per pillanat (nevet), amit mondtam magának, hogy rengeteget fáj a derekam, szinte minden nap.

- Korábban voltak-e...

- Korábban soha nem fájt semmim. Amíg fiatalabb voltam, én nem éreztem azt a fájdalmat. Bírtam dolgozni, és rengeteget bírtam. Lehet, hogy most ennek a kárát látom már így harminc fölött. Elképzelhető, mivel nagyon fiatalon kezdtem el dolgozni.

- Korábban említette azt, hogy vidéken megszokott volt a reggeli pálinka. Önnek milyen kapcsolata van az alkohollal?

- Nekem szinte semmilyen kapcsolatom nincs vele, mert én esetleg ünnepek alkalmával szoktam inni. Ezt, hogy én reggel egy felest, ez nem. Régebben, mivel építőiparba voltam, volt egy ilyen időszak, hogy télen, főleg télen bevett szokás volt az, hogy ott mindenki, főleg kőművesek, segédmunkások, mindenki ivott. Persze én is megittam egy-két ilyen kisebb pálinkát, aztán mentem, ez nekem nem jött be. Én nem szeretem az erős pálinkát, nem vagyok oda érte. Úgy mond semmilyen kapcsolatom nincs az alkohollal. Csak ünnepek alkalmával, szilveszterkor egy kis pezsgő, esetleg karácsonykor egy pohár bor.

- Nyilván volt az életében azért leittasodás.

- Amikor részeg voltam? Persze, persze, fiatakoromba volt, hogyne.
- *Mikor ittasodott le először?*
- Tizenhét éves lehettem.
- *Mikor ittasodott le utoljára?*
- Olyan huszonnégy, huszonöt éves koromba.
- *Azóta nem?*
- Azóta nem.
- *Dohányzik?*
- Dohányzom, igen.
- *Mióta?*
- Tizenhat éves korom óta.
- *Kábítószerrel került-e kapcsolatba?*
- Soha nem kerültem vele kapcsolatba, ugyanis mindig is félttem ettől a dologtól. Félttem a hatástól. Láttam embereket, akik ebbe haltak meg, láttam, sokat láttam ahhoz, hogy én ezt ne próbáljam ki, mert én félttem ettől, hogy úristen, hallottam olyat is, nyolcadik kerületbe volt is ismerősöm, aki belötte magát, és aranylövést csinált, aki azonnal meghalt. Én soha nem, én ettől mindig félttem.
- *Említette a kártyázást kis tételben. Volt-e nagyobb vesztesége bármilyen játékkal kapcsolatban?*
- Soha nem volt. Lottóztam valamikor, heti, képes voltam heti ötszáz forintot ráköltetni lottóra, amíg hittem abban, míg ez egy olyan időszak volt, hittem abban, hogy nekem is lehet szerencsém, de már így harminc fölött már tudom, hogy ez hülyeség.
- *Játékgéppel?*
- Soha nem érdekelt. Soha nem csináltam.
- *Ha nem sérti, akkor megkérdezem azt, hogy vallással került-e kapcsolatba?*
- Soha nem kerültem kapcsolatba úgy vallással, hogy bármilyen szekta, vagy bármilyen ilyesmi vallással nem kerültem. Úgy kerültem vallással kapcsolatba, hogy nagyanyám az hívő asszony volt, ha jól emlékszek, erről is meséltem magának, ő szabadkeresztény hitű volt. Én se templomba nem járok, se gyülekezetbe nem járok, hiszem az Istent, hiszem az Urat, hiszem, hogy létezik, de ezen kívül én nem, nem járok gyülekezetbe.
- *Tudom, hogy a kislányukat megkeresztelték ...*
- Így van.
- *Hogy választottak felekezetet?*
- ...
- *Miért lett református?*
- Mert hogy a nagyszülők is azok, meg a Magdolna is az. Én azt se tudom, hogy milyen vallású vagyok. Én soha nem is kérdeztem anyámat.
- *Meg van keresztelve?*
- Meg.
- *Itt a szociális szférában egyrészt kapcsolatban van velem, velünk, van-e más kapcsolata más emberrel, más szervezettel?*
- Senkivel. Én most itt ... eljött itt nyolc hónap óta az az időszak, hogy jól érezzük itt magunkat, de tudjuk azt, hogy ez nem tart örökké, cselekednünk kell. Most is azon vagyunk, ugyanis tudja, hogy tettünk már ez ügybe lépéseket.
- *Konkretizálja, hogy milyen lépéseket!*
- Az önkormányzatnál van beadva lakásigénylésünk. Meg mink van még beadva?
- *Méltányossági lakáskérelem.*
- Ezt maga mondta ki szakszerűen. Így ez az.

- Gyűjtögetnek itt pénzt is...

- Így van, így van.

- Hol tartanak?

- Most ott tartunk, hogy 160 ezer forintunk van számlán, igaz, 240-nek kéne lenni, de azóta van ez a 160, mióta elindultam ezen az úton, hogy havi munkát végzek, és minden hónapban van egy fix fizetésem. Azok előtt keletkeztek ezek a problémák, hogy hiányosság van.

- Jelenleg kiket tart barátoknak, ismerősnek, kikkel ápol kapcsolatot Budapesten?

- Budapesten a nővéremmel elég régóta nem beszéltem már, nem tartom a kapcsolatot velük.

- Elmondja azt, hogy miért romlott meg vele a kapcsolata?

- Igen, mondhatok erről egy pár szót. Nagyon régen... a férjével nagyon jó baráti, szinte testvéri kapcsolatba álltunk, de az utóbbi öt évben megromlott a kapcsolatunk, elmondom, hogy miért. Abba az időszakba, amikor az édesanyámnak adtam pénzt kölcsön, ahhoz hogy a lakást megvásárolhatja, én nagyon sokat segitettem rajtuk anyagiilag, pénz formájában. Most mivel fordult a kocka, hogy ők kerültek jó anyagi helyzetbe, én pedig a béka segge alá, ők nem tették velem ugyanezt, ami részemről egy kicsit fájó nekem, mert hogy én a zsebembe nyúltam, és 20 ezer forintot adtam akkor, amikor nem kérték, de én láttam azt, hogy mi a helyzet. Tudtam azt, hogy nincs elegendő pénzük kajára, ott van rajtuk három gyerek, én segitettem. Ez odáig fajult, hogy több hónapon keresztül én csak adtam, adtam, adtam, és adtam a pénzt, ami fölgyülemlett ilyen félmillió forintig, mivel akkoriba nekem nagyon jól ment. És én nem kértem azt, hogy nekem adja meg, én ezt nem kölcsön adtam, adtam, hogy a nővéremet segítsem, de én bíztam abban, hogy majd amikor én ilyen helyzetbe leszek, viszont segítenek, ez nem így történt, és ebből kerekedett egy kis vita a sógorommal, és ez miatt nem járunk oda.

- A szüleivel milyen kapcsolatot ápol?

- A szüleimmel jó ideje nem beszéltem, de aztán mégis csak került beszélgetésre sors, tehát sor, de ebből nem született megállapodás, ugyanis anyámnak is azt mondtam, mivel ő azt ígérte, hogy eladja a lakást, és visszaadja a pénzem, ez miatt nem beszéllek anyámmal sem. Ígéret szép szó, ha betartsák, úgy jó. Itt család részéről senki sem tartotta be. Én lehet, hogy éppen azért vagyok ebben a helyzetben, mert nincs kezemen a 3 millió forintom, meg a nővérem részéről. A nővéremék nagyon megtollasodtak. Megtollasodtak, és most van pénzük. Nővérem megtehetné azt, hogy azt mondaná, itt van, István, ha nem is a félmillió forint, de itt van 200 ezer forint, költsd a gyermekedre. Hogy ha anyám eladná a lakást, ő is megtehetné, hogy fiam, itt a 3 millió forintod, és kezdj az életteddel, amit akarsz.

- Barátok itt Budapesten?

- Nincs, nem akarok barátot, mert... mert nem. Ennek van oka is, miért nem.

- Mi az oka?

- Mert a barátok vízre visznek, szomjan hoznak, van egy ilyen mondás, ez egy ilyen közmondás. Eddig, vagyis hát nem eddig, hanem régebben, amikor voltak barátaim, akkor érdekből voltak, azért voltak mellettem, mert pénzem volt, mert tudtam vinni őket szórakozni, ettettem, itattam őket, pénzt is adtam nekik. A barátok, a barát mit jelent az a szó, hogy barát? Kinek mit jelent? Nekem ezért nincs barátom, nincs senkim. Nekem a barát, az barátot jelent, másnak nem biztos.

- Itt az otthonban alakult-e ki valakivel szoros, bizalmi kapcsolata?

- Nem.

- Itt az interjú végén felteszem még egyszer azt a kérdést, van azért Önnek egy olyan időszaka, amiről elmondta, hogy nem szeretne beszélni, ha erre most is nemmel válaszol, akkor ezt a kérdést, most is letörölöm, és nem hagyom benne. Mondana erről pár szót?

- Egy pár szót, de csak a maga kedvéért, Zoltán. Volt egy időszak, igen, az életemben, amikor láttam azt, hogy munkával, egyszerű munkával nem biztos, hogy teljesülni fognak azok a vágyak, amiket én szeretnék.

- Ez melyik időszakban volt körülbelül?

- Ez még nagyon, ez még nagyon visszanyúl, ez olyan '95-96 környékén történt ez a dolog. Még fiatal voltam, tizenhét, tizennyolc éves srác. Akkor is ilyen nagy voltam, akkor is ilyen nyolcvan kiló, tehát magas voltam, nagy darab voltam. Kacsintgattam afelé, hogy gyors pénzszerezés, és gyorsan nagyon sok pénzt, én is mit láttam, nagy autó, nagy lakás, arany, izé, minden. Láttam ezeket az embereket, ugye, és ilyen közegből származom, mert rengeteg cigány van körülöttem, akik meggazdagodtak, ki miből. Nem tudom pontosan, hogy miből, egy-két embert ismerek, akik az alvilágban eléggé mozgékonyak voltak. És volt egy megállapodás, ez is a sógorom révén jött létre annak idején, hogy besegíteni az alvilágnak. Olyan szinten besegíteni, hogy erővel besegíteni. Kellett egy csapat, aki bármikor egy telefonhívásra ott termett, ahol kellett. Na én ebben a csapatban benne voltam annak idején. Ez egy másfél évet ölelt föl ez az időszak, és elég jól kerestem vele. Nagyon jól kerestem vele, csak ez az, hogy az ember bekerül egy társaságba, és hiába keres nagyon jól, hogy ha ennek a kilencven százalékát ott abban a társaságban fel is éli. Akkor nagy lábon élünk, akik ott benne voltak a dologba.

- Nehéz volt kiszakadni ebből a társaságból?

- Először úgy tűnt, hogy nehéz, de aztán eldöntöttem, hogy vége, én ezt nem csinálom. Ez akkor történt, amikor meghalt a nyolcadik kerületbe a tizennégy éves srác, aki belötte magát, és ismertem a srácot. Láttam azt, hogy ezek az emberek elkezdenek drogozni, mindent, ami rossz. Drogoztak, piáltak, füveztek, minden, és ez nem az én... én mindig egy tiszta vérű, bárki vért vehetne tőlem, és megvizsgálhatná, hogy én soha az életemben nem szívtam semmilyen anyagot. Körülöttem voltak ezek az emberek beállva, tengtek-lengtek, úgy vezettek autót például beállva annak idején, amit én el nem tudtam képzelni, hogy ez az ember ez hogy tudja elvezetni az autót. És láttam, hogy én, láttam, hogy ebből ki kell szállnom, az, hogy jól keresek, meg hát anyám is akkoriban hatással volt rám. Mondta, hogy fiam, ezt ne csináld, fiam, te abból a körből szakadj ki. Ugyanis ő a sógoromat tudta, hogy milyen közegbe mozog, és ő mindenáron azon volt, minden egyes telefonhívás könnyörgéssel hangzott el, hogy fiam, hagyd ott őket, fiam, ne, menjél vissza dolgozni, ügyes srác vagy te, eddig is megéltél Pesten, ne csináld ezt, fiam, és beért ez a hatás, mert otthagytam ezt az egész dolgot.

- Rendben. Köszönöm, hogy megtisztelt a bizalmával, István. Köszönöm a beszélgetést. Van-e esetleg, ami Önben maradt, és el szeretné mesélni, és nem érintettük esetleg?

- Az itt létünk. Az itt létünkkel kapcsolatos dolgok. Az, hogy ideérkeztünk, ide a Kertész utca 24. szám alá, és elkezdődött itt valami. Amikor benyitottam, legeslegelőször itt az ajtót Magdival együtt, még akkor a hasában volt a kislányunk, már akkor megjegyzések értek itt minket a lakók részéről, egyes lakók részéről, akik azóta már nagy számban kiköltöztek innen, kikerültek innen. Egy-két lakó van, él még itt, akik úgymond régebbiek, de ezeken a dolgokon én már túlléptem. Ezek már nem tudnak érdekelni. Nem azért nincs idebenn barátunk, és nem azért nem barátkozunk, mert mi ilyen emberek vagyunk, hogy nem szeretünk barátkozni, csak ez az idő elég volt, ez a nyolc hónap ahhoz, hogy eldöntsük, hogy kell nekünk itt barátkoznunk valakivel, vagy nem. Szerintem egy barátunk van itt nekünk, az pedig maga, Zoltán, mert magá-

val, magával mindent megbeszélünk, maga tud dolgokat rólunk, amit az itt lakók nem igazán tudnak. Az itt lakók nem igazán tudják azt, hogy mi lehet, hogy vidéki emberek vagyunk, de nem vagyunk bunkók. Szerintem zárjuk is le ezt a beszélgetést velük, nem folytatom én ezt tovább, mert...

- *Hogy érezte magát a beszélgetés alatt?*

- Most jól.

- *Köszönöm, István.*

„Csak jóban reménykedünk...”

**D. Magdolna, 2009. február,
Erzsébet Családok Átmeneti Otthona**

Készítette: Virág Zoltán

I. interjú

- *Mutatkozzon be, kérem!*
- D. Magdolna vagyok.
- *Mikor és hol született?*
- Fehérgyarmaton születtem, 1988. szeptember 22-én.
- *Fehérgyarmaton született, de nem ott nőtt fel, ugye?*
- K.-ban (egy Mátészalka közeli falu), igen.
- *Kezdjük a családja történetével, mondjuk az édesapja ágával. Mit tud az édesapja felmenőiről?*
- Csak a nagymamámról tudok, mert a nagypapám az már elég korán meghalt. A nagymamám is olyan hatvanhat éves korában halt meg, apáék hatan vannak testvérek, öten édestestvérek és a legkisebbik lány az féltestvére a szülőmnek, apukámnak.
- *A nagypapájáról mit hallott a családban?*
- Dolgozó ember volt mindig is, sokat dolgozott, de nem tudom, hogy halt meg vagy mint.
- *Miket dolgozott?*
- Mindenfélét. Kertészkedett, sírásó is volt, kőművesként is dolgozott...
- *Hogy hívták őt, azt tudja?*
- D. Mátyás.
- *Mennyi idős korában és mikor halhatott meg, ezt tudja?*
- Nem.
- *Azt, hogy milyen családból származott, honnan származott, költözött-e, az ország melyik vidékéről?*
- Tudomásom szerint a nagymamám is, a nagypapám is ugyanott lakott, K.-ban. Születésük óta, ott is születtek, K.-ban.
- *Járt abban a házban, ahol ők együtt éltek?*
- Igen, jártam sokat, még amikor a nagymamám élt.
- *Mekkora ház volt ez?*
- Egy szoba, konyha és egy kis spájhelyiség.
- *Itt nőttek fel az édesapjáiék?*
- Igen.
- *Kert vagy esetleg föld tartozott hozzá?*
- Egy pici kert, de abba a nagymamám mindig vetett valamit, krumplit, hagymát, mindent, ami kell.
- *Állatok esetleg voltak?*
- Azok is voltak, tyúkok, disznó voltak.
- *Nagymamája nevét tudja?*
- V. Zsuzsanna.
- *Akkor ezek szerint ő is K.-i származású.*

- Igen.

- *Ő dolgozott-e?*

- Ő is nagyon sokat dolgozott, főleg ilyen magyaroknál, járt be takarítani, és akkor megfizették minden nap. Akkor közmunkán dolgozott, volt úgy, hogy építkezésen is dolgozott a nagymamám.

- *Említette, hogy hatvanhat évesen halt meg.*

- Igen.

- *Mikor?*

- Olyan tíz éve körül van már, hogy meghalt. Tüdőrákban.

- *Dohányzott?*

- Sokat.

- *Nagypapája is?*

- Nem tudom. *(nevet)*

- *Hány gyermeke született a nagymamájának, még egyszer ismétlje meg, kérem!*

- Hat.

- *Édesapja hányadik közülük?*

- Második.

- *Édesapja testvéreiről mit tud? Tehát van egy idősebb testvére...*

- Igen, egy nővére van, van még két öccse, és még két húga. Három lány és három fiú.

- *Édesapja nővére mivel foglalkozott vagy foglalkozik?*

- Ő is sokat dolgozott fönn Pesten, apáékkal is. Dolgoztak... takarítottak kórházba, takarítócégnél irodákat takarítottak, gyógyszerertárban is takarítottak, és építkezésen is dolgoztak... gumigyárba.

- *Mikor született édesapja nővére? Hogy hívják őt?*

- D. Katalin. Két évvel idősebb mint apukám, akkor '57-ben.

- *Ő most K.-ban él?*

- Igen.

- *Családja van?*

- Igen van. Három gyereke van, de a férje az már meghalt.

- *Most mivel foglalkozik?*

- Most semmivel, mert nagyon beteg. Már lehet, hogy nem sok van neki hátra. Ő is tüdőbeteg, tüdőrákos.

- *Beszéljünk végig az édesapja testvéreit. Van, ha jól számolom, még három édestestvére... Katalinon kívül...*

- Négy.

- Igen.

- Akkor a második apukám, és utána van D. Olivér, apának az öccse. Ő is nagyon sokat dolgozott Pesten, de egyiküknek sincs szakmunkás, közép meg semmi, csak a nyolc általánosuk van meg. És ő volt börtönben, mert apukámnak a legnagyobb tesója, a Kati, neki a férje ült a kocsiban, és az Olivér, akkor karamboloztak, és meghalt a Katinak a férje és akkor ezért került börtönbe az Olivér, az, aki vezette a kocsit.

- *Hibás volt a balesetben?*

- Igen, ittasan vezetett.

- *Hol történt ez a baleset?*

- K.-ban. Van egy híd K. előtt, és nekimentek, és akkor meghalt, nem csattant ki sehol semmije, de belső vérzést kapott. De már olyan tizenöt-húsz éve körülbelül hogy meghalt.

- *Okozott ez feszültséget a családban?*
 - Nem.
 - *Nem. Tehát igazából nem hibáztatták?*
 - Nem.
 - *A nagynénje férje is ittas volt, tehát együtt ittak előtte?*
 - Igen.
 - *Ő most K.-ban él?*
 - Igen, de viszont Budapestre jár dolgozni. Kéthetente látogat haza.
 - *Mit dolgozik itt?*
 - Kőművesként dolgozik, de most nincsen kőműves munka, hanem házat kell fűteni ilyen gázpalackokkal, épülő házat, festés alatt van, és azokat huszonnégy órában fűteni kell. Úgyhogy huszonnégy órás munkája van minden nap.
 - *Olivér után a következő testvér?*
 - D. Károly. Őneki volt egy felesége, de már nincs vele, és ott született két fia, viszont azok vakok, mind a kettő, és akkor így a feleségével maradt mind a két gyerek, elváltak, és most nálunk él. Úgyhogy velünk van egy háztartásban, anya főz, mos rá, takarít.
 - *És ő dolgozik, Károly?*
 - Hát hogyha van valamilyen alkalmi munka ott az utcában vagy bárhol a faluban, akkor szólnak neki, és akkor elmegy, segít, fát vág, vagy bármit, és akkor abból is származik jövedelme. Nyugdíjas ő is már.
 - *Milyen különbség van a testvérek között, ebben segítsen, kérem. Tehát a legidősebb...*
 - '57-es.
 - Igen.
 - Apa '59-es. Hát az Olivért azt nem tudom. Hát olyan három év különbség lehet közte, akkor talán '61-es, és akkor a Károly, az talán két évvel fiatalabb, akkor az már '63-as körül lehet.
 - *És akkor utána következtek még lányok, ugye?*
 - Igen. D. Edit. Ő P. községben lakik, hat gyereke van, egy iker is van köztük, de azok intézetben vannak, nagyon szegény körülmények közt élnek, de mondjuk a két nagyobbik lánya, a legidősebb az velem egyidős, azoknak már gyerekük van. Ennyit tudok róluk.
 - *P. merrefele van?*
 - Mátészalka mellett van.
 - *Tehát ott a környéken.*
 - Igen.
 - *Miért kerültek állami gondozásba, ezt nem tudja?*
 - Nem volt megfelelő a körülmény a gyerekeknek.
 - *Csak őket vették el, az ikreket?*
 - Igen.
 - *A többieket nem?*
 - Nem. De hogyha jól tudom, akkor nevelőszülőknél vannak.
 - *Edit. És akkor az utolsó lány, ő féltestvér?*
 - Igen, féltestvér. Ő G. Ilona. Ő is velünk élt, amiután a mama meghalt, ő is odakerült hozzánk, és akkor szinte anyának olyan volt, mint hogyha ő is a gyereke lenne, úgy törődött vele, minden. Iskoláztatta, két érettségije van, az egyik kárpitos szakma, és a másik informatika, és végül három évvel ezelőtt megházasodott, és már a harmadik gyereket várja.
 - *És ott él Önökkel még mindig?*

- Nem, hanem Mátészalkán, férjével.
- *Dolgozik most?*
- Nem, hanem a férje dolgozik most, itt van, Pesten van.
- *Igen?*
- Aha.
- *És ő hol dolgozik?*
- Ahol az Olivér van, ott van ő is.
- *Nagy a családi összetartás ebben?*
- Igen.
- *Akkor van egy G. nagyapa is, aki a féltestvérének a... aki az édesapja féltestvérének az apja.*
- Igen van, de ő róla nem tudok semmit, csak azt, hogy G. Lászlónak hívták, és többet nem tudok. Hát összeházasodott a mamával, meg még képük is van, de utána szétmentek valamiért.
- *Tehát nem tudja, hogy milyen szakmája volt, merre fele élt?*
- Nem. Azt tudom, hogy magyar ember volt, és volt valamilyen szakmája, de többet nem tudok.
- *Akkor tekintsük át az anyai ágot, jó? Édesanyját hogy hívják?*
- V. Ilona.
- *Mikor született ő?*
- 1961. 03. 26., K. falu.
- *K. falu. Az anyai része, a nagyszülőkről mit tud?*
- A nagypapám a faluban minden magyar embert ismert, és mindenki hívta őt dolgozni, segíteni, és nagyon jól megfizették őt. Talán még volt lovasszekere is, és nagyon sok disznójuk volt, állatot is tartottak mindenfélét, és ő is hamar meghalt. Talán olyan két-három éves lehettem, amikor meghalt a papám.
- *Nem emlékszik rá?*
- Nem.
- *Hogy hívták őt, V....?*
- V. Károly. A mama, az még hamarabb meghalt, mint a papa, őt nem ismertem. Talán még meg se születtem, amikor meghalt. Csak annyit tudok, hogy Máriának hívták, de azt nem tudom, hogy milyennek. Nem tudok róla semmit.
- *Az ő szüleikről, hogy milyen családból származtak, honnan jöttek...*
- Ők is ugyanúgy K.-ban laktak, már ott születtek meg.
- *És hogy az ő szüleik mivel foglalkozhattak?*
- Nem tudom.
- *Mikor születtek ők, azt tudja esetleg?*
- Nem, nem tudom sajnos.
- *Édesanyjának hány testvére van?*
- Tizenhárman voltak testvérek, de ebből már öt meghalt, úgyhogy már csak nyolcan vannak.
- *Mindannyian édestestvérek?*
- Igen.
- *Sokan meghaltak közülük.*
- Igen. Az egyik, az prostituált volt Budapesten, és valamit kevert az italába, és akkor halt meg. A többit azt nem tudom.
- *Mikor történhetett ez az eset? Tehát ő akkor felnőttként halt meg.*
- Igen, még meg sem volt akkor, amikor meghalt.
- *Ez akkor még a hetvenes évek, nyolcvanas...*

- Igen.

- *A többiek felnőttként vagy gyerekként, ezt sem tudja?*

- Nem.

- *A testvérek között édesanyja hányadik a sorban?*

- Talán a hatodik.

- *Édesanyja testvéreiről tudna mesélni? Esetleg születési sorrendben?*

- Sorrendben nem tudom, az az igazság, de így össze-vissza tudom csak.

- *Tökéletes.*

- Van egyszer egy nővére, V. Szilvia, őneki egy gyereke van, egy lány, és ők is ugyanígy K.-ban élnek. Van egy öccse, V. Géza, őneki három gyereke van, de a felesége az meghalt három évvel ezelőtt. Van még akkor még egy öccse, V. Mihály, őneki is három gyereke van, de egyiknek sincsen szakmája, hanem ugyanúgy régebben föl jártak Budapestre, és akkor itt dolgoztak mindenfelé, ugyanúgy gumigyárba, építkezésen, ahol csak munka volt, mindenhol dolgoztak ... Van még testvére, fiútestvére anyának, V. ... Attila. Ő már Mátészalkán él, három lánya van ... Van még egy másik lánytestvére is, őneki is három gyereke van, de a nevét már nem tudom. Nem nagyon tartjuk velük a kapcsolatot. Anya se nagyon jár le hozzájuk...

- *Amit elmesélt, az alapján az édesapja rokonai inkább kötődnek a családjukhoz. Igaz? Ez így szokás egyébként, vagy csak véletlenül alakult így?*

- Nem véletlenül van így, mert anyát mindig kiközösítették a testvérei. Merthogy apával összejött. És így anya nem nagyon foglalkozik velük. Csak hogyha valamilyen ünnep van, vagy névnap, születésnap, akkor lemegy hozzájuk, de nem nagyon tartja a kapcsolatot. És akkor inkább apának a testvéreivel.

- *Mi nem tetszett édesapjában az édesanyja rokonainak?*

- A két család utálta egymást. És akkor anya meg apa mégis összejöttek. Azt nem tudom az okát, hogy miért.

- *De volt egy ellentét...*

- Aha. Igen.

- *És ez a mai napig is érződik, ez az ellentét a két család között, vagy ez inkább egy régebbi történet?*

- Inkább egy régebbi, most már nem, hogy (érthetetlen)

- *Mekkora település K.?*

- Kicsi, olyan ötszáz-ezer lakosa van. Nem nagy.

- *Melyik rokonukkal voltak Önök jóban?*

- Apának a legnagyobbik nővérével volt szoros a kapcsolatuk a szüleimnek. Együtt is laktak Budapesten, együtt jártak dolgozni, szóval minden együtt csináltak. De énvelem talán még az Ilona, aki úgy szorosabb kapcsolat volt köztünk. De aztán lett köztünk egy ellentét, amit nem tudok, hogy miért, mindig haragudott rám, mindig elvette a ruháimat, abba idejárkált, és nem tudom, haragudott rám, pedig mindenemet odaadtam neki.

- *Ő egy unokatestvér vagy nagynéni?*

- Unokatesó. Apának a húga. És aztán megszakadt a kapcsolat régebben, a férje nem engedi, hogy járjon anyjéékhoz, tiltja, úgyhogy én a gyerekeit se láttam. Megszakította a kapcsolatot.

- *A szülei hogy ismerkedtek meg?*

- Az iskolában anya mindig ilyen verekedős típus volt, mindig megverte a fiúkat. És egyszer apa várta őt, hogy beszéljen vele, hogy miért kellett nem tudom, kit megverjen, és így összejöttek. Nem tudom, hogy hogy, de összejöttek.

- *Mennyi idősek lehettek?*

- Tizennégy évesek lehettek.
- *Nyolcadik osztályosok?*
- Szerintem igen. Összejöttek és azóta együtt vannak.
- *Édesapja szerzett szakmát?*
- Nem. Nem szerzett.
- *Édesanyja?*
- Ő se.
- *Mikor házasodtak össze?*
- Összeházasodás nem volt.
- *Együtt élnek.*
- Együtt élnek csak.
- *Említette, hogy dolgoztak Budapesten...*
- Igen.
- *Előtte ott K.-ban, volt-e munkahelyük?*
- Előtte nem. Hanem összejöttek, és megszületett a legnagyobbik testvérem, akkor jöttek föl Pestre dolgozni, és akkor a mama vigyázott a legnagyobbik tesómra. És itt kezdtek el mindenfelé dolgozni. Építkezésen is dolgozott anya, apával együtt, gumigyárba sokáig dolgoztak.
- *Ez a Taurus lehetett?*
- Nem tudom.
- *Más munkahelyekre emlékszik?*
- Sírásó volt apa már K.-ban, miután visszamentek K.-ba. Közmunkán is dolgoztak mind a ketten... azt hiszem, ennyi, de nagyon sok munkahelyen dolgoztak. Tízforintos munkakönyvük is van.
- *Már szóba került az egyik nővére. Őt hogy hívják?*
- D. Ildikó. Ő a legnagyobbik.
- *Mikor született ő?*
- '79 május 18-án.
- *Felsorolja a többi testvéreit is?*
- Igen. D. Mária, ő '85 november 13-án, és utána én, D. Magdolna, '88 szeptember 22-én.
- *Hogy szólítja a legidősebb nővérét?*
- Ildi.
- *Ildi mit csinál?*
- Őneki van végzettsége, bolti eladó. Ő most otthonülő anyuka, három gyereke van, de már a legkisebbik is most kezdte el az óvodát.
- *Nem ment vissza még dolgozni?*
- Még eddig nem. De tervében van, ha jól tudom.
- *Férje, élettársa?*
- F. Ferenc. Ő télen-nyáron dolgozik. Kőművesként.
- *Ez a szakmája vagy betanított kőműves?*
- Betanított kőműves.
- *Mária a következő testvér.*
- Mária, neki varrónői szakmája van, ő is kijárta a középiskolát, őneki kettő gyereke van, a legkisebb neki is már öt éves. Őt most nem tudom, még azt hiszem, nincsen tervében, hogy dolgozni menjen, mert most minden erejével azon van, hogy tudjon lakást venni. Hát, idézőjelbe, sikerül egy lakás, és most arra fordítják minden időt, papírokat beszerezni, meg ami kell hozzá.

- *Férje vagy élettársa?*
 - J. Attila, ő is dolgozik, de ott a közelben, olyan Nyírbátorba dolgozik, azt hiszem.
 - *Mint?*
 - Segédmunkás.
 - *Hogy sikerült nekik összeszedniük annyi pénzt, hogy tudjanak venni?*
 - Hitelt vesznek föl, és akkor megvesznek egy lakást.
 - *K.-ban?*
 - Igen. Hitelátvállalás, mert hitel van a házon, és átadják a lakást a tesóméknak, és akkor a tesómék fizetik tovább a hitelt, ami fönt marad.
 - *Ugye, jól emlékszem, mindketten családotul a szüleinél laktak?*
 - Igen, jól emlékszik.
 - *Jól emlékszem. A szülei sokat dolgoztak Budapesten, meg éltek is itt?*
 - Igen.
 - *Mikor költöztek fel Budapestre úgy véglegesen, hogy gyerekekkel együtt?*
 - Talán ennek már tíz éve is van, mert kaptak egy önkormányzati lakást a negyedik kerületben, másfél szobásat, és akkor úgy költöztünk föl Budapestre.
 - *Ez mikor lehetett körülbelül?*
 - Tíz-tizenegy éve körül van ez.
 - *Ön emlékszik erre a költözésre?*
 - Nem, csak azt, hogy óvodába jártam itt.
 - *Tehát óvodába itt járt Budapesten?*
 - Igen.
 - *Óvodába kerülhetett ugye '91-ben, jól számolom?*
 - Igen.
 - *Akkor ez még a rendszerváltás előtti történet lehet, amikor ezt megkapták? Ugye '89-90 a rendszerváltás...*
 - Talán, nem tudom.
 - *Nem tudja?*
 - Nem.
 - *Hogyan sikerült ezt az önkormányzati lakást kijárniuk?*
 - Hát, anya nagyon erélyes asszony, és mindig járt a polgármester úr nyakára, hogy adjon neki lakást, három gyereke van, mert addig albérletben laktunk, és akkor végül mégiscsak adott egy házat.
 - *Említette ezt az albérletet, ez is Budapesten volt?*
 - Igen, ott a negyedik kerületben.
 - *Szintén a negyedik kerületben. Mit tud erről a lakásról még? Az Árpád úton volt, ugye?*
 - Igen, Árpád úton volt.
 - *Másfél szobás?*
 - Igen, konyha, fürdőszoba, előtér, és a magasföldszinten volt.
 - *Panellakás, vagy pedig ez a régi típusú bérház?*
 - Panellakás volt szerintem.
 - *Hány emeletes lehetett ez az épület?*
 - Nem tudom, talán három vagy kettő.
 - *A testvérei is ide jártak óvodába, talán iskolába is?*
 - Talán már a nagyobbik tesóm az már iskolába járt itt, de tudom, hogy a Mari testvéremmel együtt jártunk óvodába, én a kiscsoportba, ő meg a nagycsoportba.
 - *Melyik ovi lehetett ez?*
 - Nem tudom.

- Azt sem, hogy akkor az Ildi melyik iskolába járt itt?

- Nem tudom azt se.

- Mikor költöztek vissza?

- Hm, pár évre rá, talán két évre rá. Apát megfűzték a tesói, hogy költözzenek haza, mert rossz nélkülük, meg minden, hát és akkor rábeszélyték apát, hazaköltöztünk. Eladták a lakást 800 ezer forintért, azt hiszem, és akkor ahol most lakunk, azt megvették 400 ezer forintért, azt hiszem, de vályoglakás volt, azt lebontották, és akkor a szocpollal építették fel a mostani házat.

- Ez mekkora ház?

- Százkét négyzetméteres.

- Több szintes?

- Nem, egy.

- Hány szoba van benne?

- Három. Egy nagy konyha, fürdőszoba és előtér.

- Föld tartozik hozzá?

- Igen, hát egy nagyon nagy telek van hozzá, hát mellette is van egy nagy telekrész, a ház mellett, és hátul is van. Nem tudom megmondani, hogy mennyi, de hátulra ráfér egy ház, a telkére, olyan nagy a kert, és a mellette lévő telekre is ráfér még kettő ház, hogyha szétválasztjuk középen. Három ház még rámeleg a telekre, olyan nagy.

- Ez is volt talán a terv, hogy a gyerekek ott építkezzenek?

- Szerintem igen.

- Ez most már nem aktuális?

- Hát, még azt nem tudjuk, mert nem tartanak egybe a testvérek.

- Mi lehet az ellentét oka?

- Amióta... én magamat nem mondom, mert én észreveszem őket, meg minden, de amióta a két testvérem férjhez ment, azóta ki vannak cserélve. Szóval úgy akarnák a testvéreim, de inkább a férjük nem akarják azt, hogy ott építkezzenek, másfelé akarnának menni, de a tesóim nem akarnak menni, és így nem tudunk dűlőre jutni, hogy mi legyen.

- Milyen fűtés van ebben a házban?

- Cserépkályha fűtés.

- Gázzal vagy fával?

- Fával.

- Mit termeltek ezen a földön? Gondolom, használták.

- Igen, a ház melletti rész az csak szőlős volt, és volt benne meggyfa, cseresznyefa is, és van még benne egy hatalmas nagy diófa. A ház mögötti részen pedig krumplit, hagymát, borsót, dinnyét, mindent, sárgarépat, fehérrepat, mindent, paprikát, paradicsomot.

- Csak saját részre, vagy eladásra is?

- Saját részre csak.

- És a bort? Gondolom, a szőlőből bor készül?

- Nem szoktuk csinálni.

- Nem?

- Nem, megesszük a szőlőt az egészet. Szeretjük nagyon.

- Hogy emlékszik vissza, a szülei között ki hordta a nadrágot, kinek volt erélyesebb szava?

- Apa hordja a nadrágot, de viszont anya erélyesebb. Mind a kettő, van, amikor apa, van, amikor anya.

- Ki hozza meg a fontos családi döntéseket?

- Ezt ketten maguk közt megbeszélik, hogy mi legyen, és utána mondják meg nekünk.

- Önökkel gyerekkorukban ki bánt szigorúbban?

- Anyu, és akkor apához lehetett szaladni. *(nevet)*

- Ez a szigor, ez mit jelentett? Jelentette azt is, hogy néha megverték Önöket, mert rosszkodtak, vagy pedig ez inkább csak szóbeli szigor volt?

- Néha volt, hogy megvert minket egy kis vesszővel. Direkt kikészített egy kis vesszőt, hogy ha rosszak leszünk, akkor kikapunk, de hát ez csak szóbeszéd volt. *(nevet)*

- De soha nem érezték azt a vesszőt, mindig csak fenyegetőzött vele?

- Nem.

- A családjában mennyire fordul elő a dohányzás, azt tudom, hogy ez jellemző?

- Anyu és apa dohányzik, és én.

- ...és Ön is. Mennyire fordul elő az ivás, az alkohol?

- Hát hogyha valamilyen ünnepség van, akkor fordul elő.

- Tehát nincs napi szintű...

- Nem.

- ...pálinkázás, borozás?

- Nem.

- Nincs. Szerencsejáték?

- Az se. Semmi.

- Nem tud róla?

- Nem.

- Van-e a családjában olyan, aki esetleg kábítószerrel kapcsolatba került?

- Nem. Nem volt még eddig soha.

- Börtönben az Olivéren kívül más is ült?

- Nem.

- Uzorakamat mennyire érinti a családot?

- Hát, érinti, mert hogyha már hó vége felé elfogy a pénz, akkor anyának muszáj menni, hogy legyen, a tesóimnak is, meg nekik is, hogy legyen, és ilyen hetvenöt százalékos kamat, de viszont ez nem szép, mert az én saját keresztapám ad nekik hetvenöt százalékos kamatra kölcsönt.

- Ez a keresztapa, ez milyen rokon?

- Apának a mamájának az édestestvére.

- Ó ott helyben ezzel foglalkozik?

- Igen, és állattenyésztéssel.

- Miket tenyészt?

- Disznót, kacsát, tyúkot, libát, amit utálok, mert mindig megcsíp, sok mindenje van neki.

- Gondolom, azon a vidéken az uzorakamat az gyakori jelenség.

- Igen, volt akitől már a házat is elvették, de az az ember már meghalt, aki elvette a házat.

- Természetes úton?

- Nem, szívinfarktot kapott, és úgy halt meg.

- Más ilyen rémtörténetet az uzorával kapcsolatban hallott-e? Megverték-e valakit emiatt, ilyesmi?

- Csak veszekedést hallottam, hogy nem kapott annyi pénzt az illető, hogy meg tudja adni az egészséget, és akkor a másik hónapra, ami fönt maradt, annak a dupláját kellett megadnia, és akkor ebből lettek veszekedések, de rendőrség nem jött szóba.

- Nem szokás a rendőrséggel elintézni ezeket az ügyeket?

- Ott lent nem.

- Egymás között?
- Megbeszélük.
- *Van-e esetleg valaki tekintélyes ember, aki dönt ezekben az ügyekben...?*
- Nincs.
- *Nem, csak maguk között?*
- Igen.
- *Nem kérik ki másnak a tanácsát, véleményét?*
- Nem.
- *A szüleinek dőlt-e már meg így a hitele, ez az uzsorakamat, hogy sokkal többet kellett visszafizetni, még ezen a hetvenöt százalékon túl is?*
- Nem. Van amikor a keresztapám elengedi a kamatot, és csak akkor amit kértek, azt kell megadnia, de hogyha olyan kedve van, akkor nem, kedvétől függ.
- *Nehéz ezek szerint odalent a megélhetés.*
- Igen.
- *Mi ennek az oka?*
- Hát, most már anya se tud dolgozni, mert szívinfarktust kapott kettőt, és most már nyugdíjas, és apa is, neki nagyon sok baja van, szívével van gond, cukorbeteg, a szívéen van víz és derékfájós, hasfájós, minden.
- *Miből élnek most?*
- Amit kap apa nyugdíjt és anya, abból élnek ketten.
- *A pesti évekre mire emlékszik még vissza?*
- Csak annyira, hogy anya még mai napig is mondogatja, hogy jó volt itt, mindenük megvolt, sokat tudott dolgozni, és két műszakot is be tudott vállalni, és nagyon jól éltünk itt. Állandóan tele volt a hűtő, meg ilyesmi. Nem szenvedtek semmiben hiányt, szóval visszasírja, hogy hazamentek.
- *Ezek az emlékek motiválták Önt, hogy Ön is Pesten kezdjen külön életet?*
- Valamennyiben igen. Meg hát abból is, hogy nem akarok közmunkán dolgozni, és valamit akarok kezdeni az életemmel, és azért is akarom befejezni a tanulmányaimat.
- Igen.
- Legyen valamilyen munkám, jobb munkám.
- *Említette, hogy a testvérét egy darabig a nagymamája nevelte. Önöket is nevelte a nagymamája, egy darabig, míg a szülők Pesten dolgoztak?*
- Nem. Csak amikor még a testvérem volt meg, a nagy. Csak pár hónapot nevelte. De apáék mindig hazajártak hozzá. És akkor megunták, és azért is költöztek Pestre. És akkor járt ide óvodába, apáék pedig dolgoztak.
- *Van helyben általános iskola K.-ban, ugye?*
- Igen. Óvoda is, kettő.
- *Ön is és a testvérei is ugyanabba az iskolába jártak?*
- Igen.
- *Nekik hogy ment a tanulás?*
- Jól ment. Mondjuk a legnagyobbik tesómnak, az Ildinek, annak nehezen ment, de viszont már a végzettségét, azt megvették neki.
- *Erről meséljen, ez hogy ment?*
- Apáék jóba voltak a tanárával, aki átengedte őt...
- *Ez már középiskola?*
- ... igen, hogy meglegyen a szakmája, jóba voltak, iszogattak is együtt, és így lefizették és átengedte a tesómat.
- *Egyébként nem ment volna át?*

- Nem.
 - *A Marinak is kellett ilyen segítség?*
 - Nem.
 - *Neki jobban ment a sulí?*
 - Igen.
 - *Hova jártak ők középiskolába?*
 - Mátészalkára ők is.
 - *Ugyanabba a suliba?*
 - Nem. Ők az Ipari Szakközépiskola. Déri Miksa Szakközépiskola.
 - *Önnek hogy ment az általános iskola?*
 - Az első pár év jól ment volna, de akkor a magyarral volt gondom. Magyar nyelvtan.
- Nem tudtam azt, mi az főnév, ige, ezeket nem nagyon értettem meg. És akkor utána öthat az jól ment, és a hét-nyolc, az is, de minden évben gondom volt matekkal. Azt soha nem tudtam megtanulni. Nem értettem. Mert a tanárnőm az pöszén beszélt, és nem értettem, hogy most mi van.
- *Mi a legrosszabb emléke az általános iskolában?*
 - ... Szerintem nincs.
 - *Igazából jó élményei vannak onnan.*
 - Aha, igen. Jó volt.
 - *Meséljen róla, mi az, ami tetszett Önnek!*
 - Szerettem a rajzórát, az énekórát, biológiát is szerettem, testnevelést is. Az egymás után két testnevelés volt, nyáron kint voltunk, szabadban, azt csináltunk, amit akartunk, jó volt. Csak a matek volt rossz. *(nevet)*
 - *Volt olyan tantárgy, amihez különleges tehetsége van?*
 - Az írás. Magyar, de azt se tudtam nagyon.
 - *Azt szerette.*
 - Igen, igen.
 - *Járt-e valamilyen különórára, fakultációra, szakkörre?*
 - Nem. Nem volt anyáéknak rá pénze, hogy különórákra járjak.
 - *Középiskolába Mátészalkára került.*
 - Igen.
 - *Ez is ipari iskola, nem?*
 - Nem... ez informatikai. Hogy hívják? Mátészalkai Szakközépiskola...
 - *Gépészeti.*
 - *Gépészeti Szakközépiskola!*
 - *Ide jelentkezett elsősorban, vagy volt más vágya?*
 - Igen, volt. Jelentkeztem Nyíregyházára, ... *(érthetetlen)* iskolába, és Vásárosnaményba, cukrásznak. És sajnos a cukrásznak vettek föl, és ide a gépészetibe nem. Én oda akartam menni cukrásznak, de anyáék azt mondták, hogy azt ne, meg mittudomén, jobb lenne az a sulí. És akkor beszéltek az igazgatóval, az általános iskolába, és akkor ő fölhívta a mátészalkai igazgató urat, és ezáltal fölvettek mégis. Csak egy telefonjába került, és ... *(érthetetlen)*. Anya akarta ezt.
 - *Mi nem tetszett nekik Vásárosnaményban?*
 - Az, hogy messze van. Meg, hogy sokat kellett volna buszozni minden nap...
 - *Bejárós lett volna?*
 - Igen.
 - *Nyíregyházára gondolom, nem. Ott kollégista lett volna.*
 - Igen.

- Vásárosnamény milyen távolság?
- Egy óras út busszal.
- Ezt naponta kétszer kellett volna megtenni.
- Igen.
- A cukrászat érdekelte?
- Nagyon.
- Igen?
- Szerettem is a süteményeket. Szerettem volna, hogyha az lettem volna.
- Még most is érdekli ez a szakma?
- Öhő. Igen, de most már inkább jobban a kozmetika, ami érdekel most már.
- Végül is gimnáziumba került, ha jól emlékszem?
- Igen.
- Hogy ment a gim?
- Az első évem az nagyon jól ment, és második is, de hát ott ugyanúgy előjöttek a matek gondjaim. Az első két évben az osztályfőnököm tanította a matekot, és akkor se tudtam... És második év végén megbuktatott a saját osztályfőnököm matekból.
- Vizsgáznia kellett?
- Igen. De hát azon sikerült, mert ott csak olyan könnyű feladatokat adott, hármat, hogy azt meg tudtam csinálni, és átgépettem. Ühüm.
- Önállóan készült vagy pedig járt tanárhoz?
- Önállóan.
- Következő évben is volt bukás? Harmadikban is?
- Nem. Nem volt.
- És később magántanuló lett, ugye?
- Igen.
- Az már csak az utolsó év?
- Igen, utolsó évektől.
- Mit csinált a délutáni szabadidejében? Amikor középiskolás volt, hogyan teltek a hétköznapijai?
- Hazamentem, ebédeltem, nem mindig csináltam meg utána a házim, hanem az unokatesóimmal tördtem nagyon sokat, és innen van a tapasztalatom, és inkább utána mindig aludtam olyan öt óra felé egyet, és akkor felkeltem olyan fél hétkor, és frissen tudtam tanulni.
- Tehát így osztotta be az idejét.
- Igen.
- Kellott otthon segítenie a háztájiban?
- Hát nem az, hogy segítenem, hanem mindent én csináltam meg anya helyett. Őneki csak annyi volt a dolga, hogy amikor elmentünk iskolába, akkor összetakarított, de délután már mindent én csináltam.
- Mik voltak ezek a háztartási munkák?
- Szobát kitakarítani, hogyha van koszos edény, elmosni, fölmosni, meg ami éppen volt, bármi, udvart megcsinálni.
- A testvéreivel közösen?
- Ők már ilyenkor nem nagyon értek rá, mert nekik ott voltak a gyerekek, és akkor szó nélkül megcsináltam mindent.
- Tehát ez volt a természetes munkamegosztás a családban. És a kertben?
- Az udvaron még eleinte apa vágta, nyírta a fűvet fűnyíróval, de utána elvettem tőle, mert szerettem nyírni a fűvet, és akkor azt is én csináltam, összegereblyéztük a fűvet. Akkor

még kint volt a kapu előtt nekem egy kis virágágyásom, azt minden nap gondoztam, nagyon szép virágaim voltak benne, és a ház előtti részen is, a ház és a kapu előtt is volt egy ilyen részünk, ott is szép virágos volt. És akkor a kertbe csak nyáron tudtam inkább foglalkozni, amikor nem volt iskola, akkor ilyen hajnali négy-öt órakor keltünk, meglocsoltuk a zöldségeket, kapáltunk is, ameddig föl nem jött a nap, és akkor utána meg semmi, és amikor lement a nap délután, akkor újra locsoltuk a zöldségeket, meg minden.

- *Állatok is voltak otthon?*

- Aha. Disznó, tyúk, kacsa. Libát azt nem tartottunk miattam.

- *Tényleg?*

- Aha. Hát régebben tartottunk, de viszont nyáron kint fürödtünk mindig egy kis medencébe, és mindig megcsípett a liba, amikor kint fürödtünk.

- *Csak Önt?*

- Igen. *(nevet)*

- *István előtt volt-e más komoly kapcsolata?*

- Nem. Nem volt. Ő az első kapcsolatom.

- *Hogyan ismerkedtek meg?*

- A Mari tesómnak a férje, az Attila, ő hozta le nálunk az Istvánt, de mondjuk én nem is nagyon figyeltem föl rá, hogy ő most éppen lent van nálunk, mert már így is késésbe voltam a sulival, rohantam.

- *Harmadikos volt akkor?*

- Igen, harmadikos voltam.

- *Ez melyik évben lehetett, bocsánat, hogy félbeszakítom?*

- Négy évvel ezelőtt, tizenegyedik év, tizenegyedik évfolyamom volt akkor.

- *Négy éve. Most van 2009, 2005-ben...*

- Igen.

- *Akkor ismerkedtek meg.*

- És hazamentem a suliból, és a Mari testvérem mondta, hogy szeretne megismerni engem ez a fiú, aki reggel volt kint nálunk. És én leadtam neki vergődve, hogy hagyjál már békén, hát azt se tudom, ki az, nem is láttam, igyekeztem, meg minden. De mondta, de ismerkedjél meg vele, meg mit tudom én, és akkor nem mondtam rá neki semmit, és akkor délután megint lejött az István, láttam, bár akkor se szóltam még hozzá, utána megint elment, na és akkor mondtam a Marinak, hogy na jó, akkor mégiscsak megismerkedek vele.

- *Mit mesélt róla a Mari, mit tudott meg?*

- Most nincsen senkije, keres valakit magának, már kinézett magának engem reggel, amikor késésbe voltam, hát hogy mondta a Marinak, hogy hozzon össze egy találkozót nekünk.

- *És akkor hogyan jött össze ez a találkozó?*

- Olyan két-három nappal rá találkoztunk, megbeszéltünk egy időpontot, ott volt nálunk, és akkor elkezdtünk beszélgetni.

- *Ott Önöknél?*

- Aha.

- *Kifejezetten ismerkedési céllal történt ez a találkozó?*

- Igen.

- *És mi volt a benyomása a beszélgetés végén vagy a nap végén?*

- Érdekes volt vele elbeszélgetni, bejött, megtetszett.

- *Hogyan alakult a kapcsolatuk, tehát hogyan fűzték szorosabbra a kapcsolatukat?*

- Minden nap fél hétkor már ott volt nálunk, bevitt a suliba, elem is jött, hazahozott, akkor még volt kocsija.

- Milyen autója volt?

- Egy kettes Golf, amiben nem volt fűtés télen. *(nevet)* És a délutánját is ott töltötte...

- Mivel foglalkozott akkor az István?

- Sógorommal jártak mindenfelé. Akkoriban jó volt a réznek az ára, és akkor azokat gyűjtötték, leadták, volt amikor egy nap húszezret is kerestek, megfelezték, jól ment akkor minden nap. Pár órát voltak oda, de megérte.

- Őn is besegített ebbe a munkába?

- Nem, egyszer se.

- Akkor később talán ez a kapcsolat egy kicsit a tanulás rovására is ment, nem?

- Nem mondhatnám. Nem, mert ugyanúgy eljártam suliba, csak néha lógtam egy napot, de arról lett igazolásom, elmentem fogászatra délután, és mondtam, hogy nem mentem suliba, mert nagyon fáj a fogam, meg mit tudom én, és akkor lett igazolásom.

- Milyen praktikák voltak még, hogy szerezzen igazolást?

- Bőrgyógyászatra mentem a hajammal, hogy hullik, akkor délután orvoshoz mentem el, hogy fáj a fejem, hát kitaláltam.

- Igazolatlan hiányzások nem voltak?

- Volt néhány. Az a barátnőm miatt volt.

- Mert?

- Volt olyan, hogy nem mentünk be első órára, olyan hetente egyszer, addig kiinn cigiztünk, volt egy dugihelyünk, ahová jártunk cigizni, az iskolán kívül.

- Mikor kezdett el dohányozni?

- Középiskolába, első évfolyamba.

- Hogyan?

- A barátnőm hatására.

- Ő akkor már cigizett?

- Igen, cigizett, és azt mondta, hogy ne szívja már egyedül azt a cigit, hanem én is cigizzek már vele együtt. De hát én csak hülyeségből kezdtem el cigizni, azt hittem, hogy úgyse fogok rászokni, meg minden. Egy darabig nem is vettem cigit, hanem inkább ő adott, meg úgy nem is tudtam még cigizni. *(nevet)* Amikor elsőnek megmutatta, hogy kell, akkor egész órán köhögtem, pont az osztályfőnökünkkel volt óránk, és végigköhögtem az egész órát.

- Jártak-e diszkóba vagy más szórakozóhelyre?

- Nem.

- Nem?

- De, hazudok, mert az iskolában, amikor rendeztek ilyen iskoladiszkót, akkor oda elmentem kétszer, de akkor még az Istvánt nem ismertem. Barátnőmmel mentem el, de hát az otthagyt engem, lelépett a barátjával, és akkor pont jó, hogy az egyik osztálytársam, az Andi, az ott volt, és akkor vele töltöttem időt. Cserbenhagyott.

- Miért lett magántanuló?

- Hát, ööö...

- Már szeptembertől?

- Igen. Szeptembertől lettem magántanuló. Részben az István miatt is, mert már akkor együtt éltünk...

- Hol?

- Laktunk egy hónapot az anyjánál, de én azt mondtam, hogy én ott nem maradok többet, nagyon rossz volt az az hónap...

- Mi volt a probléma?

- Semmi nem volt jó az anyukájának. Hiába takarítottam, mostam, mindent csináltam, és mégse volt jó neki semmi, állandóan veszekedett az Istvánnal, hogy ezt nem

csinálok jól, azt nem csinálom jól, már a végén azon gondolkoztam, hogy visszamegyek anyuhoz. *(nevet)*

- És akkor...

- És akkor eldöntöttük, hogy akkor följövünk Pestre, mert hát nálunk nem lett volna hova... És így kerültünk albérletbe. Elsőnek még barátoknál, de utána...

- Merre volt ez az albérlet vagy a barátoknál?

- A hetedik kerületben volt, és pár hetet voltunk ott talán, igen, olyasmit. Akkor váltottunk ki albérletet.

- Istvánnak a barátainál vagy az Ön barátainál?

- Istvánnak.

- Istvánnak. Hetedik kerület, merre fele volt ez a lakás?

- Vagy a Hernád utca vagy a Murányi.

- Ők ott albérletben laktak vagy a sajátjuk volt?

- Sajátjuk volt.

- Mekkora lakás volt?

- Egy szobakonyha, fürdőszoba.

- Istvánnak a testvére és a családja is éltek a hetedik kerületben.

- Most már itt élnek.

- Akkor még nem.

- Akkor még nem éltek itt.

(Kazettacsere)

- Már Budapestnél tartunk, és gimnázium negyedik éve?

- Igen. Azért kellett mégis magántanulóként beiratkoznom, merthogy följöttünk Budapestre. Mert már István tizenegy éve szó szerint Budapesten élt, csak hazalátogatott eddig.

- Kivettek egy albérletet ketten.

- Igen.

- Az hol volt az a lakás?

- Nefelejcs utcában.

- Szintén itt a hetedik kerületben.

- Igen.

- Mekkora lakás volt?

- Két szoba, konyha, fürdőszoba.

- Mennyit fizettek érte?

- 55 plusz rezsziért, kijött 75 ezer forintra, havonta.

- Mennyi ideig laktak ott?

- Pár hónapot tudtunk csak ott lakni, mert elkezdődött az Istvánnak megint az, hogy kőművesként dolgozott, nem fizették ki, és akkor kauciót lelaktuk, és akkor költöztünk át a Fiastyúk utcába, tizenharmadik kerületbe. De viszont az nem volt jó az a lakás, mert ez... pincehelyiség volt kialakítva egy szobának és egy fürdőszobának, és ki volt csempézve az egész, és hideg volt. És villanyfűtés volt, amit be kell dugni... az a...

- Olajradiátor vagy hőszugárzó?

- Hőszugárzó volt benne csak.

- És ez drága volt vagy nem melegítette fel...

- Nagyon fölpörgette az órát. Meg hát nem volt valami nagy meleg tőle bent.

- Mennyi ideig laktak ott a Fiastyúkban?

- Talán egy-másfél hónapot. És akkor eljöttünk onnan, mert nagyon hideg volt.
- És hol találtak új lakhatást?
- Nefelejcs utcában.
- Újra?
- Újra, igen.
- Egy másik lakásban?
- Igen.
- Az mekkora lakás volt?
- Egyszobás.
- Ezért mennyit fizettek?
- 45 ezer forintot, plusz a rezsi.
- És a Fiastyúkért?
- Azért 30 ezer forintot plusz rezsi.
- Az egy olcsó lakás volt.
- De hideg.
- Közben járt vissza Mátészalkára, gondolom.
- Igen.
- Milyen gyakran kellett bemenni az iskolába?
- Ilyen havonta. Havonta jártam be a suliba. Hogy megnézni, hogy... íratlak mindig felmérőt, hogy mennyit tudok, mert minden hónapba kellett valamilyen jegyemnek legyen, hogy le tudjanak zárni évvégén. És akkor így havonta jártam haza. Közben az István az dolgozott, kőművesként, hát abba az időbe még tízezer forintot keresett egy nap.
- És tudott minden nap dolgozni egy... tehát minden munkanapon egy hónapban?... Mondjuk hetente hány napot tudott dolgozni vagy havonta?
- Volt, hogy minden nap dolgozott, és hogyha vasárnap bement, akkor az dupla pénz volt. Akkor 20 ezer forintot keresett vasárnap.
- Ha ezt összeadom, akkor egy elég nagy, magas összeg.
- Igen.
- Tudtak ebből a pénzből félretenni?
- Nem. Mert közben fölköltöztek anyósék, (fintorog) hozzánk, és hát úgy beszéltek meg, hogy akkor fizessük... fele-fele arányban fizetünk ki mindent. És végül, amikor eljött a hónap, hogy fizetni kell, hiába apósom is dolgozott, és azt mondták, hát nekik kell erre, kell arra, adósságot kifizetni otthol, az otthoni számlákat rendezni, és akkor Istvánnak kellett fizetnie mindent. És következő hónapba is, és azután, amikor kifizetünk mindent, azután ez a munkahelye annyi lett neki.
- Hogy nem fizették ki?
- Az is benne volt, meg, hogy már nem kapott valamilyen munkát tovább az a cég, nem volt több munkája, és akkor annyi lett.
- Építőiparban dolgozott, ugye?
- Igen.
- István édesanyja is dolgozott akkor, amikor Budapesten éltek?
- Nem.
- Önök otthon voltak?
- Igen.
- És akkor, hogy jöttek ki?
- Nagyon nem jól.
- Ez a második Nefelejcs utcai lakás volt, ugye?

- Igen.

- *Ez egy egyszobás lakás volt, és ott éltek együtt négyen?*

- De... galériás volt. De akkor már terhes voltam.

- *Ez akkor lehetett tavalyelőtt, tehát 2007 év vége fele, november körül?*

- December.

- *December. Addigra viszont már befejezte az iskolát... Ugye?*

- Igen. Júniusban.

- *Negyedik évvége?*

- A negyedik évvégét befejeztem, le tudtak zárni, és otthon voltam egy darabig, mert következett az érettségi, amiből öt tantárgyból háromból átmentem, de viszont kettőből nem. Matematika és informatika. Ebből a kettőből meghúztak.

- *Mi lehetett az oka?*

- Matekból hülye vagyok szó szerint, szóval soha nem tudtam az értelmét venni, hogy hogy kell megcsinálni, és az informatikánál az volt a bajom, hogy számítógépem nem volt. Nem tudtam gyakorolni, csak annyit amennyit az órán. Dehát utolsó két évbe a tanár, az olyan volt, hogy nem csináltunk semmit, csak interneteztünk órán, nem is adott semmilyen anyagot. Hogy mit csináljunk meg.

- *Dolgozott-e Budapesten, amikor itt éltek?*

- Nem. Nem dolgoztam. Nem engedte az István, mert volt elég pénzünk, hogy ne dolgozzak.

- *Dolgozott-e korábban?*

- Még általános koromban, általános iskolás koromban a tesóm helyett dolgoztam. Már terhes volt, pár napja volt még a szülésig. Közmunkán dolgoztam helyette egy hónapot, a nyári szünetem alatt.

- *Ez gondolom észrevették, tudták, ahol dolgozott.*

- Anyukám beszélt a polgármester úrral, hogy engedje meg, hogy hadd dolgozzam helyette, mert kell a pénz, nemsokára szül a testvérem. És így megengedte. De ugyanaz, minthogyha a tesóm dolgozott volna, és kapja a fizetését, csak én kaptam meg a fizetését, nem ő. *(nevet)*

- *Hány éves lehetett, hányadikos lehetett?*

- Hetedikes voltam, tizenhárom éves körül lehettem.

- *2007 végén vesztették el az albérletüket, ugye?*

- Januárban.

- *Már januárban. Mi történt, hogyan történt ez?*

- Addig is kőművesként dolgozott az István, és nem fizették ki a munkahelyén. Becsődölt a cég, és a fizetését se kapta meg. Nem tudom mennyi pénze veszett oda, százvalahány ezer forint, nem tudom. És nem tudtuk kifizetni se az albérletet, se a rezsit, és akkor úgy állapotunk meg, hogy akkor lefogja a kaucióból az albérletet és a rezsit is a... főbérelő. És amennyi még fönt maradt, azt lelakjuk, de addig nézzünk valamit magunknak. És így sikerült bekerülnünk a tizenegyedik kerület BMSZKI Kocsis utcába...

- *Nehéz volt ezt elintézni?*

- Kicsit. Kicsit volt nehéz elintézni.

- *Hogyan találtak rá erre a szállóra?*

- Az Istvánnak az egyik ismerőse pont ilyen családok átmeneti otthonában lakott, tizenötödik kerületben vagy a tizennyolcban, nem tudom pontosan, és azt mondta, hogy próbálkozzunk meg mi is ott... RÉS Alapítványnál. Elmentünk oda, de azt mondták, hogy engem meg a gyereket bevonnék, de csak már akkor, hogyha már megszülettem.

De hát ez nekünk így nem volt jó, akkor az István meg hová menne. És nem tudom, valahogy eljutottunk a .. tizenharmadik kerületi...

- Dózsa György út?

- Hajlék... igen, Dózsa György útra, azt már nem tudom, hogy hogyan, nem emlékszem már rá, de a V. Erika adta meg nekünk a címet.

- Tehát közben a gyermekjóléti szolgálattal is felvették a kapcsolatot?

- Igen, igen.

- Hozzájuk hogyan jutottak el?

- Nem tudom, ezt a, ezt is az ismerős mondta az Istvánnak, hogy menjünk oda be, és hogy biztos segítenek valamit. És akkor így találkoztunk azzal a V. Erikával, és akkor ő segített nekünk, nagyon sok helyet fölhevített nekünk, és telefonált is a Dózsa György útra, és akkor adott egy címet, meg hogy hány órára kell menni. És akkor odamentünk kilenc órára, csütörtökön volt, és akkor húzni kellett sorszámot, kivártuk a sorunkat, és akkor volt ott egy ember, nem tudom már, hogy hívják, és ő felvett minket, és már aznap be is költöztünk oda.

- Egyből az albérletből költöztek, vagy pedig volt a szálló és az albérlet között valamennyi idő?

- Megint visszamentünk az Istvánnak a barátjaihoz azt hiszem egy napra... talán igen. És akkor már onnan költöztünk át. Már aznap délután öt órakor már beköltöztünk a Kocsis utcába.

- Milyen volt a Kocsis utcai szálló?

- Nagyon jó volt, nekem tetszett. Volt egy hatalmas nagy szobánk, és egy előtér tartozott hozzá, ugyanúgy közös volt a fürdő, mellékhelyiségek, konyha is közös volt.

- Ez egy panelépület, ugye?

- Igen. Tizennégy emeletes.

- Hányadokon laktak?

- Tíz.

- És innen is tovább kellett költözni, amikor megszületett a kislánya?

- Igen. Február elején költöztünk oda, de viszont csak addig maradhattunk ott, amíg még meg nem szülök. Szóval mielőtt még nem szülök meg, azelőtt még keríteni kellett valamilyen más helyet.

- Tehát folytatták a keresést.

- Igen. És hát így jutottunk el idáig. Nagy nehezen.

- Milyen volt az élet a Kocsis utcában? Mesélje el, milyen volt ott egy napja?

- Egyedül voltam otthol, takarítottam, tévéztem, főztem, bevásároltam, és ugyanúgy dolgoztam kőművesként az István. Reggel elmentek, éjszaka jött haza, délután öt-hat óra felé. Ilyen átlagos voltak a napjaim. Ott se voltak barátaim, néha ki se mertem menni a szobából. Csak párok laktak ott. Már idősebbek, alkoholisták, meg mittudomén, nem nagyon mentem ki. Félttem. (nevet)

- Maga a lakhatás tetszett, de a társakkal nem jött ki jól...

- Igen.

- ... Mert idősebb generációba tartoztak...

- Igen. Középkor, korúak voltak.

- Jártak-e más családok átmeneti otthonában felvételezni?

- Sok helyen voltunk, hát amire így gyorsan emlékszem, így a RÉS Alapítvány, ööö, itt is voltunk, Erzsébet Családok Átmeneti Otthona, tizenötödik kerületben is voltunk, Rákosszegparkot... Most hirtelen, nem tudom, de van egy füzetem, ahova föl vannak sorolva egy csomó.

- Melyik tetszett Önnek a legjobban, hova költözött volna a legszívesebben?

- Ide. Ez volt az egyetlen olyan, ami tényleg rendben volt, meg mittudomén. Az össze... Rákosszegparkot, ahol voltunk, az nagyon lelakott hely volt. Már kívül az épületnek a kívülje is tiszta... le volt omolva, koszos volt, minden.

- *A mi otthonunk háza is ilyen.*

- Nem tudom. De az nem jött be.

- *Beköltöztek hozzánk május...*

- Hetedikén.

- ... *Tavalyi év május hetedikén. Megszületett a kislánya.*

- Május 22-én.

- *Hogy hívják őt?*

- A. Magdolna Ilona.

- *Hogy viselte Ön a terhességet?*

- Nagyon jól. Mint akinek semmi baja, nem terhes. Jól viseltem nagyon.

- *A költözködés, a feszültség... nem látta kárát?*

- Nem.

- *Milyen volt a szülés?*

- Tűrhető. Nem visítottam, nem mutattam ki a fájdalmamat, tűrtem magamban, egy szó nélkül. Mint akinek semmi baja.

- *Előre elhatározta, hogy így fog viselkedni?*

- Nem. Hanem alapjáraton ilyen nyugodt vagyok. Már terhesség alatt is ilyen nyugodt voltam, és nem tudom, ez így jött, nem tudom megmagyarázni.

- *Hol szült?*

- Péterfy Sándor. Utcai Kórházban.

- *Terhesgondozásra is odajárt?*

- Igen. Oda jártam.

- *Tehát már itt a kerületben vette igénybe ezt az ellátást?*

- Igen.

- *Milyen súllyal, mekkora mérettel született a kis Magdi?*

- 2750 gramm volt, és 48 centiméter magas.

- *Pici baba volt.*

- Igen, nagyon kicsi volt.

- *Aztán megerősödött.*

- Igen. Most már kilenc hónapos, lesz 22-én, tíz kiló, és már nemsokára járni is fog tudni.

- *Meséljen még róla!*

- Már van hat foga, tudja mondani, hogy apa, anya, baba. Tudja azt mondani, hogy nem, rázza a fejét. Ha úgy van, akkor még le is köp, és már mondja a magáét. Hogyha például rászólok, ő visszaszól nekem, rám kiabál. Mászkál, csúszkál egész nap. Mondja, hogy apa, ha nincs itthol az István, akkor apa. Megy az ajtóhoz, keresi. Szeret tévézni... Táncolni is tud.

- *Kire hasonlít külsőleg?*

- Az apjára hasonlít.

- *Hogy érzi, vannak már saját tulajdonságai, amik az ő saját személyiségének a jellemzői?*

- Volt egy példa, amikor a játszósobában a Leti elvett tőle valamit, valamilyen játékot, és a kislányom, az szó szerint nekiugrott. Ezen nagyon meglepődtem, és ez a tulajdonság, inkább ez az apukájáé.

- *Úgy érzi ilyen is a vérmérséklete?*

- Igen, de viszont, nagyon nyugodt gyerek születése óta. Ez inkább én vagyok.

- *Meséljen az itteni életéről, milyen az otthonban az élet?*

- Nekem nagyon jó. Nagyon szép kis szobánk van, ami nagyon tetszik. Minden rendben van itt, nagyon szép, szép játszószoza van, fürdési lehetőség, minden megvan, két gáztűzhely van, nyugodtan lehet főzni. Lakókkal sincs úgy gondom, csak hogyha mittudomén, néha ha valami nem tetszik, akkor nem adok neki hangot, de az István az ad neki hangot. Én úgy teszek, mintha nem történne semmi, de azért mégiscsak idegesít egy kicsit, de inkább az István ad neki hangot.

- *Nehéz is így együtt élni. A viták abból erednek, hogy közös helyiségekben rend...*

- Igen, igen.

- *Milyen kapcsolatai vannak itt Budapesten? Kivel tart kapcsolatot?*

- Vannak itt rokonaim, apai ágról, de nem tartom velük a kapcsolatot.

- *Hol élnek ők?*

- Tizenharmadik kerületben élnek.

- *Merre fele?*

- Csata utca. Azt hiszem.

- *Albérletben laknak ott?*

- Saját lakásban.

- *Nem járnak össze.*

- Nem, de ők már nagyon régóta fönnek Pesten.

- *Önök milyen rokonsági viszonyban vannak?*

- Apááának a ... apának valamilyen unokatestvére a ... a, a, a Jani. Úgy hívják a férfit.

- *Van a családban valaki, aki Önökhöz hasonló körülmények között él?*

- Nincs. Nincs ilyen.

- *Istvánnak is él itt rokona, itt a kerületben.*

- Igen. A nővére költözött ide.

- *Vele milyen viszonyban, kapcsolatban van?*

- Nem vagyunk se jóba, se rosszba. Inkább az István jár hozzájuk, de én inkább nagyon ritkán.

- *Milyen rendszerességgel?*

- Talán havonta egyszer. Mert a férje, az valahogy, nem tudom, nem csíp minket. Kimutatja a nemtetszését, és nekem ez nem tetszik. Én akkor nem szeretek sehová menni, hogyha már olyanokat látok, hogy mittudomén, zavarja, hogyha ott vagyunk. Akkor inkább nem megyek.

- *Ha megoszorulnak anyagilag, kihez tudnak itt Budapesten fordulni?*

- Senkihez nem tudunk. Talán hogyha letelefonálunk a szüleinknek, hogyha nekik is úgy van, akkor tudnak küldeni segítséget, anyagi segítséget.

- *Mit értek el az otthonban eddig?*

- Amióta itt vagyunk, lett egy kisbabánk, félretett pénzünk is van, előtakarékoságunk. Reméljük, hogy valami csak kialakul lakás szempontból, nem tudjuk még ezt, hogy mi fog lenni. De csak jóban reménykedünk. Már ez is nagy segítség, hogy itt vagyunk, ilyen helyen vagyunk.

- *Mik a terveik?*

- Nekem a tervem az, hogy végezzek az érettségimmal, szeretném a gyereket bölcsődébe adni, dolgozni.

- *Milyen munkára vágyik?*

- Nekem, őszintén megmondva mindegy, csak dolgozzam és keressek. Nekem mindegy, hogy mit kell csináljak. Csak normális munka legyen.

- *További tervek?*

- Az István leteszi az iskoláját, amit nemsokára elkezd, ő is dolgozni akar, és nem tudjuk. Még nem tudjuk, hogy mi lesz, hogyha innen kiköltözünk, mi lesz. Ez még a jövő titka lesz.

- Azt hiszem, befejeztük. Van-e esetleg, amit szeretne elmondani, és úgy érzi, hogy nagyon Önben maradt?

- Nagyon szépen köszönöm ezt a lehetőséget, hogy kaptam ilyen segítséget a továbbtanulás szempontjából, hogy be tudom fejezni az iskolámat.

- Köszönöm a beszélgetést!

„Még vannak további terveim is...”

**D. Magdolna, 2009. július,
Erzsébet Családok Átmeneti Otthona**

Készítette: Virág Zoltán

II. interjú

- *Ma van július tizenharmadika, és az előző interjú az februárban készült Önnel...*
- Igen.
- *...azóta nagyon sok változás történt Önökkel.*
- Igen. Elég sok.
- *Mesél ezekről?*
- Persze. Hát ööö, május hetedikén kiköltöztünk innen albérletbe, és hát azóta ott lakunk. Nagyon jó, szeretjük, kis barátságos, és jól érezzük ott magunkat. Közben letettem az érettségimét, sikeresen, és ennek nagyon örülök, és hát még vannak további terveim is, szeretnék továbbtanulni még, de emellett még dolgozni is szeretnék.
- *Összesűrűsödtek akkor a dolgok most tavasszal. Ez az első önálló lakhatásuk, ahol a kislányukkal együtt laknak.*
- Igen.
- *Mire egyéves lett, addigra ki is költöztek. Ez talán cél is volt, hogy az egyéves születésnapját már önállóan ünnepeljék?*
- Neeem.
- *Ez így nem fogalmazódott meg.*
- Nem. Ez így jött.
- *A kiköltözés... ugye akkor még lett volna lehetőségük, hogy hosszabbítsunk, de úgy döntöttek, hogy önállóan szeretnének élni...*
- Igen.
- *Mi mozgatta Önöket, mi volt elsősorban ennek az oka?*
- *Még mai napig nem tudjuk igazából. Ez egy hirtelen jött gondolat volt, de megbántuk.*
- *Megbánták?*
- Aha, igen. Jó volt itt lenni.
- *Miben jobb itt lenni, mint albérletben?*
- *Megszoktuk nagyon. Hiányzik a szoba. Az hiányzik. De ott is jó. Csak azért néha van gondolatunk, hogy milyen jó volt itt.*
- *A szoba hiányzik vagy a társaság?*
- Inkább csak a szoba.
- *Inkább csak a szoba?*
- Igen. Társaság az nem.
- *Jó. Az itteni szobájuk egy körülbelül tizenöt négyzetméteres lakrész volt, egyszobás, ugye közösen használták a közös helyiségeket...*
- Igen.
- *...ezzel szemben az albérletük majdnem negyven négyzetméter...*
- Igen.
- *Mégis...*
- Igen.
- *Milyen helyiségekből áll ez a lakás?*

- Van egy nagy szoba, galériás, van egy konyha és egy komplett fürdőszoba.
- *Vécé és fürdő egyben van?*
- Vécé és fürdő igen.
- *Mosógépük van?*
- Igen. Automata.
- *Emlékszem, amikor először beszéltünk erről, ezt akkor is kiemelte.*
- Igen.
- *Önöknél otthon nem volt automata mosógép?*
- Nem, hanem tárcsás volt.
- *És külön a centrifuga?*
- Igen.
- *Így nem kell átpakolni a vizes ruhát...*
- Igen. Csak beteszem és kiveszem.
- *Jó nagy a belmagasság, állógaléria van?*
- Igen.
- *Bútorozott lakás?*
- Igen. Minden van benne. Csak be kellett költözni.
- *Mennyi a bérleti díja?*
- 45 ezer havonta.
- *Kauciót kellett fizetniük?*
- Kéthavit, igen.
- *Ezt egy részletben tudták rendezni?*
- Nem, két részletben fizették ki.
- *Gázkonvektoros a lakás?*
- Igen.
- *A tűzhely az villany vagy gáz?*
- Gáz.
- *És a melegvíz?... Gázzal vagy villannyal?*
- Villannyal.
- *Közös költséget fizetnek?*
- Igen. 4500 forintot havonta.
- *Az 4500. Rezsizámlájuk jött már?*
- Mindig a főbérlőnek... vagyis a ház tulajdonosának fizetjük ki. És akkor ő bediktálja, merthogy neki bankszámlára ráteszi a pénzt, és akkor leveszik az ő számlájáról.
- *Tehát így megy az elszámolás...*
- Öhő, igen.
- *...mennyi rezsit fizettek eddig?*
- Múlt hónapba fizettünk tízezer forintot, és most ebbe a hónapba tizenkettőt. De majd még jönni fog a vízszámla, azt még nem tudjuk mennyi, mert kéthavonta jön.
- *De a közös költséget azt mindig, azon felül pedig tíz-tizenkettő volt...*
- Igen.
- *...az pedig fix összeg, jó. Hol van a lakás?*
- Kilencedik kerület, Üllői út 41. Magasföldszint 5/a.
- *Hány emeletes ez a ház?*
- Három.
- *Belső udvaros épület?*
- Van egy belső udvar, meg még beljebb is van egy másik belső udvar, ez ilyen...
- *Kétudvaros.*

- ...két ház, igen, kétudvaros.
- Szomszédokkal kijönnek?
- Mellettünk van egy öreg házaspár, hát azokkal szoktunk inkább beszélgetni, fényképezi a gyereket, és akkor elő is tudja hívni egyből, azokkal szoktunk beszélgetni, meg van mellettünk egy srác, az inkább csak az Istvánnal beszélget. Csak ezzel a kettővel. Megin találtunk ott egy ellenszenves hölgyet, aki nem szimpatizál velünk, és ez a háztakarítónő.
- Tehát ő a gondnok ráadásul?
- Igen.
- Mit gondol, mi lehet az oka, hogy nem jönnek ki?
- Nem tudom, hát amikor még odaköltöztünk mindig köszöntünk, aztán már egy hónap múlva már hiába köszöntünk vissza neki, ő nem köszönt. Fogalmunk sincs, hogy miért.
- Tehát nem tudják az okát.
- Nem. (nevet) Hát, igen, volt egy incidens, hogy felocsolta az ablakunkat. És én az Istvánnak a cipőjét kint tárolom, az ablakban, kívülre teszem, amikor kimosom, és lelocsolta az egész ablakot. A cipője az szétázott, a bőrcipője is, hát nagyon mérges volt, de nem szóltunk neki azért se. Még okot se adunk rá neki, hogy vita legyen, semmi... Úgyhogy fogalmunk sincs, hogy miért.
- Én jártam múlt héten Önöknél...
- Igen.
- ...azt láttam, hogy ott is nagyon szép rend van... ezzel... vagy mivel telnek a hétköznapijai...?
- Nagyon sokat foglalkozok a gyerekkel, hát szinte majdnem az egész napom rámegy a gyerekekre.
- Most igényli is, úgy láttam.
- Igen. Amikor elalszik, akkor takarítok, főzök. Hát, amikor fönt van, akkor bepakolok a mosógépbe, alszik, akkor számítógépezek, úgyhogy eltelik a napunk. Hazajön az István, akkor megyünk csavarogni, játszótérre...
- Melyik játszótérrel használják?
- Mostanába, vagyis hát mostanába múlt héten voltunk a Bajza utcánál van... van ott egy templom, ott van egy játszótér.
- A Bakáts térenél, nem?
- Igen, oda megyünk. Mert az szép.
- Nincs messze?
- Nem nagyon.
- Ön egyedül is elmegy a picivel, vagy pedig csak Istvánnal mennek?
- Nem... csak az Istvánnal. Inkább nem járkálok egyedül azon a környéken.
- Mi az oka ennek?
- Engem zavar, hogy néznek az utcán. Nem tudom, olyan ideges leszek tőle. És inkább nem megyek egyedül a gyerekkel.
- Férfiak nézik?
- Igen.
- Szemtelenek?
- Nem, csak ahogy rám néznek, nem tetszik.
- Tart valakivel még kapcsolatot Istvánon meg a szomszédokon kívül?
- Nem.
- Nem?

- A sógornómékkal. Ritkán járunk föl oda, havonta egyszer.
- *A másik változás, amit említett, az az, hogy sikerült az érettségije.*
- Igen.
- *Milyen eredménnyel?*
- Kettes lett, de annak nagyon örülök. Kettes lett.
- *Nagy volt a lemaradása, főleg matematikából, nem?*
- Igen. Az nagyon nehezen ment, de végül az is sikerült.
- *Az írásbeli az úgy sikerült, hogy szóbelire mehet, bár ott nem érte el a kettes eredményt...*
- De, elértem.
- *Elérte?*
- Tizen... talán a tíz százalékát kellett elérni, hogy mehessek szóbelizni, és talán tizenhét pontom volt.
- *Igen... matekból mintha nem is kéne szóbelizni, nem? Csak akkor, hogyha az írásbeli nem sikerül, de...*
- Igen.
- *...akkor is el kell érni egy bizonyos szintet, hogy mehesse szóbelire. Informatikából pedig volt szóbeli meg írásbeli is alapvetően...*
- Igen.
- *Amikor készült az előző interjú, akkor épp csak, hogy elkezdte az iskolát, igazából erről szeretnék még kérdezni, hogy mesélje el, hogy hogyan ment a felkészülés.*
- Hetente háromszor kellett járjak iskolába... hétfőn informatikára, szerdán is informatikára és csütörtökön pedig matematikára. Egy napom ilyen háromórás volt vagy kettő, amit ott töltöttem. Segítettek fölkészülni.
- *Ezek magánórák voltak, ugye? Tehát nem csoportos?*
- Igen. De viszont a matekba, meg kell mondjam az őszintét, nem nagyon tudtak segíteni, nem tudott a tanárnő, merthogy egészen az alapoktól kezdte el, és nem igazán jutottunk a végére. És inkább az érettségi a... hát harmadikos-negyedikes anyagból volt, és azt nem nagyon tudtuk átvenni. Nagyon belement a részletekbe, és így nem nagyon sikerült a matematika.
- *Informatikából... Gyerekefelügyeletben egyszer-kétszer tudtunk segíteni, de ezt alapvetően István látta el, ugye?*
- Igen.
- *Mennyi hiányzása lehetett ebben az időszakban?... A felkészülési időszakban?*
- Pár órát nem mentem. Pár órát, hiányzás volt.
- *Ha átlagoljuk, így szétszítva januártól júniusig... havonta mennyi az, ami kimaradhatott?*
- Szerintem havonta egy kimaradt.
- *Lehetett volna csoportos felkészítésre is mennie?... Vagy ezt nem ajánlották fel az iskolában?*
- Ööö, lehetett volna menni, amikor vége volt az írásbelinek... belin a matematikának, és akkor lehetett menni, hetente egyszer, ahogy én tudom, hétfőn.
- *Ezeket...*
- Előkészítőre.
- *Ezeket részt tudott venni?*
- Párszor tudtam részt venni. Mert hát dolgozik az István, és néhányszor elvittem a gyereket a sógornómhez. Hogy tudja elmenni.
- *Az érettségi napjain is így volt, ugye?*
- Öhö.
- *Hol is van ez az iskola?*
- A Szövetség utcába van.

- Itt a hetedik kerületben...
- Igen.
- ...és ez is egy ilyen bérház... mintha pár lakás át lenne alakítva... több szinten is van tanterem... hol zajlottak a felkészítések?
- Kint az előtérben.
- Hogy is hívják az iskolát?
- Erzsébetvárosi Reformpedagógiai ... Szakközépiskola.
- Alapvetően az előtérben ültek le...
- A matematika, az informatika pedig rendesen teremben, számítógépterembe.
- Ismerkedett-e meg ott valakivel az iskolában, lettek-e kapcsolatai?
- Egy lánnyal ismerkedtem meg, hát csak néhányszor beszélgettünk, néha futottunk össze. Inkább csak ilyen köszönőviszonyba voltunk, mert neki órái voltak, és ennyi.
- Nem alakult ki olyan kapcsolat, hogy esetleg iskolán kívül is összefusson valakivel?
- Nem.
- Mesélne az írásbeli érettségiről? Még itt laktak, amikor a matematika volt, ugye?
- Igen.
- A kiköltözésük hetében volt az írásbeli...
- Igen.
- Az informatika már utána...
- Igen.
- Arról majdnem lecsúszott.
- Igen. (nevet)
- A szóbelikre már az albérletből ment.
- Igen. Egy nap volt mind a kettő. Mind a kettő tantárgyból. Hát olyan volt, hogy beültem, és elsőnek húznom kellett egy informatika tételt, azt megmutattam számítógépen, és akkor megint húznom kellett egyet matekból, leülni kidolgozni, és akkor elmagyarázni a tanárnőnek. Úgyhogy egyszerre volt mind a kettő.
- Az írásbelin milyen feladatok voltak, emlékszik?... Jobb nem is emlékezni rá?
- Matek az nehéz volt. Hát csak részfeladatokat tudtam belőle megcsinálni. Az informatika... pedig számítógépen kellett feladatokat megold... megcsinálni. Nem tudtam megcsinálni a weblapszerkesztést... és még volt egy... azt már nem tudom, hogy mi volt, de az is nehezebb volt.
- Nem is nagyon internetezett, ugye? Most már van internet is otthon... mi segítettünk ugyan a számítógéppel, de internetet nem tudtunk... Az iskolában volt internet?
- Igen.
- És a szóbelin? Milyen feladatokat kapott?
- Nagyon könnyűt húztam ki informatikából... céde írot kellett bemutatni, hogy hogy működik...
- És az ment könnyen?
- Azt igen. El tudtam magyarázni, megmutatni a gépen. És annyi volt.
- Sikerült, jó. Emlékszem, hogy a matematikatanárral kapcsolatban volt egy afférunk. Elmesélné ezt?
- Igen. Elnézést szeretnék érte kérni, hogy ez megtörtént, de muszáj volt. Az úgy történt, hogy vinnem kellett neki a 25 ezer forintot...
- Ez volt a tandíj, a felkészítési díj, ugye?
- A tandíj, igen. És hát akkor szar anyagi helyzetbe voltunk, és megegyeztünk, hogy tízezer forinttal kevesebbet adok oda neki, de ugyanúgy megcsinálja a 25 ezer

forintos számlát, és a pénzt elviszem neki a jövő hónapba. És megbízott bennem, és megcsinálta.

- *Vissza is adta a pénzt?*

- Igen.

- *Arra emlékszik, hogy derült ez ki nekem is?*

- Igen. Ööö. Nem mentem matematikaórára, és magát fölhívta, és nem tudom, ő mondta el vagy... ezt nem tudom.

- *Igen, várta Önt órára, és nem ment el... Emlékszik, én akkor eléggé felháborodtam...*

- Igen.

- *Érti, hogy miért?... Nem.*

- Nem.

- *Mert ennek a pénznek más helye volt. Mi lehetett az oka, hogy akkor rossz anyagi helyzetben voltak?*

- Hmmm... Akkoriba volt... az Istvánnak havi fizetése... ha jól tudom, és... befizetünk ide, bevásároltunk, és már nem maradt pénzünk.

- *Elfogyott a pénzük?*

- Igen. Ilyen hó közepe felé járt már akkor. Ha jól emlékszem.

- *Igen, itt a tavasszal többször volt anyagi nehézségük.*

- Igen.

- *István is munkahelyet váltott, volt ott kihagyás, pár hét...*

- Igen.

- *Aztán az új munkahely sem jött be neki annyira, mint amennyire számított rá. Ott meddig dolgozott? Májusig?*

- Április.

- *Igen, utána már nem is volt munkája, míg itt laktak, április folyamán.*

- Igen.

- *Talán ezért is döntöttek úgy, hogy inkább kiköltöznek, ugye?*

- Ez is benne volt.

- *Azóta István már talált munkát?*

- Igen, már május végén már elállt dolgozni, építőiparba. Munkaszerződést csak tizenharmadikától adtak ki neki, merthogy akkor kérte, és az a dátum lett ráírva... június tizenhárom, azt hiszem, és hát, azóta ott dolgozik.

- *Milyen munka ez?*

- Kőművesként dolgozik most ott.

- *Mennyit keres?*

- Tízezer forintot naponta.

- *Az elég szép pénz. És mennyire lehet tartós ez a munkahely?*

- Lesznek itt most változások, merthogy én is szeretnék menni dolgozni, merthogy egy picit szakadjon le rólam a gyerek, azért is, és éjszakai munkát fog keresni magának.

- *Talált már valamit?*

- Igen, a Lágymányosi hídnál, irodaház takarítás, nyolc órába.

- *És az Ön munkája? Ez is egy friss hír.*

- Igen. A mellettünk lévő boltban fogok dolgozni, jövő hét hétfőtől, nyolc órában.

- *Hetente hány napot?*

- Hetente hat napot, és egy nap szabad, de... hát vagy szombat vagy vasárnap szabad, és vagy szombat vagy vasárnap tíz órát kell dolgozni.

- *Hosszú műszakok. Mennyit fog keresni?*

- Négyszáz forintos órabér.

- Kiszámolta, hogy mennyire fog kijönni a havi bevétele?

- Havonta kereken 80 ezer forint.

- Az szép összeg. Ez lesz az első munkahelye.

- Igen.

- Eladóként fog dolgozni?

- Igen, mert kérdezte, hogy hogy állok a számítógéppel, és mondtam, hogy jól. És engem azért fog fölvenni, merhogy számítógépre lesz föltüntetve az egész áru, meg minden, és ilyen... ez a kis piros fény...

- A vonalkód olvasó?

- Igen. Igen, olyan lesz most. Átalakítás alatt van, és azt mondta, hogyha befejezik, akkor máris kezdhetek.

- Mikorra várható?

- Jövő hét hétfőre.

- Gyorsan pörögnek az események.

- Igen.

- Azt mondja, azért megy el... nyilván azért megy az ember elsősorban dolgozni, hogy pénze legyen belőle, de itt említette, hogy úgy érzi, a kislánya ragaszkodása már túl erős?

- Egy picit most már szakadjon le rólam, hát nagyon-nagyon anyás.

- Egészségtelennek érzi ezt már?

- Neeem. De szerintem most már egy picit legyen apás is. Ne csak anyás. Mert hát valamikor semmit nem tudok tőle csinálni, csak: anya. Játsszak vele, mindent csináljak vele. Hát valamikor az apukája kell neki. Főleg reggelente szereti fölkelteni, de egy picit hagyjon békén.

- Mikor kelti Istvánt?

- Valamikor már fél hatkor.

- Mikor kéne kelni Istvánnak?

- Hát, akkor. Vagy fél órával később, de hát nem baj.

- Igen, amikor Önöknél voltam, én is láttam azt, hogy kis Magdi folyamatosan Önbe kapaszkodott volna, és nem nagyon maradt meg sem Istvánnál, sem nálam.

- Nem.

- Hosszú távon, hogy gondolja, hogy lesz ez bírható, hogy az István éjszaka dolgozik, Ön nap-pal, a kislány a fáradt István mellett.

- Nem tudom, mert még van egy másik változata is a dolognak, merthogy magával beszéltem erről a suliról, ami délelőtt lenne, ha sikerül olyat találnom, és akkor iskolába mennék délelőtt, és délután pedig dolgozni. Szóval nekem még ez is megfordult a fejembe.

- Ez egy munkaügyi központos tanfolyam lenne... Gondolkodott már a szakmán?

- Még nem jutottam dűlőre.

- Egyet említett nekem, arra emlékszem, ez a...

- Öhö.

- Mi is volt ez?... Műkörmös?

- Igen. De azt inkább nem.

- Én beszéltem le róla?

- Nem, de abból túl sok van, szerintem.

- És ez bejelentett állás lesz most?

- Azt még nem tudom, de szerintem nekem nem kell bejelentett, merthogy gyesen vagyok.

- Úgy tudom, hogy egyéves kor után, tehát a gyermek egyéves kora után már legálisan is vállalhat munkát.

- Nyolcórásat is?

- Akár nyolcórását is, igen. Talán csak a... ugye most saját maga után is kapja a családi pótlékot még őszig, merthogy tanult... lehet, hogy ezzel ütközik... ezt nem tudom pontosan, de megnézem Önnek.

- Jó.

- Jó sok tervet felsorol...

- Igen.

- ...viszont így lehetővé válik, hogy hosszú távon is fenntartsák az albérletet, mert féltek attól, hogy télen hogyan lesz.

- Igen.

- Meg korábban is az volt a cél, hogy ketten dolgozzanak. És hogy találta ezt a munkát?

- Amikor odaköltöztünk már akkor bejártunk a boltba, és mindig ki van írva, hogy eladót fölveszünk. Már azon a héten bementem és jelentkeztem, csak hát az egyik alkalmazottnak mondtam, és nem a főnöknek, mert az mindig estére van ott, és nem mondták meg neki, hogy háromszor is voltam jelentkezni, és hát az István nagyon szépen összebarátkozott vele, a főnökkel. És egyszer csak megtörtént, hogy beszélgettek erről a munkadologról, meg minden, és akkor így fölhozta az István neki, hogy háromszor jelentkeztem, de nem jött vissza válasz, és nagyon meglepődött a főnök, mert nem tudott az egésztől semmit. Nem mondták meg neki.

- Féltek a konkurenciától?

- Nem tudom, van ott egy csaj (mutatja: kövér), és hát lehet, hogy az nem akarja, hogy odamenjek, nagyon nem szimpatizálunk.

- Jó. Jártak K. faluban is azóta, és jártak Mátészalkán is, meglátogattak a rokonaikat.

- Igen.

- Mennyi időt töltöttek ott?

- Az én szüleimnél három napot, az ő szüleinél egy napot. Négy napot voltunk otthon csak. Mert vissza kellett jönni, kifizetni az albérletet, pont úgy mentünk le, hogy nem volt jó.

- Milyen tapasztalataik voltak?

- Nagyon szar. Csőd van mindenhol.

- Családokban vagy...

- Anyagi probléma... igen.

- Mi okozza a csődöt?

- Nincs munka, lehetőség.

- Még sokkal kevésbé, mint eddig?

- Most apa nem dolgozik fönn Pesten, merthogy nincs munkájuk, most otthon van. Hát anyának még egy hónapja van a közmunkán, és utána ő is visszamegy munkanélküli-re. Hát az István családjába, decemberig dolgozik az anyukája nyilvános vécén, de nagyon szépen rendben tartja, és amennyi napi bevétele van, az mind az övé, csak havonta kell ötezer forintot leadjon. És az apukája alkalmi munka, hogyha valaki hívja, meg kell csinálnia azt, akkor megy, megcsinálja, és kap érte pénzt. Napszámot.

- Ilyenkor szokott lenni a földeken is munka, vagy arrafelé nem?

- Igen.

- Napszám.

- Igen.

- Ki tudják használni a rokonai, a szülei?

- Az én szüleim már nem igazán. Már öregek hozzá. Ötvenfelé majdnem, mind a kető. Most tizenhatodikán lesz apa ötvenéves. Inkább már ők nem mennek. Hát kemény százezer forintunk ment el négy nap alatt.

- Ebben ajándékok is benne vannak?

- Öhöm. Igen. Meg hát adtunk is a szülőknek. Ott voltunk azért lent négy napot, mi vettük a kaját, mi főztünk, hogy azért ne a sajátjukat kelljen, úgyhogy nehéz volt az a négy nap... De attól függetlenül azért úgy jó volt lent.

- Kis Magdi élvezte?

- Nagyon.

- Szabadban volt sokat?

- Öhöm. Főleg a kiskutyámmal nagyon sokat játszott.

- Tényleg, Önöknek van egy kiskutyája lent, egy pincsi?

- Igen.

- És föl akarják hozni?

- Én már amikor most otthon voltunk haza, akkor föl akartam hozni, de hát az István az nem engedte, hogy fölhozzam. Lehet azért, merthogy tőlünk mentünk az anyukáékhoz, és valahogy ő nem szereti a kutyámat, merthogy neki is van egy pincsikutyája, és mindig az én kutyám szőröz össze mindent, közbe az övé. Szerintem ezért nem engedte, hogy fölhozzam, hogy egy napot kell ott töltsön.

- Így volt egyszerűbb megszervezni az utat, mert Mátészalkáról könnyebb utazni, mint K.-ból?

- Igen.

- Időben mennyi az út?

- Négy és fél óra. Van, amikor öt.

- Vonattal?

- Igen.

- Ezt az utazást tudták még olcsóbban finanszírozni, tehát van Önnek még diákigazolványa?

- Igen.

- Istvánknak már nincs semmilyen utazási kedvezménye?

- Nincs.

- Azt hiszem, minden szóba került. Engem még az érdekel, hogy azon túl, hogy tud tanulni esetleg egy érettségihez kötött szakmát, mit adott Önnek még az iskola? Miben érez változást?

- Sok mindenben, például hogy már megvan az érettségim, el tudok állni dolgozni, amit már nagyon szeretnék.

- Sokszor, pont a kereskedelembe, szokták kérni az érettségit, ugye?

- Igen.

- És itt pont a számítógépes tudása volt az előny.

- Igen. És hogy még ezzel tudok továbbmenni tanulni is. Valami komolyabb szakmát szeretnék, hogy valami hosszú távú munkám legyen vele. Csak még nem tudom, hogy mit. Még ez után szeretnék utána nézni.

- A tényleges anyagon kívül volt-e valami tanulsága, vagy szerzett-e olyan tudást, amit úgy érzi, hogy fel tud majd használni az életében.

- Igazából a Péter, az nagyon sokat segített nekem az informatikából.

- Tehát ő emberileg is...

- Igen.

- Ó M. Péter, az informatikatanár.

- Igen. Nagyon rendes. Nagyon sokat segített nekem megérteni a dolgokat, hogy mi hogy működik. Nem úgy szakszerűen mondta el, mint egy megrögzött tanár, hanem úgy tők normálisan, megértettem egyből, hogy mi van... jól.

- Az igazgató úrral mennyit találkozott? Ő is nagyon barátságos ember.

- Igen, én is meglepődtem rajta.

- Félt tőle?

- Igen, nagyon. Elsőnek mentem suliba, beiratkozni. Akkor megláttam, én azt hittem,

hogy ő az igazgató úr, és veszekedett a többivel, hogy ne pingpongozzatok itt, meg zavartok a többi, és nagyon kemény volt. És mikor odamentem hozzá, hogy H. Istvánt keresem, akkor jó napot kívánok, én vagyok (érthetetlen). És utána elkezdtünk beszélgetni, és nagyon normális, kedves volt.

- Mesélt az iskolában arról, hogy hol lakik, milyen körülmények között?

- Elmeséltem neki, igen.

- A tanároknak is?

- Igen.

- Tehát ők is tudtak róla. Megértették, hogy milyen problémájuk van?

- Nem. Nem is kérdeztek róla semmit. Csak mindig a gyereket kérdezték, hogy van, vigyek róla fényképet.

- És vitt?

- Öhő.

- Akkor ezek szerint a beiratkozáskor volt egy kis félelme...

- Igen.

- ...kicsit aggódott, később amikor iskolába ment, voltak ellenérzései vagy félelmei?

- Nem.

- Az a történet, amikor a matematika tanárnőtől kért kölcsön, az okozott valamilyen törést az Önök kapcsolatában?

- Nem. Utána is ugyanúgy, ugyanúgy tartotta az órát. Olyan volt, mintha meg se történt volna.

- Felül tudtak ezen emelkedni, úgy érzi?

- Igen.

- Ezek szerint a tanárnő is és Ön is?

- Én nem, mert bennem volt, de nem mutattam ki, hogy...

- Haragudott rá?

- Nem.

- Hanem?

- Nem. Hanem tudtam, hogy úgyis el fogja mondani.

- Tudta?

- Igen. (nevet) Aha.

- Miből gondolta?

- Nem tudom, éreztem. Hogy úgyis meg fogja maga tudni. Gondolkodtam rajta, hogy elmondjam, de valami nem vitt rá. Nem tudom, hogy mi.

- Szégyellte magát?

- Igen.

- Már előre, amikor elkérte a pénzt, vagy csak amikor kiderült.

- Amikor elhagytam a sulit. Hogy na, most ebből mi lesz.

- Tartott attól, hogy ennek következményei lesznek?

- Igen.

- Értem. Nem akarnám a végére a negatív dolgokat hagyni, mert amiket felsorolt, a várható munkába állása, a szép albérletük, önálló lakhatásuk, érettségi, Istvánnak a munkába állása, ezek mind nagyon pozitív dolgok, és úgy tűnik, hogy egyenesen haladnak előre.

- Igen.

- Nagyon megmaradt bennem, amikor az előző interjúban azt mondta, csak jóban reménykednek. Most milyen a hangulata?

- Most jó. Most minden összejön, úgy alakul, ahogy tervezzük. Csak hát még az Istvánba van félelem, hogy sikerül-e ez a lakáspályázat vagy nem, ezt minden nap elmondja.

- *Nagyon bízik benne? Itt a hetedik kerületben írtak ki lakáspályázatot.*
- Igen. Én nem reménykedek semmiben. Ha sikerül, akkor sikerül, ha nem, akkor... Majd lesz következő.
- *Vettek-e fel Ferencvárosban kapcsolatot más szociális munkással, védőnővel, bölcsődével?*
- Nem.
- *Szóba került sokszor beszélgetéseinkben a bölcsőde, most is látom az arcán, de hadd kérdezzem meg: úgy volt, hogy... talán még be is írátták, de a beszoktatásra mégsem vitték el a kislányt. Mi volt az oka ennek?*
- Inkább az István volt ennek az oka. Merthogy nagyon féltette a gyereket, hogy még egyéves se volt, és hogy ne legyen velem, pedig hát csak pár óráról lett volna szó, de ő sajnálta nagyon inkább a gyereket, hogy mi lesz vele, lehet, hogy sírni fog, amíg nem megyek érte, nagyon aggódott. A gyerekért.
- *Tehát elsősorban ez a féltés volt, ami miatt nem adták be bölcsődébe. Most hogy megváltozik a munkaügyi helyzetük, és Ön is dolgozni fog, lehet ez egy következő terv vagy elvetik?*
- Ez még meg se fordult a fejünkbe.
- *Jó, köszönöm szépen a beszélgetést, Magdi.*
- Én is köszönöm.

„Estére jönnek meg a férfiak”

**D. Magdolna, 2009. november,
Erzsébet Családok Átmeneti Otthona**

Készítette: Virág Zoltán

III. interjú

- *Ma van 2009. november...*
- *Hatodika.*
- *Hatodika. Köszönöm, hogy kisegített, Magdi. Júliusban készült az előző interjú, az azt megelőző pedig februárban.*
- *Igen.*
- *Júliusban is már sok változásról tudott beszámolni, illetve most is elég sok változás történt ez alatt a három... négy hónap alatt.*
- *Igen.*
- *Merre laknak most?*
- *Most Csepelen lakunk munkásszállón, de olyan, hogy családok is laknak ott.*
- *Mi ennek a munkásszállónak a neve?*
- *Zászlós Szálló, igen.*
- *És ez bent van a régi Csepel Művek területén?*
- *Igen. De közel van a bejárathoz.*
- *Tehát be kell menni a régi gyár területére, és ott a bejárathoz közeli... mekkora épület, hány emeletes?*
- *Kettő.*
- *Kétemeletes. És nagy... hosszú?*
- *Elég hosszú.*
- *Hány lakrész vagy szoba van benne körülbelül?*
- *Szerintem olyan negyven-ötven biztos van.*
- *És teltház van?*
- *Igen.*
- *És többségében egyedülállók?*
- *Igen.*
- *Lift van?*
- *Nincs.*
- *Önök hányadikon vannak?*
- *Másodikon.*
- *Nehéz feljutni? Babakocsit még használnak?*
- *Nem, már régóta nem használok.*
- *Mekkora a lakrészük? Hány szobás?*
- *Egy. Csak egy szoba.*
- *És mekkora az a szoba, körülbelül?*
- *...*
- *Mondjuk az itteni szobájukhoz képest, ez egy tizenöt négyzetméteres, húsz négyzetméteres szoba lehetett.*

- Ettől egy nagyon picivel hosszabb.
- És mi van a szobában?
- Ágy, hűtőszekrény, kettő... három asztal, szék, beépített szekrény, és abba is van beépítve még egy csap és ennyi.
- Fürdőszoba akkor folyosón van? Közös?
- Igen.
- Külön férfi, külön női vagy pedig egyben?
- Egyben.
- Ez azt jelenti, hogy körülbelül huszonöt lakrészre jut egy?
- Egy emeleten kettő van.
- Egy emeleten kettő... konyha?
- Kettő konyha is.
- És kettő konyha is. Tudja... tehát jól lehet használni ezeket a fürdőket, konyhát?
- Napközben elég jól.
- Tehát este van...
- Mert nincs otthon senki. Estére jönnek meg a férfiak. És akkor nehéz fürdeni, mer egymásra várnak.
- István is olyankor szokott hazaérni? Tehát neki is várakozással kezdődik...
- Igen. Hat órakor.
- Hűtőszekrény?
- Van.
- Közös vagy pedig bent a szobában?
- Bent a szobába van.
- Saját dolgot tudtak odavinni?
- Tévét, mikrót, székünk az volt, azt elvittük, szőnyeget vittünk el, a DVD-nket, ruhát, ennyi kellett oda... Edényt.
- Számítógép?
- Azt nem, az a sógornőméknél van.
- Használható még?
- Igen. Még jó.
- Jó. Mennyit fizetnek ezért?
- Ööö... 44 ezer forintot.
- Egy hónapra.
- Igen.
- És hogy állapítják meg a lakbért, azt személyenként vagy pedig egy szobának ennyi az ára?
- Drágább lenne, de mivel a párom segéd munkásként dolgozik egy Józsi nevű embernek, és az emberei ott laknak a szállón, így csak Istvánnak ötszáz forintba kerül a... egy napi ...
- Lakbér, igen.
- ...lakbér, és nekem pedig hétszáz forintba.
- És a kis Magdi után?
- Utána nem kell fizetni.
- Tehát napi ezerkettőért laknak nagyjából.
- Öhö.
- Akkor ezek szerint István kapcsolatrendszerén, főnökén keresztül találták ezt a lakhatást?
- Igen.
- Hány család lakik ott?
- Sok.

- Sokgyerekes családok is laknak?
- Igen. Majdnem minden másodikba gyerekesek laknak.
- Akkor viszonylag tényleg sok.
- Egy szobába befér hat-nyolc férfi is. Olyan nagy szobák vannak.
- Emeletes ágyak vannak?
- Nem. Sima ágyak.
- És a többiek? Mondta, hogy sokan dolgoznak akkor István munkahelyén, illetve a többiek nem tudja, merre fele dolgoznak, mit csinálnak?
- Nem. Nem szoktunk beszélgetni senkivel úgy.
- Nem épült ki senkivel...
- Neeem, nem is akarok.
- ... ott barátság? Nem. Mert?
- Nem jönnek be nekem.
- Milyen emberek?
- Ránéznek valakire és... egyszerűen, nem. Valami azt mondja, hogy ezzel nem szabad foglalkozni. Rosszat nézek ki belőle.
- A családozról is?
- Igen.
- Úgy érzi lecsúszott emberek? Hajléktalanok?
- Nem azt mondanám, de... majdnem. Az öltözésük is, meg minden. Én az ilyenekkel nem.
- Az öltözetük szegényes? Vagy inkább koszos?
- Koszos. (suttogja)
- Mosókonyha van ott?
- Van. Deee, én kézzel szoktam mosni bent a szobába.
- Inkább azt használja?
- Aha. Van egy kis rezsóm, azon szoktam főzni, tesztek föl vizet, és akkor megmelegszik a víz, és szépen kimosok a gyerekeknek a kiskádijába. És meg is szárad a szobába. Egy nap alatt.
- És miért nem szereti a...
- Ott is várni kell.
- Várni kell a mosásra vagy mosógépre. Tehát azt mondja, hogy akkor a közös a konyhát se nagyon használja?
- Nem.
- Nagyobb ételek főzésére sem?
- Nem.
- Inkább a szobában. Fűtés? Az gondolom ilyen központi fűtés van. Radiátor van?
- Igen.
- Mióta laknak ott?
- Egy hónapja és egy hete.
- Hát akkor október elseje körül költöztek oda?
- Harmadikán.
- Kereken harmadikán.
- Igen.
- Előtte hol laktak?
- Előtte három hetet a sógornőmnél laktunk. És azelőtt pedig laktunk egy hetet az Űllői út 41. első emeletén, és azelőtt pedig a magaspöldszint 5/a.-ba.
- Elmeséli ennek a sztoriját, hogy hogyan vészítették el a lakhatásukat ott a magaspöldszinti lakásban? Tehát ahova innen költöztek.

- *(halkan)*... Azt én már nem tudom. Ööö... Eladta a... a személy, akié volt a lakás, az eladta a..., és nekünk onnan ki kellett költözni, és úgy találtunk erre az első emeleten, ami volt, de úgy, hogy egy fiúval, Istvánnak a barátjával költöztünk oda, kétszobás lakásban. Hát úgy ismertük meg azt a fiút, hogy a mellettünk lévő boltba dolgoztam, és ő is ott dolgozott. És összebarátkozott az Istvánnal, és hát megbeszélték, hogy akkor vegyünk ki közösen egy albérletet, hát ki is vettük...

- *Ez mikor lehetett? Szeptember? Október? Nem, szeptember. Én még szeptember elején jártam Önöknél, úgy emlékszem.*

- *Ez ööö... talán akkor lehetett.*

- *Tehát a költözés körül?*

- *Vagy a közepén valahogy... úgy volt... igen. És kivettük, és 50 ezer forintba került az albérlet, de már nekünk akkor furcsa volt az egész, mert hogy mondta a Karcsi, hogy mi ne legyünk ott szerződéskötésnél, hogy a főbérelő ne hogy lásson minket, hogy többet kelljen fizetni a lakásért. Hát, jó, belement az István, és nem mutatta meg a szerződést se, hogy milyen írtak, és nekünk azt mondta, hogy 65 ezer forintba kerül a lakás, és mi beleadtunk 30 ezer forintot, és csütörtökön akartunk még adni 20 ezret, a kaucióba is, de viszont a kislány megtalálta szobájába a szerződést, és... az albérleti szerződést, és...*

- *A kis Magdi?*

- *Igen. És elolvastam, és hát visszatettem oda, ahol ahonnan kivette, és mondtam az Istvánnak, hogy mi áll benne, és hát nagyon ideges lett, hogy most akkor minket be akar húzni? Vagy mi, mi ez az egész, hogy neki kevesebbet kelljen fizetni? És, hát nem szólt még neki az István róla, hanem eljött a csütörtök, és várta, hogy adjuk oda a 20 ezer forintot, és azt mondta az István, hogy nem ezen a héten adja, hanem majd a jövő héten, de mi már abba gondolkodtunk, hogy addig nézünk egy másikat. És még azon a héten összevesztek...*

- *Már ezen?*

- *Igen ezen a héten, mert hát olyan dirigálós volt ez a Karcsi.*

- *Tehát nem a pénzen vesztek először össze, hanem a...*

- *Igen.*

- *... hanem az együttlakáson.*

- *Szóval, nagyon tisztán akartam tartani a lakást, nem is volt benne semmilyen kosz, de hogyha valamihez hozzányúlt a gyerek, mondjuk csokis kézzel megfogta a... a szék, erre emlékszem, akkor rászólt a gyerekekre, hogy... de nagyon nem, nem tetszett a hangnem, ahogy rászólt a gyerekekre, hogy micsinálsz, meg ilyenek. És nagyon idegesek lettünk mind a ketten Istvánnal, egymásra néztünk, és nem tudtuk, hogy most szóljunk ezért vagy hallgassunk inkább, tűrjünk. És az István nem bírta, és odaszólt neki, és ezen összevesztek, hogy eddig még senki nem szólt a gyerekünkre ilyen csúnyán, akkor ezek után se fog senki. Főleg nem egy idegen. És ezen összevesztek, és hát előjött ez a téma, ez az albérletes dolog, és majdnem összementek, és akkor már tényleg eldöntöttük, hogy elköltözünk, nem érdekel ez a 30 ezer, amit beleadtunk. És ez csütörtökön történt, és vasárnap az Istvánt megverték. Lent az utcán. Meg hát fenyegetőzött is a Karcsi. És hétfőn reggel már el is jöttünk onnan. Nagyon csúnyán megverték az Istvánt. És hogyha a volt főnököm nem ugrik oda, hogy védje az Istvánt, akkor lehet, hogy meg is ölik.*

- *Látott náluk fegyvert?*

- *Nnnem tudom, nem voltam lent.*

- *Hanem olyan agresszíven, brutálisan verték?*

- *Igen. Rugdosták is, és kilökték... valahogy kiesett az István az úttestre, és egy fekete kocsi majdnem elütötte. Csak volt annyi jelenléte, hogy átfordult, befelé fordult az úttest felé. Ennyi volt a szerencséje.*

- Ön hol volt ezalatt?

- Bent a szobában... vagy fönt voltunk az emeleten a gyerekekkel. Néztük a tévét, pedig mondtam az Istvánnak, hogy ne menjen le, szívjon el inkább itt az ajtó előtt egy cigit. De...

- Dohányozni ment le?

- Öhő, igen.

- És elkapták ott lent.

- Igen.

- És feltámolygott István vagy Önnek szóltak?

- Nagy nehezen feljött valahogy a lépcsőn, egyből mondta, zárjam be az ajtót, húzzak le minden redőnyt, kihívtam a mentőt, a rendőrséget is, és bevitték a kórházba, telefonáltam a nővérének, hogy mi történt, ők bementek hozzá a kórházba, haza is hozták.

- Ön meg otthon volt bezárkózva?

- Igen. És nem maradt bent az István. Három napot bent kellett volna maradjon a kórházban...

- Megfigyelésen?

- Igen.

- Agyrázkódása lett?

- Igen. De nem maradt bent, mert akkor velem mi lesz. Hát, mondtam, hogy akkor odamegyek a nővéredhez, menjél be, de ő nem ment be *(suttogja)*. És így másnap reggel már el is költöztünk a nővéredhez, ott voltunk három hetet, és onnan pedig idementünk Csepelre.

- Hogy élte meg ezt az agresszivitást?

- Nagyon rosszul, ilyet még nem láttam. Nagyon rossz volt.

- Szörnyű lehetett.

- Nem jutottam szavakhoz. Ültem magam előtt, és nem tudtam, mit csináljak. Nem tudtam hová tenni.

- Sokkolta. Rendőrség is kijött?

- Öhő.

- Elmondták nekik azt is, hogy mi lehetett oka ennek a verésnek?

- Igen, de nem csináltak semmit. Meg se nézték a nyolcadik kerületből... leti kamerát, mert pont kamera benéz az ajtóhoz, a bejárati ajtóhoz.

- Az udvaron verték meg vagy kint az utcán?

- Kint az utcán.

- Milyen sérülés érte még Istvánt?

- A feje beszakadt, az arca az nagyon csúnya volt, akkor a válla is nagyon fel volt dagadva, az oldala is fáj, de ezek csak ilyen pár nap múlva jöttek elő neki.

- És ezek szerint az Ön volt főnöke azért odalépett, de ez a srác még mindig ott dolgozik, ez a Karcsi.

- Igen. A volt főnököm is kapott egyet, annak nagyon nagy lett az álla. És hát Karcsi is odaugrott... ő azt mondta. Hogy azért ő is odamenjen, ne legyen az, hogy nem ment oda, és ő nem kapott verést.

- És aznap éjszaka még ő is ott aludt a lakásban?

- Igen.

- Nem gyanúsították meg azzal, hogy... tehát nem mondta neki, hogy ő lehet a felelős ezért?

- Nem.

- Félt tőle?

- Nem féltam, inkább utáltam. Első perctől kezdve utáltam, mondtam is az Istvánnak, ne foglalkozz vele. De hát szépen elbeszélgetett az Istvánnal...

- Ez egy hét volt, amíg együtt laktak?

- Igen. Hétfőtől vasárnapig.

- Tehát ez egy kétszobás lakás volt, ott abban az épületben. Közvetlen Önök fölött?

- Igen.

- Tényleg?

- Igen.

- És... konvektoros?

- Igen. *(suttogja)* Szoba, konyha, fürdőszoba. Előtér. Csak egybe nyíltak a szobák.

- Lehet, hogy négyzetméterre is ugyanannyi volt, csak szét volt választva két szoba... vagy egy szoba kettővé?

- Neeem. A miénk az nagyon nagy volt, és az övé körülbelül akkora lehetett, mint nekünk volt itt. Ezen is volt egy vita, hogy most ki költözzön a kicsibe, ki a nagyba.

- De hát Önök hárman vannak.

- Öhö.

- Még akár az is korrekt lett volna, hogyha Önök többet fizetnek? Hiszen Önök hárman vannak. Csupán ezt tisztázni kellett volna előre, és nem így utólag, megvezetve Önöket.

- ...

- Szomorú. Viszont előtte még betörés is volt Önöknél.

- Kétszer is volt.

- Augusztusban.

- Igen.

- Elmeséli, azok hogy voltak?

- Én voltam a hibás, mert az asztalon hagytam a pénztárcámat, és nyitva volt az ablak. És fölnyúltak az ablakpárkányon keresztül, és csak ki kellett emelni a tárcát. És azt hittük, hogy én elhagytam, pedig én tudtam, hogy nem hagytam el, de hát valaki abba volt. Kicsit vitáztunk, később rám hagyta, merthogy biztos, hogy elhagytad a boltba. És jó, hát ez annyiba maradt, elmentem, csináltattam az irataimat, csináltattam is ideiglenes személyi igazolványt, és talán rá két napra, véletlenül ráültem az ablakpárkányra, és ott voltak az ujjlenyomatok. És szóltam az Istvánnak, hogy nézze meg, és egyből kihívtuk a rendőröket, ujjlenyomatot vettek, de még azóta sincsen semmi hír róla. Hogy mi az eredménye... A másik betörés pedig, tíz napra rá történt. Akkor konyhaablak csak résre volt nyitva, mert cigizett az István, és kinyitotta egy picit az ajtót, hogy menjen ki a füst, és szerintem úgy felejtette. És bejöttek az ablakon, a konyhaablakon. És...

- Ez egy nagyon kicsi ablak.

- Igen.

- Az ajtón lévő ablak, ugye? ... Nem?

- ...

- Az ajtón van?... Az ajtó mellett?... Az ajtó fölött?... Hol van ez az ablak? Hogy van ez? Nem emlékszem már.

- ... Ööö... Az ajtó mellett volt nagyjából.

- Az ajtó mellett.

- Pedig nagyon egy kis nem stabil asztalt csináltam oda, és mégis be tudtak jönni. És volt az asztalon egy 30 ezer forintos telefon, amit kapott az István, amit el akartunk adni, meg a fejem felett volt a Sony Ericsson telefonom, és az ágy mellett volt a babakocsi, azon pedig a táskám volt. És mindent elvittek, a táskát leemelték a kocsiról, a telefont a fejem fölül, és a másik telefont az asztalról is. És még a doboz ciginket is elvitték. *(nevet)* És onnan kezdődött az egész, hogy nem volt meg reggel a cigi. És: hol a cigi, István? Mindet

elcigizted? Azt mondja, nem. És onnan kezdődött el, hogy nem volt meg a cigi, utána: hol a telefon? Utána a táskám se volt meg, és kész, kiakadtunk. Nagyon rossz volt.

- *Mennyi volt összesen a káruk?*

- Ööö... Nem tudom. Volt 37 ezer forint készpénz benne, egy fél fülbevaló, az irataink, a gyereké és az enyém is, a két telefon. Ezt a rendőrségen összeszámoltuk, és ez volt valamilyen 117 ezer forint. Kár.

- *Mit gondol, ugyanazok lehettek a két betörés elkövetői?*

- Szerintem biztos.

- *Már ismerték valamennyire a járást. Elsőre nem is mentek be, csak be kellett nyúlniuk, másodszorra viszont már besurrantak...*

- Szerintem ennek is Karcsi lehet az okozója, mert emlékszem, legelsőnek bejött, és mindent végignézett szemmel, hogy mi hol található, úgyhogy nem tudom, úgy körülnézett a lakásba. Beszélgetett közbe az Istvánnal, és látta a tárcámat is, hogy ott van. És ő bejött mondjuk, ma reggel, és hajnalra már nem volt meg tárcám. És senki nem járt hozzánk. Senki.

- *Én voltam ott egyszer előtte.*

- Jó, magán kívül senki nem járt hozzánk.

- *Tehát csak ő ismerte ott a járást, meg a tulajdonos, de ezért csak nem önbetörés történt... Kauciójuk odaveszett?*

- Nem. Lelaktuk. Meg abból fizettük akkor a rezsit, és még kaptunk vissza hétezer forintot.

- *Akkor utána elmentek... Reni, így hívják István testvérét?*

- Igen.

- *Tehát csak ő ismerte ott a járást, meg a tulajdonos, de ezért csak nem önbetörés történt... Kauciójuk odaveszett?*

- Igen.

- *Meg... hány gyerek?*

- Három gyerek.

- *Három gyerek. Ez egyszobás lakás?*

- Öhö.

- *Galériás?*

- Igen, meg a konyha fölé is csináltak galériát.

- *Tehát összesen akkor laktak ott nyolcan.*

- Igen.

- *Hány négyzetméter? Ez gondolom, nem a huszonöt né...*

- Huszonnégy.

- *Huszonnégy négyzetméteres? Tehát a kisebbfajta egyszobás lakás.*

- Igen.

- *Ott milyen fűtés van?*

- Ott semmilyen, hanem... amit be kell dugni, az a... ami fűjja a meleget.

- *Hősugárzó.*

- Igen, az. Hősugárzó.

- *Hősugárzó. Nincs is gáz akkor a lakásban?*

- Nincs.

- *Tűzhely is villany.*

- Igen.

- *És a meleg víz is bojlerből van.*

- Igen.

- *Elég volt nyolcuknak a meleg víz?*

- Elég volt.
- *Három hetet töltöttek ott.*
- Igen.
- *Adtak be valamennyit a rezsibe?*
- Öhő.
- *Mennyit kellett?*
- Nem mondták meg, hogy mennyit, de minden héten tízezer forintot adtuk oda nekik, meg hoztam kenyeret, cigit vettem a Reniéknek, meg hogyha nem volt valami, akkor szó nélkül lementem, hoztam föl.
- *Milyen volt az a lakhatás?*
- Nagyon rossz. Nem volt jó. *(suttogja)*
- *Miben volt rossz?*
- Nem néztek ott minket szívesen. A gyerekek se, a Reninek a férje se, szóval láttam a Renin, hogy itt már volt veszekedés kettőjük között. Mondta is nekem. Nem volt jó.
- *Őnök se gondolták ezt tartósnak?*
- Nem.
- *Azért mégis, kedves tőle, hogy befogadta Önöket, nem?*
- Igen. *(suttogja)*
- *Mennyi... milyen idős gyerekek is vannak?*
- Tizenhét, tizennégy, és tizenegy.
- *Akkor már nagy gyerekek ráadásul.*
- Igen.
- *Milyen hatással volt Magdira, kis Magdira ez a költözködés?*
- Nem változott semmit, minden volt, ugyanúgy elvult, játszott. Reniéknél nagyon szeretett lenni, mert a középső fiú, a Robi, az majdnem úgy néz ki, mint az István, és nagyon szereti őt. Nagyon. Meglátja és már szalad hozzá, hogy vegye föl. Nagyon szereti. Jól érezte ott magát.
- *Neki jó volt a társaság, tehát rá nem volt olyan hatással, mint Önökre.*
- Nem.
- *Szintén, még az előző interjú készítésekor készült arra, hogy munkába áll. Elmeséli, hogy ott milyen volt az a munka? ... Ugye a szomszédos kisboltban. ... Szintén ezzel a Karcsival, ugye?*
- Igen. Eleinte jó volt, hát igaz hogy nagyon sokat kellett dolgozni, hát ilyen rekesz söröket levinni a pincébe, tizet, meg nagy rekesz kólákat is, meg macskaalom! Egy mázsát kellett levigyek. Jó volt, ameddig ott volt a főnök, az Attila. De ő kiment Egyiptomba. ...
- *Ő arab?*
- Igen. De nagyon rendes volt velünk. És ott dolgozott még a testvére, Hasszán, ő nagyon utált engem. És kiment Attila Egyiptomba, és onnantól kezdve nagyon rossz volt nekem. Sokkal többet kellett dolgoznom, nem szívhattam el egy cigit, mondjuk az nem is baj, mert nem... nem szerettem kimenni. Késtem öt percet, akkor már nem kellett menjek dolgozni, hanem jöjjen vissza délutánra, és négy óra előtt tíz perccel már legyen ott, meg ilyenek, meg hogy... hát inkább ilyen csicskamunkát végeztetett velem az a Hasszán. És azt egy idő után meguntam, nem úgy csináltam a dolgokat, ahogy kellett volna, és ez meg is látszott. És egyik nap, bementem, megcsináltam a dolgomat, felszínesen, és kész, tovább nem mentem.
- *Mennyi ideig dolgozott ott?*
- Három hetet.
- *Mennyi fizetést kapott?*
- Négy órát dolgoztam naponta, ez ezerhatszáz forint volt.

- Ezerhatszáz per nap? És hetente hány napot ment?

- Hatot. Hetet.

- Alapvetően azért vették fel, hogy Ön pénztárban legyen, nem?

- Igen.

- És nem ezt végezte végül, hanem kisegítő munkát?

- Igen. Hát ameddig az Attila itt volt, addig tényleg, betanulás alatt voltam, meg minden. De elment, és csicskamunkát végeztem. És ezt nem nagyon meséltem el az Istvánnak, hogy mi van, majd csak utána, meguntam és kiborultam, és elmeséltem neki mindent, hogy mi van, és tovább nem mentem.

- Rendesen megkapta a fizetését, ezzel nem volt gond?

- Mindig hibádzott. De hát utána elszámoltattam magam. Félretettem a szégyent, és megmondtam, hogy ez van.

- Mennyi hibádzott?

- Volt amikor kétezer, háromezerkettő.

- Hetente kapta a fizetését?

- Öhő.

- Ez is augusztusi történet?

- Igen.

- Kapott-e más munkaajánlatot?

- Igen. Nemrégiben a Bécsi úton dolgozott az István, és kimentem hozzá a gyerekekkel, és van ott egy kis piac a környéken, és ott dolgozik egy nő, lángosa van. Lángossütő. És odajárt mindig kávézni az István, és mondta, hogy eladót keres, meg, hogy segítsen neki lángost csinálni, és mondta az István, hogy én nagyon jól tudok lángost sütni, nincsen is nagy körmöm hozzá, mert eddig az volt a baj mindenkiével, hogy műkörömmel állítanak oda, hogy ők tudnak gyúrni, meg minden. És mondott neki az István, elmentem hozzá, beszélgettünk, és mondta, akármikor, tudok menni, akkor mehetek. Tíz óra hosszába.

- Én emlékszem, hogy ez a lángosos hirdetett is a nyár folyamán, ezek szerint régóta keres oda alkalmazottat. És mint tervez?

- Még nem tudom. Lehet, hogy csak karácsonyig lesz munkája az Istvánnak, tovább nem, és akkor felváltva leszünk. Akkor ő fog gyerekezni, én pedig megyek oda a lángoshoz dolgozni. Napi négyezer forint, és a jatt az enyém. Amit keresek egy nap.

- És akkor Csepelről Óbudára?

- Igen.

- Két másik vége a városnak, ugye? ... És meg tudnak élni egy fizetésből?

- Meg. Most jól vagyunk.

- Tehát anyagilag igazából ez a negyvenezer forintos, negyvenpárezer forintos lakhatás, ez nem viseli meg Önöket.

- Öhő. Nem, most nem vettük észre.

- Istvánnak mennyi bevétele van?

- Két hétre kap... valamikor hetvenkilencet, van, amikor kijön nyolcvanötre. Mikor milyen munkát végez, hogyha kőművesmunkát, akkor vagy hétezer forintba, vagy nyolcezerbe számolják el neki. Az attól függ, hogy milyen munkája van.

- És ma szabadnapot kért, ezért hogy tudjon vigyázni a...

- Ma nem kapott, egész héten nem kapott szabadnapot.

- És akkor kis Magdi?

- Most a sógornőméknél van. Egy órát kellett várjak arra, hogy hazaérjenek. Addig ott voltunk az ajtó előtt.

- Köszönöm, hogy meg tudta oldani.

- Nincs mit.
- Jó, az albérlettel fizetési problémák voltak egyébként?
- Nem. Ezzel nem volt.
- Talán akkor késtek, amikor kirabolták Önöket.
- Igen akkor, egy hetet késtünk.
- Akkor kaptak valahonnan máshonnan segítséget is, ugye?
- Igen, az Igazságügyi Minisztériumba bementünk, és ott elmondtuk, hogy mi van, és ott kaptunk, 17 ezer forintot a számlákra, mert még azt se tudtuk befizetni, plusz 20 ezer forintot ételmezésre.
- Az albérleti támogatást kétszer kapták, ha jól emlékszem?
- Igen. Kétszer.
- Az huszon...
- ...hétézerötszáz.
- Cserébe viszont Önnek megszűnt a saját jogon járó családi pótléka, ugye?
- Igen.
- Tehát gyés és a Magdi után kapott családi pótlék még a bevételek.
- Igen.
- Önnek bejelentett állása volt a boltban?
- Nem.
- Istvánnak azóta bejelentett állása?
- Azt mondta ez a Ternai, hogyha kell, akkor bejelenti.
- És akkor csökkenni fog a fizetése?
- Hmmm.
- Ezt nem tudják. Istvánra milyen hatással volt mindezek a történetek?
- Nagyon ... (érthetetlen), nagyon megviselt az arca, ideges volt minden nap, nem tudta, hogy mi lesz, nagyon ki volt készülve.
- És most?
- Most... most jól van.
- Ő azért lakott korábban munkásszállón?
- Igen.
- Neki nem volt ismeretlen. És Ön? Itt az otthonban lakott, más hasonló helyen?
- Nem.
- És Önnek hogy tetszik?
- Nekem tetszik. A szoba. Szépen megcsináltam, tetszik a szoba, de más nem tetszik.
- Jártak vidéken nyár óta? Emlékszem, akkor júniusban voltak, és azóta?
- Nem. Karácsonyra megyünk haza.
- Mit tudnak erről a rokonaik, ezekről a költözésekről, történetekről?
- Anyukámék például nem tudják azt, hogy Reniéknél laktunk. Nem akartam elmondani nekik, nehogy idegeskedjenek, hogy mi történt velünk, meg, hogy hogy vagyunk, inkább ezt nem mondtam el. Hát, Istvánnak a szülei azok tudják.
- Tudták az egész történetet?
- Igen.
- Kaptak segítséget valamelyik oldalról?
- Nem. Inkább én segíték haza.
- Hogyan?
- Küldök haza pénzt.
- Mennyit?
- Mikor, mennyit. Ötezeret, tízezeret. Amennyit tudok szakítani.

- Milyen gyakorisággal?

- Kéthetente. (suttog)

- Akkor ezek szerint otthon nem változott nagyon a helyzet?

- Nem.

- Szüleinek munkájában van változás?

- Nincs.

- Nem dolgoznak?

- Nem.

- Közmunka volt még akkor?

- Igen.

- Az lejárt?

- Lejárt már régen. Augusztusban lejárt anyának. Most megint munkanélkülin van. Apa várja a Józsinak a telefonhívását, hogy mikor kell följönni dolgozni, mert apa is ennél a Józsinál dolgozott.

- Akkor ő ugyanott lakott?

- Igen.

- Akkor Önnek sem volt ismeretlen hely, mert emlékszem, párszor azért meglátogatta őt Csepelen. Emlékszem, hogy ilyen huszonnégy órás munkája volt, nem is édesapjának, hanem másnak az előző télen, vigyázni kellett egy házra, meg azt befűteni.

- Igen. Ez apa volt.

- Aha. Ez édesapja volt. ... Oké, kicsit kérem kanyarodjunk vissza az iskolára. Emlékszem, még az érettségi alatt, akkor is segített Reni. Amikor itt laktak, akkor kevesebb segítséget kaptak, de azért utána besegített, például az érettségi alatt... Gyerekefelügyeletben... Jól emlékszem? Nem?

- Nem.

- Nem?

- Az az István volt. Csak náluk volt. Elment, fölment hozzá.

- Mit szóltak a rokonaik, meg a környezetük ahhoz, hogy Ön tud tanulni? Meg hogy leérettségizett?

- ...

- Voltak-e visszajelzések?

- Semmi.

- Semmi?

- Semmi.

- Sem irigységet nem érzett, sem támogatást?

- Semmit.

- Mindenki csak legyintett?

- Örültek, azt annyi.

- De egy pár szóval elintézték?

- Aha.

- Látom, hogy legyintett.

- Anya az nagyon örült neki, mert minden vágya az volt, hogy leérettségizzek informatikából. Ennyi, örültek neki. Hogy legalább mind a hármunknak érettségije van.

- Igen. Testvérei, ha jól emlékszem valamilyen lakás... vagy házoásárláson törték a fejüket akkoriban.

- Már megtörtént.

- Már meg is történt. Tehát most kevesebben laknak Önöknél?

- Már csak anya meg apa.

- Tényleg? Tehát mindkét testvére elköltözött?

- Igen.
- Ez egy jó nagy ház.
- Nagyon nagy.
- Hogy tudják azt ők fenntartani?
- Könnyen.
- Igen?
- Alig fogyasztanak valamit, ketten vannak, és ki tudják fizetni.
- Hogyan sikerült elköltözniük a testvéreinek?
- Sikerült ez a házvétel.
- És oda két család költözött?
- Nem, hanem a nagyobbik tesómnak...
- Segítsen, kérem, hogy hívják Őt?
- Ildi. Igen, ők a kertünkbe építettek. Két szoba, nappali, konyha, fürdőszoba, spejz.
- Igen, erre emlékszem, hogy nagyobb ház... vagy telek van ott, mint a ház, és ott elférnek még ház vagy akár házak is. Ez jó gyorsan összejött, én erre nem is emlékszem, hogy ők elkezdtek építkezni.
- Már vagy két éve megvan nekik ez a ház.
- Nem emlékszem rá.
- Akkor nem mondtam. Pedig mondtam.
- Lehetséges, nem emlékeztem rá. A másik testvére pedig volt egy ilyen... hitelátvállalással tudtak...
- Azt hiszem, ilyen 30 ezerrel fizetik a házat.
- Az még egy vállalható összeg, nem?
- De az is jó nagy.
- A ház?
- Igen.
- Tehát a tanulással kapcsolatban se visszahúzás, se támogatás...
- Egyedül az Istvánnak a támogatása.
- Igen, ő sokat segített a gyerekfelügyeletben. Milyen emlékei vannak az iskoláról?
- Nagyon jó. Eddig ez volt a legjobb iskolám. Nagyon szabad, azt lehet csinálni, amit akarunk, tanárokkal is közönőviszonyba, szia, hogy vagy, hello, mi lesz az órán, hadd puskázzak, tök laza iskola.
- Járt ott azóta esetleg?
- Nem.
- Nem tervezi, hogy benéz? Megkérdezni, hátha lehet ott szakmát tanulni.
- Nem tudom.
- Nem tervez tanulást ezek szerint?
- Nagyon sok szabadidőm van, de nem tudom, hogy mit csináljak. Nem tudom.
- Elment munkaügyi központba?
- ...
- Nem? Személyi igazolványa van már?
- Hétfőn kell bemenjek a kilencedik kerületbe, és addig meglesz az igazolványom.
- Ügyes.
- Amúgy már régóta megvan. Még abba a hónapba megvolt az igazolványom.
- Csak be kellett volna mennie érte?
- Igen. És a múlt héten voltam a hetedik kerületi önkormányzatba igazolványt csináltatni, és ott mondták, hogy ők nem adhatnak nekem igazolványt, mert a kilencedik kerületbe van érvényes igazolványom.
- És így tudta meg. Emlékszem, hogy lejárt Önnek szeptemberben...

- Múlt év decemberében lejárt. És én azt hittem, most fog lejárni.

- Igen? Ez csak nem az elveszett, eltűnt igazolvány?

- De.

- Ja, ez az. Csak lejárt. Értem. Én az ideiglenesre gondoltam. Vannak egyébként félelmek Önben a tanulással kapcsolatban, hogy újra az iskolapadba üljön?

- Nem. Visszagondolok az iskoláimra, nekem jók voltak.

- Mi tetszett Önnek az iskolákban?

- ... Néha csavarogtunk az órákról, lógtunk. Hát, nem tudom, alapjáraton jól éreztem magam, bementem a suliba és olyan jó volt.

- Közösségben lenni?

- Közösség? Egy barátnőm volt, ő volt a közösségem. Senki más. Meg ugye az osztály is olyan volt, olyan, jó hangulatú, sokat nevettünk mindenkin.

- Ez még a gimnázium, amikor nappal in járta?

- Igen.

- Törés volt Önnek az, hogy magántanuló lett?

- Nem.

- Nem?

- Nem. Meguntam a sulit. De utána így, hogy már visszagondolok, jó volt.

- Mi volt a legnehezebb a mostani tanulása alatt?

- Nem tudtam tanulni, mert mindig zavartak a többiek itt. Szóval én csak csendbe tudok tanulni, és hogyha meghallok egy zajt vagy egy hangot, akkor már kétszáz a vérnyomásom, és már nem érdekel. Megzavarnak olyankor.

- Márpedig itt gyerek, mozgás, az mindig van napközben.

- Igen. Éjszaka tanultam mindig.

- És korábban, amikor gimnáziumba járt, akkor is éjszaka tanult?

- Nem, akkor olyan voltam, hogy hazamentem, ebédeltem, és lefeküdtem aludni, fölkeltem és frissen nekiálltam tanulni, és nagyon hamar meg tudtam mindent tanulni.

- Itt pedig inkább éjszaka, tehát változott valamennyire a tanulás módszertana.

- Öhő.

- Volt-e olyan holtpon, amikor azt mondta, feladja?

- Volt.

- Mikor volt ez?

- Inkább az volt, hogy nem tudtam a... nem tudom, már mit, de valamit nem tanultam meg a középiskolába, és azt itt meg kellett volna tanulni itt, tételen. És hiába tanultam, nem tudtam...

- Matek volt, ugye?

- Nem. Informatika. És nem tudtam mihez kötni. Mer nem ugrott be róla semmi, hiába megtanultam valamit, hogy ezt hogy kell megcsinálni, nem láttam át.

- Tehát a korábbi elmaradások okozták?

- Igen. Mert akkor már magántanuló voltam.

- És Ön hogy élte meg, hogy van lehetősége tanulni, és letenni az érettségit?

- Nagyon örültem neki. De féltem is tőle, mi van, hogyha nem sikerül, akkor megint rossz érzés lesz.

- De sikerült.

- Annak nagyon örülök.

- Az a... amikor majdnem lemaradt az érettségiről, ezek a félelmek lehettek ennek az oka, vagy ez...

- (bólogat)

- Lehettek.
- Igen.
- *Ha akkor reggel én nem hívom fel, a másik érettséginél pedig a megelőző napokban, akkor...*
- Igen.
- *...nem ment volna el? ...Lehetséges?*
- Még itt befejeztem.
- *Matekot, azt még itt, az írásbelit... Úgy emlékszem...*
- Ja, tényleg.
- *Ugye? A matek szóbelire és az informatika írásbelire... a két szóbeli ugye egy napon volt, de az informatika írásbelire már a kiköltözésük után került sor.*
- Igen, emlékszem.
- *És mind a kettőről majdnem lecsúszott.*
- Igen. Nem akartam elmenni, féltem.
- *És változtatott ezen az én hívásom?*
- Nem, hanem az István rábeszélte.
- *Tehát István volt az oka.*
- De végül is sikerült.
- *Akkor jól tette István, hogy rábeszélte?*
- ...
- *Nahát! (nevet)*
- *(nevet)*
- *Milyen tervei voltak akkor, amikor leérettségizett? ...Hogy emlékszik vissza? ... Vagy amikor elkezdett tanulni, hogy leérettségizzen, mit fog vele kezdeni?*
- Nagyon örülni fogok neki. Teljesítettem anyának, ez volt a legfontosabb. Hát, reméltem, hogy lesz valami jó munkahelyem, de mivel a gyerekem az nagyon anyás, így nem tudom.
- *Ezek közül a munkahely nem teljesült még.*
- Nem.
- *És mit gondol, mikor fog?*
- Majd ha megy óvodába.
- *Ami még...*
- Másfél év.
- *...másfél év. Tehát a bölcsőde az még...*
- Nem.
- *...mindig...*
- Nem.
- *...kizárt. Jó. Én úgy emlékszem, hogy megfogalmazódott az is, hogy esetleg továbbmenne tanulni... Tehát valami olyan szakmát szerezne, ami érettségihez kötött.*
- ...
- *Nem könnyű ennek a megszervezése, de lett volna erre mód?...Nem?*
- Nem tudom... Nem tudom. Inkább az utánajárás itt nekem a legfőbb gond, mert mindehová gyerekkel kell menjek. Nincs kire hagyjam, és ez nagyon megnehezíti a munkámat. És el is fáraszt. Mindehová több óra kell, hogy elérjek. Nincsen segítségem senki.
- *Ha az iskolának a konkrét hatásait nézzük, akkor a jövődelme változott az iskola hatására. Fel tudja sorolni, hogy a bevételeiben milyen változások voltak? ... Én emlékszem, hogy igényelt családi pótlékot.*
- Ja, azt tényleg.
- *Az mennyi volt? Tizen...?*

- Tizennégy.
- Havonta. Februártól? Később kapta meg...
- Júúúliusig.
- A fizetése kapcsolódik az érettségéhez?
- Nem.
- Nem?
- Az mindegy volt.
- A számítógépes tudás?
- Igen.
- Kapott diákigazolványt?
- Nem csináltattam meg, mert volt a régi, és arra ragasztották rá a matricámat.
- Tudott kedvezményesen utazni?
- Igen.
- Más nem?
- Nem.
- Istvánt hogy érintette, hogy ő nem tudott tanulni? Szokta ezt emlegetni?
- Nem, soha nem mondtam neki, hogy nem tudott tanulni.
- Nem. Hogy ő szokta emlegetni?
- Ja! Mondja, de fontosnak tartja, hogy dolgozzon inkább.
- Tehát az volt az elsődleges. Még az iskola hatásairól, van-e most jobban kedve tanulni, mint ezelőtt?...Mondta, hogy félt attól, hogy mi lesz, ha nem fog sikerülni az érettségi. Most bátrabban merne-e belevágni egy iskolába?
- Bátrabb vagyok, de mi van, hogyha olyan iskolát fogok ki, ahol ilyen nem lehet megtenni? (nevet)
- Ahol szigorúbbak?
- Igen.
- Miben?
- Tanulásban szigorúbbak... hm... Nem tudom, olyan... Nem tudom, de... Érti, hogy mire gondolok... Szigorú iskola. Szabályok. Betartani.
- Iskolalátogatás gyakorisága?
- Igen.
- Tehát, ha tanulna, akkor inkább ilyen kötetlenebb sulit választana?
- Igen. Ez nagyon tetszik.
- Meg lehet kérdezni, hogy lehet-e ott szakmát szerezni. Nem tudja, mások tanultak ott szakmát?
- Van aki két évre még ott maradt. Azt hallottam.
- Egy kérdést megér.
- Kérdés, vállalna-e. Tanár. Akinél érettségiztem, az a kettő.
- Lehet, hogy nem ilyen egyéni órákon, hanem csoportos, de ott is fel lehet készülni.
- Tényleg megér egy próbát.
- Tudja, hol az iskola, ismeri az igazgatót...
- Ő nagyon kedves ember.
- Mik a tervei, mondjuk a következő fél évre?
- Nincs semmi ...(érthetetlen) terv. Minden az Istvánnak a munkájától függ, hogy meddig van munkája.
- Ha nem lesz munkája, és Önnek sem jön semmi össze, akkor mi lesz?
- Erre még nem tudjuk. Mi is ezen gondolkozunk. Ezen törjük a fejünket.
- Elképzelhető az, hogy vidékre költöznek?

- Nem.
- Az semmiképpen. Tehát mindenképpen Budapestben gondolkodnak?
- ...
- Lakhatásban nagyon bizonytalanok? Marad-e ez a szálló?
- Mi nem, nem, nem akarjuk ezt a szállót sokáig. Ez csak átmeneti.
- Akkor a következő évet sem látja tisztában?
- Nem.
- Semmilyen konkrét terv nincsen?
- Semmi.
- Tudnak félretenni esetleg, mert ugye egy albérleti kauciót ki kell fizetni?
- Most kezdtük el, még a családi pótlékot nem vettem le, úgy gondoltuk, hogy a szám-
lára gyűjtjük be. Vagy pedig bank... számlakönyvet nyitunk, mert ott van posta, nem
tudom. De gyűjteni akarunk össze, hogy vegyünk ki albérletet.
- A lakáspályázaton nem nyertek, illetve most írtak ki újat. Mit gondol, nőttek vagy csökkentek
az esélyeik?
- Csökkentek.
- Mivel?
- Nincsen megtakarításunk...
- Nem jár már iskolába.
- Igen. Egy fizetésből vagyunk. Meg hát nem a hetedik kerületbe tartózkodunk, mert
Csepelen. Meg hát így ezen semmi esélyünk sincs ezen. Csak átfutottam, de szerintem,
igen.
- Átnézzük részleteiben... Ha mégis el kell képzelnie egy reális tervet... vagy reális jövőképet,
mondjuk mi lesz öt év múlva?... Ugye addigra már Magdolna óvodás lesz...
- Igen. Én el akarok menni gyerek... dolgozni, gyereket még nem akarunk, még egyet,
még jó pár évig. Dógozni mind a ketten. Hát, talán összegyűjteni egy házra vagy vidéken
egy házra, ha más választásunk nem lesz.
- Ha saját tulajdonuk lenne, akkor lemennének vidékre?
- Igen.
- Tehát csak más nyakára nem akarnak menni.
- Igen. Vagy pedig nemrég beszélgettünk erről, hogy összegyűjtünk egy kocsira, ve-
szünk egy kocsit, és akkor így hazamenni. Szóval, hogy tudjunk, vagy István tudjon járni
dolgozni, vagy hogyha éppen valamilyen munkája akadna, akkor tudjon menni, szállíta-
ni vagy bármit. Mer akkor tényleg fontos egy kocsit.
- Igen, vidéken könnyebben lehet munka után menni, az egészen biztos. Szakmaszerzést egyi-
kük sem tervez, az nincs benne a jövőképben?
- Nincs. De majd szeretnék, mindenképpen egy műkörmös szakot el akarok vé-
gezni.
- Tehát visszatért ehhez a korábbi tervéhez?
- Ez még mindig a tervem. Kiskorom óta.
- Műkörmös tanfolyamok szoktak lenni a munkaügyi központ szervezésében. Hogyha meglá-
togatja egyszer a munkaügyi központot, akkor...
- Melyiket?
- Ön, mivel még nem volt bejelentett állása, ezért a... most az Andrássyról a Rádayba költözött
a munkaügyi központ. Kilencedik kerület?
- Tudom hol van.
- Tíz év távlatra? ... A gyerekvállalást a lakhatáshoz kötik?
- Igen. Mindenképpen. Most van egy kiskutyánk is. Már két gyerekünk van.

- Felhozták a pincsit?

- Nem, ő meghalt.

- Szegény.

- Megmérgezték a szomszédok. Most egy kicsi, fehér kiskutyánk van.

- És ő itt van, Csepelen?

- Igen. Szobatiszta és nem tudom, milyen fajta, de föláll a füle, és van egy csurkája középen neki. És fehér, dagadt.

- Hogy hívják?

- Maci. Szülinapomra kaptam. Istvántól.

- A végére még néhány kérdés. Mit gondol a Van Esély Alapítványról, ugye ők támogatták a tanulmányát.

- Nagyon örülök neki, szerintem ez jó dolog. Én mindenkinek ajánlanám, aki ráér, például, mint az István, dolgozik, azért fáradt, nem nagyon ér rá tanulni. De ez egy nagyon jó esély, mindenkinek, aki szeretne tanulni, szakmát szerezni, és úgy elállni dolgozni.

- Tehát Ön azt mondja, hogy inkább a gyesen lévőknek jó? ... Munka mellett kevésbé?

- Igen.

- Mit módosítana esetleg rajta?

- Semmit nem módosítanék rajta. Talán azt, hogy mindig a családgondozó vigye el a pénzt az igazgató úrnak. Ezt.

- Oké. A mi szakmánkban is nagyon fontos a visszajelzés, ezért azt szeretném megkérdezni, hogy élte meg a velem való együttműködést, gondozási kapcsolatot?

- Én nagyon jól. Zoltán mindenben nagyon sokat segített nekünk, igaz, hogy néha az István egy kicsit eldurvult, de utána ő is belátta, hogy tényleg, hogyha Zoltán nem lenne, akkor mit csinálnánk, nagyon sokat segített nekünk Zoltán. Úgyhogy köszönjük szépen.

- Köszönöm én is. Azért biztos voltak negatív élmények is ebben a kapcsolatban. Volt-e olyan, amikor kifejezetten haragudtak rám?

- ... Most nem jut eszembe semmi. Szerintem nem. István biztos többet tudna mondani. (nevet)

- Igen, Istvánnak gazdagabbak az ezzel kapcsolatos tapasztalatai. Mit gondol, Ő mit emelne ki?

- Nem tudom.

- Volt-e olyan, amikor kifejezetten nem értett velem egyet?

- Ilyen nem volt.

- És olyan, hogy nagyon egyetértett velem, és örült annak, amit mondtam?

- ... Volt ilyen, csak nem jut az eszembe, hogy... Pedig tudom, hogy volt ilyen... de nem tudom. Nem forog az agyam.

- Hogy érezte magát az interjúkon, ezeken a beszélgetéseken?

- Jól.

- Indított el Önben valamilyen változást, hogy beszélgettünk a családja múltjáról, az Ön történetéről?

- Jól esett kiöntenem a szívemet. És ez olyan megkönnyebbülés volt. Sokkal jobb.

- És most hogy érezte magát ezen az interjún?

- Jól. Azon kívül, hogy egy picit most szarul érzem magam, mert késtem, azon kívül jól. Jól éreztem magam.

- Nagyon szépen köszönöm, hogy eljött.

- Én köszönöm.

„Kettes lett, de annak nagyon örülök”

Virág Zoltán: Esettanulmány D. Magdolnáról és A. Istvánról

D. Magdolna 2009 januárjában nyert támogatást a Van Esély Alapítványtól érettségire való felkészülésének finanszírozására matematika és informatika tárgyakból. Júniusban sikeresen letette az érettségit, júliusban pedig számítógépes tudásának köszönhetően munkába állt egy kisközértben. A pályázat szeptemberi lezárásakor élettársával és kislányával albérletben lakott.

A. István Magdolna élettársa, takarító szakmunkás végzettség megszerzéséhez nyert pályázatot, de tanulási tervét áprilisban feladta.

A családdal 2008 májusában kezdődött családgondozói kapcsolatam a hetedik kerületi Erzsébet Családok Átmeneti Otthonában. Kislányuk, A. Magdolna Ilona két héttel a beköltözésük után született. Az otthonnal megszakadt a hivatalos kapcsolatuk, amikor 2009 májusában albérletbe költöztek, de vállaltam Magdolna utógondozását a Van Esély Alapítvány programja, illetve a Fővárosi Önkormányzat lakhatási támogatása kapcsán. 2009 októberében felmondták az albérletüket, és egy munkásszállóra költöztek. Kapcsolatunk 2010 februárjában, a lakhatási támogatáshoz szükséges utolsó környezet-tanulmány kiadásával lezárult.

„Nem akarok közmunkán dolgozni” – Magdolna életútja

Magdolna 1988-ban született Fehérgyarmaton, szülei, nagyszülei a közeli K. faluban nőttek fel. A nagyszülők mindkét ágon kötődtek a mezőgazdasághoz, napszámba jártak, otthon is állatokat tartottak, volt ház körüli veteményesük is, és az asszonyok takarítani jártak *magyarokhoz*. Magdi családja romungro cigány, csak egy *magyar* mostohanagypapát említ, aki később elvált az apai nagymamától, nem volt vele szoros kapcsolatuk.

Szülei és azok testvérei nagyon hasonló életutat jártak be: szakmája senkinek sincs, mindannyian segédmunkásként, betanított munkásként dolgoztak, dolgoznak. Mai életükben tükröződik a kelet-magyarországi elszegényedett munkanélküliek sorsa: közhasznú foglalkoztatottak egy ideig, és – főleg mezőgazdasági – alkalmi munkából élnek. A férfiak (korábban a nők is) hol Budapesten, hol más vidéken dolgoznak leginkább az építőiparban, főként segédmunkásként, de ezek a munkák nem nyújtanak olyan háttérrel, hogy a teljes család utánuk menjen, illetve tartósan letelepedjen. Magdi is kiemeli, hogy a lehetőségek igen szűkek lennének otthon: a fenti munkák mellett a különböző ellátások, segélyek közti lavírozás lehetséges még, de ezek befolyanak a nagy közös családi kasszába, merthogy egyikük szüleivel tudnának csak együtt élni. Amikor kifogynak a tartalékból, akkor kamatos pénz, uzsora, illetve némi háztáji gazdálkodás nyújtanának még lehetőséget a túlélésre. Magdi unokatestvérei így élnek, többeknek van ugyan szakmája, de általában nem dolgoznak benne. Az interjúban mesél Budapesten élő rokonokról is, de velük már nincs kapcsolata, sőt úgy tűnik, az egész rokonságtól is elszakadtak.

Magdi szülei, V. Ilona (1961) és D. Mátyás (1959) is Budapesten dolgoztak segéd- és betanított munkásként a gumigyárban, építkezéseken és takarítóként. Ezek a munkák

(főként a gumigyár) tipikusan azok, melyeket a rossz munkakörülmények miatt csak kevesen vállaltak el. Sikeresen vetették meg a lábukat Budapesten: Újpesten, az Árpád úton jutottak tanácsi lakáshoz valamikor a nyolcvanas években, ezt Magdi édesanyja járta ki. Magdi testvérei szakmát szereztek, Ildikó (1978) bolti eladó, Mária (1985) varrónő lett. Ma három, illetve két gyereket nevelnek, és K.-ban élnek a szülői házban, „*anyaságin*” (gyeten), illetve gyesen vannak. Ildikó nem tanult jól, Magdi emlékei szerint az igazgatótól „vették meg” a végzettséget. Őt rövid ideig a nagymama nevelte, amikor a szülők még csak dolgozni jártak Budapestre.

Magdi az óvodát még Budapesten kezdte el, de a család hamarosan visszaköltözött K.-ba. A rendszerváltás utáni lakásprivatizációval olcsón megvásárolt önkormányzati lakásuk eladásából komfortos, nagy házat építettek Szabolcsban. Jókora telek is tartozott hozzá, ebből a nagyobb részt már eladták, de még így is elfér rajta több ház – az volt a terük, hogy a gyerekek majd ott építkezzenek. Magdi szerint a család hívó szavára mentek vissza, de minden bizonnyal motiválta őket a budapesti munkalehetőségek beszűkülése miatti félelem is: cigányként, képzetlen munkaerőként a munkanélküliség reális veszély lehetett. A jövőt a háztáji gazdálkodásban és a rokonság segítő szerepében látták, utóbbit Magdi szerint erősen túlértékelték. A család emlékeiben a budapesti éveik dolgoosan és viszonylagos jólétben teltek, vidéken fordult rosszra a soruk (ő nem emeli ki, de a fordulópontra a rendszerváltozás időszaka lehetett). A nagy családi házban más rokonok is éltek velük, ki tartósan, ki átmenetileg, főleg az apai oldalról, mert az anya családja nem tudta elfogadni Magdi szüleinek kapcsolatát, Magdi szerint innentől felületes a viszonyuk velük. Az egymással ellenséges családok közötti viszonyt a korán, már általános iskolában kezdődött élettársi kapcsolat nem oldotta fel.

Magdi az általános iskolát K.-ban végezte. Jól tanult, szerette az iskolát, de eleinte a nyelvtannal, később a matekkal voltak nehézségei. Különórákra (akár korrepetálásra, akár hobbi-ra) nem volt pénze a családnak. Cukrásznak szeretett volna menni, de a vásárosnaményi iskolába járás költségeit a szülők nem vállalták, pedig felvették az iskolába (Nyíregyházára nem). Mátészalka közelebb volt, testvére iskolája miatt bejáratott közeg is, némi protekcióval tudott bekerülni a szintén elutasított felvételi után a Gépészeti Szakközépiskola gimnáziumi osztályába. A 32 fős osztályban csak négyen voltak lányok. Problémái a matekkal az első osztálytól kezdődtek, másodikban már pótvizsgázott. Szabadidejében a háztartásvezetésben vett részt, azt meséli, mindent ő csinált otthon az iskola után. Sokat segített a testvérei gyerekeinek gondozásában is, innen eredezteti, hogy később nem okozott neki gondot kislánya ellátása. Talán még általános iskolás volt, amikor terhes nővére helyett vállalt közhasznú munkavégzést egy nyáron (park, utca és foci-pálya gondozása). Ez a munka rossz élmény volt Magdinak, egyrészt a számára megalázó munkavégzés miatt, másrészt a többieknek nem tetszett a csere, és ez Magdin csapódott le.

A sok fiú osztálytárs ellenére, harmadikos korában (2005-ben) első szerelme az 1977-ben született István lett. Úgy emlékszik, idősebb férfira vágyott, a biztonságot látta a korkülönbségben, a korosztályába tartozó fiúk gyerekesek voltak számára. Imponált neki, hogy István autóval vitte iskolába. Negyedikben Magdi magántanuló lett, miután egy hónapig István szüleinél laktak Mátészalkán, majd Budapestre költöztek. Magdi a szerelmet és a költözést nevezte meg a magántanulóvá válás okának, iskolai karrierjének derékba töréséhez azonban hozzájárult egy abortusz is (ez az információ csak az utógondozás során jutott tudomásomra). Budapestről bejárt az osztályozóvizsgákra, negyedik év végén is átment, de 2007-ben az érettségien matekból és informatikából megbukott.

Bár megismerkedésüket a nővére élettársa segítette, mégis megromlott a kapcsolatuk vele, és Magdi egész családjával is, ezért költöztek Mátészalkára. Nem szeretett István

szüleinél lakni. A budapesti albérletes időszakban anyósa és apósa felköltöztek hozzájuk, az utolsó bérlemény felmondása szerint annak köszönhető, hogy a megállapodás ellenére ők nem szálltak be a költségekbe, István tartotta el mindannyiukat, és ő fizette a lakhatást is. Ma már rendeződött a kapcsolatuk a szüleikkel, de csak a távolból.

2006 szeptemberében rövid időt töltöttek István erzsébetvárosi barátainál, majd albérletbe költöztek ugyanitt, a Nefelejcs utcába, egy kétszobás lakásba, melynek nagyjából 75 ezer forint volt a fenntartása (40 ezer forint bérleti díj és rezszi). Istvánt nem fizették ki a munkahelyén, a kauciót lelakták, és mentek tovább egy kisebb, olcsóbb, XIII. kerületi Fiastyúk utcai pincelakásba. Itt is csak rövid ideig laktak, a hideg lakást villannyal fűtötték, de ennek sem tudták viselni a költségeit (30 ezer forintot plusz rezsit). Újra a hetedik kerületben, megint a Nefelejcs utcában találtak egy egyszobás galériázott albérletet, ezt próbálták István szüleivel együtt fenntartani, de ismét csak a ki nem fizetett munkabér miatt a kaució lelakásával költöztek el. Magdi szerint István szülei a megállapodás ellenére nem szálltak be a bérleti díjba és a rezsibe (40 ezer forint plusz rezszi), őket okolja a sikertelenség miatt. Pár napot töltöttek ismét ismerősöknél már pénz nélkül, ekkor egy ismerős javaslatára felvették a kapcsolatot a Gyermekjóléti Központtal (Magdi ekkor már terhes volt), és a szociális ellátórendszerben kezdtek kutakodni. Több szállóra, otthonba felvételiztek, végül 2008 elején a BMSZKI Kocsis utcai szállójára kerültek átmenetileg, mert ott gyerekekkel nem lakhattak. 2008. május elején vették fel őket az Erzsébet Családok Átmeneti Otthonába, a hónap végén született meg kislányuk, A. Magdolna Ilona.

„Akkor cigány is, magyar is” – István életútja

A. István 1977-ben született Mátészalkán, családja mindkét ága a szabolcsi városból származik. Édesanyja, az 1958-as születésű Ilona általános iskolát végzett takarítónő, anyai nagymamája ungvári születésű, még gyerekként menekült Magyarországra valószínűleg a határmódosítások miatt. A nagymama tíz éve halt meg, a tanácsi illemhely takarítónője és pénztárosa volt hosszú ideig. Első férjétől elvált, a második – István nagypapa – gyilkosság áldozata lett, sorsában szerepe volt a kártyának. István édesanyjaék nyolcan voltak testvérek. A legérdekesebb egy lánytestvér sorsa: ő a családdal minden kapcsolatot megszakítva költözött Budapestre, gazdag ügyvéd lett, *„a Rózsadombon van háza”*. István egyszer találkozott vele, amikor egy bevásárlóközpontban voltak az édesanyjával. Ott váltott egymással néhány szót a testvérpár, de a nagynéni megkérte őket, hogy a parkolóban, ahol a férje várta, tegyenek úgy, mintha nem ismernék egymást. Titkolja, tagadja cigány származását (István úgy tudja, házasságon kívüli kapcsolatból született, *„magyar apja van”*).

Édesapja az 1957-ben született József, aki hat testvérével együtt viszonylagos jólétben nőtt fel a fuvaros nagyapának köszönhetően. István apai nagymamája tanácsi házakban takarított a *Keleti lakótelepen*, ahol módos, befolyásos emberek éltek. Istvánnak egy nagybátyja van, aki muzsikus (korábban a MÁV-nál dolgozott), Budapesten él, Istvánnak nincs vele kapcsolata. Őt nagynénjével sincs gyerekkora óta kapcsolata, talán Budapest környékén élnek, talán szakmát is szereztek, de apja csak az általános iskolát járta ki. József fiatalon apja mellett dolgozott fuvarosként, lovakkal foglalkoztak, de egyszer *„tületette”* a lovat, ekkor az apja elzavarta. Mielőtt segédmunkás lett a malomban és ÁFÉSZ üzletben, a *fekete vonattal* járt dolgozni. A fővárosi és tatabányai munkák alatt munkásszállókon lakott.

István szülei gyerekkoruk óta ismerték egymást, 16-17 évesen kerültek össze, 1974-ben

házasodtak. Tanácsi házhoz úgy jutottak, hogy István anyja levelet írt Kádár Jánosnak, ezután egyből kiutalták nekik a régi takarékpénztár épületét. Többször költöztek, egyre jobb körülmények közé, végül a tanácsiból öröklakás lett. Két idősebb testvére van Istvánnak: az 1973-as Renáta Budapesten, a VII. kerületben él, István rosszban van a férjével, ezért nem tartják a kapcsolatot. Az 1975-ös Dávid felnőttként szerzett kőműves szakmát, családjával Mátészalkán él.

István ötödik osztályig jó tanuló volt, de akkor évet kellett ismételnie. „*Akkoriban tombolt a rasszizmus Mátészalkán*” – István szerint a rendszerváltás előtti években ez volt az oka a bukásának, a származása miatt nem engedték tovább. Esti tagozaton fejezte be az iskolát, délután egytől ötig járt tanulni, ahogy sok más cigány gyerek is. Hálával gondol az új tanárára, egy K. Zsoltné nevű *magyar* asszonyra, aki nem cigányként, hanem gyerekként bánt vele és társaival – neki köszönhető, hogy a kudarc ellenére nem hagyta ott az iskolát. A délelőtti munkával teltek: a szülei *disznóztak*, tyúkot tartottak, az állatok körül mindig volt munka. Ez folyamatos jólétet teremtett a családjának, élénken emlékszik vissza arra, amikor 500 forintosokkal volt tele a szekrényük. Ezidőtájt költöztek a *Cinevég* nevű új telepre, vállalkozók a *szocpolért* építettek itt házakat főleg cigányoknak. Nekik a fő soron készült szép ház, István szeretettel emlékszik vissza a „*cigánytelepre*”, mégis, a szegregáció újabb tüskét hagyott benne.

A rendszerváltás után bekövetkezett a család lecsúszása. István emlékei szerint minden a száj- és körömfájás járvánnyal kezdődött, amikor a család összes állatát elvitték, helyette akkor értéktelen kárpótlási jegyeket kaptak. István apja összeomlott, inni kezdett, ilyen körülmények között István feladta a vágyát, és nem jelentkezett pincérnek tanulni. 1996-ban szülei utolsó lépésként eladták házukat, és egy másik, ugyan nagy, de rosszabb helyen fekvőbe fektették a pénzüket. Innen a mai napig nem tudnak szabadulni, kettesben tartják fenn. István édesapját 1998-ban daganatos betegséggel műtötték, kezelték, ezután szerencsésen felépült, de ma leszázalékolt nyugdíjas. István édesanyja közhasznú munkásként „megörökölte” édesanyja helyét az illemhelyen, most ő takarítja, és szedi a díjat.

István 15 évesen apja mellett kezdett vagon pakolni, 18 évesen pedig szintén az apai mintát követve Budapestre költözött. Fő bázisa a Csavargár utcai munkásszálló volt, de lakott az Üllői úton, a Bartók Béla úton és a budaörsi reptér mellettiben is, havonta 5-6 napra járt haza. Fél évig dolgozott a *Ketteseknél* (Fővárosi Mélyépítő Vállalat) a nagy csatornázási időszakban, aztán építkezések utáni takarítóként két és fél évig. Közben megismerkedett egy kőbányai lánnyal, akivel nem tartós, nem szoros kapcsolata volt, tőle született egy lánya. István nevét viseli, de nem tartják a kapcsolatot, az anya tartja a szavát, és azóta sem követel tartásdíjat. István ezután már szinte csak az építőiparban dolgozott, főleg betanított kőművesként. Cigány alvállalkozók brigádjaiban dolgozott ismerősökön keresztül. Ez alól kivétel volt a két alkalommal is végzett raktári munka. „*Cigányok építették fel az országot*” – mondja. Istvánt bántja, hogy a szakmával nem rendelkező, szegénységük miatt erre rákényszerülő, életerős férfiakra mindig szükség volt az iparban, akik hiába hajlandók elmenni dolgozni több száz kilométerre a családjuktól, élni munkásszállón, elvégezni a legnehezebb munkát, de ezért cserébe sem tudnak kikapaszkodni a szegénységből. Mégis úgy emlékszik, jól élt abban az időben, a családot is segíteni tudta. Nem gondolt a jövőre, nem takarékoskodott, nem vett lakást, viszont eredménye a 2004-ben szerzett jogosítvány, és egy autó volt. Egy időre visszaköltözött Mátészalkára, ekkor ismerkedett meg Magdival is. Vidéken vasazásból élt, az autó ehhez nyújtott segítséget. Életében a kriminalitás is megjelenik, a különböző beszélgetésekben más és más időszakokban.

Magdi családjában a sikertelen mobilizációs kísérleteket látom kiemelendőnek; ide sorolható a családja visszaköltözése vidékre, testvéreinek szakmaszerzés utáni munkanélkülisége, és Magdi bukása az érettségien. István életútjában is hasonló elemeket látok, ő meg is nevezi, hogy a rendszerváltozás volt a fordulópont a családja életében.

Esetmunka a családdal

A családdal az együttműködés első lépése az anyagi helyzetük rendezése volt. Szülői, rokonai segítségre nem számíthattak azok szegénysége és a távolság miatt, így a család megélhetéséhez formális erőforrásokat éreztem szükségesnek hozzárendelni. A kislányuk születése után intézett ellátások rendszeressé válásán túl az igazán fontos lépést őszre tette meg István, amikor bejelentett állást vállalt. Korábban, az első négy hónap az építőipari nem bejelentett, és rendre ki nem fizetett állások, valamint hosszabb-rövidebb idejű munkanélküliség időszaka volt. Bár István tagadta, hogy a napi vagy heti fizetés és a havi rendszerességu kötelezettségeik (térítési díj, előtakarékoság) közötti ellentmondás okozott nekik problémát, nekem meggyőződésem, hogy ez is oka volt a nyári hónapok pénznélküliségének. A nyári szezonális munkák végéhez közeledve már ő is érezte, hogy nem fog tudni elhelyezkedni az építőiparban, és vonattakarító állást vállalt. Ez a munka sok mindenben illeszkedett a korábbiak sorába: alacsony státusz, alacsony fizetés, amit túlórákkal lehetett elfogadható összegre feldolgozni. Némi mellékest jelentett a vonaton talált üvegek visszaváltása, de István szerint a nagyobb talált értékeket nem lehetett eltenni. Ugyanakkor a bejelentett állással járó kiszámíthatóság miatt a következő pár hónap az együttműködés felívelő szakasza volt: csökkentek, megszűntek anyagi gondjaik, előtakarékoságukat is növelni tudták a megállapodás szerinti összegben. István munkába állása után az első fizetéséig tartó időszakot a Fővárosi Önkormányzat segélyének felhasználásával tudta túlélteni a család.

Decemberben pályázatot nyújtottunk be István számára a Van Esély Alapítványhoz takarító végzettség megszerzésének támogatására. István ezzel csoportvezetői beosztáshoz szeretett volna jutni, könnyebben tudott volna magasabb bérű állásban elhelyezkedni, vagy a későbbiekben akár egy takarító vállalkozást is beindíthatott volna. A szakmaszerzés terve már korábban is megfogalmazódott bennünk, de akkor inkább kőműves tudásának szakmáztatása jutott eszünkbe. Egy ilyen tanfolyam költsége meghaladta a pályázható összeget, ezért ezt a tervet a munkaügyi kirendeltségen terveztük intézni, de István számára az ennél rövidebb távú program volt vonzóbb, mert akkor úgy tűnt, megelégtelte az építőipari munkák bizonytalanságát, és munka mellett is elvégezhetné volna a tanfolyamot. A meghirdetett képzések azonban nem indultak el, és István munkahelyén sem szerveztek belső képzést. Végül áprilisban sikerült egy képző intézménnyel meg egyeznem, hogy egyénileg felkészítik és levizsgáztatják őt, ekkor azonban ő már nem szeretett volna tanulni. Közben elvesztette a munkáját, és egy ugyanilyen profilú cégnél helyezkedett el, de itt már egészen rövid ideig dolgozott, májusi kiköltözésükkor már egy hónapja volt ismét munka nélkül. A tanfolyam tervét a munkaidővel való összeegyeztethetlenség miatt utasította el, de úgy érzem – és munkanélkülisége miatt ez valószínű is – nem ez volt az indoka. Az építőipari szezonmunkák kezdetével azt hiszem, Istvánt jobban vonzották a magasabb bért ígérő állások, és már nem bírta a folyamatos munkavégzéssel járó hosszan tartó feszültséget. Kimerült a folyamatos és túlórákkal zsúfolt munkavégzésben, februári állásvesztése után már érezhető volt elégedetlensége, sőt

ellenállása a bejelentett munkával szemben. Hiába volt tapasztalata a bejelentett munka előnyeivel kapcsolatban (az őszi-téli időszakban a biztos jövedelemnek köszönhetően stabil megélhetésük volt), István korábban megszokta az építőipar hektikusságát, ami még a nagy jövedelemingadozások mellett is újra vonzó lett számára.

Ügyfelem viselkedése ebben az időszakban egyébként is meghaladta már a tolerálható szintet. Követelőzővé vált („*nekünk még innen valami jár*” – mondta kiköltözésükkor, május elseje előtt pedig azért fordult hozzánk anyagi segítségért – hiába – hogy a ligeti majálison pihenhesse ki a fáradalmait), sőt olykor kifejezetten agresszív volt, legalábbis verbálisan. Pénzbeosztásukban is megjelent a felelősség áthárítása: a vártnál magasabb utolsó fizetése ellenére sem fizettek előtakarékoságot, sőt egy hét alatt minden pénzük elfogyott és élelmiszersegélyre szorultak.

István együttműködésében korábban is jelentkeztek problémák, ekkorra azonban már egyértelművé vált: úgy akar előnyökhöz jutni, hogy a maga vállalásait nem teljesíti. A segítő megvezetésének szándéka nekem is későn tűnt fel, talán a szilveszteri ügyeletem alkalmával, amikor István rögtön a Himnusz után mondott köszönetet nekem. Ez a túlzott bizalom az egy hónappal később készült interjúban is megjelent, akkor engem, mint egyetlen budapesti támaszukat, sőt barátjukat nevezett meg. Az interjúm kívül tisztáztam vele, hogy a kapcsolatunk hivatalos és nem baráti, de azt hiszem, igazán hatékonyan nem tudtam fellépni a folyamat ellen. Legfőbb céljuk egy önkormányzati bérlakáshoz jutás volt, és ebben soha nem kecsegtettem őket sikerrel – talán amiatt is döntött akkor a család a kiköltözés mellett, mert úgy érezték, nem jutottak e téren előrébb. A vele készített interjú és a pályázat benyújtásához felvett esetleírás még akkor is rendkívül érdekes, izgalmas és szórakoztató volt, ha most úgy érzem, István szó szerint vette a „meséljen” kérést. Történeteiben, sztorijaiban, fordulataiban szinte népmesei fordulatokat vélek felfedezni, az interjúban pedig már-már dramatizálva adja elő az őt és családját ért igazságtalanságokat, melyek között a cigányságával kapcsolatosak a központiak. Kis kiegészítés ehhez: ekkoriban az otthonban többségében éltek oláh-cigány családok, és István kifejezetten ellenséges volt velük szemben, lenézést, le-sajnálást érzett ki a viselkedésükből, és nekem úgy tűnt, nem is akart sem ő, sem Magdi beilleszkedni az otthon egyébként sokak számára szolidáris, segítő közegébe. István az interjúban is fájlalta a többi család közti szoros, akár rokoni kapcsolatot, miközben ő is „talált” a beköltözésekor egy „rég nem látott” unokatestvért az otthonban. Úgy érzem, István leginkább a saját segítő közegének hiányát fejezte ki ezekkel a gondolatokkal.

Magdival a tanulás terve az első megállapodásunkban szerepelt, de nem ebben a formában, ugyanis eleinte nem is árulta el, hogy járt volna középiskolába. Élettörténetében feltűnt nekem az a lyuk, ami az általános iskola befejezése és a Budapestre költözése között tátongott, és a különböző nyomtatványok kitöltésekor tapasztalt gyakorlottság miatt is csodálkoztam a nyolc osztályos végzettségén. A tanulás folyamatos és rendszeres forszírozása után mondta el, hogy mennyire közel volt az érettségéhez. Már a Van Esély Alapítvány pályázata előtt is terveztük a tanulmányai folytatását, de vidéki látogatásai-ikkor Magdi rendre elmulasztotta elhozni a megfelelő okmányokat és tankönyveket. A decemberben benyújtott pályázat adott lökést számára, és eleinte kifejezetten motivált-nak, együttműködőnek tűnt. Januárban sikerült számára felkészítő intézményt találnom, így az Erzsébetvárosi Reformpedagógiai Gimnázium nappali tagozatos magántanulója lett, ahol matematika és informatika tárgyból készítették fel az érettségire. Lemaradása, bizonytalansága, és kislánya életkora miatt is egyéni felkészítésekben gondolkodtunk. Felvételi je a mindkét tárgyból megkísérelt próbaérettségi volt, és bár egyikre sem volt alkalma sokat készülni, mégis teljesítette azt a szintet, hogy el merték vállalni felkészítését.

Az első hetekben Magdi minden megbeszélte időpontban megjelent az iskolában, és nálam is a tételek kidolgozására. További segítséget nyújtottam neki a próbaérettségik alatt gyermeke felügyeletében, amikor István dolgozott. Informatika tankönyvét az otthon megvásárolta számára, kapott egy használt számítógépet, és sikerült beszereznem korábbi iskolájából az érettségi törzslapot is. További segítség volt az iskolától kapott diákigazolvány, mely a vidéki rokonaihoz való utazásának költségeit jelentősen csökkentette, illetve az életkora és a nappali tagozatos státusza lehetőséget kínált arra is, hogy saját jogon igényeljen családi pótlékot.

Magdi együttműködési problémái ugyanakkor kezdődtek az iskolával kapcsolatban, mint az enyéme az élettársával: István munkahelyének elvesztése hetében Magdi sem volt iskolában, annak ellenére, hogy a napirend szervezésében figyelembe vették az időpontokat. Akkor nagyon úgy tűnt, még a családgondozás is félbeszakad, de István munkába állása után Magdi is újra elkezdett iskolába járni. A másik probléma a bölcsődéztetés elmaradása volt. Ugyan megkezdtek a kislány felkészítését a beszoktatásra, és az anyatejéről való leválasztását is, sőt februárban még el is mentek beiratkozni a bölcsődébe, de végül mégsem kezdték meg a beszoktatást. A későbbiekben még sokszor felmerült a bölcsőde terve, de miután meggyőzték egymást a szükségességéről, röviddel utána le is beszéltek egymást róla. Azt megértettem, hogy Magdi szeretné gyermekét maga gondozni, és az is igaz, hogy a legjobb kézben nála volt a kislány, ugyanis Magdi gyakorlott, gyermekgondozási feladatait természetesen és kifogástalanul ellátó anya, akit nem érintettek az első gyerekes szülők problémái, kimerültségnek, elbizonytalanodásnak nyoma sem volt. Egy kerületi bölcsődében lehetőség volt arra, hogy alkalmanként igénybe vegyenek gyerekfelügyeletet, és ez kitűnő lehetőség lett volna a tanulás és iskolába járás mellett a fokozatos beszoktatásra is, de ezzel a segítséggel sem éltek.

A korábban elért anyagi stabilitás fokozatosan megrendült, aminek csak részben volt oka a munkahely elvesztése. Egy-egy tétel rendre padlóra vágta a család gazdálkodását. A család elkezdett jövőbeli bevételeire alapozva költekezni. Téves döntéseiket csak utólag közölték, amikor már bajban voltak, azt pedig pontosan tudták, hogy nem engedhetjük meg, hogy bárki is éhezzen az otthonban. Segélyezésük intézése is nehéz volt: Magdi vidéken igénybe vett ápolási díja miatt nem kérhetett Budapesten segílyt, bár az ápolási díjat valójában a szülei vették fel. Ez, illetve Magdi korábbi munkavégzése testvére helyett, valamint István szüleivel való közös albérletbe költözése is a szegénység kultúrájára jellemző gazdálkodásnak a jele, amikor a bevételek a tágabb család megélhetésére mennek el. Megítélésem szerint a családi eseményekre (kislányuk keresztelőjére, majd egy nagynéni temetésére K.-ban) költött jelentős összegek is ugyanennek a túlélési módnak a szokásokba, hagyományokba épülését jelentik. Mindamellet, hogy a család elköltözött Szabolcsból, mégsem szakadtak ki teljesen a vidéki közegükből.

Ebben az anyagi helyzetben kifejezetten rossz döntés volt Magdira bíznom, hogy a támogatás első részletét ő adja át tanárának. Azt gondoltam, hogy megerősíti motivációjában, ha ő maga fizet a felkészítéséért, de tévedtem. Az anyagi helyzetük miatt a kezében lévő pénz túl nagy csábítást jelentett számára, és egy héttel később derült ki, miután Magdi leadta nekem a számlát, hogy nem a megállapodásunk szerint járt el a támogatással kapcsolatban. A felkészítő tanár felhívott, hogy egyrészt hiába várta Magdit az egyéni felkészítésen, másrészt pedig talán hibázott, de a támogatásból 10 ezer forintot kölcsönadott neki. Sem Magdi, sem István nem értették meg, miért is csináltam botrányt ebből. Azzal sem értettem volna egyet, ha Magdi csak kölcsönkér a tanároktól (kapcsolatok elhasználása, iskolai jóindulat elvesztése miatt), de az, hogy a támogatásból tette, a megállapodás megsértését jelentette. Talán az én reakciónak is köszönhető, hogy Magdi

nem maradt sokáig adósa a tanárnak. Ugyanakkor, ahogy elsődleges szükségleteik kielégítésének lehetőségei beszűkültek, a tanulás másodlagossá vált a család számára.

Mindezek után úgy tűnt, meg fog szakadni kapcsolatom a családdal. Májusban úgy döntöttek, előremenekülnek, és kivettek egy albérletet. Bár nagyon gyorsan, felelőtlenül, májusi megélhetésükre nem gondolva költötték a pénzüket, egyhavi bérleti díjat és kauciót még ki tudtak fizetni az előtakarékoságukból az egyszobás, galériás Üllői úti lakásért. A kiköltözésük nem volt elég alaposan előkészítve, tartalék nélkül vágtak bele az önálló életbe, ha csak egy hónapos türelmet sikerül náluk elérni, már megalapozottabb anyagi helyzetben lettek volna (elméletileg fél éves hosszabbítást is kérhettek volna). Ugyanakkor István kezelhetetlen feszültségét tekintve talán jobban is jártak a döntésükkel, a prognózisomban súlyos házirendsértés és annak következményeként azonnali kiköltözés is szerepelt. Az önálló lakhatásról azt gondolom, hogy mindenképpen támogatandó, ezért lakhatási támogatás és a Van Esély Alapítvány képzési programja kapcsán további együttműködést ajánlottam nekik. Még abban is bízom, hogy az önállóság iránti késztetés erőforrássá is válhat, aminek hatására akár István is meggondolhatja magát a tanulással kapcsolatban.

Kiköltözésük után egy időre eltűntek, eljöttek párszor az otthonba, de soha nem akkor, amikor én dolgoztam. Nem vették fel a telefont, és egy hajszálon múlt az is, hogy Magdi elment a vizsgáira. Végül kettes eredménnyel leérettségizett mindkét tárgyból. Az írásbeli matematika érettségi a kiköltözésük előtt két nappal volt. Az írásbeli informatika érettségiről Magdi majdnem lekésett, mert a következő napi dátumra emlékezett. Amikor emlékeztetni próbáltam telefonon, nem vette fel, csak a telefonszám elrejtése után. Sajnos mindegyik írásbeli eredménye elégtelen lett, de elérte azt a tízszázalékos szintet, hogy informatikából szóbelire bocsáthatták, és matematikából is javíthatott szóban. A szóbeli vizsgákig részt vehetett volna a csoportos felkészítéseken (és minden bizonnyal mindkét tanár adott volna pluszórát, ha kéri), de ezt nem vette igénybe. Sajnos kideríthetetlen volt számomra (pedig többször rákérdeztem, de Magdi inkább letagadta a lehetőséget), hogy a gyerekfelügyelet megoldatlansága, a kölcsön, a tanárral szemben kialakult averziók vagy más ok miatt nem ment el az órákra. Az igazgatótól tudom, hogy náluk arra hivatkozott, hogy el kellett költözniük innen (Magdi sem a hosszabbítási ajánlatot, sem az egy villamossal megközelíthető albérletet nem hangsúlyozta). A szóbeli időpontjáról az otthont értesítette az iskola, szerencsére éppen reggel végeztem az ügyelettel, így ott voltam, amikor jött az sms, hogy aznap 10-re menjen érettségizni Magdi. (Előző pénteken ismét nem vette fel a telefont, sms-ben kértem, hogy keresse meg az iskolát a szóbeli dátumával kapcsolatban.) Amikor felhívtam Magdit, mondta, hogy gyorsan felöltözik, kislányát a sógornőjére hagyja és indul (később az interjúban már Istvánt nevezte meg gyerekfelügyelőnek, és az én tájékoztatásomat sem említette). A matematika eredménye „kegyelemkettes”, az informatika szóbelin Magdi elérte a megfelelő szintet.

Magdi felkészületlenségének okai között elsődlegesen többéves lemaradását tartom fontosnak. Motivációjával kapcsolatban úgy gondolom, hogy nem tudtam hosszú távon fenntartani, az első két hónap után érezhetően csökkent. Valószínűleg már a program legelején kellett volna Magdinak egy érettségihez kötött szakmát választania, és a munkaügyi szervezethez bejelentkeznie, hogy szeptemberben elkezdhesen tanulni (itt is a bölcsődéztetés hiánya a terv kerékkötője). A szakmaválasztásról beszélgettünk közben, lassan meg is fogalmazódott a kereskedelmi irány, de az interjúkból is kitűnik, hogy messze nem erősödött meg benne a terv. Munkaügyi vagy álláskereső szervezetnél regisztráció nem történt.

A sikeres érettségi okai közül ki kell emelnem az iskola, személy szerint az igazgató, a tanárok és az oktatásszervező empátiáját. Az iskola kifejezetten az iskolarendszerből

kihulló fiatalokkal foglalkozik, így Magdi, mint gyesen lévő anya a célcsoportjukba tartozott (bár nála fiatalabbak jártak oda). A csoportos felkészítéseken Magdi anyagi támogatás nélkül is részt vehetett volna, de tekintettel a lemaradására, szükség volt az egyéni felkészítésre is, sőt a Van Esély Alapítvány támogatása nélkül Magdi be sem iratkozott volna az iskolába (ahogy nem tette az előző év ősze óta sem). Az eredményes felkészülés érdekében jobb lett volna az egyéni és a csoportos felkészítés párhuzamossága; utólag úgy gondolom, ilyen tartalmú megállapodást kellett volna kötni Magdival és az iskolával. Emellett szól az az érv is, hogy Magdinak kevés kapcsolata van Budapesten, és jót tett volna neki a közösség, az iskola szocializációs közege. Az otthon részéről a tankönyv és a használt számítógép adománya is hozzájárult a sikerhez, a magam segítségével és motivációja pedig a családgondozói szerepből adott volt. Saját segítségemről azonban Magdi az utolsó interjúk alkalmával mélyen hallgatott, én pedig annyira meglepődtem, hogy nem is boncolgattam azt. Feltételezés csak, de az Istvánhoz való kötődése lehetett oka annak, hogy inkább őt emelte ki a segítségek között. Az, hogy a családfő István, mindig is egyértelmű volt, de Magdi pozícióját ebben a feszült helyzetben egyre kiszolgáltatottabbnak éreztem. A hármásban-négyesben (az intézményvezetővel) folytatott beszélgetéseinkben alig-alig szólalt meg; amikor István kivonult egy beszélgetésről, Magdi biztosított minket arról, hogy megérti, amit mondunk, egyet is ért az iránnyal. A döntéseket azonban nem ő hozza a családban, és el is fogadja ezt a szerepet (a saját jogán kapott családi pótlék késedelmes igénylésének története pontosan jelzi a működésüket: mindaddig, míg külön Istvánnal nem beszéltem az ellátásról, nem nyújtották be az igénylést). Négyszemközt Magdi valameddig tudta befolyásolni az élettársát, és tudta oldani István feszültségét. Magdi megerősítése ugyan a gondozás céljai között szerepelt (a Van Esély program is ezt szolgálta), de abban az aspektusban korábban nem merült fel, hogy a kapcsolatukban is erősödjön a szerepe. Csak később jutottam a történeteknek egy olyan értelmezéséhez, hogy a kiköltözésük oka István frusztrációja lehetett, melyet Magdi érettségizése, és István szakmaszerzésének megghiúsulása váltott ki. Kérdés számomra, hogy István érdekeit mennyire sértette Magdi megerősödése.

Magdi már a második interjúban mesélt munkába állási terveiről, és még júliusban el is kezdett dolgozni az albérletükkel szomszédos üzletben, napi négy órában, hetente váltva délelőtt és délután. A bölcsődei segítség helyett („*Ez még meg se fordult a fejünkbe*” – mondta Magdi az interjúban) István munkahelyet váltott, elmondásuk szerint éjszaka takarított, így felváltva vigyáztak a kislányukra (eleinte útépitésen dolgozott napi 10 ezer forintért nem bejelentve). Magdi munkája számára leginkább fizikailag megterhelő (pl.: sörösrekeszek cipelése a pincéből). Azt mondja, hogy számítógépes tudása (az üzlet áttért a számítógépes nyilvántartásra) és István összebarátkozása a főnökével voltak azok a tényezők, melyek miatt felvették őt. Elhelyezkedésének tervezett haszna volt – a fizetésen túl – kislánya leválasztása („*nagyon anyás*”, „*egy picit legyen apás is*”). Abban bízott, hogy augusztustól nyolc órás lesz a munka, és tervezte, hogy vállal egy párórás esti takarítást is. A munkába állása tehát mindenképpen a pályázat haszna, sikeressége, hiszen épp az informatika volt az egyik tárgy, amiből felkészítést kapott. Sajnos a munkát nem sikerült hosszabb távon fenntartania, emberileg nem jött ki a munkatársaival, ezért kellett otthagynia a boltot. Könnyen lehet, hogy az albérletük elvesztése is kapcsolatban volt a történetekkel. Ennek körülményeiről minden alkalommal másképp nyilatkoztak, és feltételezésekbe sem bocsátkoznék, az biztosnak látszik, hogy szinte menekülniük kellett onnan, és Istvánt meg is verték. Visszalépés volt, hogy ezután egy munkásszállón találtak lakhatást, de mégis nagyobb önállóságot jelentett nekik, mintha a szociális vagy gyermekjóléti ellátórendszerben keresgéltek volna. Az ezután következő utógon-

dozási kapcsolat megállapodásaiban a lakhatási támogatáson kívül a többi pontból – elhelyezkedésben segítség, Magdi továbbtanulásának támogatása – semmi nem teljesült, mindössze a – sajnos eredménytelenül zárult – lakáspályázatok összeállításában tudtam segíteni nekik. Ennek sikere érdekében elkezdtek takarékoskodni, hogy legyen miből felújítani a lakást, illetve albérleti kaucióra is gyűjtöttek. 2010 februárjában megszakadt velük a kapcsolat.

„*Nem akarok közmunkán dolgozni*” – mondta Magdi az interjúban, és erre lehetőséget is kapott a pályázat segítségével. Alkalma nyílt arra – még ha rövid ideig is – hogy kipróbálja magát a munkaerőpiacon, de úgy gondolom, a pályázat haszna inkább hosszú távon fog jelentkezni, reálisan a kislánya óvodáztatása után. A leírtakban nem hallgattam el a kudarckokat sem, de a megtorpanások ellenére is bizonyossá vált: Magdi képes tanulni, István pedig bejelentett munkát vállalni.

Felhasznált irodalom:

Solt Ottília: A hetvenes évek budapesti szegényei. In: *Méltóságot mindenkinek - Összegyűjtött írások, I. kötet*. A Beszélő politikai és kulturális folyóirat kiadása, Budapest, 1988.

Lewis, Oscar: Sanchez gyermekei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Mellékletek

Melléklet 1.

A Van Esély Alapítvány tájékoztató levele pályázati lehetőségről

Kedves Kollégák!

A Van Esély Alapítvány a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával *pályázatot hirdet* hajléktalanságból való kiutak segítésére.

Az alapítványhoz szociális munkások pályázhatnak klienseik részére. A pályázatokban személyre szabott és hosszú távú megoldást ígérő programokat várunk. Olyan segítő szakemberek, elsősorban szociális munkások jelentkezését várjuk, akik hajléktalan klienseikkel végzett esetmunka során a továbblépéshez *tanulást, vagy képzést* terveznek.

Programunkról:

Célunk a hajléktalanság állapotából kivezető utak segítése anyagi és szakmai eszközökkel. Tapasztalatunk szerint a meglévő hajléktalanellátó rendszer gyakran inkább konzerválja a hajléktalanság állapotát, helyett, hogy kiutat nyújtana belőle. Ezért olyan szakmai programot dolgoztunk ki, amely nem intézmények és használói, hanem *szociális munkások és klienseik* kapcsolatára alapoz.

Pályázatunkban egyrészről relatíve nagy összegű, konkrét beruházás (esetünkben bármilyen képzés) költségét, másrészről 9-15 hónapos, intézmény-független gondozómunka tiszteletdíját biztosítjuk.

Pályázatunkon a mellékelt pályázati adatlap kitöltésével, illetve egy *részletes* eset-, illetve programleírással lehet részt venni. Az eset- és programleírásnak tartalmaznia kell a kliens életútját (különös tekintettel a családi-, iskola-, lakás-, illetve munkaéletútra), jelen helyzetének, hajléktalanná válásának körülményeit, a tervezett képzés célját és költségeit, illetve egy gondozási tervet, melyben szerepelnek a kliens előrejutásával, esetleges státusváltásával kapcsolatos konkrét lépések. Ezeknek módjára, céljára vonatkozóan az alapítványnak *nincsenek* megkötései: a tervezést teljes egészében a pályázó illetve kliense határozza meg.

A program időtartama minimum 9, maximum 15 hónap.

A nyertes szociális munkásoktól azt várjuk, hogy minden lépésükben támogassák klienseiket céljuk megvalósítása érdekében. Ehhez alapítványunk kérés esetén módszertani segítséget, illetve minden esetben havi 10.000 Ft-os – jelképes – tiszteletdíjat biztosít.

A program részét képezi:

- egy, a többi nyertes szociális munkással közös (háromhavonta megrendezendő) *esetmegbeszélő csoporton való részvétel,*
- 3 üléses életútinterjú készítése a klienssel,
- negyedéves beszámoló készítése a program alakulásáról.

A mélyinterjú technikáról tájékoztatást és írásbeli segédanyagokat adunk szociális munkásainknak ahhoz, hogy kellő igényességgel tudják majd elkészíteni a klienseikkel felvett interjúkat. Az interjúzásért külön díjazás jár (bruttó 25.000 Ft + gépelési díj).

A projekt során a résztvevők sorsának alakulásáról dokumentumfilm készül, az ebben való megjelenés természetesen önkéntes.

A program középpontjában a tervezett képzés áll, de az elkészülő pályázatnak terveket kell tartalmaznia a kliens gondozásának, előrelépésének egészére nézve is. Az alapítvány csak személyre szóló, és meghatározott célú programokat finanszíroz, elsősorban olyanokat, amelyekre más forrásból nem lehet támogatást nyerni.

Az elnyerhető támogatás összege pályázonként minimum 50 ezer, maximum 100 ezer Ft.

A megpályázott összeget, ha a program engedi, részletekben, vagy egyben bocsátjuk a támogatott rendelkezésére.

A pályázat 2009 augusztusáig folyamatosan benyújtható!

(A pályázatokat a kuratórium a beérkező pályamunkák számától függően 1-2 havi rendszerességgel bírálja el.)

Üdvözlettel, jó munkát kívánva:

A Van Esély Alapítvány kuratóriuma

Melléklet 2.

A Van Esély Alapítvány pályázati felhívásának szövege és a pályázati adatlap

Pályázati Kiírás

A pályázat célja, hogy segítse a támogatott kikerülését a hajléktalanellátó intézményrendszerből, elsősorban valamilyen képzés elvégzésével, s ezen keresztül munkaerő-piaci esélyeinek javulásával.

Támogatható célok:

bármilyen tanintézményben végezhető képzés költségei (tandíj, tankönyvek, stb.)

Az elnyerhető összeg pályázatonként: minimum 50.000.-, maximum 100.000.- Ft

A pályázat során szétosztható összeg: **3.080.000 Ft**

Az Alapítvány az elnyert összegeket az adott pályázati program által megkövetelt ütemben bocsátja a támogatott rendelkezésére. Indokolt esetben a támogatás egy összegben is megkapható.

1. A pályázatoknak tartalmazniuk kell:

- **Pályázati adatlap**
- Az adatlapra a pályázó és a támogatott aláírása szükséges, valamint az intézményvezető hozzájárulása ahhoz, hogy a pályázó részt vegyen a Van Esély Alapítvány programjában.
- **Esetleírás, és a program részletes leírása** (minimum 3, maximum 10 oldal terjedelemben). **Ajánlott szempontjaink a következők:**

A hajléktalan személy életútja, különös tekintettel a családi-, iskola-, lakás-, illetve munkaéletútra.

Hajléktalanná válásának körülményei.

Hajléktalanná válása óta történt változások.

A jelenlegi, intézményen belüli és intézményen kívüli olyan kapcsolatrendszerének leírása, amelytől segítség várható.

A támogatott és a szociális munkás eddigi együttműködése és **további terveik** – ez utóbbi a program 6 hónapjára vetítve, lehetőség szerint konkrét lépések meghatározásával.

Az esetleírás mellett kérjük, hogy készítsenek egyösszegszerű költségvetési tervet is a pályázati program kiadásairól, illetve a támogatott kliens jelenlegi és várható jövedelmeiről, bevételeiről, rendszeres havi kiadásairól.

Egyéb, esetleg megszerezhető források: albérleti támogatás, szociális segély, gyermekvédelmi támogatás, tanulmányi ösztöndíj, stb.

A megpályázott összeg tervezett felhasználásának részletes leírása.

2. A pályázat elnyerésének további feltételei:

- A pályázó szociális munkás vállalja kliense folyamatos támogatását abban, hogy a pályázati program elérje célját.
- A sikeresen pályázó szociális munkásoknak a program ideje alatt negyedévente írásos beszámolót kell eljuttatnia az alapítványhoz a folyósított összeg felhasználásáról, és a pályázati program aktuális helyzetéről.
- A pályázó vállalja, hogy részt vesz az alapítvány munkatársai által szervezett, 3 havonta megrendezendő esetmegbeszélő csoportokon, amelyeken a nyertes programokról lesz szó.
- A pályázó vállalja, hogy 3 ülésen életútinterjút készít kliensével. A mélyinterjú technikáról tájékoztatást és írásbeli segédanyagokat adunk szociális munkásainknak ahhoz, hogy kellő igényességgel tudják majd elkészíteni a klienseikkel felvett interjúkat. Az interjúzásért külön díjazás jár (bruttó 25.000 Ft + gépelési díj).

3. Egyéb tudnivalók

- A pályázat beadási határideje: **folyamatosan beadható.**
- Kérjük, hogy a pályázatokat **elektronikus formában** juttassák el az esely_kepzes@yahoo.com címre. Postai úton való beküldés nem szükséges.
- **Nem fogadjuk el a hiányosan benyújtott pályázatokat (kötelező elemek: adatlap, eset/programleírás, mely kitér költségvetési tervre és gondozási programra).**
- A Kuratórium csak a pályázó által beküldött írásos anyag alapján hozza döntését, ezért különösen fontos, hogy az esetleírás és a megpályázott összeg felhasználásának tervezete részletesen, jól átláthatóan, információgazdagon legyen kidolgozva.
- A sikeresen pályázó és később is hatékony munkát végző szociális munkásokat az alapítvány anyagi juttatásban részesíti (havi 10.000 Ft), illetve a jövőben is biztosítja szakmai támogatásáról és elismeréséről.
- Az Alapítvány minden pályázót írásban értesít a döntés eredményéről és az adott pályázat elbírálásának szempontjairól.
- További információ kérhető Sárközi Tündétől a 06-20/970-7590-es számon, illetve a vanesely@yahoo.com e-mail címen.

PÁLYÁZATI ADATLAP

A PÁLYÁZÓ (SEGÍTŐ SZAKEMBER) ADATAI

1. Név:
2. Munkahely:
 - Intézmény neve:
 - Postacíme: Irányítószám: Város:
 - út/utca, házszám:
 - Telefonszám:
3. Munkahelyi beosztás:
4. Legmagasabb iskolai végzettség, szakképzettség:

A TÁMOGATOTT ADATAI

5. Név:
6. Születési hely, idő:
7. Legmagasabb iskolai végzettség, szakképzettség:
8. Hajléktalanná válásának időpontja:
9. Nettó havi bevétele (ha végez alkalmi munkát, ezzel együtt):

A PÁLYÁZATI PROGRAM

10. A pályázati program rövid ismertetése (2-3 mondat)
11. A program tervezett ideje (minimum 9, maximum 15 hónap)
(A képzés ideje lehet rövidebb a program teljes hosszánál, az időt a gondozás/támogatás lépéseinek szükségessége alapján határozza meg a pályázó!)
12. A pályázott összeg:

Az adatlap mellé részletes eset- és program leírás mellékelendő!

Melléklet 3.

Szemponatok az életút-interjú elkészítéséhez¹

Az életút-interjú vázát a megkérdezett életének fontosabb pontjai adják: születés, gyermekkor, pályaválasztás, párválasztás, a közös élet kezdete, gyerekek, válások, új házasságok, születések és halálok a családban és a környezetében, munkahely-változások, státuszváltások. Ezeken túlmenően fontos megismernünk a születés előtti (és utáni) időkről a nagyszülők, szülők társadalmi helyzetét.

A felsorolt kérdések és tanácsok abban segítenek, hogy egy-egy témát hogyan lehet megközelíteni, kibontani. Természetesen a kérdéseket nem érdemes, és nem is szabad a leírt formában és sorrendben feltenni. A tényleges kérdések a beszélgetők személyétől és kapcsolatától függően formálódnak meg, a beszélgető helyzet logikájából fakad, hogy milyen sorrendben tesszük fel őket.

Ezt a szempont-rendszert nem szabad az interjú közben használni (elővenni, lapozgatni, ebből kérdéseket kikeresni stb.). Viszont érdemes a beszélgetőtársra vonatkozó fontosabb témákat egy-egy hívószóval előre feljegyezni egy cédulára, ez a kis egyéni vázlat előttünk lehet.

Születési hely, lakóhelyek

Részletesen kérdezzük meg azokat a lakóhelyeket és a hozzájuk kapcsolódó lakásokat, amelyek a megkérdezett életének egy-egy fontos pontjához kötődnek. Próbáljunk meg képet kapni az adott lakókörnyezet (falu vagy városrész) társadalmi viszonyairól, tudjuk meg, hogy a helyi rétegződésen belül hol helyezkedett el a megkérdezett és családja.

A falun születetteknél és a fontos falusi lakóhelyeknél, ahol értelmé van, az 1945 előtti helyzetről:

- mekkora volt a falu, természeti adottságok, volt-e nagybirtok, hány és mekkora;
- mekkora birtokkal számított valaki nagygazdának, hány nagygazda élt a faluban;
- hány olyan család élt a faluban, amely meg tudott élni a földjéből, de ahhoz nem volt elég földje, hogy bérest vagy cselédet tartson, ezek mivel egészítették ki a gazdálkodásból eredő jövedelmüket;
- miből éltek a falusi szegények (cseléd, napszámos, részes, summás, erdőmunkás, kukus, eljáró), hogyan változott a megélhetés módja életszakaszonként és évszakonként.

Az 1945 utáni helyzetről:

- földosztás, kik kaptak, mennyit, kik nem kaptak, miért nem;
- kikből lett az új adminisztráció, helyi politikai vezetés;
- volt-e állami gazdaság, mit természetelt, munkalehetőség;
- téeszek alakulása, egyesülése, mit természetelt, mit tartottak, munkalehetőség, háztájizás, állatkihelyezés;
- ipartelepítés, melléküzemágak, helyi munkaalkalmak;
- ingázás, kik, hova, milyen munkára, távolság, milyen rendszerességgel jártak haza;

¹ A segítőknak segédanyagként átadott életút-interjúterv eredeti változatát Kemény István kutatásaiban használták az 1960-70-es években. Később az anyag többször továbbfejlesztésre került: ez volt az alapanyaga Mezei György 1993-94-ben végzett hajléktalan-kutatásának, 1993 és 1999 között a Wesley János főiskola szociális munkás képzésében tananyag és beszélgetés-vezetési segédletként kapták kézbe a hallgatók, és később is több kutatásban használták, módosították. Alakításában tehát sok szakember vett részt, elsősorban a "rég Wesley" szellemi műhelyének tagjai.

- körzetesítés, ennek nyomán elköltözések, új rétegek beköltözése;
- 1990 után téések felbomlása, kárpótlás, részarány-tulajdon, földhöz jutás, bérlet, bérbeadás.

Az 1945 előtti és utáni leírásoknál is fontos megkérdeznünk:

- településbeli elkülönülés a gazdák, jobb módúak, és a szegények között (cigánytelep is);
- a falu nemzetiségi és vallási összetétele, párhuzamban a vagyoni helyzettel, megélhetési módokkal;
- a falun belül hol élt a megkérdezett családja (ha külterületen - tanya, cselédházas majság, szőlőhegy, cigánytelep, stb. - tisztázzuk a körülményeket, megközelíthetőséget, a központ, iskola, beszerzés, ügyintézés távolságát).

A városi lakóhelyeknél pontos leírást kérünk a település jellegéről, a város mely részén, milyen típusú házakban, kik éltek együtt:

- miből éltek a szűkebb településrészen az emberek;
- milyen volt a lakók egymáshoz fűződő kapcsolata, érintkezése;
- voltak-e nemzetiségi, vallási különbségek.

A falusi és a városi települések társadalmi rendjén belül hol helyezkedett el a kért családja:

- a gazdagabbak vagy a szegényebbek közé,
- a megbecsültebbek vagy a lenézettebbek közé,
- a rendezettebbek vagy a rendezetlenebbek közé tartoztak-e;
- milyen nemzetiségi és vallási csoporthoz tartoztak.

A lakás

A településekhez kapcsolódva a fontosabb lakásokról:

- a lakóház jellege (régí parasztház, családi ház, ez lehet sátorház vagy újabb típusú, villaszerű, Cs-lakás, kunyhó, szocpolos ház, cselédházasor, munkás/bányász kolónia, ezen belül földszintes, kertes, emeletes, többlakásos földszintes közös udvaros, lehet régi típusú városias, körfolyosós bérház, lakótelepi háztömb, sorház, újépítésű, jobbminőségű bérház, stb.);
- a lakóházon belül a lakás elhelyezkedése (emelet, tetőtér, alagsor, földszint, utcai, udvari, mosókonyha, pince, üzlethelyiség, nyárikonyha, stb.);
- a lakás (ház) tulajdonjoga és használati joga;
- ha bérelt lakásban, házban, házrészben, albérletben vagy szívességi lakáshasználattal éltek, ki volt a bérbeadó, befogadó, hogyan kerültek oda, milyen jellegű viszonyban voltak vele, milyen volt a kapcsolatuk, hogyan alakult a közös lakóter használata;
- ha társbérletben éltek, hasonlóképpen hogyan kerültek oda, milyen volt a kapcsolatuk, hogyan alakult a közös lakóter használata;
- a családon belül kik éltek együtt, ennek történeti változása;
- a lakás komfortja, a szobák száma, használatuk rendje, mellékhelyiségek;
- a lakás (ház) falazata, belmagassága, a szobák padozata;
- mit fűtöttek, mivel, mit nem;
- kik aludtak egy szobában, kik aludtak egy ágyban;
- berendezés, felszereltség, díszítés;
- falusi, városszéli házaknál (lakásoknál) melléképületek, gazdasági épületek használatban, használaton kívül, kert, udvar hasznosítása;
- költözés, lakáscsere oka, esetleges haszna és/vagy költsége.

Saját építésű háznál az építkezés története és körülményei:

- miért vágtak bele az építkezésbe, voltak-e távlati céljaik;

- az építkezés előkészítése, ki, kik döntöttek, hogy milyen, mekkora házat építenek, honnan volt építési terv, módosítások;
 - hogyan alakult a kivitelezés, milyen munkák folytak saját szervezéssel, kisiparossal, vállalkozóval;
 - az építkezés időtartama, hogyan illeszkedik a munkahelyek, mellék munkák sorába;
 - az építkezés anyagi fedezete, kölcsönök, anyagbeszerzés, fuvarozás megoldása;
 - a családból, rokonságból, baráti, szomszédsági körből, munkatársak közül kik mivel vettek részt a munkában, ezt mivel viszonyították;
 - az építkezés menete, bővülés, komfortkiépítés, lépcsőzetes beköltözés, esetleges félbemaradás okai, ilyenkor mi lett a sorsa a teleknek, anyagnak, félkész épületnek;
 - mi lett az épület sorsa, jelenleg kik élnek benne.
- Ingázásnál (kollégium is) az ideiglenes lakásról:*
- a szállás jellege (munkásszálló, albérlet, ágybérlet, rokon, ismerősi befogadás, stb.);
 - ki vitte oda, ki szerezte a helyet;
 - hányadmagával, kikkel élt együtt (voltak-e ott barátok, rokonok), szerzett-e új kapcsolatokat;
 - milyen ellátottság, felszereltség volt (főzés, mosás, tárolás, szórakozás, stb.);
 - a szállás kötöttségei, hogyan érintette a különélés magánya és szabadsága;
 - milyen időközönként ment haza, ilyenkor otthoni teendői.

A nem önálló lakásoknál (albérlet, ágybérlet, szívességi, rokon befogadás) tisztázzuk az eddigi szempontokon túl:

- hogy jutott hozzá, ki közvetítette;
- mennyiért lakott ott (fizetési változatok, pénz+segítés, szívességinél étel-ital vásárlás stb.);
- ki a lakásadó, viszony hozzá;
- mit használhatott és mit nem a lakásból, ennek feltételei;
- kötődött-e munkához a lakáshasználat, mennyiben számították be a bérbe;
- volt-e hozzá más ellátás (étel, ital, cigi, kávé, nemi élet, stb.);
- miért szűnt meg, kiköltözéskor tudta-e, hogy hová fog menni.

Ha az élettörténetben előfordul visszaköltözés a szülőkhöz, nagyszülőkhöz, ideiglenes beköltözés rokonokhoz, kérdezzük meg a lakásviszonyokon túl a befogadás feltételeit, a kiköltözés okait. Ha többször is előfordul, mindegyik érdekes.

Minden lakásvesztést (a lakás vagy tulajdon-, lakhatási-, hasznélvezeti joga elvesztése, kisebbre cserélés stb.) részletesen kérdezzünk.

A nagyszülők

Mindkét oldali nagyszülőkről:

- születési-halálozási idejük, származási helyük, nemzetiségük, vallásuk, iskolázottságuk, foglalkozásuk, vagyoni helyzetük;
- kapcsolatuk a kérdezzel.

Ha valamelyik nagyszülő meghatározó akár a gyerekkorban (pl. nála nevelkedett), akár a későbbiekben vagy most, kérdezzük a szülőkhöz hasonló részletességgel.

A szülők társadalmi helyzete

A paraszti származásúaknál:

- mennyi földjük volt, mennyi föld volt a családban, megoszlás (szántó, erdő, rét), béreltek-e hozzá;
- kaptak-e a földosztásnál földet, mennyit, ha nem, miért nem;
- milyen volt a földjük (minőség, aranykorona), mit termeltek, milyen állatot tartottak, mennyit;
- járt-e az apja vagy anyja summásként, napszámosként, részes aratóként, kubikosként máshova dolgozni, hova, kihez;
- milyen kiegészítő tevékenységeket folytatott apja vagy anyja (évszakok szerint);
- ha téveszben is dolgozott apja vagy anyja, tagként vagy alkalmazottként-e, volt-e vala-mennyi földjük emellett, háztáji művelés, megváltás, állattartás, jövedelem ezekből;
- volt-e a családban állandó nem paraszti foglalkozású, ki;
- elment-e az apja vagy anyja a mezőgazdaságból az iparba, vagy más, nem-mezőgaz-dasági területre időlegesen vagy véglegesen, hová, ingázás;
- rendszerváltás után a szülők megélhetése, munkahelyváltozás, vállalkozás, földszer-zés, bérbeadás, mezőgazdasági termelés, gépek, állatok, kiegészítő tevékenység.

A nem paraszti származásúaknál vagy a nem-mezőgazdaságba váltó szülőknél az apa és az anya foglalkozás-története. A fontos időpontokat feltétlenül kérdezzük (ezeket az időpontokat tisztázni kell a parasztizáló szülőknél is):

- első foglalkozásuk;
- foglalkozásuk, munkakörük a házasságkötésükkor;
- foglalkozásuk, munkakörük a megkérdezett születésekor;
- a megkérdezett pályaválasztásakor, illetve első munkába állásakor;
- nyugdíjba menetelük előtt és jelenleg.

Figyeljünk az esetleges szülői mobilitásra:

- mi idézte elő a váltást, hogyan folyt le, járt-e lakóhelyváltozással;
- mik voltak a következményei a család életében és a megkérdezett számára;
- okozott-e feszültséget a szülők vagy a szülői családok között;
- mi volt a kért véleménye a váltásról akkor, és hogyan látja most;
- vannak-e tanulságai a számára.

A szülők iskolai végzettsége:

- az apa és az anya iskolai végzettsége, gyerekkori és felnőttkori tanulás, szakmaszerzés;
- a tanulás jelentősége a szülők saját életében (kapott-e tőlük tanulási mintát).

A szülők egymáshoz való viszonya, a családi légkör, a beszélő viszonya a szüleikhez

- ki uralkodott a családban (apa, anya, mindkettő uralomra, irányításra törekedett, egyenlőség volt), ki miben döntött;
- szerették-e egymást a szülők (szerették egymást, közönyösek voltak, ellenszenveztek egymással, gyűlölték egymást és ezek váltakozása), miből látta ezt a gyerek;
- szerette-e a kérdeztet az apja, szerette-e az anyja;
- egyformán bántak-e a gyerekekkel, volt-e kiváltságos a gyerekek között, és volt-e, aki

háttérbe szorult;

- mi különbség volt az apja és az anyja bánásmódja között;
- a kérdezett viszonya az apjához, viszonya az anyjához;
- pici korában meddig volt az anyával (ha lehet tudni, meddig szoptatta);

- a többi testvérével pici korukban meddig volt az anyja (ha lehet tudni, meddig szoptatta őket);

- ha nem az anyával, kivel volt pici korában, miért;
- vitték-e bölcsődébe, miért volt erre szükség, hogy bírták, ő és a szülők;
- testvért vittek-e bölcsődébe, miért;
- mit vártak tőle gyerekkorában;
- hogyan büntették és miért;
- ha verték, ki verte meg, milyen módon, milyen gyakran;
- miért és mivel jutalmazták;
- milyen játéakai voltak, kikkel szeretett játszani;
- iskoláskorában kellett-e az iskola mellett vagy helyett dolgoznia, ha igen, mit és mennyi

nyit;

- iskoláskorában kellett-e a háztartási munkában és a kisebb gyerekek nevelésében részt vennie, milyen mértékben;

- szabadidejének felhasználásában mennyire volt kötött;

- a gyerekkori család szerkezetének változásai, szülők válása, együttélések, milyen volt a viszonya a szülők új élettársaihoz, váláskor melyik gyerek kivel maradt, miért;

- ki és hol nevelte gyerekkorában (időlegesen, véglegesen másnál, rokonnál), a körülmények részletesen;

- ha állami gondozásban is volt, a bekerülés és kikerülés körülményei, hol volt, mennyi ideig;

- intézeti rend, nevelők, hogy bántak vele, kit szeretett, kit nem, miért;

- kapcsolata a családdal az intézeti élet alatt (látogatás, hazavitel, ünnepek, szünidő);

- ha nevelőszülőkhöz került, a nevelő család részletesen (a szülői családhoz hasonlóan);

- szerzett-e az állami gondozás idejéből barátokat, élnek-e, vagy meddig éltek ezek a kapcsolatok.

Testvérek

- hány testvére, féltestvére van, a viszonyok tisztázása;

- életkoruk, iskolai végzettségük, foglalkozásuk, jelenlegi lakóhelyük, családi állapot, gyerekek száma;

- gyerekkori viszonyuk egymáshoz;

- meddig volt élő a kapcsolat, ha megszakadt, miért;

- jelenlegi kapcsolattartás, esetleges segítség (miben számíthatnak egymásra).

Ha van közöttük kiemelkedő fontosságú, kérdezzük részletesen.

Tanulás

Gyerekkor, általános iskola:

- járt-e óvodába, hány éves kortól, milyen óvoda volt, milyen messze volt, emlékek, ki vitte, hozta;

- ha nem járt, miért nem;

- ha iskola-előkészítőre járt, mennyi ideig,

- iskolaérettségi vizsgálat, miért volt rá szükség, mi volt az eredménye;
- hány éves korában kezdte az általános iskolát, hány osztályt végzett, hány év alatt;
- volt-e tankönyve, füzet, iskolaszere;
- ha nem végezte el az általános iskolát, miért nem;
- szeretett-e iskolába járni, ha nem, miért, ha igen miért;
- melyik tantárgyat szerette, melyiket nem, miért, melyik tanárt szerette, melyiket nem, miért;
- kellemes és kellemetlen élmények az iskolából;
- maradt-e barátja az iskolás korból;
- ha távol volt az iskola, a bejárás körülményei;
- ha nem otthonról járt be, ki és miért választotta ezt a megoldást (kollégiumban, rokonnál, ismerősnél);
- jó és rossz tapasztalatok a különélésről;
- továbbtanuláskor ki döntött, hogyan, milyen helyekre jelentkezett;
- ha nem tanult az általános iskola után tovább, miért nem, mi volt a szülők álláspontja;
- neki igazából mihez lett volna akkor kedve.

Középiskola, szakmatanulás:

- hogyan került abba az iskolába, milyen szakra, tagozatra, ezt akarta-e valójában;
- mely tárgyak mentek jól, mely tárgyakkal volt nehézsége, bukások;
- hogyan vélekedett a családjá, környezete a továbbtanulásról, okozott-e feszültséget;
- ha bejáró volt, a bejárás körülményei, nehézségei;
- ha kollégiumban, rokonnál, albérletben lakott, ennek a körülményei;
- ha kimaradt, a pontos események, okok, hogyan látja most;
- ha szakmát tanult, milyen formában (szakmunkásképzőben, kisiparosnál, üzemben, stb.);
- hogyan bántak ott vele, mit tanult szívesen és mit nem, kellemes és kellemetlen élmények;

Felsőfokú tanulmányok:

- sikeres és sikertelen felvétel, hová szeretett volna, hová sikerült;
- a szülők, a család hogyan viszonyult a továbbtanulásához, okozott-e ez feszültséget a családon belül, esetleg a testvérek között;
- tanulmányai alatt kik és hogyan támogatták anyagilag;
- hol lakott a tanulás alatt (kollégium, albérlet), kikkel;
- hogyan fedezte a megélhetési költségeket, ösztöndíj, pályázat, különmunka;
- szakváltás, halasztások, évismétlések;
- ha félbehagyta a tanulást, miért, hogyan látja most;

Felnőttkori tanulások:

- szakmatanulás, átképzések, tanfolyamok;
- átképzések az esetleges munkanélküliség idejéből;
- középiskola, érettségi megszerzése;
- felsőfokú tanulmányok.

Mindegyik tanulási fajtánál:

- miért szánta el magát, mit akart vele elérni, azt tanulta-e, ami igazán érdekelte;
- hogyan viszonyult a tanulásához a felnőttkori családjá, házastársa, gyerekei;

- milyen segítséget kapott tőlük, miben hátráltatták;
- mennyiben változtak a tanulás során és a végzés után életkörülményei, munkaköre, munkalehetőségei, családi viszonyai, baráti köre;
- ha félbeszakadt a tanulása, mi volt ennek az oka, hogyan látja most.

Munkatörténet

Az első munka (az a gyerekkori vagy ifjúkori munka, amellyel pénzt vagy jelentősebb természetbenit lehetett keresni). Ez különös jelentőséggel bír a munkaszocializációban, ezért kérdezzük részletesen:

- miért kezdett el dolgozni, ki szerezte, ki közvetítette a munkát;
- hol, milyen környezetben, kinek az irányítása alatt dolgozott;
- mennyi fizetést kapott;
- kitől tanulta a munka elvégzésének a módját, kikkel dolgozott együtt, milyen munkamegosztásban;
- nem lett volna kedve más munkához, kényszerítette-e valaki;
- okozott-e ez konfliktust a családban, ha igen, kivel;
- mennyiben változtatta meg az első kereső munka addigi életét;
- ha a régi környezetében maradt, mennyiben változtak meg a jogai, testvéreihez, szüleihez való viszonya;
- mennyire változott meg időbeosztása, ruházkodása, étkezése;
- mi történt az első fizetésével;
- mennyire rendelkezett tovább a keresete felett.

További munkák, foglalkozások:

Az élettörténetben minden munkát, foglalkozást kérdezzünk végig. Részletesen kell kérdezni a foglalkozásváltásokat, különösen, ha a munka- vagy foglalkozásváltás településváltozással, családi változással, vagy bármilyen más egyéb változással együtt történt. Próbáljuk megtudni, hogy melyik határozta meg a másikat. Minden munkahelyváltozás okát kérdezzük meg.

A fontosabb munkahelyekkel kapcsolatban a következőket kell megtudni:

- miért határozott úgy, hogy oda megy;
- mikor ment oda, hogyan jutott be/ki juttatta be, dolgoztak-e még ott a családból;
- hol volt a munkahely, bejárás;
- milyen munkát végzett, a munkakör megnevezése, a tevékenység, együttműködés leírása;
- el tudta-e végezni, ha nem, miért nem;
- ha képzettségénél alacsonyabb szintű munkát vállalt, ez miért történt;
- milyen emberekkel találkozott ott, hogyan viselkedtek vele;
- be tudott-e illeszkedni a többiek közé, ha igen, mennyi ideig tartott, ha nem, miért nem;
- mennyit keresett, hogy állt össze a munkabére;
- a munkahelyen belüli pályafutása (munkakörök váltakozása, előre-visszamenetel);
- volt-e lehetőség mellékes keresetre (túlóra, fusizás, géemkázás, borraivaló, stb.);
- bejelentett munkahely, vagy nem, volt-e különbség a hivatalos és tényleges keresete között;
- végzett-e mellette más kereső tevékenységet, alkalmi munkát, mit, hol, kinek, mennyiért;

- mikor hagyta ott ezt a munkahelyet, miért, tudta-e már, hogy hova fog menni;
- ha munkanélküli lett, a munkahely elvesztésének körülményei, járandóságok;
- munkahelykeresés (munkaügyi központ, ismerősök, rokonok, hirdetés);
- feketemunkák, hogyan szerezte, kinél, kivel, mit, mennyiért, biztonság.

Ha külföldi munkán volt, tisztázzuk a munkavállalás és a kimenetel körülményeit (legális, illegális), a nyelvi nehézségeket, a hatósági lépéseket, a kinti életkörülményeket. Megérte-e, vagy kihasználták.

Ha nyugdíjba ment, vagy leszázalékolták:

- hány éves korban, milyen előzményekkel, mennyiben volt kényszer;
- mi változott az életkörülményeiben, családi viszonyaiban, baráti kapcsolataiban;
- dolgozott-e, dolgozik-e nyugdíj mellett, képzettségéhez képest milyen munkát, miért.

Katonaság (ha férfi)

- a sorozás és behívás körülményei („bevitette-e” valaki);
- hol, mikor, milyen beosztásban szolgált, szökés, komolyabb fogda, futkosó;
- szerzett-e valamilyen kint is használható készséget vagy szakmát;
- családi, házassági, szerelmi kapcsolatok a katonaság alatt (látogatás, csomag, eltávozás, hűség);
- szerzett-e új barátokat, az új kapcsolatok a leszerelés után, miben számíthatnak még egymásra;
- nem akart-e továbbszolgálni, ha akart és nem sikerült, mi akadályozta meg.

Családalapítás

- hogyan, kinek a közvetítésével ismerkedett meg első házastársával, élettársával;
- a házastárs, élettárs szüleinek társadalmi helyzete (foglalkozás, iskolázottság, lakóhely);
- házastársa, élettársa iskolázottsága, foglalkozása megismerkedésükkor;
- hány éves volt a kérdezt és a házastársa, élettársa, mikor megismerkedtek, okozott-e a korviszony gondot;
- hogyan folyt az udvarlás, hogyan lett belőle házasság, ha összeházasodtak;
- a házasságkötés körülményei, hogyan készültek a lakodalomra, hogy folyt le;
- házassággal vagy élettársként hol kezdték meg közös életüket, külön háztartásban éltek-e, ha nem, ez milyen következményekkel járt;
- volt-e saját berendezésük (bútor, edény, ágynemű), honnan lett;
- családtervezés, hogyan születtek a gyerekek, megtervezték-e, védekeztek-e, stb.;
- mit várt a férj a feleségétől, a feleség a férjétől, ugyanígy élettársról;
- a házastárs, élettárs tanulásai az együttélés alatt, ebből adódó feszültségek;
- a házastárs, élettárs foglalkozástörténete.

Ha élettársak, volt-e, van-e különösebb oka annak, hogy nem házasodtak össze. Látják-e valamiben ennek hátrányát.

Ha több házassága, jelentősebb együttélése volt, akkor mindegyiket kérdezzük.

A válások, különköltözések körülményeit részletesen tudjuk meg:

- milyen előjelei voltak;

- volt-e, aki békítette őket, vagy aki szította a helyzetet;
- kísérőjelenségek (cirkuszok, tettlegesség, rendőrségi beavatkozás);
- átmeneti szétköltözések, hová, ezalatt mi volt a gyerekekkel;
- volt-e valamilyen hatósági beavatkozás (rendőrség, iskola, gyámügy, stb.);
- külső nemi kapcsolatok, volt-e kilátás új, stabil viszonyra, bejött-e ez a számítás;
- a különköltözés után mi lett a lakással, a gyerekekkel, a vagyontárgyakkal;
- bírósági processzus, ítélet, gyerektartás, láthatás, vagyonmegosztás, betartható-e;
- kapcsolat a régi házastárssal, gyerekekkel, milyen alkalomból, hogyan.

Gyerekek

Ha a szülők egyikének vagy mindkettőnek több házassága volt, és a gyerekek különböző házasságokból származnak, akkor tisztázni kell a családi viszonyokat és azt, hogy ezek a viszonyok milyen szerepet játszottak/játszanak a gyerekek életében. A kérdések a múltra és a jelenre is vonatkoznak.

- hány gyerek született az első (második stb.) házasságból, együttélésből;
- egyformán bántak-e a gyerekekkel, volt-e kedvenc, volt-e lenézett, elnyomott;
- mi volt a különbség az apa és az anya bánásmódja között;
- mit vártak el a gyerekektől, volt-e ebben különbség a gyerekek között;
- milyen módon, milyen gyakran és miért büntettek;
- ha megverték a gyerekeket, ki és mivel;
- mivel jutalmaztak, miért;
- milyen játékaik voltak a gyerekeknek, melyik mivel, kivel szeretett játszani;
- az iskolás gyereknek kellett-e az iskola mellett dolgoznia, ha igen mennyit és mit;
- az iskolás gyereknek - különböztessük meg a fiúkat, lányokat - milyen mértékben kellett a háztartásba besegítenie, a kisebb gyerekek nevelésében részt vennie;
- milyen mértékig volt kötött a gyerekek szabadideje;
- ki gondozta, ki fegyelmezte a gyerekeket, ki foglalkozott velük és milyen formában;
- mit szerettek a legjobban csinálni az egyes gyerekek;
- az iskolás gyerekek iskolai pályafutása, tanulmányi eredménye;
- a szülők véleménye az iskoláról és a tanárokról;
- milyen szakmát, munkát, foglalkozást szántak a gyerekeknek, volt-e ebben különbség a házastársa vagy élettársa és öközötte;
- milyen embert akart nevelni a gyerekeikből;
- meg volt-e elégedve a gyerekekkel, miért;
- került-e gyerek állami gondozásba, be- és kikerülés körülményei;
- élt-e gyerek külön a családtól, kinél és miért;
- a gyerekek egészségi állapota, esetleges fogyatékosága.

A különélés idejéről:

- hol, kikkel lakott a gyerek és lakik most;
- iskolázottsága, foglalkozása;
- ha a gyerek már házas, volt-e köze a házasságához, milyen a menyje/vője;
- a találkozások gyakorisága, mit csináltak, csinálnak együtt;
- mit tudnak egymásnak adni, miben számíthatnak egymásra;
- tervek a gyerekről, milyen jövőt szeretne neki, tud-e ebben segíteni;
- tervek a kapcsolatukról, mi akadályozza ezekben.

Devianciák

Tapintatosan kell kérdezni. Akkor érdemes belemennünk, ha az élettörténetben akár a kérdezettnél, akár a környezetében előfordul utalás valamelyik devianciára.

Alkohol:

- szülei gyerekkorában ittak-e pálinkát vagy más alkoholt reggel felkeléskor, ki ivott, ki nem ivott;
- munka közben szokás volt-e, hogy sört, bort vagy pálinkát ittak, mennyit;
- ebédre szokásban volt-e, hogy bort vagy sört igyanak;
- szoktak-e munka után inni, hol, mit, mennyit;
- vacsora után szoktak-e inni, mit, mennyit;
- maga a beszélő mikor kapott először inni;
- hány éves korában rúgott be először, kinek a társaságában, milyen alkalomkor;
- későbbi ivási szokásai az előbbiek szerint;
- jelenlegi ivási szokások;
- előfordult-e, hogy alkoholos állapotban bántalmazott valaki valakit a családban;
- hogy alkoholos állapotban verekezésbe keveredett, kifosztották, balesetet szenvedett;
- volt-e elvonókúrán, hányszor, mikor és mennyi ideig, ki vette rá, hogy elmenjen, mennyiben volt kényszer;
- volt-e kilátásba helyezve cserébe valami (pl. helyreáll a házasság, maradhat a munkahelyen, stb.);
- jelentett-e keresetkiesést az elvonó;
- volt-e hatása, ha igen, mennyi időre az elvonásnak.

Öngyilkosság:

- volt-e valaha öngyilkossági kísérlete, hányszor, mikor, hogyan;
- életének mely eseményeihez köti ezt, ezeket;
- maradt-e vissza ezekből valamilyen károsodása.

Börtön (eseményenként):

- mit követett el, kinek a sérelmére, hogyan bukott le;
- hol és meddig volt bent, mit dolgozott; nagyobb börtönbeli történések;
- családi kapcsolatok a börtön alatt (csomag, levél, beszélő, hűség).

Droghasználat (ha több fordult elő, fajtánként):

- mikor próbálta ki először, milyen módszerrel, kinek az útmutatásával, ha társaságban, kikkel, milyen alkalommal;
- később milyen gyakran, milyen alkalmakkor élt vele, hogyan szerezte be;
- droghasználattal kapcsolatos baleset, betegség, kifosztás, verekezés;
- droghasználattal kapcsolatos hatósági összetűzés, eljárás;
- elvonási próbálkozások.

Ha többféle kábítószer is kipróbált, használt, miért, hogyan tért át egyikről a másikra, ha párhuzamosan használt, használ több fajtát, melyiket milyen alkalommal, miért.

Figyeljünk az egyéb függőségek előfordulására is. Ha erőteljes formájukkal találkozunk, kérdezzünk rá részletesen. Ezek lehetnek (többek között): szerencsejáték (kártya, pénznyerő automata, lóverseny, itt a piros, lottó, totó, stb.), pilótajáték, dohányzás, kávé, számítógép (ebben játék, internet, szex).

Egészségi állapot

- nagyobb betegségek a gyerekkortól, maradt-e ezeknek utóhatása;
- balesetek, mikor, hol, hogyan, kinek a hibájából, van-e maradandó károsodása, kapott-e esetleg kártérítést;
- van-e olyan betegsége, fogyatékosága, ami indokolja a leszázalékolását;
- ha igen, megtörtént-e, ki segített ebben, ha nem, miért nem;
- jelenlegi testi-szellemi állapota.

Vallásosság

- nagyszülők, szülők vallása és vallásgyakorlása;
- volt-e otthon közös ima, kivel, mikor;
- gyerekkorában járt-e, hová templomba;
- volt-e elsőáldozó, bér mátkozó, konfirmáló stb., kinek volt ez fontos a családban;
- később hogyan módosult a vallásgyakorlása,
- tartottak-e egyházi esküvőt, meg vannak-e keresztelve a gyerekek;
- házastársa milyen vallású, okozott-e ez feszültséget;
- váltott-e vallást, miért, most hogyan áll ezzel.

Történelmi háttér

Az élettörténet során figyeljünk arra, hogy a történelmi események érintették-e, és ha igen, hogyan és milyen mértékben a kérdezettet és családját. Tehát ne kérdezzünk rá közvetlenül, a kapcsolódásoknak az elbeszélésből kell kibontakozniuk. Fontos, hogy a makro- és a mikrotörténelmet egymásra tudjuk vonatkoztatni. *Tudnunk kell, hogy a történelmi eseményekkor mi történt a kérdezettel, és fordítva, amikor a kérdezett életében valami fontos esemény történt, mi történt a nagy társadalom életében.*

A család a háború éveiben:

- részvétel a háborúban, halál, sebesülések, anyagi veszteségek, diszkrimináció, deportálás, emigráció;
- vagy éppen előmenetel, vagyonszerzés, a területi revízió hatása, gazdasági siker;
- viszonyuk a fasizálódáshoz, a német orientációhoz, családon belüli eltérések;
- front, fogság, bombázás, pince.

A család 1945 és 1956 között:

- hadifogság, málenkij robot, megélhetés a helyreállítási időszakban;
- gondok, nélkülözés, vagyonvesztés, rekvirálás, beszállásolás, félelmek, lakosságcsere;
- a politikai változások következményei: diszkrimináció, üldöztetés, emigráció, kitelepítés, börtön, internálás;
- kulákpítés, padlássöprés, váltás (Nagy Imre-program);
- bekapcsolódás a politikába, párttagság, tszcs szervezés, sztahanovista mozgalom;
- a családi szocializáció és a külvilág diszkrepanciája.

1956:

- aktív vagy passzív viszony, emigrálás, bujkálás, megtorlás;
- disszidálás a családban.

1956 után hogyan érintette a családot a kádári konszolidáció:

- ifjúsági szervezeti, pártbeli karrier, kapcsolódva munkahelyivel;
- téjeszesítés, a parasztság ellehetetlenítése;
- új gazdasági mechanizmus és visszafogása;
- ingázás (családi különélés), önkiszákmányolásra alapuló gyarapodás (építkezés, VGMK, fusizás, túlóra);
- részvétel a második gazdaságban;
- ellenállás, ellenzék, szamizdat.

Hogyan érintették a családot a rendszerváltás és előzményei, valamint gazdasági, politikai kísérői:

- a politikai rendszer átalakulása, demokrácia, parlamentarizmus, önkormányzatok;
- a gondolkodás és véleménynyilvánítás szabadsága;
- vagyonképződés, magántulajdon, privatizáció;
- a fekete gazdaság kiterjedése;
- a lecsúszás veszélye, munkanélküliség, elszegényedés.

A hajléktalan életszakaszról

- részletesen kérdezzük az élettörténetben fellelhető vagyon-, kapcsolat-, család-, munka-, jövedelem-, egészség- stb. veszteségi pontokat, minden olyasmit, ami a későbbi lecsúszásra utalhat;
- milyen eseményhez köti, a hajléktalanná válását (lakhatása elvesztését, utcára-, szállásra kerülését, ellehetetlenülését, lecsúszását stb.) mi történt akkor;
- az első hajléktalanul töltött napokat, időszakot hol, kivel, kikkel töltötte;
- ha ez közterület volt, miért pont ott;
- ha először (vagy később) szállón is aludt, honnan tudta, hogy létezik ilyen, hogy találta meg, kitől hallott róla, volt-e az életében korábban bármilyen kapcsolat ehhez a világhoz.

A jelentősebb hajléktalan lakhatási helyekről (akár szálló, akár közterület) egyenként:

- milyen jellegű alvóhely volt, kikkel, mennyi ideig lakott ott, milyen körülmények között, mennyire volt komfortos;
- hogy érezte ott magát, mennyire volt biztonságos, „békén hagyták-e” ott őt/őket;
- kapcsolódott-e a különböző lakhatásokhoz valamilyen ellenszolgáltatás, munka, segítség, örködés, koldulás, társaság, szexuális ellenszolgáltatás;
- különösen közterületi élőhelynél fontos: milyen segítő, zaklató kapcsolatai voltak a környékbeliekkel, lakókkal, járókelőkkel, egyenruhásokkal;
- ha költözött (akár közterületről közterületre), ennek mi volt az oka.

Megélhetések:

- miből él meg, mióta hajléktalan: stabil munkák, alkalmi munkák (bejelentés, rendszeresség), gyűjtögetés, adományok, kéregetés, segély, járadék, nyugdíj;
- hogyan szerezte a különböző megélhetési forrásokat, milyen kapcsolatokon keresztül, kitől származott az ötlet, ha valami újba fogott, segítette-e valaki, kikkel dolgozott gyűjtögetett stb.

Társas kapcsolatok:

- hajléktalan és nem hajléktalan barátok ismerősök, támogatók (és ellenségek);
- ha szorosabb, fontosabb kapcsolatok is vannak, azokról bővebben: mit csinálnak együtt, hogyan, hol szoktak találkozni, mi a kapcsolat mozgatórugója. Itt külön figyeljünk a „nem-hajléktalan” életszakaszból maradt kapcsolatokra!
- van-e élettársa/házastársa, vagy komolyabb barátnője/barátja Ha van, mióta, ki ő, milyen helyzetben van, miből él, milyen közös céljaik, lehetőségeik vannak;
- hol tudnak meghittten együtt lenni.

Kapcsolatok a szociális segítő rendszerhez:

- az eddigi szociális munkás kapcsolat (a kérdezővel és más szociális munkással), honnan származik az ismeretség, közös tervek, tevékenységek, találkozók témája, gyakorisága;
- használ-e szociális segítő pontokat: szállás, étkezés, iratpótlás, orvosi ellátás, tisztálkodás, ruha, cipőosztás, álláskeresés, szociális munkás kapcsolat, beszélgetés;
- részesül-e, vagy részesült-e eddig valamilyen „komolyabb”, „programszerű” segítségnyújtásban (lakhatási, foglalkoztatási program, átképzés, egyéni esetkezelés, csoportfoglalkozás stb.);
- ha igen: mi volt ez a program, hogyan kerül bele, honnan hallott róla, hogyan választották ki;
- érzése szerint hogyan vált be, hogy van megelégedve a nyújtott szolgáltatással, azt kapta-e, amire számított.

Melléklet 4.

Vázlat az interjú második üléséhez¹

A második interjút röviddel az adott képzés befejezése után kell elkészíteni

A második ülés elsősorban az első ülés óta történteke fókuszáljon. Mi történt ebben az időszakban az adott klienssel, hogyan hatott rá és környezetére a váltás lehetősége. Központi kérdés továbbá, hogy hogyan érezte magát a képzésen, milyen hatással volt rá negatívumokkal és pozitívumokkal együtt. A képzés körülményei, nehézségei, félelmei, örömei...

Mindemellett ez az interjú-rész az első ülés folytatása (mögé is tesszük majd). Éppen ezért kérdezhető olyasmi is, amiről úgy érezzük, hogy az első ülésben lezáratlan maradt, vagy éppen azóta új értelmezést nyert, más megvilágításba került előttünk. Ehhez célszerű elővenni és átolvasni az első ülés anyagát.

A következő interjúvázlat most sem jelent sorrendi kötöttséget: a beszélgetést az eset belső logikája szerint folytassuk.

Változások az első ülés óta

- az interjú első ülése óta milyen változások történtek: munka, jövedelem, párkapcsolat, régi családi kapcsolatok, szenvedélybetegség és más – az eset szempontjából fontos területeken.

A váltás dinamikája

- a váltás lehetősége, remények, várakozások, félelmek, negatív és pozitív gondolatok, lelkesedés és megzuhanás;
- a váltás lehetőségének fogadtatása a hozzátartozók és nem hajléktalan ismerősök részéről;
- a váltás lehetőségének fogadtatása a hajléktalan sorstársak részéről, lelki támogatás, tanulási segítség, visszahúzás, irigység, pletyka;
- holtpont(ok) a képzésen (arra kell kérdezni, amit holtpontnak, visszalépésnek láttunk (lógás, halogatás, piálás, játék stb.);
- hogy állnak az eset „aknái”: a továbblépés lelki, anyagi akadályai, visszahúzó tényezők, megoldatlan krízisek, feldolgozatlan traumák stb.

A képzésen

- az interjúalany értékelése a képzésről, mi volt ez a képzés, röviden a tartalmáról, minőségéről, kapott-e segítséget, vagy esetleg hátráltatták-e;
- kikkel járt együtt (ha csoportos volt a képzés).

Fogadtatás

- tudták-e, hogy hajléktalan, ha tudták, hogy tudták meg, származott-e kára, netalán-

¹ Készítette: Breitner Péter

tán haszna ebből;

- ha nem tudták, hogyan és miért titkolta el, előnye származott-e ebből;

- hogyan viszonyultak hozzá, befogadás és elutasítás, új ismerősök, új kapcsolatok, új barátok.

Tanulási sikerek és nehézségek a képzésen

- az (újra) tanulás milyen nehézségekkel járt, milyen sikerélményeket okozott.

Új élmények, új kapcsolatok

- a képzésen megismert emberek, tanárok, és a többi résztvevő jelent-e új lehetőségeket (pl. a munkaszerzésben), érzelmi, anyagi, kapcsolati támogatást

Tervek

- mihez fog kezdeni az új szakmájával, végzettségével rövidtávon (a Van Esély program végéig, azaz az interjú harmadik, záró üléséig) és hosszútávon.

Melléklet 5.¹

Vázlat az interjú harmadik üléséhez

A harmadik interjút a (teljes) program végén kell elkészíteni

Az interjú harmadik ülésében elsősorban arra vagyunk kíváncsiak, hogy mi történt ez alatt az időszak alatt a kliensünkkel, hogyan hatott rá a tanulási lehetőség. Fontos kérdés, hogy hogyan sikerült befejeznie az adott képzést, megszerezni a „papírt”, hogyan élte meg mindezt. Végül fontos megtudnunk azt is, hogy mihez tudott kezdeni az adott végzettséggel, talált-e munkát, magasabb lett-e a jövedelme stb.

Mindemellett ez az interjú-rész az első és a második ülés folytatása is (mögé is tesszük majd). Éppen ezért kérdezhető olyasmi is, amiről úgy érezzük, hogy az első vagy második ülésben lezáratlan maradt, vagy éppen azóta új értelmezést nyert, más megvilágításba került előttünk. Ehhez célszerű elővenni és átolvasni az első és második ülés anyagát.

A következő interjúvázlat most sem jelent sorrendi kötöttséget: a beszélgetést az eset belső logikája szerint folytassuk.

A 3. üléshez használjuk a 2. üléshez ajánlott szempontokat értelemszerűen, az utolsó eltelt időszakra, hiszen az alapkérdések, illetve a konkrétan az adott esetre vonatkozó egyedi folyamatok nem változtak.

Itt most csak azok a kiegészítő szempontok következnek, amelyek csak a 2. és 3. ülés közötti eseményekre vonatkoznak.

Változások a második ülés óta

- az interjú második (első) ülése óta milyen változások történtek, munka, jövedelem, párkapcsolat, régi családi kapcsolatok, szenvedélybetegség és más – az eset szempontjából fontos területeken.

A képzés lezárásáról

- hogy sikerült a záróvizsga, hogyan emlékszik vissza rá, milyen nehézségekre és milyen pozitívumokra emlékszik vissza.

Mihez tudott kezdeni azóta a megszerzett végzettségével

- milyen változásokat hozott a képzés elvégzése, új kapcsolatok, munkaajánlatok, pénzkereseti lehetőségek, jövedelemnövekedés, jövőre vonatkozó ígért(ek);

- sikeres és sikertelen munkakeresési kísérletek: a részletek is fontosak, hogyan bántak vele, miért sikerült, miért nem;

- mik a további tervei az adott végzettséggel;

- esetleges változások az önbecsülésében, a tanuláshoz való viszonyban (ezt természetesen nem lehet direktben kérdezni, elég, ha mesél róla: hogy érzi magát, mit gondol a boldogulásról, másképpen lát-e most dolgokat, mint korábban).

¹ Készítette: Breitner Péter

Jelenlegi kilátások

- mik a tervei a következő rövidebb időszakra (fél év, egy év), hogyan látja a kapcsolati, pénzügyi lakhatási lehetőségeit;
- mit gondol, mi lesz vele 5/10 év múlva?

Hogyan érezte magát a Van Esély Alapítvány programjában

(hátrébb lépve egy kicsit, ha lehetséges)

- hogyan élte meg a kérdezővel, mint segítővel való kapcsolatot,
- hogyan érezte magát a beszélgetések, interjúk alatt, okoztak-e ezek benne valamilyen változást, ha igen milyen, érezte-e „nyomás alatt” magát, ha igen, meséljen róla;
- hogyan értékeli a Van Esély Alapítvány tevékenységét, mit szól a program felépítéséhez, változtatna/módosítana-e rajta valamit.

Melléklet 6.

Szemponatok a záró-esettanulmány elkészítéséhez¹

Elöljáróban

Az esettanulmány alapja az összes menet közben készült beszélgetés, leírás és egyéb dokumentum (pl. gondozási napló). Használható hozzá, sőt (röviden) idézhető benne az életútinterjú, a beszámoló, maga a pályázat és minden más leírt anyag, de ugyanilyen fontos az eset végső (tegyük fel, hogy van ilyen...) átgondolásából származó elemzés, a tapasztalatok leírása. Minden számít, amiről úgy gondolja az esetgazda, hogy más segítők számára tanulságot hordozhat.

Az esettanulmány elsőszámú célja, hogy pontosan és részletesen megismerhessük a kliensek történetét, élete, lecsúszása és visszakapaszkodása belső mozgatórugóit, és ezen túl azt is, hogy milyen lelki, anyagi és társas folyamatokon keresztül vezet az út akkor, amikor egy hajléktalan ember (jelen esetben képzettség megszerzésével és/vagy intézményből való kiköltözéssel) távolabb lép a hajléktalanság állapotától. Milyen nehézségekkel, sikerekkel és kudarcokkal járnak, milyen dinamikát hordoznak ezek a lelki, anyagi, társadalmi, lakóhelyi stb. *változások*. Mit jelentenek ezek a segítők és a kliensre nézve.

A jól sikerült leírásokat (természetesen a szerző neve alatt) publikáljuk a norvég civil programot lezáró tanulmánykötetben. Terjedelmi megszorításunk nincs, ez akár az összes esettanulmányra is vonatkozhat. Egyelőre azonban semmilyen adat ne kerüljön megváltoztatásra, a publikálás előtt egy külön menetben, közös szabályok alapján biztosítjuk a személyiségi jogokat és a felismerhetetlenséget.

A szempontok használatáról

A leíráskor egybefüggő, logikus, és szerves történetleírásra törekedjünk a magunk stílusában. A szempontokon belüli sorrend ne kösse meg a kezünket.

A szempontokat (az interjúkhoz hasonlóan) „maximalista” módon állítottuk össze, úgy, hogy lehetőleg mindenféle élettörténethez használhatók legyenek. Ez nem jelenti azt, hogy minden szempontot minden esethez használni is kell. Egy-egy történetben bizonyos szempontok hangsúlyosabbak, mások kevésbé. Alkalmazzuk őket ésszerűen. Mindazonáltal törekedjünk alaposagra, minél több információ derül ki, annál jobb. Az interjúkban előforduló kicsi, sokatmondó betéttörténetek például mindig nagyon sokat tesznek hozzá az esettanulmányhoz, az ezekből származó idézetek élővé teszik a leírást. Érdemes őket használni.

Az esettanulmány felépítése: történet, a kliens helyzete a pályázat időszaka alatt, az esetkezelő szociális munka bemutatása, változások, elemzés.

¹ Készítette: Breitner Péter

A szempontok

I. Bevezetés

Az esettanulmány elején írjuk le a kliens külső megjelenését, állapotát, kísérő tárgyait, viselkedését (nem-verbális csatornák használatát), és a megismerkedésünk körülményeit, kapcsolatunk alakulását is.

II. Élettörténet (nagyjából a hajléktalanná válásig)

1. Család

Nagyszülőkről (röviden): származási hely (nemzetiség, vallás), iskolázottság, foglalkozás.

Szülőkről (részletesebben): apa, anya (édes/nevelő) születési/halálozási ideje, származási helye, (nemzetisége, vallása), iskolai végzettsége, főbb foglalkozásai, jelenlegi lakóhely, kapcsolat az esettanulmány főszereplőjével.

Testvérekről: nem, életkor, iskolai végzettség, jelenlegi lakóhely, kapcsolat.

A család változásai: kik éltek együtt születésekor, gyerekkorában, kamaszkorában, később; szülők válása, újabb házasságaik.

A gyerekkori család részletesebben: a szülők egymáshoz való viszonya, az ő viszonya az apához, az anyához, a testvérekhez, egyéb jelentős családtaghoz, erőviszonyok, kötődések.

Volt-e állami gondozott: ha igen, mettől meddig, hányszor, hol (nevelőotthon, nevelőszülők), a be- és kikerülés körülményei.

Ha van utalás cigány eredetre: milyen csoporthoz tartoznak (mi volt a hagyományos foglalkozás), ha beszélték otthon a nyelvet, melyiket.

2. Életút

Az egyes életút-dimenziókat ne külön-külön, hanem egységes történet keretében írjuk le: iskola, munkahely, lakás, család, testi/lelki állapot hogyan épültek egymásra, egymás hatását erősítve-fékezve hogyan vezettek a hajléktalansághoz.

Iskolai pályafutás: óvoda, általános iskola, pályaválasztás, szakmatanulás, középiskola, továbbtanulási tervek, megvalósulás (iskolánként sikerek, kudarcok, a tanulmányok megszakítása).

Foglalkozás-történet: munkahelyek, munkakörök, munkahelyi előrejutás, munkatársak, jövedelmek, munkabiztonság, mellékmunkák, munkanélküliség, munkaszerzés, vállalkozás, szürke/fekete gazdaság.

Lakás-történet: a születéskori lakóhelytől kezdve főbb állomásonként: település, a ház jellege, ház/lakásról szobaszám, komfort, minőség, tulajdonviszonyok, kik hányan laktak együtt, költözés okai, körülményei.

Házasságok/együttélések: mettől meddig tartott, házastárs/élettárs kora, iskolai végzettsége, foglalkozása, hogyan fogadta őket a másik családja, hogyan éltek együtt, gyermekek születése.

Válás, különélés: mikor, miért, milyen konfliktusok előzték meg, mi történt a gyerekekkel, a lakással, más vagyonnal, a lelkükkel, gyerektartás, láthatás.

Gyermekek: nem, születési idő, iskolai végzettség, foglalkozás, lakóhely, kivel él, kapcsolat.

Testi/lelki egészség: születéstől nagyobb betegségek, műtétek, fogyatékosságok.

Devianciák: alkohol, drog, játék, erőszak, börtönbüntetés, öngyilkosság stb. előfordulása a történet bármelyik szereplőjénél.

Vallás: ha jelentősége van, vallásosság, vallás-váltás, hitélet.

III. Hajléktalanság-történet

A hajléktalanságba kerülés folyamat is lehetett, lehettek bekerülések, visszakapaszkodások, tisztán kell látnunk, hogyan történt.

Az első hajléktalan éjszaka: hol, kikkel, hogyan töltötte; ha ez nem Budapesten volt, az első budapesti hajléktalan éjszaka: hol, kikkel, hogyan töltötte.

Élethelyek (közterületek, szállók, egyéb intézmények, lakások): mikor (év, évszak), kikkel, hogyan, a váltások okai, miért, kikkel választott új helyet, az egyes élethelyek előnyei, hátrányai.

Megélhetési módok lehetőleg az élethelyekhez kapcsolódva: állandó munkák, alkalmi munkák, milyen munkákat kikkel végzett, fizetség (pénz, természetbeni, milyen), ki a munkaadó (multi, cég, egyéni); gyűjtögetés, üzletelés, koldulás; állandó jövedelmek, segélyek.

Társas kapcsolatok: hol, mikor vannak együtt, mit csinálnak együtt, amennyire lehet, történetében a következő kapcsolatok:

- házastárs/élettárs/nemi társ
- hajléktalan rokon
- szoros, személyes barát
- szűkebb baráti kör
- haverok, cimborák, barátnők
- nem hajléktalan élő kapcsolatok (család, rokonság, munka, szomszédság)
- szociális munkás kapcsolatok (itt különösen fontos a történet).

Testi/lelki egészség: főbb betegségek, ezek tünetei, fogyatékoságok, végtaghiányok történetben, balesetek.

Devianciák: alkohol, drog (gyógyszer, szipu stb.), játékszenvedély, összetűzések, verkedés, kitiltás.

Helyzete a Van Esély program kezdetén, menet közbeni változások, valamint jelenlegi helyzete:

- élethely: tárgyszerű leírás
- kapcsolatok
- megélhetés
- viszony a hajléktalan és a nem hajléktalan világgal

IV. Szociális munka, esetkezelés, Van Esély pályázat

A szociális munka mozzanatait mind a két oldalról érdemes megismernünk: hogyan élte/éli át a kliens, és hogyan a segítője, mit mutat a fejlődés, változás. Történetükben vázoljuk fel a szakaszokat.

Kapcsolatfelvétel:

-Körülmények, ki kezdeményezett, mi történt, hol, hogyan, miről, mennyit beszéltek, ki mit adott, kapott.

Kapcsolatépítés:

-Általában hogyan, ki kezdeményez, beszélgetések, ki mit ad, kap;
-Hogyan sikerültek és milyen hozadékuk / következményük volt az interjúk üléseknek és egyéb beszélgetéseknek.

A pályázati terv kialakulása:

- Mire, mennyi pénzre, milyen futamidővel pályáztunk;
- Honnan jött az ötlet, ki hozta, felfedezhető-e követett minta (apa, szobatárs, haver, segítő stb.);
- Milyen kockázatokkal számoltunk az elején;
- Hogyan sikerült a pályázat megvalósítása;
- Mihez tudott kezdeni a kliens a megszerzett végzettségével, esetleg a képzésen szerzett kapcsolatokkal.

Az esetkezelés – a segítségnyújtás:

- Mi lehet a kliens problémáinak igazi gyökere;
- Milyen *esetkezelési stratégiát* alakítottunk ki, és hogyan sikerült alkalmazni;
- Megállapodások, egyezségek, célok, engedmények;
- Az eset értelmezése, elemzése;
- Milyen beavatkozások, ügyintéзések, esetkezelési lépések történtek;
- Hogyan alakult a szociális munkás-kliens kapcsolat, a szerepek;
- Kapcsolat-dinamika;
- Megtorpanás a kapcsolatban;
- Szétválás, „elszállás”, visszaesés, újrakezdés;
- Mikor mit vártunk/várunk egymástól;
- Mik az eredmények, kilátások.

A változás

- Akadályok, segítő tényezők a változásban;
- Honnan származnak a külső és belső segítő és visszahúzó erők, mik akadályozták, és mik segítették elő a változást, támogató és hátráltató emberek, közegek, motivációk, félelmek, szorongások, függőségek stb.;
- Távolabbi tervek, milyen elképzelései vannak a kliensnek jelenéről és a jövőjéről;
- Meddig tarthat az együttműködésünk a klienssel.

V. Elemzés

Mi vezetett a kliens hajléktalanságához: történeti, társadalmi/gazdasági, egyéni (személyiségfejlődési, szocializációs) okok.

Hogyan élte, éli meg a hajléktalanságát, mitől marad életben, túlélési stratégiák.

Hogyan látjuk kliensünket és hogyan lát ő minket.